

**JOHN MILTONIN AVIOLIITTOA, NUORUKAISTEN KOULUTUSTA JA
ILMAISUVAPAUTTA KOSKEVAT UUDISTUSVAATIMUKSET
1640-LUVUN ENGLANNIN SISÄLLISSODAN AIKANA**

Riikka Lintinen
Pro gradu -työ
Jyväskylän yliopisto
Historian laitos
Tammikuu 2001

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos HISTORIA
Tekijä Lintinen, Riikka Elina	
Työn nimi John Miltonin avioliittoa, nuorukaisten koulutusta ja ilmaisuvapautta Koskevat uudistusvaatimukset 1640-luvun Englannin sisällissodan aikana	
Oppiaine Yleinen historia	Työn laji Pro gradu
Aika 15.1.2001	Sivumäärä 128
Tiivistelmä – Abstract	
John Milton (1608-1674) tunnetaan parhaiten Englannin kansallisrunon <i>Kadotettu paratiisi</i> kirjoittajana. Paitsi runoilija Milton oli myös oppinut humanisti, joka vuosina 1641-1660 kirjoitti uskonnollista ja yhteiskunnallista vapautta sekä kuninkaan mestausta ja tasavaltaa puolustavia pamfletteja. Hän oli suuri idealisti ja individualisti, jonka tärkeimmät yhteiskunnalliset tavoitteet olivat kirkollisen reformaation loppuun saattaminen sekä lakien ja hallinnon uudistaminen vapaamieliseen suuntaan. Idealismissaan hän pyrki saamaan aikaan muutoksia, joihin hänen aikalaisensa eivät olleet valmiita. Tämä pro gradu tarkastelee Miltonin ns. yksityisten vapauksien puolesta vuosina 1643-1645 kirjoittamia pamfletteja. Yksityisiin vapauksiin Milton luki avioliittoasiat, lasten koulutuksen ja ilmaisuvapauden. Avioliitosta ja -erosta Milton kirjoitti neljä pamflettia, koulutuksesta ja ilmaisuvapaudesta kustakin yhden. Pamfletit ottavat kantaa ajankohtaisiin asioihin, joista Milton oli huolissaan ja joita hän oli pohtinut jo opiskeluvuosinaan, mutta niiden taustalta löytyy myös henkilökohtaisia syitä. Avioeropamflettien keskeinen sanoma on vastustaa englannin kanonista lakia, joka ei sallinut avioeroa muuten kuin aviorikoksesta. Protestantit sallivat eron myös hylkäämisen perusteella, mutta Milton meni vielä pitemmälle. Ajan käytännöstä poiketen hän korotti henkisen kumppanuuden avioliitossa fyysistä yhteyttä ja lisääntymistarkoitusta tärkeämmäksi ja vaati avioeron laillistamista myös henkisen yhteensopimattomuuden perusteella. Hän myös väitti, että avioliitto oli puolisoiden keskeinen siviiliasia, johon pappien ei tullut puuttua, ei siis sakramentti. Miltonin koulutusluonnostelma koski lähinnä alemman aatelin poikia. Hän esitteli suunnitelman akatemiasta kyvykkäille nuorukaisille. Pamfletin taustalla oli Miltonin huoli parlamentin armeijan menestyksestä kuningasta vastaan käydyssä sodassa sekä toive kouluttaa maalleen viisaampia ja kyvykkäämpiä johtajia. Opetussuunnitelma on humanistinen ja hyvin laaja, opetusmenetelmät monipuolisia. <i>Areopagiticassa</i> Milton aloittaa vaatimalla laajempaa painovapautta, mutta laajentaa aihetta puolustamalla oppineisuutta ja sivistystä, ylistämällä kirjojen ja vapaan ajatusten vaihdon merkitystä reformaatiolle ja totuuden etsinnälle ja vaatimalla kaikille protestanteille täydellistä mielipiteen- ja ilmaisuvapautta. Miltonin ajattelussa yhdistyivät renessanssi ja reformaatio. Hän vetosi perusteluissaan ennen muuta Raamattuun ja humanistisiin ihanteisiin edeten niistä joskus avoimemmin tasavaltaisiin ajatuksiin. Hän ei kuitenkaan arkaillut turvautua kaikenlaisiin käytettävissä oleviin keinoihin: sopimusteorioihin, luonnonoikeudellisiin argumentteihin ja aika ajoin opponenttinsa henkilökohtaiseen solvaamiseen.	
Asiasanat Milton John, avioliitto, koulutus, ilmaisuvapaus, painovapaus, Englanti, sisällissota	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA ONGELMAT	1
1.2 LÄHTEET JA AIKAISEMPI TUTKIMUS	3
2. MILTON JA HÄNEN VUOSISATANSA	8
2.1 JOHN MILTON – SUURI RUNOILIJJA JA RADIKAALI PAMFLETISTI	8
2.2 MILTON JA 1600-LUVUN VALLANKUMOUS	10
2.3 MILTONIN JA HÄNEN MAANMIESTENSÄ YHTEISKUNNALLINEN JA POLIITTINEN AJATTELU	17
2.4 MILTON PAMFLETISTINA.....	30
4. SIVILIAVIOLIITON JA AVIOERON PUOLUSTUS	34
4.1 AIKAKAUDEN KÄSITYKSIÄ JA KÄYTÄNTÖJÄ AVIOLIITOSTA JA -EROSTA.....	34
4.2 AVIOEROPAMFLETTIEN TAUSTA JA JULKAISEMINEN	39
4.2.1 Avioliitto ja ero sysäyksenä ajatusten julki tuomiseen.....	39
4.2.2 Avioliiton ja avioeropamflettien ajankohta sekä kiista pamflettien taustatekijöistä.....	43
4.2.3 Avioeropamflettien julkaiseminen.....	48
4.3 JÄRKI, RAAMATTU JA LÄHIMMÄISENRAKKAUS – MILTONIN ARGUMENTIN PERUSPILARIT	51
4.3.1 Ihanteellinen puoliso ja ihanneavioliitto.....	51
4.3.2 Avioeron perusteet.....	55
4.3.3 Miehen ja vaimon asema	61
4.4 PAMFLETTIEN VASTAANOTTO JA MERKITYS	64
4.4.1 Avioliiton loppunäytös.....	64
4.4.2 Avioeropamflettien vastaanotto ja Miltonin vastaukset kritiikkiin.....	66
5. MILTONIN EHDOTUS KOULUTUSOLOJEN UUDISTAMISEKSI	71
5.1. KOULUTUSOLOJEN JA UUDISTUSTEN TARVE.....	71
5.1.1. Ajatuksia koulutuksesta ja sen tarpeellisuudesta Englannissa.....	71
5.1.2 Milton koululaisena ja opiskelijana	74
5.2 IHANTEITA JA UUDISTUSPYRKIMYKSIÄ.....	78
5.2.1 Reformaattoreita ja hukattuja tilaisuuksia.....	78
5.2.2 Humanistinen ja tasavaltalainen koulutusihanne	81
5.3 OPETTAJA-MILTON JA <i>OF EDUCATION</i> -TUTKIELMA.....	86
5.3.1 Opetus- ja oppimismetodit sekä tavoitteet.....	86
5.3.2 Opinto-ohjelma.....	89
5.3.3 Harjoitukset ja sotilaskoulutus.....	93
5.4 TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN	95
5.4.1 Edward Phillips ja muut Miltonin oppilaat	95
5.4.2 Miltonin tyttäret	98
5.5 POHDINTAA <i>OF EDUCATION</i> -TUTKIELMASTA JA MILTONIN AJATUKSIA SEN JÄLKEEN.....	99
6. PAINOVAPAAUS JA AREOPAGITICA	103
6.1 AREOPAGITICAN TAUSTATEKIJÖITÄ	103
6.1.1 Painovapaus saadaan ja menetetään	103
6.1.2 Areopagitican synty ja luonne	106
6.2. ILMAISUVAPAUDEN KIIHKEÄ PUOLUSTUSPUHE	109
6.3 AREOPAGITICAN HERÄTTÄMIÄ AJATUKSIA	118
6.3.1 Milton – ilmaisuvapauden tiennäyttävä	118
6.3.2 Areopagitican merkitys.....	120
7. YKSITYISTEN VAPAUKSIEN PUOLUSTUKSEN JÄLKEEN	123
8. MILTON – PALAVASIELUINEN MAAILMANPARANTAJA	126

LÄHTEET

LITTEET (2)

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja ongelmat

John Miltonia pidetään Shakespearen jälkeen yhtenä Englannin kirjallisuuden merkittävimmistä hahmoista. Hän kirjoitti Englannin kansallisrunoksi kohonneen *Kadotettu paratiisi* -runoelman lisäksi lukuisia muita runoteoksia sekä suuren määrän ajankohtaisia, kantaa ottavia pamfletteja. Miltonia on tutkittu erittäin runsaasti, enimmäkseen runoilijana, mutta myös hänen poliittiset pamflettinsa ovat herättäneet tutkijoissa mielenkiintoa. Tämän pro gradu -työn aiheena ovat Miltonin, hänen omien sanojensa mukaan, koti- tai yksityisiä vapauksia käsittelevät pamfletit.¹ Niihin kuuluvat avioliittoa ja -eroa sekä koulutusta ja mielipiteenvapautta koskevat pamfletit, jotka käsittävät vain murto-osan – joskin erittäin mielenkiintoisen sellaisen – Miltonin laajasta ja monipuolisesta tuotannosta. Ne ovat saaneet tutkijoilta hiukan vähemmän huomiota osakseen, koulutus ehkä kaikkein niukimmin. Nämä pamfletit muodostavat jokseenkin yhtenäisen kokonaisuuden Miltonin laajassa ja monipuolisessa tuotannossa taustallaan osin ajan yhteiskunnalliset tarpeet, osin kirjoittajansa henkilökohtaiset motiivit. Ne myös muodostavat yhden vaiheen Miltonin ajattelun kehityksessä.

Tässä työssä on ensinnäkin tarkoitus selvittää, millaisia ihanteita Miltonilla oli avioliitosta, ja mihin nämä ihanteet perustuivat. Hänellä nimittäin oli hyvin idealistinen ja aikalaisistaan poikkeava käsitys avioliitosta. Hän myös puolusti avioliittoinstituution sekularisoimista sekä avioeroa, mikä oli hänen aikanaan hyvin harvinaista.² Tarkoitus on pohtia, mikä sai Miltonin keskittymään avioliittokysymyksiin ja kiivaasti puolustamaan avioeroa sekä miten hän väittämiään perusteli. Pamflettien taustalla olevista motiiveista tehdyistä lukuisista tulkinnoista pyritään löytämään selkeä kokonaisnäkemys. Mielenkiintoisimpia tulkintoja ovat ne, jotka yhdistävät Miltonin vaatimukset vapauksista avioliitossa hänen ajatuksiinsa vallasta ja valtiosta.

Toiseksi, omana kokonaisuutenaan, tarkastellaan Miltonin kaavailuja maansa koulutusolojen parantamiseksi. Milton ei kiinnittänyt huomiota koko kansan koulutusolojen parantamiseen. Kenelle akatemia sitten oli suunnattu ja mitkä olivat sen tavoitteet? Millainen oli opetusohjelma,

¹ *Second Defence of the English People (Defensio Secunda pro Populo Anglicano)*. The Works of John Milton, vol.8. New York. 1933. 131

² *The Doctrine and Discipline of Divorce. (DDD)*. The Works of John Milton, vol.3. New York. 1931; *The Judgement of Martin Bucer Concerning Divorce*. The Works of John Milton, vol.4, 1931; *Colasterion*. The Works of John Milton, vol.4, 1931; *Tetrachordon*. The Works of John Milton, vol.4, 1931.

entä metodit?³ Aihetta on tarkoitus selvittää vertaamalla akatemiaa aikakauden koulutusoloihin ja Miltonin pedagogisia ajatuksia kuuluisimpien aikalaisten, esimerkiksi Comeniuksen, tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin ajatuksiin. Antiikin ja renessanssin perintö – klassisen humanismin ja tasavaltalaisuuden aatteet – esitellään olennaisilta osin, sillä ne valaisevat Miltonin ihanteita ja akatemian tavoitteita merkittävällä tavalla.

Kolmanneksi pohditaan Miltonin kauneimpana pidetyn pamfletin antia: painovapautta ja ilmaisuvapautta yleisemminkin.⁴ Kirjoituksen taustalla olevia motiiveja voidaan jälleen tarkastella monesta näkökulmasta. Tässäkin pamfletissa ilmaistujen ihanteiden historiallinen ja aatteellinen tausta tuovat oman värinsä tarkasteluun. Erityisen kiinnostavaa on se, että monia Miltonin esittämiä lauseita ei voida liittää mihinkään perinteeseen tai aatesuuntaan; ne ovat uusia ja aikaansa sitomatta yleismaailmallisesti päteviä. Mielenkiintoinen yksityiskohta on Miltonin ajatusten samankaltaisuus myöhemmin huomattavan tunnetuiksi tulleiden John Locken liberalismia koskevien ajatusten kanssa.

Tarkasteluun liittyvät siis myös historialliset tapahtumat sekä 1600-luvun suosittu aatevirtaukset yhteiskunnallisessa ja poliittisessa ajattelussa. Miltonin poleemiset kirjoitukset omalla tavallaan kartoittavat Englannin historiaa vuosina 1640-60. Ajankohtaisen uskonnollisen reformaation jatkaminen ja yhteiskunnallisten uudistusten toteuttaminen olivat sydämen asioita Miltonille, eikä se jää pamfleteissa epäselväksi. Miltonin nimi liitetään Englannissa sisällissodan jälkeisinä vuosina hetken kukoistaneeseen klassisen tasavaltalaisuuden traditioon. Miltonin kirjoituksissa tasavaltalaisuus tuli selvästi esille vasta vuoden 1649 jälkeen, mutta on mielenkiintoista katsoa, joko tässä työssä tarkasteltavat vuosien 1643-45 yksityisiä vapauksia puolustavat pamfletit antavat viitteitä tasavaltalaisuudesta. Tutkijat yleisesti uskovat tasavaltalaisuuden vielä 1640-luvulla olleen epäsuosittu aate Englannissa.⁵

Miltonin persoonaan tutustuminen on myös välttämätöntä. Pamfletit paljastavat hänen luonteestaan aivan yhtä paljon kuin hänen mielipiteistään, ja toisaalta hänen eriskummallinen luonteensa selittää monta asiaa, jotka pamfleteissa lukijaa askarruttavat. Pamfletit välittävät kuvan Miltonin persoonasta, joka vääjäämättä herättää niin positiivisia kuin negatiivisiakin tunteita lukijassa. Ne kertovat myös Miltonin ajattelun kehityksestä; erityisesti Miltonin vapauskäsityksen kehitys kiin-

³ *Of Education*. The Works of John Milton, vol.4, 1931.

⁴ *Areopagitica*. The Works of John Milton, vol.4, 1931.

⁵ **Peltonen, Markku**, Classical humanism in English political thought from 1570 to 1640 with special reference to classical republicanism. Helsinki.1992. 7,14,118,161,249-250; **Spellman W. M.**, European Political Thought 1600-1700. London. 1998. 106,111-112

nostaa yksityisten vapauksien puolesta kirjoitetuissa pamfleteissa. Hänen kumouksellisten mielipiteidensä aikalaisissa nostattama vastustus ja kritiikki kertovat myös oman merkittävän tarinansa.

Tutkimukselle asettaa vaikeuksia muun muassa se, että joihinkin Miltonin ilmaisuihin, kuten esimerkiksi *vapaus* ja *tasa-arvo*, voidaan petollisen helposti liittää niiden modernit merkitykset, joita niillä ei hänelle ollut. Miltonille vapauten liittyi aina vastuu ja se oli tiukasti sidoksissa uskuntoon ja Jumalan tahdon noudattamiseen. Tasa-arvo oli lähinnä oppineitten miesten tasa-arvoa; erityisesti naiset olivat luonnostaan miestä alempia olentoja.⁶ Hiukan toisenlaisia ongelmia tuottaa Miltonin kirjoitustyyli. Kauniisti ilmaistuna hänen proosansa on teknisesti taidokasta, oppinutta, kaunopuheista ja erittelevää, ja hän käyttää pitkiä, huolellisesti muotoiltuja lauseita. Suorapuheisempien kriitikoiden mielestä Miltonin lauseet alkavat ja loppuvat miten sattuu ja ovat niin pitkiä, että lukija eksyy ennen kuin pääsee loppuun, ja pamflettien koko rakenne on löysä, irrallinen ja epäyhtenäinen. Tämä pätee erityisesti avioeropamfletteihin. Miltonin ajatusten tulkitseminen ei siis ole aina aivan helppoa.⁷

1.2 Lähteet ja aikaisempi tutkimus

John Miltonista tiedetään paljon enemmän kuin yhdestäkään toisesta yhtä kauan sitten eläneestä englantilaisesta runoilijasta. Syitä siihen on monia. Ensinnäkin Milton oli jo hyvin varhain kiinnostunut itsestään, tietoinen siitä, että oli tavallisten ihmisten yläpuolella, ja hänellä oli vakaa aikomus saada aikaan suuria asioita. Hänen runonsa ja etenkin proosansa sisältävät pitkiä hänestä itsestään kertovia katkelmia: opinnoista, matkoista, projekteista, ystävistä ja luonteesta.⁸ Milton oli voimakkaasti kiinnostunut saamaan kuvansa julkisuuteen sellaisena kuin hän itse itsensä koki. Hän puolusti usein itseään kiistakirjoituksissaan, jotka hän kirjoitti yksityiselämänsä arvostelevia hyökkäyksiä vastaan. Kuten monet humanistit, hän säilytti ja julkaisi monia yksityisiä kirjeitään.

⁶ Barker, Arthur E., *Milton and the Puritan Dilemma 1641-1660*. Toronto. [1942] 1955. xi,xx; Patterson, Annabel (ed.), *John Milton*. London, New York. 1992. 5

⁷ Davies, Tony (ed.), *John Milton. Selected Shorter Poems and Prose*. London, New York. 1988. 5-7,177; Hanford, James Holly, *A Milton Handbook*. New York. [1926]1954. 293-6; Pattison, Mark, *Milton. English Men of Letters*. London. [1879] 1932. 70; Saillens, Emile, *John Milton: Man, Poet, Polemist*. Oxford. 1964. (John Milton: poète combattant. 1959) 94

⁸ Bailey, John, *Milton*. London. [1915] 1957. 23; Pattison [1879] 1932. 1

Hän teki sekä runoudestaan että proosastaan intiimin, vaikkakin kunnioitusta herättävän todistuskappaleen omista kokemuksistaan. Nämä kaikki muodostavat tärkeän omaelämäkerrallisen kertomuksen.⁹

On olemassa runsaasti Miltonin omia tai hänen avustajiensa kirjoittamia käsikirjoituksia, erityisesti mainittakoon *Commonplace Book*. Tähän eräänlaiseen päiväkirjaan Milton kirjasi ajatuksiaan ja teki muistiinpanoja lukemistaan kirjoista. Sen paljastukset olivat piilossa vuoteen 1912 saakka, jolloin James Holly Hanford analysoi ja kokosi ne yleisölle. Se sisältää merkintöjä ja muistiinpanoja nuoruusvuosilta ja on korvaamaton todistuskappale Miltonin älyllisestä kehityksestä ja varhaisista ajatuksista. Se on avain Miltonin nuoruusvuosien päätelmiin kirkosta, valtiosta, kuninkuudesta, avioliitosta ja -erosta, moniavioisuudesta, urheudesta, sodankäynnistä, näytelmistä, koronkiskonnasta, sensuurista, ahneudesta, itsemurhasta sekä valehtelun ja raa'an kielenkäytön luvallisuudesta puolustettaessa totuutta tai isänmaata. Lähes kaikista näistä aiheista hän kirjoitti ennemmin tai myöhemmin pamfletin tai ainakin kappaleen jossain pamfletissaan. *Commonplace Book*ista paljastuu mies, ajattelijä, oppinut, reformisti, historioitsija, sanakirjan tekijä, opettaja, satiirikko ja näytelmäkirjailija, mutta pääasiassa pamfletisti ja runoilija. Lisäksi Miltonin *Second Defence of the English People* (1654) sisältää melko täydellisen selonteon hänen yksityisestä ja julkisesta urastaan.¹⁰

Toiseksi Milton herätti aikalaistensa kiinnostuksen. Hänellä oli aktiivinen rooli politiikassa. Hän oli kiinnostunut kohua herättävistä poliittisista tapahtumista ja vapauksien edistämisestä; niistä kirjoittaessaan hänen nimensä tuli tunnetuksi koko Euroopassa. Hänen latinankielen sihteerin virkansa valtioneuvostossa Cromwellin hallituskaudella teki hänestä huomion kohteen, kuten muitakin tasavallan hallituksen edustajista. Hän oli vuorovaikutuksessa monien huomattavien miesten kanssa kotimaassa ja Euroopan mantereella. Milton sai huomiota aikalaisiltaan myös runoilijana. 1600-luvulla kiinnostus kirjallista elämäkertaa kohtaan alkoi kehittyä, ja Miltonin henkilökohtaisesti tuntenut sukupolvi ajatteli, että monet yksityiskohdat hänen persoonallisuudestaan ja tavoistaan kannatti kirjoittaa muistiin.¹¹

⁹ Hanford [1926] 1954. 1-2,72; Kendrick, Christopher (ed.), *Critical Essays on John Milton*. New York. 1995. 5

¹⁰ *Commonplace Book*. *The Works of John Milton*, vol. 18. New York. 1938; *Second Defence*; Hanford [1926] 1954. 3,7; Parker, William Riley, *A Biography of John Milton. Part 1: The Life*. London. 1968. 249; Wolfe, Don M. (ed.), *Complete Prose Works of John Milton*. vol. I. 1624-1642. New Haven. 1953. 4-5,9,354-357

¹¹ Hanford [1926] 1954. 1-2

Täydellisin aikalaisten tekemistä elämäkertoista on Edward Phillipsin, joka ilmestyi ensi kerran 1694. Phillips oli Miltonin sisarenpoika ja oppilas. Paikallaolijana hänen mahdollisuutensa tuntea Miltonin julkisen ja yksityiselämän olosuhteet olivat käytännössä rajattomat. Silti täytyy muistaa, esimerkiksi lukiessamme hänen yksityiskohtaista kertomustaan Miltonin ensimmäisestä avioliitosta, että hän oli tuolloin 12-vuotias poika. Phillips muisteli asioita 50 vuotta myöhemmin, eivätkä hänen kuvauksensa aina ole aivan tarkkoja ja täydellisiä. Lähes yhtä arvokas on niin kutsuttu *Anonymous Biography*, joka löydettiin vasta 1889. Sitä on arveltu Miltonin ystävän, tohtori Pagetin tai Cyriack Skinnerin tekemäksi. Uudemmat tutkimukset näyttäisivät paljastavan kirjoittajaksi Miltonin nuoremman sisarenpojan, John Phillipsin. Kuka kirjoittaja olikin, hänellä on täytynyt olla hyvin läheinen suhde Miltoniin. Kuitenkin Milton itse sekä hänen varhaiset elämäkerran kirjoittajansa ovat usein epätäydellisiä ja joskus epätarkkoja lausunnoissaan.¹²

Materiaali Miltonin elämäkertaan on siis olemassa. Aluksi hänet tunsi vain suhteellisen pieni lukijaryhmä. 1700-luvulla tutkimus laajeni ja monipuolistui. Miltonin elämä on aiheena David Massonin kokoamassa, eräässä ehkä yksityiskohtaisimmassa ja huolellisimmin laaditussa englanninkielisessä elämäkerrassa, joka julkaistiin seitsemässä osassa vuosien 1859-94 aikana. Useimmat, elleivät kaikki, Milton-tutkijat ovat velkaa Massonille, jonka Milton-elämäkerta toimii yleisenä lähteenä elämäkerralliselle ja historialliselle tiedolle.¹³ Tätä työtä varten sitä ei ollut saatavilla.

Miltonin työt ovat olleet myöhempien lukijoiden ja kriitikoiden keskuudessa kivaan eripuran kohteena, ja hänen maineensa on ollut epätavallisen epävakainen. Kaikki ovat samaa mieltä siitä, että Milton ei ollut tavallinen ihminen, mutta arviot hänen luonteestaan ja persoonallisuudestaan ovat vaihdelleet tutkijoiden poliittisten sympatioiden ja moraalisten asenteiden mukaan. Jokainen kriittikkosukupolvi, ”tulkitseva yhteisö” ja yksilöllinen tutkija piirtää Miltonista oman kuvansa.¹⁴

Milton on aina ollut historioitsijoita kiinnostava hahmo. Kuitenkin enemmistö viimeaikaisesta Milton-tutkimuksesta on vähemmän historiallista. Kirjallisuuden tutkijat kiistelivät 1900-luvun alkupuoliskolla kiivaasti muun muassa Miltonin pamflettien taustalla vaikuttaneista motiiveista sekä esittivät mielipiteitään hänen ajatustensa ja asenteidensa ”edistyksellisyydestä” tai ”vanhan-aikaisuudesta”. Vasta aivan viime aikoina tutkijat ovat lakanneet väittelemästä Miltonin suhteista

¹² Hanford [1926] 1954. 4-5,7; Patterson A. 1992. 90-91; Saillens [1959] 1964. xv,100

¹³ Bailey [1915] 1957. 23-24; Barker A. [1942] 1955. xi-xii; Hanford [1926] 1954. v-vii,6; Pattison [1879] 1932. 2; Saillens [1959] 1964. xv; Shawcross, John T., John Milton and Influence. Presence in Literature, History and Culture. Pittsburgh. 1991. 39,42

¹⁴ Hanford [1926] 1954. 2-3; Kendrick 1995. 1; Saillens [1959] 1964. xv; Turner, James Grantham, One Flesh. Paradisal Marriage and Sexual Relations in the Age of Milton. Oxford. 1987. viii

tai asenteista naisiin; tosin akateemisen feminismin myötä avioeropamfletit ja *Kadotettu paratiisi*-runoelman yhdistävästä seksuaalipolitiikasta on tullut tutkijoiden taistelutanner. Toinen viimeaikaisista lähestymiskulmista on asettanut Miltonin suuruuden runoilijana kyseenalaiseksi: kritiikkiä on esitetty paljon. Tendenssinä on painottaa hänen ristiriitaisuuttaan ja kaksinaisuuttaan. Vähemmän akateemisessa keskustelussa Miltonista on tullut satanistien ja anti-satanistien kiistakapula, mikä on nähtävissä erityisesti internet-sivuilta, jotka sisältävät viittauksia *Kadotetun paratiisin* Saatanaa ylistäviin katkelmiin.¹⁵

Tämän tutkimuksen tärkeimmät alkuperäislähteet ovat Miltonin niin sanottuja yksityisiä vapauksia puolustavat pamfletit: avioliittoa ja -eroa käsittelevät pamfletit *The Doctrine and Discipline of Divorce (DDD)*, *The Judgement of Martin Bucer Concerning Divorce*, *Tetrachordon* ja *Colasterion*, nuorukaisten koulutusta pohtii kirjeen muotoon laadittu tutkielma *Of Education* ja painovapautta ja inhimillisiä vapauksia yleisemminkin tarkastelee pamfletti *Areopagitica*. Ne kaikki ilmestyivät ensimmäisen kerran sisällissodan aikana vuosina 1643-45. Lisäksi viitataan muutamaa muuhun näitä aiheita sivuvaan Miltonin teokseen.

Tutkimuskirjallisuudesta kattavimpia Miltonin elämää ja kirjoituksia käsitteleviä teoksia ovat Parkerin *A Biography of John Milton* (1968), Saillensin *John Milton: Man, Poet, Polemist* (1959>1964) ja A. E. Barkerin *Milton and the Puritan Dilemma* (1942>1955). Barker pohtii Miltonin elämää ja ajattelua laajasti myös historiallisessa kontekstissa. Parkerin ja Saillensin Milton-kuvat ovat melko positiivisia. Joihinkin Saillensin tulkinnoista on syytä suhtautua varauksella, sillä hän tekee Miltonin elämästä oletuksia ja arvailuja, joille ei esitä pitäviä todisteita, eivätkä muut Milton-tutkijat tuo niitä esiin. Vastakkaista, varsin kriittistä kantaa edustaa Macaulay, jonka useammista Miltonia käsittelevistä töistä käytössä on vuonna 1934 ensimmäisen kerran ilmestynyt teos *Milton*. Diekhofin kokoama *Milton on Himself* (1939>1965) pohdiskelee laajasti pamflettien syntyhistoriaa ja valottaa Miltonin omaa näkemystä niiden taustalla olevista syistä.

Uudempi tutkimus käsittelee perusteellisemmin Miltonin ajattelun taustoja. Tielsch (1980) esittää aluksi mielenkiintoiselta vaikuttavan tutkimuksen Miltonin ajatusten suhteesta demokraattisen yhteiskuntateorian kehitykseen, jossa Miltonista tehdään Locken veroinen liberalistinen ajattelija. Näyttäisi kuitenkin, että Tielsch on sortunut juuri siihen ansaan, josta A. E. Barker varoittaa: liian

¹⁵ Bloom, Harold (ed.), *John Milton*. New York, Philadelphia. 1986. 3-6; Davis, Michael (ed.), *Areopagitica and Of Education*. London. 1963. 16; Kendrick 1995. 6; Nyquist, Mary, *The Genesis of Gendered Subjectivity in the Divorce Tracts and in Paradise Lost*. in Kendrick 1995. 90; Patterson A. 1992. 2-6,18,87; Turner 1987. ix

kritiikittömästi hän sovittaa Miltonin lauseet modernimpaan yhteyteen, johon ne eivät tosiasiaassa kuulu. Aikakauden poliittista ja aatehistoriaa valottavat huomattavasti paremmin Peltosen *Classical humanism in English political thought 1570-1640 with special references to republicanism* (1992) sekä Spellmanin *European Political Thought 1600-1700* (1998). Miltonin ajattelun aikakauden aatehistoriaan yhdistävää tutkimusta on olemassa yllättävän vähän; Armitagen, Himyn ja Skinnerin (1995) kokoama *Milton and Republicanism* keskittyy sekin lähes yksinomaan tasavallan aikana 1649-60 kirjoitettuihin pamfletteihin. Sisällissodan ajan historiallisia tapahtumia valottavat parhaiten Keith Lindley ja John Merriman.

Suuri osa Milton tutkimuksesta on 1900-luvun alkupuoliskolta, mutta etenkin elämäkerrallisen tiedon lähteenä se on aivan käyttökelpoista. Koulutusta ja painovapautta on käsitelty lähes aina pelkästään laajemman tutkimuksen osa-alueina. Davis (1963) on kuitenkin tarkastellut vain näitä kahta omassa tutkimuksessaan. Wolfen tulkinnat *Areopagiticasta* molemmissa tässä työssä käytyissä teoksissaan ovat maininnan arvoisia. Avioeropamfletteja on sen sijaan tutkittu paljonkin yhtenä kokonaisuutena, ja usein niihin on liitetty runoelma *Kadotettu paratiisi*. Turner (1987) ja Halkett (1970) pureutuvat varsin syvälle niiden tulkinnassa, tosin ei välttämättä pelkästään historian tutkimuksen näkökulmasta. Aikaisempaa tutkimusta Miltonista löytyy myös Jyväskylän yliopistosta: Tuula Pöntinen on tehnyt yleisen historian pro gradun aiheesta *John Miltonin pamfletit ja Paradise Lost -runoelma Englannin 1600-luvun yhteiskunnallisten tapahtumien valossa* (1988). Se on yleisesitys laajasta pamflettituotannosta ja ainoastaan raapaisee tuotantoa, johon tässä työssä paneudutaan paljon syvemmin.

2. MILTON JA HÄNEN VUOSISATANSA

2.1 John Milton – suuri runoilija ja radikaali pamfletisti

Milton syntyi Lontoossa 9. joulukuuta 1608. Hänen isänsä oli yksi Lontoon parhaiten toimeentulevista notaareista, harras musiikin ystävä ja hyvin arvostettu. Milton sai isältään huolellisen kasvatuksen. Hänelle kustannettiin kotiopettaja ja hän pääsi siihen aikaan ehkä maansa parhaaseen oppikouluun. Vanhempien ja aluksi Miltonin omakin tavoite oli kirkollinen ura. Hän opiskeli useita kieliä, filosofiaa ja muita humanistisia aineita ja suoritti Master of Arts -tutkinnon 1632 Cambridgessa. Sen jälkeen hän opiskeli itsenäisesti kuusi vuotta isänsä maatilalla Hortonissa ja matkusteli vuosina 1638-39 Euroopassa, lähinnä Italiassa, tavaten tuon ajan suuria oppineita ja kirjallisuusmiehiä, muiden muassa Hugo Grotiuksen, Giambattista Manson ja Galileo Galilein. Isän varallisuus mahdollisti Miltonille taloudellisen riippumattomuuden. Nuoruusvuotensa hän saattoi käyttää opiskeluun ja mietiskelyyn, ja hänellä oli mahdollisuus toteuttaa kirjallista kutsusta. Jo tuolloin hän kirjoitti joitakin parhaimmista runoistaan.¹⁶

Sisällissodan puhjettua 1639 Milton palasi Lontooseen. Hän katsoi olevansa paremmin hyödyksi isänmaalleen ja vallankumoukselle kirjoittamalla kuin miekka kädessään. Hänen mielestään totuutta tuli puolustaa paitsi asein, myös järjellä. Hän hylkäsi päätavoitteensa, runouden, noin 20 vuodeksi ja osallistui ajankohdan politiikkaan kirjoittamalla pamfletteja. Tapahtumien vaatiessa Milton taisteli kaiken sen puolesta, mitä piti arvokkaimpana. Hän ilmaisi kantansa muun muassa kirkon uudistusvaatimuksiin, yhteiskunnallisiin reformeihin, kansalaisvapauksiin ja hallitusmuotokysymyksiin. Miltonin töitä muovaavat ja leimaavat aikakauden paineet ja rauhattomuus sekä hänen omien niihin kohdistuneiden reaktioidensa nostattamat elävät tunnekuohut.¹⁷

Miltonin viisi ensimmäistä pamflettia (1641-1642) olivat valtionkirkkoa vastustavia poliittisia pamfletteja. Ne oli kirjoitettu ystävien pyynnöstä. Miltonin mielestä uskonnollinen vapaus sen enempää kuin muutkaan vapaudet eivät toteutuneet piispojen hallitessa. Hän vaati valtion ja kirkon eroa ja puolusti puritanismia ja sen perustalta nousevaa presbyteeristä kirkkoa. Hänellä oli luja usko presbyteeriseen parlamenttiin. Piispojen kukistuttua Milton halusi edelleen edistää vapau-

¹⁶ *Areopagitica*. 330; *Second Defence*. 119-127; **Davies** 1988. 7,11; **Kendrick** 1995. 4; **Parker** 1968. 108; **Patterson**, Frank Allen (ed.), *The Students' Milton*. New York. [1930] 1957. xiii-xv; **Saillens** [1959] 1964. 3-4; **Wolfe** 1953. 3,10-12

¹⁷ *Second Defence*. 129; **Barker** A. [1942] 1955. xii; **Davies** 1988. 2; **Diekhof**, John S. (ed.), *Milton on Himself*. London. [1939] 1965 <1966>. xix; **Patterson** F. [1930] 1957. xv; **Pattison** [1879] 1932. 50,64-66; **Saillens** [1959] 1964. xv; **Turner** 1987. 175-176; **Wallace**, Malcolm W., *Milton's Prose*. London. 1949. xii

den asiaa. Seuraavat pamfletit hän kirjoitti omien sanojensa mukaan koti- tai yksityisten vapauksien (domestic or private liberties) puolesta vuosina 1643-45. Näihin vapauksiin hän sisällytti avioliittokäytännön, lasten koulutuksen sekä ilmaisuvapauden. Uskonnollisten ja yksityisten vapauksien lisäksi Milton katsoi olevan vielä kolmannen vapauksien joukon, kansalaisvapaudet.¹⁸

Milton riitaantui presbyteerien kanssa ja hänestä tuli independentti. Vuonna 1649 Cromwellin hallitus nimitti hänet latinan kielen tai vieraiden kielten sihteeriksi hoitamaan suhteita ulkovaltoihin. Häntä pyydettiin kirjoittamaan parlamenttia, tasavaltaa ja kuninkaan mestausta puolustavia pamfletteja, joista hän tuli kuuluisaksi koko Euroopassa. Restauration (1660) jälkeen hän hylkäsi politiikan, vetäytyi julkisuudesta ja omistautui jälleen runoudelle. Tällöin syntyivät hänen merkittävimmät eepiset teoksensa. Pääteos *Kadotettu paratiisi* (*Paradise Lost*) on Euroopan kirjallisuuden viimeisiä suuria eepisiä runoteoksia. Elämänsä aikana Miltonilta ilmestyi yhteensä 42 erilaista julkaisua ja kuoleman jälkeen vielä joitakin lisää. Viimeiset kaksi vuosikymmentään hän eli täysin sokeana. Hän kuoli Lontoossa 8. marraskuuta 1674.¹⁹

Kaikissa tomissaan Miltonia tuki varmuus ikuisesta elämästä. Jo opiskeluaikana hänelle kehittyi varmuus siitä, että Jumala oli tarkoittanut hänet tekemään suuria tekoja. Hän näki itsensä valittuna, opettajana ja puhemiehenä, jonka kautta totuus tulisi ilmi. Jumala oli antanut hänelle kaksi suurta lahjaa, Raamatun ja järjen, jotka eivät olleet keskenään ristiriidassa, vaan täydensivät toisiaan. Milton näki itsensä englantilaisten puolestapuhujana. Aikalaistensa tavoin hän uskoi, että englantilaiset olivat Jumalan valittu kansa ja että he elivät ja toimivat pyhänä aikana. Hän ei koskaan, edes sensuurin ja kokemuksen takaiskujen aikana, lakannut ajattelemasta kirjoittamista toimintatapana julkisessa ja poliittisessa maailmassa. Hänelle kirjoittaminen oli kutsumus, termin vahvasti kalvinistisessa mielessä. Milton käytti mielellään klassisen epiikan auraa oikeuttaakseen roolinsa julkisella näyttämöllä. Hänen oli tarkoitus liittyä Homeroksen, Vergiliuksen, Tasson ja muiden ylevään joukkoon. Hän toivoi voivansa kirjoittaa tulevia aikoja varten jotakin sellaista, minkä ei annettaisi unohtua.²⁰

¹⁸ *Second Defence*. 129-135; **Bailey** [1915] 1957. 49; **Davis** 1963. xi; **Orgel**, Stephen and **Goldberg**, Jonathan (ed.), John Milton. New York, Oxford. 1991. xvi; **Patterson** F. [1930] 1957. xv; **Saillens** [1959] 1964. 89-91

¹⁹ *Second Defence*. 137-141; **Davies** 1988. 10; **Kendrick** 1995. 9; **Parker** 1968, 347,352,369,386,659-60; **Spellman** 1998. 115

²⁰ *Areopagitica*. 340; **Davies** 1988. 10,16-17; **Diekhof** [1939] 1965 <1966>. xviii; **Kendrick** 1995. 4,9; **Parker** 1968, vii,208; **Pocock**, J. G. A., *The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. New Jersey. 1975. 337,344,396; **Patterson** A. 1992. 87; **Wallace** 1949. vii,x,xiv; **Wolfe** 1953. 1

Miltonin proosakirjoitukset, vaikkeivät aikalaisiinsa vaikutusta tehneekään, ovat olleet ajatusten koetinkivi ja uskomusten taistelutanner aina hänen kuolemastaan saakka, ja hän on ollut symbolinen hahmo ainakin kolmen eri oppisuunnan kehityksessä. Häntä pidettiin Whigien sankarina vuosina 1649-60 kirjoitettujen, Englannin tasavaltaa ja Kaarle I:n mestausta puolustavien poliittisten pamflettien perusteella. Toiseksi Miltonilla on ollut John Lockeen verrattava paikka poliittisen ajattelun historiassa, erityisesti perustuslaillisen teorian ja yksilönvapauksien kilpakentillä. Ainakin Locken ajatusten kehityksessä Miltonilla oli enemmän vaikutusta kuin on tunnustettu. Milton inspiroi myös Ranskan ja Amerikan vallankumousten esitaistelijoita. Runoilijana Milton on saanut runsaasti tunnustusta. *Kadotettu paratiisi* nimettiin Englannin kansallisrunoksi, sen kirjoittaja kansallisrunoilijaksi.²¹

2.2 Milton ja 1600-luvun vallankumous

Miltonin ura ei ollut yksityinen, ja hänen luonteensa ja toimintansa täydellinen ymmärtäminen vaatii tutustumista historiallisiin tapahtumiin. (Liite 1) Hänen aikansa uskonnolliset, poliittiset, kulttuuriset ja tieteelliset näkökohdat tulee ottaa huomioon, sillä Milton, ehkä enemmän kuin kukaan toinen englantilainen kirjallisuusmies, imi itseensä koko aikansa äyllisen perinnön. Milton oli kunnianhimoinen runoilija, pamfletisti, propagandisti ja uuden tasavallan virkamies, tärkeä hahmo omalaatuisessa “sanallisessa vallankumouksessa”. Hän eli aikana, joka oli luultavasti myrskyisin ja tapahtumarikkain koko Britannian historiassa siihen mennessä. Ajasta käytetään muun muassa nimityksiä Englannin sisällissota, Englannin vallankumous ja puritaanivallankumous.²²

Miltonin aikana yleisesti hyväksytyjen periaatteiden heikkeneminen ja uusien ajattelutapojen nousu aiheuttivat sekä intellektuaalisen että yhteiskunnallisen mullistuksen. Miltonin sukupolvelle, kuten hänen vanhemmilleenkin, protestanttinen reformaatio ei merkinnyt vain todellisen uskon ja puhtaan Jumalan sanan elpymistä paavillisen taikauskon vuosisatojen jälkeen; se merkitsi myös,

²¹ **Davies** 1988, 168; **Davies**, Tony, Borrowed Language: Milton, Jefferson, Mirabeau. In Armitage, David, Himy, Armand and Skinner, Quentin (ed.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995. 258-271; **Maltzahn von**, Nicholas, *The Whig Milton, 1667-1700*. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 229,235-237,241; **Patterson** A. 1992. 1-2; **Shawcross** 1991. 112-121,141,144; **Tielsch**, Elfrieda Walesca (hrsg. von), *John Milton und der Ursprung des neuzeitliches Liberalismus*. Hildesheim. 1980. 27; **Wallace** 1949. xxii,xxiv

²² **Davies** 1988. 1-2; **Hanford** [1926] 1954 68; **Saillens** [1959] 1964. xvii

ainakin varakkaille luokille ja kunnianhimoisille pikkuporvareille, kuten Miltonit, Englannin nousua itsetietoisena, ekspansiivisena ja itsenäisenä poliittisena kokonaisuutena. (1600-luvulla sama kehityskulku – kansallisvaltioiden synty – toteutui muuallakin Euroopassa.) Sisällissodan aikana tärkeimpänä pidettiin uskonnollisen reformaation jatkumiseen tähtääviä poliittisia muutoksia. Myöhemmin vuosina 1646-49 niiden tilalle tulivat asteittain sekulaarisempi retoriikka ja selvemmin poliittiset prioriteetit.²³

Konfliktit autoritaarisen monarkian ja parlamentin välillä sekä uskonnolliset erimielisyydet johtivat Englannin sisällissotaan. Valtaansa laajentamaan pyrkivä monarkki nojautui absolutismiin ja oli taipuvainen paavillisiin uskonnollisiin käsityksiin; parlamentin kannattajat puolustivat vapautta, omaisuutta ja protestanttista uskoa. Tärkeimmät kansaa jakavat kysymykset olivat ilman parlamentin suostumusta toimeenpannut verot sekä pelko kirkon paluusta katolilaisuuteen. Myös yhteiskunnallisen ja taloudellisen muutoksen vaatimukset kietoutuivat poliittisiin ja uskonnollisiin kiistoihin ja selittivät osaltaan kriisiä. Suuntaus oli kohti sosiaalista eriytymistä: vuokrien nousu ja entisten yhteismaiden aitaaminen repi juopaa rikkaiden ja köyhien välille. Johtava eliitti pelkäsi levottomuuksia. Parlamentin ulkopuolella toteutetuilla kapinoilla ja massamielenosoituksilla oli merkittäviä poliittisia vaikutuksia 1640-luvun alussa. Marxilainen historiantutkimus korostaa kauppiassäädyn roolia: pyrkiessään takaamaan poliittiset ja taloudelliset oikeutensa se syrjäytti vanhan feodaalivallan.²⁴

Englannin hallinto oli ammoisista ajoista ollut sekoitus yksinvaltaa ja vallanjakoa. Lainsäädäntö, toimeenpano ja oikeudenkäyttö tapahtuivat monarkin nimissä. Poliittinen aktiivisuus keskittyi hoviin, koska parlamentit kokoontuivat vain aika ajoin. Monarkki päätti tärkeimmistä asioista, kuten sodasta ja rauhasta. Silti vallitsi myös laaja uskomus jonkinlaiseen rajoitettuun monarkiaan, jossa monarkin valtaa rajoittivat lait ja jossa monarkin tuli kansallisen sovun ja yhtenäisyyden nimissä pyrkiä yksimielisyyteen hallinnossaan. Jaakko I:n hallituskaudella (1603-25) parlamentti alkoi nähdä itsensä englantilaisten oikeuksien puolustajana. Se vastusti laittomia veroja sekä virkojen ja arvonimien myyntiä ja piti kiinni oikeudestaan sekaantua ulkopoliittikkaan. Se ei suostunut tukemaan kuninkaan rauhantunnusteluja Espanjan kanssa ja paheksui kruununperijän avioliittoaikeita kiihkeän katolilaisen, Ranskan Henrietta Marian, kanssa. Kaarle I nousi valtaistui-

²³ Barker A. [1942] 1955. xv; Davies 1988. 7-8; Spellman 1998. 1; Tuttle, Elizabeth, Biblical reference in political pamphlets of the Levellers and Milton 1638-1654. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 63

²⁴ Lindley, Keith, The English Civil War and Revolution: A sourcebook. London, New York. 1998. 1-7; Merriman, John, A History of Modern Europe. From the Renaissance to the Present. New York. 1996. 233; Spellman 1998. 21-24

melle vuonna 1625. Maa, johon reformaation jälkeen oli levinnyt vahva anti-katolilaisuus, näytti ottavan askelia kohti katolilaisuuden suosimista.²⁵

Kaarle I oli hyvin autoritaarinen ja uskoi valtansa olevan lähtöisin Jumalalta. Hänen politiikkansa oli häilyvää, mistä syystä häntä pidettiin yleisesti epäluotettavana. Pahiten hän epäonnistui raha- ja uskontopolitiikassaan. Parlamentti ei hyväksynyt Kaarlen vaatimia uusia veroja, ja Kaarle ratkaisi ongelman hajottamalla parlamentin vuonna 1629 halliten seuraavat 11 vuotta yksin. Parlamentin poissaolo tarkoitti sitä, että maasta puuttui kansallinen areena, jolla valituksia voitiin käsitellä ja uudistuksia puoltaa. Kaarlen itsevaltainen hallinto leikkasi alemman aatelin ikivanhoja oikeuksia. Kauppiassääty kävi kärsimättömäksi summittaisen verotuksen vuoksi. Ainoa ryhmä, joka saattoi hyötyä, oli maata omistava aristokratia, jonka intresseissä oli kauppiassäädyn vaikutusvallan leviämisen pysäyttäminen. Sitä paitsi kuninkaan tehokas vallankäyttö oli hyvin pitkälle riippuvainen voimakkaiden ylimysten yhteistyöhalukkuudesta, joten Kaarle mieluummin liittoutui heidän kanssaan.²⁶

Englannissa vaikutti useita uskonnollisia lahkoja, jotka yrittivät viedä reformaatiota mieleiseensä suuntaan vaatimuksillaan ja toimillaan. Puritaaneilla oli erittäin keskeinen rooli sisällissodassa. He olivat Englantiin Elisabetin aikana rantautuneita kalvinistisia toisinajattelijoina, jotka haastoivat anglikaanisen valtionkirkon. Puritaanit eivät olleet yhtenäinen ryhmä, mutta tunnusomaista heille kaikille oli korostaa saarnaamista ja jokaisen henkilökohtaista Raamatun ymmärtämistä sekä tuon ymmärryksen soveltamista jokapäiväisiin tekoihin, hurskautta, kuria ja uhrautumista uskonsa perustana. Konformistiset kalvinistit uskoivat ihmisen pelastuvan yksin Jumalan armosta, eikä tässä elämässä ollut mahdollista tietää, kuka pelastuisi ja kuka ei. Puritaanien mielestä oli mahdollista saavuttaa jonkinlainen varmuus pelastuksesta tutkiskelemalla omaatuntoa, kuuntelemalla saarnoja ja elämällä hurskasta elämää. Puritaanit vastustivat piispojen valtaa Englannin kirkossa ja halusivat yksinkertaistaa sen uskonnollisia menoja. Heitä löytyi jokaisesta yhteiskuntaryhmästä, erityisesti ”keskimmäisistä säädyistä” – pääosin Lontoon kauppiasta ja käsityöläisistä. He edustivat vähemmistöä Englannin väestöstä, mutta heidän voimansa oli suuri heidän määräänsä nähden. Erityisesti kulttuurillisesti ja taloudellisesti heistä oli vuosi vuodelta tulossa voimakkaampia.²⁷

²⁵ Lindley 1998. 5-8; Merriman 1996. 234-236

²⁶ Carter, E. H. and Mears R.A.F., History of Britain. London. [1937] 1960, 444; Davies 1988. 8; Lindley 1998. 5-7; Merriman 1996. 238-239; Sallens [1959] 1964. xviii,27-28,57; Spellman 1998. 34-35,39-42; Wolfe 1953. 16

²⁷ Davis 1963. 8; Lindley 1998. 4; Merriman 1996. 236,248-249; Sallens [1959] 1964. xviii,xix-xxii,57,96,98; Sharpe, J.A., Early Modern England. A Social History 1550-1760. London. 1987. 230; Wolfe 1953. 209; Wolfe, Don M., Milton in the Puritan Revolution. London. [1941] 1963. 66

William Laud (1573-1645), Lontoon piispa ja vuodesta 1633 Canterburyn arkkipiispa ja Englannin valtionkirkon pää oli kuninkaan avainedustaja. Hän ei suvainnut virallisen kirkon ulkopuolisia uskonnollisia suuntauksia tai käytäntöjä ja halusi tuhota puritaanit. Se oli tuon ajan Euroopassa hyvin tyypillistä, sillä uskonnollisten vähemmistöjen katsottiin edustavan perustavanlaatuista uhkaa valtion yhtenäisyydelle ja jopa säilymiselle, ja siksi ne haluttiin kitkeä pois. Laud myös palautti kirkkoon monia katolilaisia käytäntöjä ja suunnitteli kirkon omaisuuden palauttamista. Englannissa pelko katolilaisesta turmeluksesta väritti koko 1600-lukua, ja nyt pelättiin Laudin suunnittelevan katolilaisuuden palauttamista valtionkirkon asemaan. Laud ja hänen takanaan poliittisesta todellisuudesta loittonevat hovi ja kuningas saivat kansan enemmistön mielipiteen vastaansa.²⁸

Kansallinen hallintojärjestelmä oli tiukasti nivoutunut yhteen kansallisen kirkkopoliitiikan kanssa, joten uskonnollinen radikalismi johti väistämättä radikalismiin myös politiikassa. Erilliset tyytymättömyyden osoitukset olisivat ehkä jääneet hedelmättömiksi, elleivät puritaanit olisi asettuneet vastustamaan kuninkaiden pyhän oikeuden oppia. He kaivoivat maata absoluuttisen monarkian teorian alta. Luther ja Calvin vaativat yksilölle oikeutta lukea omaa Raamattuaan ja kysellä vapaasti, mutta eivät puoltaneet yksilön poliittista oikeutta asettua valtiota vastaan. He pikemminkin vaativat ihmisiä tottelemaan huonoakin hallitsijaa ja jopa tyrannia. Englannissa puritaanien individualismi kuitenkin johti hitaasti mutta väistämättömästi kohti avointa konfliktia kuninkaanvallan kanssa. Puritaanit toivat poliittiseen taisteluun fanatismien energian. He uskoivat olevansa Jumalan asialla ja luottivat Jumalan kaitselmukseen. Humanistien tavoin he uskoivat, että ihminen ei syntynyt itseään, vaan maataan varten, ja pitivät velvollisuutenaan toimia valtion ja kirkon hyväksi.²⁹

Varhaisessa vaiheessaan vallankumous pyrki rajoittamaan kuninkaan valtaa, takaamaan parlamentin kontrollin tärkeimmissä poliittisissa asioissa ja korvaamaan anglikaanisen valtionkirkon presbyterisellä. Lopulta Kaarlen omavaltainen politiikka johti kuitenkin kapinaan. Kaarle takavarikoi aatelisten maita Skotlannissa ja yritti pakottaa presbyterisen kirkon Laudin hallintoon. Skotit vannoivat puolustavansa uskontoaan ja vapauksiaan ja nousivat kapinaan. Se oli Kaarlen hallituskauden käännekohta ja joidenkin tutkijoiden mielestä tärkein syy Kaarlen lopulliseen kukistumiseen. Lontoo myönsi Kaaralle lainan sodankäyntikuluihin sillä ehdolla, että parlamentti kutsuttaiisiin koolle. Jotkut alemman aatelin edustajat olivat kuitenkin jo yhteydessä kapinallisiin skotteihin. He johtivat kapinaa alusta asti. Rahattomana ja kapinoivan armeijan painostaessa

²⁸ Davies 1988. 8-9; Lindley 1998. 8; Merriman 1996. 237; Saillens [1959] 1964. 21-22,57,89; Spellman 1998. 27

²⁹ Lindley 1998. 16; Peltonen 1992. 214; Saillens [1959] 1964. xviii,57; Spellman 1998. 48,78-9; Wolfe 1953. 16; Wolfe [1941] 1963. 1-2,4-5,10-11,17,120

kuningas kutsui parlamentin koolle huhtikuussa 1640, mutta hajoitti sen alle kahdessa kuukaudessa. Parlamentin uhmaaminen johti täysimittaiseen perustuslailliseen kriisiin.³⁰

Stuartien monarkian poliittisesta kriisistä tuli perustuslaillinen konflikti siitä, miten Englantia tuli hallita. Englantilaisessa yhteiskunnassa tapahtui jyrkkä voimien uudelleen järjestely. Skotlannissa kärsittiin tappio, mikä teki Skotlannin kirkosta kirkollisen reformin mallin Englannin puritaaneille. Vakiintuneesta presbyterianismista tuli Kaarlen ja Laudin absolutismia vastustavan organisoidun ideologisen vastarinnan ensimmäinen aalto. Kaarlen piti kutsua parlamentti koolle ja allekirjoittaa laki, joka kielsi parlamentin hajottamisen ilman sen omaa suostumusta. Poliisivoimien kontrolli siirtyi kuninkaalta parlamentille. Uskonnollisissa asioissa voimien uudellen jako oli kaikkein merkittävin. Alahuoneen puritaanit voittivat aloitteen episkopaalisen hallinnon lakkauttamiseksi. Arkkipiispa Laudin vihattu hallinto oli lopussa ja hänen valtansa murtunut. Kruunu oli säädellyt kirkon nimityksiä, seremonioita ja tuomioistuimia, mutta joutui luopumaan näistä oikeuksistaan.³¹

Parlamenttiin virtasi vetoomuksia ja valituksia. Mielenosoitukset ja yhteenotot yleistyivät. Kaarle ei pyrkinyt neuvottelemaan, vaan yritti vangita viisi alahuoneen johtavaa jäsentä. Hän epäonnistui ja pakeni Lontoosta tammikuussa 1642. Oxfordista tuli hänen tukikohtansa. Syksyllä Englanti ajautui sisällissotaan, jota kukaan ei ollut osannut vielä vuonna 1640 ennakoida ja jota kansan enemmistö ei halunnut. Rikkaat aateliset muodostivat ryhmittymän kuninkaan asian ympärille peläten levottomuuksia, epäjärjestystä ja uudistuksia, jotka kaventaisivat heidän valtaansa. Rojalistit eivät niinkään kannattaneet kuninkaan epämääräistä hallintoa, vaan vaativat lakien mukaista toimintaa. He puolustivat valtionkirkkoa sellaisena kuin se oli, ilman reformaation jatkamista ja lahkojen hyväksymistä tai paluuta katolilaisiin käytäntöihin. Opposition ytimen muodosti alempi aateli. Silti ”poliittinen kansakunta” oli paljon laajempi kuin pelkkä eliitti. ”Keskimmäiset säädyt” (pientilalliset, pikkukauppiaat ja käsityöläiset) olivat hyvin tietoisia tapahtumista ja heillä oli poliittista vaikutusvaltaa. Heitä löytyi enemmän parlamentin kannattajien joukoista kuin rojalisteista. Lontoossa he muodostivat parlamentin kannattajien selkärangan. Silti loppujen lopuksi sosiaaliset ja taloudelliset seikat merkitsivät suhteellisen vähän puolen valinnassa. Suurin osa kansasta halusi viimeiseen asti välttää sodan. Loppujen lopuksi sisällissodasta olivat vastuussa molempien puolten kiihkomielisimmät uskonnolliset militantit.³²

³⁰ Lindley 1998. 6-11; Merriman 1996. 239-240; Wolfe [1941] 1963. 1

³¹ Davies 1988. 12; Davis 1963. 1-2; Lindley 1998. 9,15; Merriman 1996. 240-3; Sallens [1959] 1964. xix,57, 83-4; Spellman 1998. 39; Wolfe 1953. 208-9

³² Lindley 1998. 3,11-20; Merriman 1996, 241-243; Sharpe 1987. 20; Spellman 1998. 15

Varsinaisia taisteluita nähtiin suhteellisen vähän. Molemmat osapuolet ryhtyivät valtaisiin propagandakampanjoihin voittaakseen kannatusta. Sodasta tuli sanasota. Yli 22000 sanomalehteä, pamflettia, julistetta, saarnaa ja puhetta julkaistiin vuosien 1642 ja 1661 välillä. Vuonna 1643 parlamentin kannattajat liittoutuivat skottien kanssa. Rojalistit saivat apujoukkoja Irlannista. Skotit osallistuivat Kaarlen kukistamiseen Marston Moorilla heinäkuussa 1644. Rojalistit kokivat lopullisen tappion Oliver Cromwellin (1599-1658) uuden, uskonkiihkoilijoita täynnä olevan independenttiarmeijan (New Model Army) edessä Nasebyssa kesäkuussa 1645. Tämä vakinainen armeija oli keskitetyn valtion palkkaamana kansallisena voimana ainutlaatuinen Euroopan feodaaliarmeijoiden joukossa. Kaarle ei suostunut neuvottelemaan minkäänlaisesta kompromissiratkaisusta. Hän antautui vuoden kuluttua skoteille, jotka kuitenkin lähtivät maasta ja luovuttivat hänet parlamentille helmikuussa 1647. Kaarle I:n tappio sisällissodassa oli käännekohta Englannin historiassa. Kehitys erosi muusta Euroopasta, missä absolutismin kukoistus alkoi samoihin aikoihin.³³

Parlamentissa ja sen kannattajien keskuudessa oli kaksi löyhää ryhmittymää. Enemmistönä olivat presbyteerit, jotka olivat maltillisia sekä poliittisissa että uskonnollisissa asioissa. Pääosin puritaaneista muodostuva ryhmä vastusti piispojen valtaa ja uskonnollista suvaitsevaisuutta ja halusi kansallisen kalvinistisen valtionkirkon. He olivat myöntyneet Laudin mestaamiseen vuoden 1645 alussa, mutta olivat valmiita neuvottelemaan kuninkaan kanssa ja toivoivat pikaista rauhaa. Toinen ryhmä, independentit, olivat sotilaallisia puritaaneja, jotka ajoivat pitemmälle meneviä yhteiskunnallisia ja uskonnollisia uudistuksia. He vaativat kuninkaalta todellisia myönnytyksiä ja takuita ennen mitään sopimusta. He halusivat kirkon olevan löyhä, itse pappinsa valitsevien seurakuntien liittoutuma. Presbyteerien takana seisoivat suurin osa kansasta, arvostetut skottijohtajat, parlamentille ystävällismielinen aristokratia sekä kauppa- ja ammattimiesten joukko, jotka olivat halukkaita rauhaan ja vakaisiin oloihin. Cromwellin nousu johtoon heijasteli kuitenkin independenttien valta-asemaa parlamentissa.³⁴

Kuninkaan tappion jälkeen independenttien ja presbyteerien parlamenttia kannattava liitto romahti. Presbyteerit olivat enemmistönä alahuoneessa. He toivoivat pikaista paluuta rauhaan ja vakaisiin oloihin ja yrittivät päästä sopimukseen kuninkaan kanssa. Independentit, erityisesti armeijan jäsenet, tunsivat, että kuninkaaseen ei voinut enää luottaa, ja halusivat tuoda hänet oikeuden eteen. Joulukuussa 1648 parlamentti puhdistautui presbyteerijäsenistään väkivalloin, ylähuone

³³ Diekhof [1939] 1965 <1966>. 21; Lindley 1998. 18-24; Merriman 1996. 244-248; Saillens [1959] 1964. 113,126; Spellman 1998, 18,121; Tielsch 1980, 6-7,41; Wolfe 1953. 209

³⁴ Lindley 1998. 25-26; Merriman 1996. 248; Sharpe 1987. 24; Wolfe [1941] 1963. 82

lakkautettiin, ja independenteistä koostuva tynkäparlamentti väitti edustavansa koko kansan intressejä. Se nimitti ylioikeuden, joka totesi Kaarlen syylliseksi maanpetokseen. Päätös ei ollut yksimielinen eikä saanut laajaa kannatusta. Kaarle mestattiin tammikuussa 1649. Tämä poliittinen vallankumous oli armeijan upseereiden johtaman pienen vähemmistön aikaansaannos ja kansan suuren enemmistön toiveiden vastainen. Kuninkuus lakkautettiin ja Englanti julistettiin tasavallaksi.³⁵

Cromwellin johdolla independentit hallitsivat 11 vuotta, pääasiassa armeijan pitäessä heitä vallassa. Cromwell tukahdutti Irlannin kapinan väkivalloin ja valloitti maan 1649-52. Skottien kohtalo oli sama vuosina 1650-51. Vuonna 1653 Cromwellista tuli elinikäinen protektori ja Englannista sotilaallinen diktatuuri. Cromwell määräsi veroja ilman parlamentin suostumusta ja hajotti sen, kun se oli eri mieltä hänen kanssaan. Mitään laajaa uskonnonvapautta maahan ei saatu. Yhteiskunnallinen ja taloudellinen vallankumous jäivät toteutumatta. Independenttien toimet presbyterejä ja katolilaisia vastaan kävivät väkivaltaisiksi. Puritaanisesta valtiosta oli tullut Stuartkunjain monarkian kaltainen sortaja.³⁶

Lopulta armeija ja parlamenttikin, jotka olivat taistelleet Kaarle I:stä vastaan, vetäneet hänet oikeuteen ja tuominneet teloitettavaksi, hyväksyivät ajatuksen, että vain Stuartien monarkian palauttaminen voisi palauttaa järjestyksen Englantiin. Vuonna 1660 ne suostuivat palauttamaan Kaarle I:n pojan valtaistuimelle. Anglikaaninen kirkko palautettiin valtionkirkoksi ja protestanttien uskonnonvapaudesta luovuttiin. Tapahtuma otettiin vastaan yleisen juhlinnan merkeissä. Myös puritaanit yhdessä alemman aatelin kanssa pitivät parempana alkuperäisten tavoitteidensa hautaamista kuin utopistisia tasavaltalaisia toimia. Silti restauraatio aiheutti myös suuren määrän yksityistä katkeruutta ja pettymyksiä. Tasavaltalainen kokeilu loppui ilmeiseen epäonnistumiseen, mutta se tarjosi kasvualustan ideoille, jotka lopulta tulivat kantamaan hedelmää englantilaisen hallintojärjestelmän hitaassa muutoksessa.³⁷

Kaikkia näitä tapahtumia Milton seurasi läheltä. Hän oli yksi monista puritaaneista, jotka antoivat täyden tukensa parlamentille vuonna 1642 ja myös yksi harvoista kapinallisista, jotka tervehtivät ilolla kuninkaan ja ylähuoneen tuhoa 1649. Hän jakoi monien puritaanien kanssa uskon siihen, et-

³⁵ Barker A. [1942] 1955. xv; Dzelzainis, Martin, Milton's classical republicanism. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 15; Lindley 1998. 3,26,30-2; Merriman 1996. 252; Orgel & Goldberg 1991. xviii; Spellman 1998. 112,115; Wolfe [1941] 1963. 1,69-70,83

³⁶ Carter & Mears [1937] 1960, 444; Cliffe, J. T., The Puritan Gentry. The Great Puritan Families of Early Stuart England. London. 1984. 68; Lindley 1998. 27,30,32,34; Merriman 1996. 252-3; Sharpe 1987. 28; Spellman 1998. 113; Wolfe [1941] 1963, 1-2,71,85,88-9

³⁷ Barker A. [1942] 1955. xv; Davies 1988. 1; Merriman 1996. 253-4; Wolfe [1941] 1963. 1

tä Englannilla oli erityinen rooli historian näyttämöllä: englantilaisille oli annettu tehtäväksi vastustaa Jumalan vihollisia ja edistää jumalallisen hallinnon työtä maan päällä. Liittäen piispainvallan absolutismiin Milton oli vakuuttunut, että tyrannialla oli Englannissa sekä poliittiset että uskonnolliset kasvot ja että molemmat muodot oli eliminoitava, mikäli poliittinen ja uskonnollinen vapaus haluttiin taata. Väistämättä hän ajautui erilleen puritaanien ajattelusta. Hänen mielikuvituksensa oli liian vilkas ja luottamuksensa älyllisiin kykyihinsä liian syvä pysyäkseen sidottuna presbyteriseen uskoon. Hänen protestanttisen individualismin leimaama vallankumouksellinen asenteensa ja villi uudistusmielensä saivat hänet lopulta murtautumaan ulos independenttienkin opeista. Vuonna 1660 kaksi hänen kirjoistaan oli poltettu julkisesti, ja vain vaikutusvaltaisten ystävien väliintulo pelasti hänet oikeudenkäynniltä ja rangaistukselta, ehkä jopa kuolemalta, harhaoppisena vallankumouksellisena.³⁸

2.3 Miltonin ja hänen maanmiestensä yhteiskunnallinen ja poliittinen ajattelu

Sisällissota osaltaan määritteli modernin Britannian perustuslaillisia ja poliittisia instituutioita. Yleisen käsityksen mukaan se oli käännekohta modernin liberaalin demokratian synnyssä ja uskonnollisen suvaitsevaisuuden nousussa. Sen seurauksena Englanti meni muun Euroopan edelle kehityksessä kohti modernia demokratiaa. 1600-luvun alussa valtioiden synty oli käynnissä, ja kirjoittajat keskittyivät hallinnon ja yhteiskunnan avainkäsitteisiin. On kuitenkin esitetty epäilyjä sille, että 1600-luvun teoreetikot nähdään taistelevan urheasti modernin demokraattisen ajan synnyttämiseksi. Yleisesti tutkijat ajattelevat, että poliittinen ajattelu oli 1600-luvulla pikku hiljaa eroamassa uskonnosta: julkinen elämä sekularisoitui ja yksilön käsite syntyi vähitellen. Tiettyjen asioiden, erityisesti uskonnollisten, jatkuvuus unohdetaan usein. Teologiset lähtökohdat – huolimatta poliittisen valtion kasvusta ja valtion ylivallasta nyt kansallisiin kristillisiin kirkkoihin – pysyivät keskeisinä monissa 1600-luvun teorioissa, jotka koskivat kansalaisyhteiskunnan rakennetta.

³⁸ Bowra, C. M., *From Virgil to Milton*. London. 1972. 15; Davies 1988. 2; Spellman 1998. 115; Wolfe [1941] 1963, 1-2

Miltonin tapaus tukee näkemystä, sillä hän antoi uskonnolle ensisijaisen aseman, vaikkei halunnutkaan sekoittaa uskonnollisia ja maallisia asioita.³⁹

Euroopan poliittinen ajattelu ja käytäntö varhaismodernina aikana muodostuivat muun muassa yrityksistä sekä puolustaa että vastustaa valtion laajenevaa valtaa. Läpi suurimman osan 1600-lukua ne eivät piitaneet yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista vallanpitäjiä kohtaan. Ne keskittyivät ennen muuta hallintoon ja sen suhteisiin eri säätyihin, yhteisöihin ja erilaisiin intresseihin. Tasa-arvoa ei pidetty tärkeänä tai edes mahdollisena. Varhaismoderni valtio ei taannut kenellekään oikeuksia ilmaisu-, kokoontumis- tai yhdistymisvapauteen. Individualismia ei puolusteltu eikä arvostettu. Myös uskonnollinen suvaitsevaisuus oli vierasta. Suurimmalle osalle ihmisistä kirkko ja valtio olivat saman yhteisön kaksi toisiinsa sulautunutta aspektia; poliittinen ja uskonnollinen olivat yhtä. Valtion velvollisuus oli tukea kirkkoa Jumalan ylistämisessä ja sielujen pelastamisessa.⁴⁰

1600-luvulla syntyi asteittain useiden teoreetikoiden kirjoituksissa uusi ymmärrys valtion roolista lain rajoittamana instituutiona ja tiettyjen henkilökohtaisten vapauksien turvaajana. Valtion tehtävä oikean uskon voimassa pitäjänä muuttui asteittain kansallisen ja yksilöllisen vaurauden takaajaksi. Toinen kehityskulku oli, että käsitys, joka liitti suvereniteetin monarkin persoonaan ja poliittisen järjestyksen jumalalliseen järjestykseen asteittain hylättiin. Se korvaattiin ensin ajatuksella, että suvereniteetti kuului kansalle, ja lopulta abstraktimmalla ajatuksella, että suvereniteetti periytyi valtiossa kokonaisuudessaan perustuslaillisissa ja institutionaalisissa valtarakenteissa, jotka ihmiset olivat luoneet ilman uskonnollisia tavoitteita. Näiden ajatusten kehitys tapahtui Britanniassa ja Alankomaissa paljon nopeammin kuin muualla Euroopassa.⁴¹

Euroopassa oli vallalla kaksi vastakkaista käsitystä laista ja laillisesta vallasta valtiossa. Toinen, absolutismi, sijoitti vallan hallitsijaan, jonka valta tuli suoraan Jumalalta. Monarkki oli vastuussa ainoastaan Jumalalle eikä ollut minkään lain tai yksimielisyyden tarpeen sitoma. Lainsäädäntö, verotus, oikeudenkäyttö ja keinot sodankäyntiin tuli keskittää yhden suvereenin hallitsijan käsiin, sillä vain siten voitiin taata alamaisten materiaallinen ja henkinen hyvinvointi. Alamailla oli velvollisuus pysyä uskollisena huonollekin hallitsijalle; tyranni kohtaisi aikanaan Jumalan tuomion. Äännekkäimpiä ja vaikutusvaltaisimpia kuninkaan absoluuttisen vallan kannattajia olivat voimakkaat

³⁹ *Commonplace Book*. 197-199; **Brown**, Cedrick C., Great senates and godly education: politics and cultural renewal in some pre- and post-revolutionary texts of Milton. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 44; **Lindley** 1998. 1; **Merriman** 1996. 233-234; **Spellman** 1998. 3-4, 31

⁴⁰ **Spellman** 1998. 8-13,24-27,33

⁴¹ **Spellman** 1998. 26,101,135,158,173-174

ylimykset sekä valtionkirkon papisto. Toisen, sopimusteorian, mukaan suvereniiteetti oli alun perin ollut kansalla, ja heidän suostumuksellaan ja valintansa perusteella se oli luovutettu kuninkaalle sillä ehdolla, että tämä kunnioittaa kansan muinaisia lakeja ja perinteitä. Alkuperäinen sopimus asetti tiukat rajat kuninkaan vallalle. Äärimmilleen menevien näkemysten – joihin Miltonkin yhtyi⁴² – mukaan kuninkaat olivat olemassa valtion hyväksi, eivätkä alamaiset koskaan voineet lopullisesti menettää alkuperäistä suvereenia valtaansa. Vallanpitäjät kaikilla tasoilla olivat kansan edustajia ja myös vastuussa heille. Siksi alamaisilla oli oikeus vastustaa kuninkaita tietyissä olosuhteissa – ainakin silloin, kun kuningas rikkoi luonnonlakeja vastaan.⁴³

Englannin sisällissodan aikana sopimuksellisiin perusteluihin turvauduttiin parlamentin alahuoneessa sen vastustaessa absolutististen tulkintojen ylivaltaa. Alahuoneen mukaan valtaa piti käyttää lain ja, erityisesti verojen ollessa kyseessä, yksimielisyyden puitteissa. Absolutismia vastustavat englantilaiset oikeusoppineet kirjoittajat väittivät, että monarkkia sitoi paitsi Jumalan laki, myös perustavanlaatuiset positiiviset lait, maan vakiintuneet määräykset, jotka aiemmat kuninkaat olivat ottaneet huomioon ja jotka olivat syntyneet muinaisista kirjoittamattomista laeista. Oikeusoppineet ja historiantutkijat pitivät niitä yhteisiltä esi-isiltä saatuna pyhänä perintönä, joka myöhemmin kodifioitiin asiakirjoihin, kuten Magna Cartaan. Näkemys oli absolutismin vastainen, sillä sen mukaan kuninkaalla ei ollut oikeutta muuttaa vanhoja lakeja ja käytäntöjä. Parlamentti alettiin nähdä näiden oikeuksien puolustajana. Absoluuttista valtaa havittelevien kuninkaiden mielestä englantilaisten ”ikiaikaiset vapaudet” olivat vain aikaisempien hallitsijoiden vapaaehtoisesti alamaisilleen suomia vapauksia.⁴⁴

Useimpien 1600-luvun Euroopan poliittisten järjestelmien huipulla oli monarkki, ja monet heistä vaativat lisää valtaa. Useimmille eurooppalaisille monarkia tuntui oikealta hallintomuodolta, koska se oli verrattavissa Jumalan isälliseen silmälläpitoon. Raamattuun vetoamalla pyrittiin kuninkaallinen valta liittämään isälliseen auktoriteettiin perheessä. Perhettä oli aina pidetty laajempien yhteiskunnallisten ryhmien perustana. Isillä ja aviomiehillä oli suuri valta naisiin, lapsiin, palvelijoihin ja oppipoikiin. Ei siis ollut vaikea askel laajentaa yleinen sosiaalinen tapa poliittiseen kenttään, väittää, että valtio oli kehittynyt luonnollisesti perheyhteisöstä. Alamaisten tuli kunnioittaa ja totella hallitsijaa kuten lasten vanhempansa, mikä oli selvästikin Jumalan tahto. Tämän teorian hyväksyminen mitätöi kaikki sopimukselliset teorit.⁴⁵

⁴² *Commonplace Book*. 140-141,169-174; *Tenure of Kings and Magistrates*. The Works of John Milton, vol. 5, 1932

⁴³ Lindley 1998. 3,6; Peltonen 1992. 120-121; Spellman 1998. 15-16,32,37,40-44,50-51,55,58-60,65-69,75-78

⁴⁴ Spellman 1998. 57,86-88; ks. *Commonplace Book* 165-168

⁴⁵ Spellman 1998. 13-14,45,61,65

Luonnonoikeus erosi kaikista teologisista näkemyksistä ja perustui niiden sijaan ihmisluonnon havaittavissa oleviin tosiasioihin. Se tarjosi lähtökohdan tarkalle uudelle politiikan tieteenle, politiikan, joka oli samalla kertaa ihmiskeskeinen ja käytännöllinen. Suvereenin oikeudet sekä alamaisten oikeudet ja velvollisuudet perustuivat ihmiskunnan luonnollisiin taipumuksiin ja luonnonlakeihin. Luonnonlaki oli sama kuin itsesuojelun laki: ohje tai yleinen sääntö, joka löytyy järjen käytön avulla ja joka kieltää ihmistä tekemästä sellaista, mikä on tuhoisaa hänen hengelleen tai vie keinot suojella sitä. (Päätös nousta aseisiin Kaarle I:stä vastaan vuonna 1642 oli kuninkaan vastustajille tahraton esimerkki siitä, kuinka koko yhteisö puolusti itsesuojelun perusoikeuttaan.) Luonnonlain ikuisia periaatteita voitiin soveltaa kaikkiin ihmisiin, kansoihin ja kulttuureihin kaikissa olosuhteissa, ja se oli erotettava kaikista siviililajeista sekä jumalallisesta laista. Luonnonlain oppi oli peräisin ajalta kauan ennen kristinuskkoa, Kreikan filosofielta, mutta kristityt uskoivat oman Jumalansa asettaneen luonnonlain perussäännöt jokaiseen järjelliseen olentoon, ja poliittiset totuudet piti johtaa näistä laeista.⁴⁶

Vuosina 1618-48 Euroopassa pitkäaikaisiin poliittisiin ongelmiin – erityisesti vallan ja yksilön autonomian kysymyksiin – tarjotut ratkaisut olivat poikkeuksellisen moninaisia. Tasavaltalaiset teorit ja käytännöt olivat esimerkki näistä uusista äänistä, jotka haastoivat absolutismin. Nämä tasavaltalaiset äänet yhdessä luonnonoikeudellisten argumenttien kanssa (joita esittivät mm. Thomas Hobbes ja Hugo Grotius) edustivat pitkälle sekulaarisia ja siinä mielessä selvästi moderneja vastauksia territoriaalisen valtion kasvulle ja lujittumiselle. Perustaessaan teoriansa oletukselle, että keskitetyn, poliittisen valtion tärkein merkitys on suojella kansalaisten pelkästään maallisia intressejä – fyysistä turvaa, vapauksia, oikeuksia – nämä kirjoittajat vahvistivat erityisesti kristillisen ja tuonpuoleisen voiman himmenemistä reformaation jälkeisessä Euroopassa.⁴⁷

Englannin sisällissodalla ja tasavallan ajalla on ensisijaisen merkittävä paikka maan poliittisen ajattelun historiassa. Poliittisessa keskustelussa tapahtui äkillinen ja täydellinen käänne 1640-luvulla. Vuodet 1640-60 nostivat esiin poikkeuksellisen monimuotoisen poliittisen ymmärryksen ja tulkinnan kokonaisuuden. Tärkeässä osassa olivat humanismin ja tasavaltalaisuuden aatteiden elpyminen. Tasavaltalaisuus sai jalansijan, kun sisällissota loi väliaikaisen valtatyhjiön ja vapaan painotoiminnan, joista molemmat synnyttivät kumouksellisia uusia näkemyksiä julkisesta vallasta. Humanismin ja tasavaltalaisuuden esittely tässä yhteydessä on relevanttia erityisesti siksi, että monet Miltonin näkemykset perustuivat vapauden klassisiin ideoihin vahvoine tasavaltalaisine vi-

⁴⁶ Spellman 1998. 5,51-52,141,144,163

⁴⁷ Spellman 1998. 5,172

vahteineen. Milton eli englantilaisen tasavaltalaisuuden syntyäikaan. Häntä voitaisiin jopa kuvata tasavaltalaiseksi, tosin varauksin. Hänen tasavaltalaisuudellaan oli sekä humanistiset että uskonnolliset juuret. Hänen mielessään tasavaltalaisuutta ja kristillistä vapautta ei voinut erottaa. Miltonin tasavaltalaisuus syntyi 1640-luvulla ja löysi täyden ilmaisunsa 1650-luvulla.⁴⁸

Aidosti tasavaltalaisista teemoista keskusteltiin monipuolisesti ja laajasti suhteellisen myöhään. Ennen sisällissotaa ja sen aikana pidettiin itsepintaisesti kiinni kuninkuudesta. Kaikki osapuolet parlamentin ja kruunun välisessä kiistassa olettivat, että monarkki oli olennainen osa kaikkia vakaita perustuslaillisia valtioita – yhteiskunnallisen järjestyksen päällyskivi, hierarkisen yhteiskunnan ylivoimainen symboli. Kuninkaan persoonaa pidettiin loukkaamattomana ja kuninkaallista virkaa pyhänä. Tärkeimmät kysymykset eivät koskeneet vallan luonnetta vaan sen oikeaa käyttöä. Poliittinen keskustelu keskittyi erimielisyyksiin kuninkaan ja parlamentin välillä. Uskontoa, verotusta, summittaisia vangitsemisia ja sodankäyntiä koskevaa keskustelua hallitsivat monarkistiset, oikeusopilliset ja teologiset käsitteet. Ajattelumallit painottivat ikuista yksimielisyyttä, harmoniaa ja hierarkiaa.⁴⁹

Tasavaltalaisuus saattoi ilmestyä poliittiseen keskusteluun vasta perinteisen viitekehyksen romahdettua. Sisällissodan ja kuninkaan mestaamisen jälkeen sen sanastoa käytettiin keinona oikeuttaa tasavallan perustaminen. John Milton, James Harrington, Algernon Sidney ja muut eivät keksineet tasavaltalaista traditiota uudelleen. Heidän ajatuksissaan oli myös selviä eroja 1500-luvun ja 1600-luvun alun klassisen humanismin ja tasavaltalaisuuden edustajien ajatteluun, mutta jossain määrin he olivat aikaisempien sukupolvien suoria seuraajia. Sen vuoksi he odottivat argumenttinsa tulevan ymmärretyksi ja myös omaksutuiksi. Silti tasavaltalaisuus on melko vieras käsite Englantiin liitettynä. Englannin tasavalta oli lyhytikäinen, ja todellisuudessa Englannin parlamentti käytti absoluuttisen suvereenin valtaa tasavallan aikana (1649-60). Silti nuo vuodet olivat yksi avainjakso modernin tasavaltalaisen ajattelun kehityksessä. Tasavaltalaiset ajatukset 1600-luvun puolenvälin Englannissa ruokkivat Pohjois-Amerikan ja manner-Euroopan kumouksellisia liikkeitä seuraavat 150 vuotta.⁵⁰

⁴⁸ **Armitage, Himy & Skinner** 1995. alkusanat; **Davies** 1988. 12; **Himy, Armand**, *Paradise Lost* as a republican 'tractatus theologico-politicus'. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 118; **Kahn**, Victoria, The metaphorical contract in Milton's *Tenure of Kings and Magistrates*. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 105; **von Maltzahn** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 229-30; **Peltonen** 1992. 7,14; **Spellman** 1998. 106; **Tielsch** 1980, 7; **Worden**, Blair, Milton and Marchamont Nedham. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 166

⁴⁹ **Peltonen** 1992. 118,161,249-250; **Spellman** 1998. 111-112

⁵⁰ **Davies** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 254-5; **Peltonen** 1992. 7-9,269; **Pocock** 1975. 334-6,360,374,402; **Spellman** 1998. 60,110,112; **Worden** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 168

Suoranainen tasavaltalaisuus ei ollut suosittua koulutetun eliitin keskuudessa vuoden 1600 jälkeen, mutta klassisen tasavaltalaisuuden laajempi ideologinen tausta, laajempi poliittinen sanasto, joka tukee tasavaltalaisuuden tätä muotoa – klassinen humanismi – säilyi osana englantilaista poliittista keskustelua. Klassinen humanismi alkuperäisessä muodossaan saavutti Englannin 1300-luvun lopulla ja kukoisti 1500-luvun alkupuoliskolla.⁵¹ Useimmat koulutetut herrasmiehet tunsivat antiikin Kreikan ja Rooman kirjoittajat, jotka ylistivät hyvettä ja kansalaisten, ei alamaisten, aktiivista osanottoa tasavallan elämään. Klassisia teemoja ylläpidettiin lukuisissa käänöksissä ja englantilaisten itsensä kirjoittamissa teksteissä. Silti kyseessä oli pikemminkin ”poliittinen sanasto” kuin mikään ”ohjelma” tai yhtenäinen tasavaltalainen liike.⁵²

Tasavalta tai tasavaltalaisuus merkitsivät perinnöllisestä suvereenista monarkiasta erottuvaa valtiomuotoa ja poliittista toimintatapaa, jossa kansalaisten tasa-arvoa ja vapautta sekä poliittista osanottoa ja pelottomuutta pidettiin oleellisina valtion hyvinvoinnille. 1650-luvun Englannin tasavaltalaisuus on usein mielletty klassiseksi tasavaltalaisuudeksi, sillä se on selvästi älyllisesti velkaa klassisen Kreikan ja varsinkin Rooman lähteille, erityisesti Cicerolle. Sen juuret olivat lisäksi renessanssin Italian kaupunkivaltioissa. Se piti esikuvanaan Aristoteleen Poliksen tasavaltaa. Siinä yhdistyivät antiikin Kreikan ja Rooman perintö sekä kristinusko. Ajattelussa yhdistyivät järki, kokemus, harkitsevaisuus ja usko. Yleistä oli vetoaminen antiikkisiin vapauksiin. Renessanssin Italian tasavaltalaisten tapaan englantilaiset näkivät itsensä maansa reformaattoreina, eikä Milton ollut poikkeus.⁵³

Englantilaiset omaksuivat humanistisen tradition keskeisiä ajatuksia, kuten hyveellisen kansalaisuuden. Kansalaistietoisuus ei syntynyt tyhjästä, vaan kehittyi asteittain ennen sisällissotaa. Muutos alamaisestä kansalaiseksi kiihtyi nopeasti 1600-luvulla. Kansalaisille luonteenomaista oli aktiivinen osanotto yhteisön poliittiseen elämään (*vita activa*) neuvonanto- ja lainsäädäntöprosessien kautta, ja englantilaiset ottivat aktiivisesti osaa maansa asioihin jo kauan ennen 1640-lukua. Aika ajoin tarvittiin myös hiljaisuutta ja mielenrauhaa ”viisauden kanssa keskusteluun”, toisin sanoen opiskeluun ja filosofisiin pohdintoihin (*vita contemplativa*). Aristoteleen mukaan luonnontilasta oli siirrytty yhteiskuntaan, koska ihmiset halusivat edistää omaa täydellistymistään rationaalisina olentoina. Valtio oli olemassa yhteisen hyvän edistämiseksi. Ihminen ei syntynyt itseään, vaan maataan varten. Ihmisluonnon uskottiin jalostuvan ja hyveen vahvistuvan tasavaltalaisessa hallin-

⁵¹ Humanismilla Peltonen tarkoittaa klassisen kreikkalais-roomalaisen historian, kirjallisuuden ja arvojen tietoista elvyttämistä ja uudelleen tulkintaa sekä niihin liittyvän poliittisen ajattelun tehokasta soveltamista sen ajan maailman poliittisiin ongelmiin. (Peltonen 1992. 12)

⁵² Peltonen 1992. 8,12-13,16-17,19,21-22,46,104,118,161,250-251,256,259,267; Spellman 1998. 70

⁵³ Peltonen 1992. 7,13-14; Pocock 1975. 3,31,49,372; Spellman 1998. 102-104

nossa. Hyve oli tasavaltojen tärkein periaate. Vain kansalaishyveiden helyttömän tavoittelun avulla saattoi palvella valtiota ja tulla todella jaloksi kansalaiseksi. Platon ja Aristoteles määrittivät hyveen järjen käytöksi. Neljä perushyvettä olivat harkitsevuus, oikeudenmukaisuus, rohkeus ja kohtuullisuus. Miltonin ajattelussa humanismi oli keskeisessä osassa. Hän käytti nuoruutensa opiskeluun – ”pohdiskelevaa elämää”. Sisällissodan myötä hän ryhtyi aktiivisesti ottamaan kantaa maansa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin tavoitteenaan yhteisen hyvän edistäminen.⁵⁴

Yksi mahdollinen tapa välttyä paheilta ja edistää yhteistä hyvää oli noudattaa uskonnollisia velvollisuuksia. Toinen tapa saada ihmiset seuraamaan hyveitä oli huolehtia heidän koulutuksestaan. Hyveiden omaksuminen saattoi tapahtua vain hankkimalla laaja koulutus humanistisissa tieteissä. Koulutus tuli aloittaa niin varhain kuin mahdollista, sillä rehellisen ja hyveellisen elämän perusta rakennettiin jo lapsuudessa. Koulutus oli pääpilari, joka piti yllä hallintoa, ja ilman hallintoa ei valtiota voinut olla. Oppineisuutta pidettiin kansalaisuuden ehtona. Silti se oli vain keino valtion edun tärkeämpään päämäärään. Aktiivinen elämä oman maan hyväksi oli ihmiselämän todellinen päämäärä. Mietiskelevä, opiskeluun omistettu elämä oli arvotonta ellei se palvellut aktiivisen elämän päämääriä. Hyveet olivat tyhjiä ilman niiden toteuttamista käytännön teoissa ja toiminnassa. Hyveet ja kaunopuheisuus vaativat rinnalleen myös viisasta toimintaa. Mies ei ollut rehellinen ja hyveellinen, koska tiesi, mitä rehellisyys ja hyveellisyys olivat, vaan siksi, että hän teki asioita, jotka olivat sellaisia.⁵⁵

Tärkeimmät tavat, joilla kansalainen saattoi tarjota palveluksiaan maalleen, olivat joko toimia neuvonantajana tai epäsuoremmin esittää kirjallisia neuvoja. Myös feodaaliajan perintö korosti tarvetta konsultaatioon ja molemminpuoliseen tukeen yhteisen hyvän edistämiseksi. Tämä renessanssin ihanne oli perinteisesti ollut ylimystön yksinoikeus ja sen omien etujen valvonnan keino. Enenevässä määrin korostettiin kuitenkin parlamentin roolia ja sen lakia säätävää tehtävää. Parlamentista oli tulossa englantilaisen aktiivisen elämän keskeinen piiri. Se oli tärkein neuvonannon areena. Sen tärkeimmäksi tehtäväksi alettiin mieltää englantilaisten vapauksien ylläpitäminen. Myös useimmista Miltonin kirjoituksista paistaa syvä luottamus parlamenttiin englantilaisten vapauksien turvaajana.⁵⁶

Yksi tapa tarjota palveluksia maalleen oli puolustaa sitä aseina. Humanistiseen traditioon kuului ajatus, että jokaisen piti olla valmis puolustamaan maataan. Valtion tuli asianmukaisesti ylläpitää

⁵⁴ Peltonen 1992. 7-11,15-16,23-29,35,36,56-58,139, 267-268; Pocock 1975. 350; Spellman 1998. 71,101

⁵⁵ Peltonen 1992. 28-30,41-42,61,111,141,154,260

⁵⁶ Peltonen 1992. 10,15,54,98,108,247; Pocock 1975. 340; Spellman 1998. 14,16,40,73

ja harjoittaa sotataitoja kukoistaakseen. Palkkasotureihin ei pitänyt turvautua; sotaväen tuli muodostua oman maan kansalaisista. Kansalaisarmeija oli paitsi hyödyllinen ase ulkoisia uhkia vastaan, myös tehokas ase sisäistä tyranniaa vastaan. Todella mahtavan valtion tärkein ominaisuus ja luonteenpiirre oli valmius sotaan; kansallinen suuruus muodostui ihmisten urheudesta ja sotaisista taipumuksista. Hyveitä ja sotaisaa henkeä täydensi konkreettinen sotataito. Rauhaa ei arvostettu, vaan jatkuvaa sodankäyntiä pidettiin äärimmäisen tärkeänä osana kansallisen suuruuden etsintää. Traditionaalinen ajatus kansalaisarmeijasta sai humanistisista ajatuksista laajimman hyväksynnän ennen sisällissotaa ja sen aikana. Milton pohti aihetta jo *Commonplace Book* -kirjassaan ja myöhemmin *Of Education* -kirjassaan yhteydessä. Hän puolusti vahvaa kansalaisarmeijaa, mutta piti rauhaa parempana kuin hyökkäyssotaa, koska kristittyjen ei pitänyt himoita toistensa omaisuutta.⁵⁷

Usein englantilaiset myös turvautuivat avoimemmin tasavaltalaisiin teemoihin. He omaksuivat ainakin kolme klassisen tasavaltalaisen ajattelun keskeistä piirrettä: klassisen vallan kolmijaon (mixed constitution), meritokratian, ja eivät jotkut arkailleet omaksua tasavaltalaisuuden keskeisintä ajatustakaan – sitä, että vallanpitäjät piti valita vaaleilla, ei syntyperän mukaan. Tarkoitus oli varmistaa, että kaikkein hyveellisimmät miehet hallitsivat maata. Vallan kolmijaon uskottiin takaavan ihmisten todellisen osanoton politiikkaan, yhteisön hyvinvoinnin ja valtion jatkuvuuden. Siinä yhdistyivät monarkian, aristokratian ja demokratian periaatteet – yksi, harvat ja monet. Englannissa valta oli jaettu kuninkaan sekä parlamentin ylä- ja alahuoneen kesken. Siksi Englannin monarkian nähtiin sisältävän oleellisesti tasavaltalaisia elementtejä, ja tasavaltalaisuutta pidettiin relevanttina maan oloihin.⁵⁸

Meritokratian idea saattoi helposti materialisoitua tasavalloissa. Monet tasavaltalaisuuden kannattajat hylkäsivät yleisen käsityksen, että syntyperä ja varakkuus tekivät todellisen kansalaisen. Heidän mielestään todellinen kansalaisuus määriteltiin ansioiden mukaan: hyveiden, viisauden, kokemuksen, tietämyksen. Sellaiset kansalaiset piti asettaa etusijalle hallintoviranomaisia ja neuvonantajia valittaessa. Parlamentin jäsenet, lähettiläät ja monet muut julkisten virkojen haltijat voitiin lukea todelliseen aateliin. Todellinen aateluus perustui henkilökohtaisiin hyveisiin, ei syntyperään. Koulutusta pidettiin varmimpana keinona edetä yhteiskunnallisessa arvoasteikossa. Englannissa uudet, vaatimatonta syntyperää olevat miehet osallistuivat poliittiseen keskusteluun muokataksien tapahtumien kulkua. Myös Milton uskoi, että ansioiden ja hurskauden, ei syntyperän, pitäisi

⁵⁷ *Commonplace Book*. 165,211-214; **Peltonen** 1992. 36-7,39,176,180-189,225-226,251

⁵⁸ **Peltonen** 1992. 7-8,14,42-44,169-170, 267-268; **Spellman** 1998. 108,130

määritellä se, kenelle hallintovirka vapaassa tasavallassa kuuluu. Kuitenkin Milton tarkasteli ihmisiä aina hierarkisesti. Hänen sekulaari politiikkansa oli meritokraattisen elitistin politiikkaa, johon liittyi syvä epäluulo populaarisia liikkeitä ja vaaliprosesseja kohtaan.⁵⁹

Tasavaltalaisille kirjoittajille oli yhteistä usko siihen, että hiedän oma aikansa oli syvän poliittisen korruption vaivaama, jolloin yksityiset intressit menivät yhteisön edun edelle. Hovista katsottiin puuttuvan todellinen aateli. Näkemykseen liittyi myös kirkonmiesten vastaisuus. Uskottiin, että aatelin rappio johtui pääosin sen saamasta koulutuksesta. Todelliselle aatelille pidettiin sopimattomana kouluttaa heidät joutilaaseen elämäntapaan, opettaa heitä vain metsästäämään, linnustamaan, tanssimaan, juomaan, seurustelemaan tai pelaamaan. Jos korruptio jatkui tarpeeksi kauan, se ei rajoittuisi vain yksilöiden moraaliin, vaan turmelisi koko maan. Asian korjaaminen tapahtui muuttamalla olemassaolevia arvoja, ihmisten moraalia. Ylellisyyden ja rikkauden sijaan ihmisten pitäisi arvostaa säästäväisyyttä ja ennen muuta vaalia vapautta. Tämä onnistuisi omistautumalla aktiiviselle elämälle. Johtajien tuli tutkiskella ja jäljitellä antiikin esikristillisten tasavaltojen viisautta. Vain aidosti tasavaltalainen politiikka, missä yksityiset intessit alistettiin yhteisille, olisi tehokas kestävän hyveen ja vapauden tae.⁶⁰

Antiikin Kreikan ja Rooman sekä Italian tasavalloissa kansalaisuus oli hyvin rajoitettua. Poliittisina toimijoina pidettiin lähes yksinomaan kansan edustajia: valtakunnan säätyjä, korkeampia vallanpitäjiä ja ylimyksiä. Kansanjoukoilla ei pitänyt olla aktiivista roolia politiikassa, ja ajatus, että heidän sallittaisiin osallistua vastarintaan, merkitsi käytännössä samaa kuin anarkia. 1600-luvun ihmiset poliittisesti aktiivisen eliitin ulkopuolella eivät vaatineet mitään ”oikeutta” ottaa osaa prosessiin, jolla jäsenet edustajainkokouksiin valittiin, eivätkä miehet kuten Milton olleet halukkaita heille tuollaista oikeutta myöntämään. Valitsijakunnan laajentamisen katsottiin johtavan anarkiaan ja vallankäytön velvollisuuksien hyväksikäyttöön. Oli kuitenkin sellaisiakin kirjoittajia, jotka puhuttelivat tavallisia ihmisiä. Tasa-arvotaistelijat (Levellers), jotka kuninkaan tappion ja mestauksen välisinä vuosina olivat hetken kiinni vallan kahvassa, olivat valmiita ulottamaan vallan kaikkiin kansankerroksiin. Tämän poliittisen liikkeen johtajat tulivat ensimmäistä kertaa Englannin historiassa alemmista säädyistä ja alemmasta aatelista. Heitä voidaan pitää ensimmäisinä moderneina demokraattisina teoretikkoina.⁶¹

⁵⁹ Corns, Thomas N., Milton and the characteristics of a free commonwealth. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 38-39; Davies 1988. 169; Peltonen 1992. 59,110-112, 144,149-153, 158-159,235; ks. *Commonplace Book*. 194-196

⁶⁰ Peltonen 1992. 209-212,245; Spellman 1998. 110

⁶¹ Spellman 1998. 89,106,118-121,172

Puritaanit olivat omaksuneet laajasti humanistisen ajattelun. Heidän ajattelunsa oli sekoitus kristillisiä ja humanistisia arvoja, ”kristillistä humanismia”. Milton oli yksi kristillisen humanismin ja sen englantilaisen ilmenemismuodon edustajista. Hänen ajattelunsa taustalla yhdistyivät renessanssi ja reformaatio. Hänen nerokkuutensa polveutui englantilaisen renessanssin rikkaasta maaperästä. Hän omaksui sen keskeiset ajatukset: klassisen humanismin ja antiikin ihailun, tieteellisen naturalismin sekä individualismin. Hän nojasi humanistiseen oppineisuuteen – tunsii maailman menneisyyden koko laajuudessaan. Aristoteles, Sallust ja ennen kaikkea Cicero olivat tärkeimmät kirjoittajat, joilta Miltonin humanistiset ja myös tasavaltalaiset periaatteet olivat peräisin. Hän omaksui myös luonnonoikeuden periaatteita vedoten usein siihen, mikä on ihmisluonnolle oikein ja järkevää, ja tukeutui vallankäyttöä ja valtiomuotoa koskevissa perusteluissaan sopimusterioihin. Milton ei hyljeksinyt mitään tiedon osa-aluetta eikä kokemusta merkityksettömänä omalle kehitykselleen, eikä hän pitänyt sekulaarista oppineisuutta tai luonnonoikeutta teinä totuuteen ristiriitaisina raamatullisen elämäntavan kanssa.⁶²

Vahvana Miltonin ajattelun taustalla vaikutti hänen aikansa teologia, ennen muuta protestanttisen individualismin käyttövoima, lapsuuden opettajan, Thomas Youngin, kalvinistisen ankaruuden sävyttämänä. Milton antoi uskonnolle ensisijaisen aseman. Alusta loppuun hänen ehdoton luottamuksensa Jumalan johdatukseen oli päivänselvä. Individualistinen Raamatun tutkiminen oli Miltonin, kuten lähes kaikkien ajan uudistusmielisten, keskeinen innoittaja. Tuohon aikaan teologia antoi hyväksyttävimmän selityksen kokemuksen tosiasioille. Töissään Milton vetosi Raamattuun ja muihin auktoriteetteihin, minkä on väitetty sotivan niiden hyväksyttävyyttä vastaan. Se oli kuitenkin ajan tapa. Raamattuun vetoaminen antoi ehkä kaikkein vakuuttavimman todistusaineiston kirjoittajalle. Raamattu oli keskeinen englantilaisten koulutuksessa, ja epäilemättä täysin kouluttamattomatkin osasivat monia raamatullisia tarinoita. Raamatulliset viittaukset auttoivat kaikenlaisten pamflettien kirjoittajia kommunikoimaan lukijoidensa kanssa. Miltonin ajattelu oli riippumatonta ja turvautuminen Raamattuun tai muihin kirjoittajiin enimmäkseen omien ajatusten puolustamista. Miltonista puhutaan suurena puritaanisena runoilijana, mutta puritanismi Miltonin aikana oli monia asioita. Miltonilla oli samoja ajatuksia jokaisen puritaaniryhmän kanssa vuorollaan, mutta hän ei koskaan liittynyt mihinkään kirkkoon tai lahkoon, vaan pysyi kuolemaansa saakka ”radikaalina independenttinä”. Se oli epätavallista hänen aikanaan.⁶³

⁶² **Barker** A. [1942] 1955. xxi-xxii; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 8; **Hanford** [1926] 1954. viii; **Peltonen** 1992. 18,205-206,213-4,217-218; **Wolfe** 1953. 1,19

⁶³ **Barker** A. [1942] 1955. xx,xxiv; **Daniells** 1963. 165-6; **Davies** 1988. 169; **Halkett**, John, *Milton and the Idea of Matrimony. A Study of the Divorce Tracts and Paradise Lost*. London, New Haven. 1970. 1; **Hanford** [1926] 1954. 69; **Kahn** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 86; **Saillens** [1959] 1964. xvii; **Spellman** 1998. 62; **Tuttle** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 63-65; **Wolfe** 1953. 2,19; **Wolfe** [1941] 1963. 37,39

Milton oli suuri idealisti ja individualisti. Hän uskoi järjen ohjaamaan individualistiseen omaan-
tuntoon ja ihmisen kykyyn ratkaista elämän ongelmat. Hänen idealisminsa perustui uskoon, että
totuus lopulta voitaisi. Hän oli varma siitä, että järjen avulla ihminen saisi Jumalan tahdon toteu-
tumaan maan päällä. Hän irtaantui protestanttisesta ajatuksesta, että Jumalan tahto määrittelee
sen, mitä voidaan pitää oikeutettuna, ja korvasi näkemyksen väitteellä, että laillisuus tai oikeu-
denmukaisuus on peräisin siitä, mikä on itsessään järkevää. Näin hän saattoi asettaa eettisten
määräysten omaksumisen irralleen Jumalan ilmoitetusta sanasta. Milton suhtautui epäluuloisesti
useimpiin ihmisten instituutioihin ja tunsu vastenmielisyyttä auktoriteetteja kohtaan. Hän oli
enemmän epäkäytännöllinen idealisti kuin poliittinen ajattelija, ja hänen yhteiskuntateoriansa oli
pääosin uskonnollinen ja eettinen, ei sekulaarinen ja taloudellinen.⁶⁴

Miltonin ajatuksiin ihmiselämästä liittyi kiinteästi vapaus. Kristillisen vapauden oppi, joka perustui
paitsi kristinuskoon, myös renessanssin elvyttämään klassiseen humanismiin, oli pysyvä piirre
protestanttisessa ajattelussa ja todella kaiken kattava Miltonin ajattelussa. On kuitenkin väärin
yhdistää puritaanien kristillinen vapaus myöhempiin käsityksiin demokratiasta. Milton oli, kuten
hänen ihailijansa väittävät, vapauden apostoli, mutta hänen näkemyksensä ihmisten vapaudesta oli
tiukasti sidoksissa uskontoon. Milton ymmärsi vapaudella järjen ylivaltaa, huolellista itsekuria,
yksilön vastuuta kaikissa asioissa. Vapaus ilman tarkkaa moraalista vastuuta ei ollut vapautta
lainkaan. Lisäksi Milton uskoi, että todellinen vapaus ei löytynyt ulkopuolelta, vaan sitä tuli etsiä
sisältäpäin. Vapaus, niin kuin hän sen käsitti, oli yksilön kyky saattaa tahtonsa yhdenmukaiseksi
Jumalan tahdon kanssa. Ihmisen tahto ei voi saavuttaa mitään hyvää muuten kuin tämän tahdon
mukaisesti. Milton ei erottanut hengellisiä arvoja luonnollisista. Tiede, hallinto, koulutus ja kaikki
muu ilman hengellistä suuntaa olivat, ei vain väriä, vaan lopulta itsensä tuhoavia.⁶⁵

Vapaus-käsitteen lisäksi lausahdukset, kuten ”ihmisten etu” (good of the people), ”luonnollinen
oikeus” (natural right) ja ”tasa-arvo” (equality) eivät sisältäneet Miltonille niitä moderneja mer-
kityksiä, mitkä niille nykyään annetaan. Ihmisten etu ei tarkoittanut yksilöiden etua, vaan huma-
nistien ja tasavaltalaisten suosimaa yhteistä etua tai yhteistä hyvää. Luonnollinen oikeus sisälisi
Miltonille vielä paljon keskiajalta periytyviä merkityksiä. Se viittasi sekä oikeuksiin että velvol-
luisuuksiin, eikä välttämättä koskenut kaikkia ihmisiä yhtä lailla. Milton kuitenkin piti oikeuksia
subjektiivisena ja henkilökohtaisena omaisuutena, joita hallitus ei saanut loukata. Tämä näkemys

⁶⁴ *Commonplace Book*. 128-129; **Davies** 1988. 169; **Parker** 1968, vi; **Spellman** 1998. 116; **Wallace** 1949. xvi,xxii,xxiv

⁶⁵ **Ashton**, Robert, *The English Civil War. Conservatism and Revolution 1603-1649*. London. 1979. 205-206; **Barker** A. [1942] 1955. xiii-xiv,xx,98-120; **Daniells**, Roy, *Milton, Mannerism and Baroque*. Toronto. 1963. 147-149; **Davies** 1988. 12; **Diekhoff** [1939] 1965 <1966>. 23; **Parker** 1968, vi; **Wallace** 1949. xxii,xxiv

muuttui yleiseksi 1600-luvun loppua kohden. Tasa-arvo tarkoitti Miltonille ennen muuta vapaiden miesten tasa-arvoa. Hän tarkasteli ihmisiä hierarkisesti. Miltonin kirjoitukset saattavat näyttää edistyksellisiltä, mutta todellisuudessa hänen ajatustensa ja nykyään vallitsevien ajatusten välillä on valtava kuilu. Milton ei ollut mikään moderni demokraatti tai tasa-arvon kannattaja.⁶⁶

Milton oli absolutismin ja tyranniin kiivas vastustaja. Hän luotti parlamenttiin englantilaisten vapauksien puolustajana. Häntä pidetään myös tasavaltalaisena. Miltonin tasavaltalaisuus tuli varsinaisesti esiin vasta kuninkaan mestauksen jälkeen, mutta hän kehitti monia tasavaltalaisuuteen viittaavia ajatuksia jo nuoruusvuosinaan. Jo *Commonplace Book*issa hän piti tasavaltaa parempana kuin monarkiaa, vaikkakin uskoi eri valtiomuotojen sopivan eri kansoille eri tavalla. Hänen mielestään suurimmat miehet tulivat tasavalloista, koska siellä hyvettä kunnioitetaan. Hän pohti hyvien ja huonojen kuninkaiden ominaisuuksia ja oli sitä mieltä, että kuninkaan oli hallittava yksimielisyyden puitteissa ja tavoiteltava kansan hyvinvointia, sillä hän oli kansan palvelija, ei toisinpäin. Miltonin mielestä kuningas ei ollut Jumalan nimeämä, ja kansan piti valita uusi kuningas siinä vaiheessa, kun perintökuningas osoittautui heikoksi. Tyranneja vastaan oli laillista nousta oikeista syistä.⁶⁷

Vuosien 1641–45 pamfleteissaan Milton ei käsitellyt valtiomuotoa koskevia kysymyksiä. Hän omaksui niissä lisääntyvässä määrin kumouksellisen kannan, minkä vuoksi hänen myöhempi omistautumisensa independenttien vallankumouksellisille aatteille ei ole yllätys. Vuosien 1643–45 pamfleteissa hän toi julki ennen kuulumattoman opin avioerosta, jolle ei löytynyt sijaa edes vasta uudistetussa Englannin presbyterisessä kirkossa. Miltonin reaktio sitä vastaan esitettyihin hyökäyksiin oli sekä muotoilla uudelleen teesinsä että kehittää *Areopagiticassa* argumentti kaikenlaisten ajatusten ilmaisuvapauden puolesta. Vaikkei tasavaltalaisesta valtiomuodosta puhunutkaan, Milton käsitteli humanistisia ja myös tasavaltalaista ajattelua sivuavia teemoja jo näissä pamfleteissa. Ne kaikki puhuivat vapauden puolesta, ja Miltonin vapauskäsitys laajeni hänen niitä kirjoittaessaan.⁶⁸

Vuosien 1645–49 hiljaisuuden jälkeen Milton astui esiin kuninkaan mestaajien puolestapuhujana. Ensin hän näyttäytyi pikemminkin kuninkaanmurhaajana kuin tasavaltalaisena. Kuninkaan mestaus ei ollut tasavaltalaisen teorian hedelmä. Suurin osa sen organisoojista halusi hävittää tietyn kuninkaan, ei kuninkuutta, eivätkä he nähneet käytännöllistä vaihtoehtoa kuninkuuden lakkautta-

⁶⁶ Ashton 1979. 205-206; Barker A. [1942] 1955, xiii-xiv,xx; Davies 1988. 169; Spellman 1998. 153-154

⁶⁷ *Commonplace Book*. 163-164,168-177,181-185,196-200,218

⁶⁸ Corns in Armitage, Himy & Skinner 1995. 25

miselle. Milton puolusti tietyn kansan oikeuksia tiettyinä aikana toimia tietyn kuninkaan kanssa. Hän tutkiskeli eroa hyvien kuninkaiden ja tyrannien välillä, eikä vastustanut monarkiaa, vaan tyranneja. Hän käsitteli oikeudellista teoriaa ja monarkkien vastuuta, ei uutta valtiomuotoa. Miltonin mielestä ihmiset olivat luovuttaneet vallan kuninkaille ja esivallalle sopimuksessa yhteisen rauhan ja edun vuoksi. Kun valtaa käytetään väärin, on ihmisten oikeus ja velvollisuus parhaaksi katsomallaan tavalla ottaa se uudelleen haltuunsa.⁶⁹

Milton toimi koko 1650-luvun valtion virkamiehenä ja kannatti koko tasavallan ajan kulloistakin valtaa. Hän muotoili pamflettinsa sen mukaan, miten hän ymmärsi keskustelun välittömät vaatimukset, sekä sen laajemman politiikan mukaan, jota hallitus ajoi. Hän pyrki esittämään näkemyksen olemassaolevien vaihtoehtoisten valtiomuodollisten rakenteiden moninaisuudesta. Tasavaltaa Milton piti lain ja omaisuuden sekä poliittisen kansakunnan perinteisten oikeuksien vartijana. Vasta 1660, kun restauraatio uhkasi, Milton siirtyi tasavaltalaisuuteen, joka oli todella vapaa protektoraatin monarkistisista lisukkeista. Hän luonnosteli hyvän hallinnon perustuslaillisen mallin ilman kuninkaita. Silti systemaattista tasavaltalaista teoriaa on turha etsiä. Tasavaltalaisuus Miltonin kirjoituksissa on enemmän mielentila kuin mikään erityinen hallinnollinen muoto. Miltonin tasavaltalaisuudelle keskeistä oli ajatus tasavallasta eräänlaisena abstraktina valtiorakennelmana, jota kansalaiset olivat halukkaita palvelemaan. Hän uskoi tyrannien vallan rajoittamisen tai hävittämisen johtavan vapauden saavuttamiseen sekä hovissa että kirkossa. Vielä Miltonin aikana oli yleistä liittää valta ja valtio vallanpitäjän persoonaan. Milton oli kuitenkin irrottautumassa tästä näkemyksestä. Vuoteen 1700 mennessä valtioista oli tullut epäpersoonallisia ja teoreettisia kokonaisuuksia, korkeampia yhteisöjä.⁷⁰

Milton siis vastusti absolutismia ja tyranneja kiivaasti, piti tasavaltaa monarkiaa parempana valtiomuotona ja puolusti yhteiskunnallisia vapauksia. Hän käytti kaikki keinot puolustaakseen näkemyksiään. Vahvimpia hänen ajatteluunsa vaikuttaneita aatteita olivat protestanttinen teologia ja individualistinen Raamatun tulkinta sekä humanistisen tradition ihanteet. Hän siis edusti kristillistä humanismia. Kuitenkaan hän ei hyljeksinyt mitään tiedon osa-aluetta. Hän turvautui myös avoimesti tasavaltalaisiin teemoihin, liitti perusteluihinsa luonnonoikeudellisia argumentteja, vetosi sopimusteorioihin ja kansan ikaikaisiin vapauksiin. Hänen ajattelunsa ei liittynyt kiinteästi mihin-

⁶⁹ *Tenure of Kings and Magistrates*; **Corns** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 26-27,30-32; **Shawcross** 1991. 141; **Spellman** 1998. 116; **Tielsch** 1980. 27; **Wallace** 1949. xxii,xxiv; **Worden** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 166

⁷⁰ **Brown** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 45; **Corns** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 33,36,41; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 19-20; **Spellman** 1998. 117,127,135,158; **Worden** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 166

kään yksittäiseen aatesuuntaan, ja se oli jatkuvassa muutosprosessissa. Monissa asioissa Milton oli aikalaisiaan edellä. Silti vedotessaan laajalti hyväksytyihin periaatteisiin hän uskoi, että häntä ymmärrettäisiin ja hänen väitteensä hyväksyttäisiin, mutta loppujenlopuksi monet hänen väitteistään olivat useimmille aikalaisille pöyristyttäviä ja harhaoppisia.

2.4 Milton pamfletistina

Monet, erityisesti vanhemmat, tukimukset väittävät, että Milton ei ryhtynyt prosaistiksi omasta vapaasta tahdostaan. Niiden laatijat uskoivat, että ilman vallankumouksen tapahtumia Milton ei olisi lainkaan kirjoittanut proosaa. Olosuhteet eivät jättäneet hänelle muita vaihtoehtoja. Hän vaihtoi proosaan, koska etsi sellaisia yksityisiä ja yleisiä olosuhteita, joissa hänen runollisten tavoitteidensa täytyminen oli mahdollista. Näiden tutkijoiden mukaan Miltonille kaiken opiskelun ja kokemusten kartuttamisen tavoitteena oli valmistaa häntä hänen suureen tehtäväänsä, runoilijaksi. Milton uskoi, että suuren runouden kirjoittaminen vaati paljon ja syvällistä lukeneisuutta.⁷¹

Nämä tutkijat eivät ota huomioon sitä tosiasiaa, että humanistina Milton luonnollisesti omaksui ajatuksen hyveellisestä kansalaisesta, jonka velvollisuus oli palvella maataan. Hän itse kertoi *Second Defence* -teoksessaan (1654) jo nuorena ajatelleensa, että mikäli hänestä joskus olisi hyötyä valtiolle tai kirkolle, hän asettuisi niiden palvelukseen. *Commonplace Book* tukee tätä kertomusta. Se paljastaa, että Milton ei etsinyt aiheita runouteen tai valmistellut uraa historioitsijana. Tavoite oli itsensä kehittäminen. Hän teki muistiinpanoja historiasta, koska oli varma, että se antoi pohjan oikealle ajattelulle aikansa suurissa uskonnollisissa ja yhteiskunnallisissa asioissa. Hän valmisti itseään älyllisesti mihin tahansa, mitä tulevaisuus toisi tullessaan. Muistiinpanot tuovat esiin todellisen humanisti-Miltonin. Ne paljastavat häntä kiinnostaneiden aiheiden laajuuden ja hänen valmiutensa vastata ajankohtaisiin kysymyksiin. Eniten ne kertovat hänen renessanssi-miehen sivistyksensä rikkaudesta ja yhtenäisyydestä.⁷²

⁷¹ Barker A. [1942] 1955. xii; Davies 1988. 10-11,165; Hanford [1926] 1954. 68; Patterson A. 1992. 75; Wallace 1949. vii

⁷² *Second Defence*. 12; Parker 1968. 249

Lisäksi jotkut tutkijat olettavat, että sisällissodan tapahtumat istuttivat Miltonin mieleen suurimman osan hänen proosatöittensä materiaalista. Kuitenkin jokainen uusi tapaus proosakaudella pikemminkin herätti kuin loi uusia ajatuksia Miltonin mielessä. Milton työlli vallankumouksen tarjoamat tilaisuudet edistääkseen ihanteita, joista oli tullut osa hänen ajatteluaan pohdiskelevien opintojen tuloksena. Milton oli 30-vuotias palatessaan Euroopan kiertomatkatkaltaan. Hänen persoonallisuutensa, ihanteensa ja ennakkoluulonsa olivat pääpiirteissään vakiintuneet, samoin kuin mielipiteensä useista poliittisista ja uskonnollisista asioista – itse asiassa monet niistä periaatteista, joita hän myöhemmin ilmaisi poliittisissa pamfleteissaan. Hän oli omaksunut valtavasti tietoa, ja viitteet hänen varhaisessa runoudessaan, proosassaan ja erityisesti *Commonplace Book* -kirjassa osoittavat, että hän oli pohdiskellut ongelmia, jotka myöhemmin nousivat hänen tietoisuuteensa. Hän esimerkiksi hyväksyi avioeron jo tuolloin, ja toinen syy siihen yleisesti hyväksytyyn aviorikoksen lisäksi oli hänen mielestään ”parittelu ilman rakkautta”. Hän antoi viitteitä myös moniavioisuuden hyväksymisestä, jota hän laajemmin puolusti teoksessaan *Christian Doctrine* (1658?-60?). Mitään yhtenäistä yhteiskunta- ja vapausteoriaa Miltonilla ei kuitenkaan ollut.⁷³

Vallankumouksen kuluessa Miltonin ajattelu oli kuitenkin jatkuvassa muutosprosessissa, ja muun muassa hänen vapauskäsitteensä kehittyi läpi proosakauden. Vuonna 1641 hän hyväksyi tiettyjä periaatteita harkitsematta niiden seurauksia. Tapahtumat vuosien 1641 ja 1660 välillä pakottivat hänet jatkuvasti harkitsemaan, sopeutumaan, kehittymään ja laajentamaan mielipiteitään. Hän ei ollut mikään looginen ajattelija. Kokemukset muokkasivat hänen ajatteluaan. Sen seurauksena hänen argumenttinsa näyttävät usein polveutuvan karkeasta opportunistista. Henkilökohtaisia kokemuksia proosakirjoitusten taustalla korostetaan usein liikaakin. Davis lainaa Denis Sauratia, joka uskoo täydelliseen ja ehdottomaan itsekeskeisyyteen Miltonin ajattelun kehityksessä vuodesta 1641 vuoteen 1645.⁷⁴

Milton enimmäkseen seurasi aikansa edistyneimpiä ajattelijoita; toisinaan hän meni heidän edelleen. Kuitenkin taustalla ovat aina henkilökohtaiset motiivit, yksityiset tapahtumat, omien oikeuksien takaaminen. Hän hyökkäsi prelaatteja vastaan rakkaudesta vapauteen, epäilemättä, mutta kaikkein eniten rakkaudesta omaan vapauteensa, sillä prelaatit olivat erottaneet hänet kirkosta. Hän huomasi tarpeen uusiin avioerolakeihin, kun hänen oma avioliittonsa epäonnistui. Hän huomasi, kuinka ahdasmielisiä presbyteerit olivat, kun he eivät sallineet hänen järjestää yksityisiä asioitaan kuten halusi. Painovapauden merkityksen hän huomasi, kun häneltä haluttiin kieltää pamflettiansa julkaiseminen. *Of Education* – tutkielmansa hän kirjoitti, koska täysin sattumanvaraisista olosuhteista johtuen hän toimi opettajana muutamille ystäviensä lapsille.⁷⁵

⁷³ *Commonplace Book*. 154-157, ks. myös 147-160; Barker A. [1942] 1955. xviii-xix; Tielsch 1980. 39;

Tillyard, E. M. W., Milton. London. [1930] 1966. 67,93; Wolfe 1953. 9-10,406-414

⁷⁴ Barker A. [1942] 1955. xvii-xx; Diekhoff [1939] 1965 <1966>. Xvi; ks. Tielsch 1980. 39

⁷⁵ Denis Saurat, Milton Man and Thinker. 1944 in Davis 1963. 122-123

Tietyt tapahtumat ehkä nostivat nämä vapaudet Miltonin mieleen. Hänen käsittelemänsä aiheet eivät kuitenkaan olleet pelkästään yksityisiä. Avioerokirjoitusten takana on se tosiasia, että Milton eli erossa vaimostaan läpi vuosien, joina pamfletit kirjoitti, mutta myös se poikkeus, että Englanti oli ainut protestanttinen maa, jossa avioero oli kielletty. Sisällissodan myötä esiin tullut avioeroasia pakotti Miltonin käsittelemään henkilökohtaista tapausta kansallisena kriisinä. Kirjoittaessaan koulutuksesta Milton toimi opettajana pienelle joukolle poikia, joten hänellä luonnollisesti oli koulutuksellisia teorioita, mutta hän oli myös aidosti huolissaan kansallisen koulutusjärjestelmän tilasta. Sitä paitsi asiasta käytiin tuohon aikaan kiivasta keskustelua. Sananvapauden puolustus syntyi osin siksi, että Miltonin avioerokirjoituksia yritettiin tukahduttaa, mutta se liittyi valtakunnallisiin painovapauden rajoittamisyrittäisiin, joita Milton vapauden tinkimättömänä puolustajana ei voinut sietää.⁷⁶

Miltonin arvostelijat unohtavat, että tuon ajan englantilaiset kirjoittaessaan tai kääntäessään ulkomaalaisia tutkielmia eivät niinkään etsineet vastauksia ikuisuuskysymyksiin, vaan reagoivat senhetkisiin ongelmiin ja kysymyksiin. Kukapa ei huomaisi ympäristönsä epäkohtia parhaiten juuri silloin, kun ne koskettavat häntä itseään. Milton oli voimakas persoonallisuus ja hyvin tietoinen omasta arvostaan, muttei kuitenkaan koskaan vaatinut uudistuksia yksin omia intressejään silmällä pitäen. Hänen yksityisten vapauksien kategoriassaan sekoittuvat henkilökohtaiset ja yhteiskunnalliset motiivit. Elämäkokemukset ovat aina taustalla Miltonin mielipiteissä riippumatta siitä, mikä aihe on kyseessä. Hänen henkilökohtaiset motiivinsa muuttuvat korkeiksi ihanteiksi; asia, jonka puolesta hän taistelee, on hänen silmissään aina ihmisyyden ja vapauden suuri asia.⁷⁷

Elämänsä ja töitään koskevilla merkinnöillä Miltonilla oli taipumus lyhennellä ja nähdä säännöllinen kuvio siellä, missä sitä ei välttämättä ollut. Miltonin kuvaukset itsestään eivät aina olleet täydellisen tarkkoja. Se ei kuitenkaan ollut tietoista vääristelyä. Tarkastellessaan jälkepäin uraansa proosakirjailijana Milton puhui pamfleteistaan ikään kuin ne olisivat järjestetty, toinen toistaan seuraava tulkinta vapauden ideasta elämän eri aloilla.⁷⁸ Hän kirjoitti, että kun piispat oli kukistettu, hän päätti luopua muista tavoitteistaan ja alkoi miettiä, kuinka voisi auttaa oikean ja konkreettisen vapauden edistämistä. (Liite 2)

⁷⁶ Barker A. [1942] 1955. 63; Diekhoff [1939] 1965 <1966>. xv-xviii; Kendrick 1995. 5; Orgel & Goldberg 1991. xvi-xvii; Patterson F. [1930] 1957. xv; Pattison [1879] 1932. 46-49,69; Wallace 1949. vii,x

⁷⁷ Barker A. [1942] 1955. xvi; Diekhof [1939] 1965 <1966>. xvi; Patterson A. 1992. 75; Tillyard [1930] 1966. 94

⁷⁸ Davis 1963. 123; Pattison [1879] 1932. 2; Peltonen 1992. 18; Saillens [1959] 1964. xvii,94-5; Tielsch 1980. 39-40; Worden in Armitage, Himy & Skinner 1995. 158

Huomasin, että oli olemassa kaikkiaan kolmenlaisia vapauksia, joita ilman on tuskin mahdollista elää miellyttävää elämää, nimittäin uskonnollisia vapauksia, koti- tai yksityisiä vapauksia ja kansalaisvapauksia; koska olin jo kirjoittanut ensimmäisistä ja näin esivallan tarmokkaasti hoitavan kolmansia, otin huolekseni kotivapaudet, jotka olivat jäljellä. Nämä myös näyttivät koskevan kolmea ongelmaa: olivatko avioliittoasiat järjestetty oikein, oliko lasten koulutus kunnolla hoidettu ja viimeiseksi, meille tuli sallia mielipiteen vapaus. Selitin tuntemukseni, ei vain avioliiton pyhittämisestä, vaan myös sen purkamisesta, jos olosuhteet sitä vaativat; ja vedin argumenttini pyhästä laista, jota Kristus ei kumonnut, eikä julkaissut toista, Mooseksen lain ohittavaa. Lausuin oman mielipiteeni ja toisten mielipiteet, koskien ainutta poikkeusta, haureutta... Tästä aiheesta julkaisin joitakin kirjoja, ja tuona nimenomaisena aikana, kun mies ja vaimo olivat usein pahimmat viholliset, mies pysyen kotona pitäen huolta lapsista, samalla kun perheenäiti nähtiin vihollisen leirissä, uhaten miestänsä kuolemalla ja tuholla. Sitten pohdin yhdessä pienessä työssä lasten koulutusta lyhyesti, mutta riittävän laajasti niille, jotka vakavasti seuraavat aihetta; ei voi olla parempaa hetkeä täyttää miesten mielet hyveellä, josta pulppuaa todellinen vapaus; eikä viisaalle valtion (commonwealth) hallinnolle, jotta se kestäisi mahdollisimman kauan. Viimeiseksi kirjoitin *Areopagitian* painovapauden puolesta, jotta sen määrittelemisen, mikä on totta ja mikä valhetta, mitä pitäisi julkaista ja mitä tukahduttaa, ei enää olisi muutaman oppimattoman ja sivistymättömän yksilön käsissä, jotka epäävät lisenssin kaikilta heidän rahvaan taikauskonsa yli meneviltä töiltä.⁷⁹

Kronologisesti ja aiheeltaan Miltonin pamfletit todella jakaantuvat kolmeen ryhmään: prelaattien vastaiset pamfletit 1640-42, yksityisten vapauksien puolustukset 1643-45 ja poliittiset kirjoitukset kansalaisvapauksista 1649-54. Tämä jako on käyttökelpoinen Miltonin kirjoitusten jaotellussa, vaikka hän ilmeisesti ensin käsitteikin noita vapauksia ja vasta sitten sovitti ne edellä mainittuun kaavaan. Yksityisiä vapauksia käsittelevät neljä avioeropamflettia sekä lasten koulutusta koskeva *Of Education* ja mielipiteen- ja painovapauden puolesta puhuva *Areopagitica*. Termi yksityiset vapaudet on osin harhaanjohtava siksi, että Milton siirtyi hyvin nopeasti yksityisten ihmisten ja perheiden vapauksista vaatimaan koko yhteiskuntaa koskettavien rajoitusten poistamista ja yhteisen hyvän edistämistä. Pamfletit muodostavat silti tyydyttävän ja uskottavan kokonaisuuden. Ne ovat harmoniassa hänen filosofiansa kokonaisuuden kanssa. Ne kaikki julkaistiin elokuun 1643 ja maaliskuun 1645 välisenä aikana. Tämä viittaa siihen, että Milton ei edes tuohon aikaan ollut epä tietoinen niiden välisestä suhteesta.⁸⁰

⁷⁹ *Second Defence*. 131-5; ks. **Barker** A. [1942] 1955. 63; **Diekhoff** [1939] 1965 <1966>. xv-xvii,23; **Hanford** [1926] 1954. 41-4; **Orgel & Goldberg** 1991. xv-xvi; **Saillens** [1959] 1964. 88; **Tielsch** 1980. 39; **Tillyard** [1930] 1966. 94; **Wolfe** [1941] 1963. 128

⁸⁰ **Barker** A. [1942] 1955. xvi-xviii,123; **Diekhoff** [1939] 1965 <1966>. 23; **Patterson** F. [1930] 1957. xv

4. SIVIILIAVIOLIITON JA AVIOERON PUOLUSTUS

4.1 Aikakauden käsityksiä ja käytäntöjä avioliitosta ja -erosta

1600-luvulla ajateltiin, että aviopuoliso voitiin valita täysin rationaalisen mallin mukaan. Kosiske- lu- ja käytösoppaat, saarnat ja pamfletit toistelivat kaavoja, jotka varmistivat sopivan kumppanin valinnan. Ihanteellinen kumppani oli tietysti luotu Aatamille paratiisissa, mutta jopa hän oli osoit- tautunut kohtalokkaaksi, ja langennut mies joutui varovaisuutta noudattaen tekemään valintansa Eevan oikukkaiden tyärten joukosta. Vanhemmat, sukulaiset ja tuttavat päättivät avioliitoista viime kädessä, mutta parin valinta ei ilmeisesti useinkaan tapahtunut vanhempien toimesta. Kui- tenkin miehiä kehoitettiin hakemaan neuvoja, muttei luottamaan yksin niihin, sillä se, joka erehtyy, voi erehtyä vain kerran. Sopiva avioitumisikä miehelle oli lähestyttäessä 30 vuotta. Erityisesti varoitettiin avioitumasta liian myöhään. Noin 30-vuotiaan miehen tulisi valita 18-20-vuotias vaimo, koska silloin naisen kauneus ja miehen potenssi vastaisivat toisiaan.⁸¹

Tavallisesti miehiä neuvottiin valitsemaan luonteeseen, ammattiin, yhteiskunnalliseen asemaan ja varakkuuteen sopiva puoliso. Miehen tuli varmistaa, että tuleva vaimo rakasti häntä ja muistaa, että avioliitto oli pysyvä. Hänen ei pitänyt olettaa avioliiton olevan pelkästään helppoa ja mukavaa, ja hänen tuli pitää mielessään naisten heikko luonne ja toraisuus sekä uskottomuuden mahdollisuus. Vaimon tuli olla sopiva luonteeltaan ja mieleltään, ja hänen tuli mukautua miehen taloudenpidon perinteisiin, erityisesti tämän seurueen ja palveluskunnan kokoon. Oppaat olivat täynnä varoituksia vaimon valinnasta hänen kauneutensa vuoksi. Kauneutta arvona ei kuitenkaan pitänyt sivuuttaa. Ruman naiminen olisi karhunpalvelus itselle ja lapsille. Varakkuutta pidettiin yleisesti toivottavampana kuin kauneutta, vaikkei niin tärkeänä kuin hyveellisyyttä.⁸²

Puritaanit vakiinnuttivat uskomuksen, ettei kenenkään pitäisi liehitellä vastakkaista sukupuolta il- man avioliittoaikkeitä eikä mennä naimisiin olematta rakastunut. Naisia kohtaan kehittyi aikaisem- paa tunteellisempi asennoitumistapa. Spencerin ja Platonin jalot ideat hyveistä yhdessä uskonpuh- distuksen ja renessanssin aatteiden kanssa antoivat vaikutteita tuon ajan ihmisille ja edistivät idea- listista, romanttista, näennäisesti uskonnollista asennetta avioliittoon. Protestanttiset reformaatto- rit korostivat kaunopuheisesti, että psykologinen, ei fyysinen, samankaltaisuus on avioliittoinsti-

⁸¹ Halkett 1970. 31-33; Rudrum, Alan, Milton. Modern Judgements. London. 1968. 64

⁸² Halkett 1970. 34-36,41

tuution perusta. Milton nostaa avioerokirjoituksissaan tämän esimodernin tendenssin idealisoida avioliitto ennen kuulumattomiin korkeuksiin, joista ei sitä ennen ollut haaveiltukaan. Selibaattia ei pidetty hurskautena, vaan kaikkia kehoitettiin avioitumaan. Protestanttiset reformaattorit olivat aina ylistäneet avioliittoa; he pitivät roomalaiskatolisten pappien selibaatti-instituutiota kristillisen opetuksen pirullisena vääristelynä. Myös Milton uskoi, että avioliitto on pyhä ja suositeltava.⁸³

Puritaaneille uskonnollinen yhteensopivuus oli erityisen tärkeä. Aviopuolison valinnassa heidän tuli ennen muuta ottaa huomioon viisaus ja hurskaus, ei kauneutta ja rikkautta. Puritaaniylimystö ei kuitenkaan keskittynyt hurskauteen siinä määrin, että olisi unohtanut muut tekijät; päinvastoin, sillä ei ollut vaikeuksia yhdistää hengellistä ja maallista harkintaa. Periaatteessa sosiaalisia tai taloudellisia raja-aitoja ei olisi saanut olla, mutta käytännössä yhteiskunnallinen asema ja sitäkin enemmän varakkuus määräsivät sen, kuka oli kullekin sopiva aviopuoliso. Uskonnollinen näkemys voitiin jopa sivuuttaa, jos tuleva puoliso oli kyllin varakas. Poliittisesti merkittäviä avioliittoja solmittiin myös. Harvemmin avioiduttiin tunnesyistä; ainakaan romanttinen kiintymys ei ollut ainoa peruste kumppanin valinnassa. 1600-luvun alussa puritaaneilla oli tiivis avioliittosalaliittojen verkosto, joka ylitti valtioiden rajat.⁸⁴

1600-luku määritteli miehen ja vaimon roolit yksiselitteisesti. Luonnon lain mukaan mies oli naita ylempi olento. Siksi mies oli perheen pää. Vaimo oli sidottu tottelemaan miestänsä, mies oli sidottu rakastamaan vaimoaan. Miehen auktoriteettia tai sen syytä ei kyseenalaistettu. Miehelle ja vaimolle yhteisiä velvollisuuksia ei käsitelty aviollisissa käsikirjoissa yhtä paljon kuin kumpaisenkin puolison henkilökohtaisia velvollisuuksia. Uskollisuutta pidettiin ylimpänä hyveenä ja velvollisuutena. Yhteinen avuliaisuus koostui molemminpuolisesta avusta hurskaudessa, terveydessä ja maineessa. Kolmanneksi puolisoiden tuli hallita ja ylläpitää perhettä asianmukaisesti.⁸⁵

Aviolliset vaikeudet piti kohdata rukoilemalla, sietämällä ja yrittämällä saada loukkaava puoliso parantamaan tapansa. Vaikeuksien uskottiin poikkeuksetta johtuvan vaimon paheellisuudesta. Tätä mieltä oli myös Milton⁸⁶. Aviomiehen auktoriteetin vastustamista tai sen riistämistä pidettiin vaimon suurimpana syntinä, ja siksi passiivisia hyveitä – tottelevaisuutta, rauhallisuutta, nöyryyttä, kärsivällisyyttä ja hiljaisuutta – pidettiin arvossa. Mitä tottelevaisempi vaimo, sitä vahvempi miehen rakkaus, ajateltiin. Uskollisuus, siveys ja maltillisuus olivat muita olennaisia hyveitä. Mil-

⁸³ Halkett 1970. 4,92; Nyquist in Kendrick 1995. 169; Rudrum 1968. 298,302-305

⁸⁴ Cliffe 1984. 63-68; Sharpe 1987. 62

⁸⁵ Halkett 1970. 72,91; Rudrum 1968. 300-301,309; Sharpe 1987. 67

⁸⁶ *Tetrachordon*. 77

ton kuitenkin esitti naisen passiivisuuden toisessa valossa demonstroidessaan erheellisen valinnan mahdollisuutta. Hiljaisuus oli loppujen lopuksi kaksiselitteinen ominaisuus: se saattoi viitata nöyrään luonteeseen tai älyn puutteeseen.⁸⁷

Kirkko ja luultavasti useimmat aikalaiset, myös puritaanit, pitivät avioliiton päämäärinä (1) lisääntymistä eli lasten synnyttämistä ja kasvattamista, (2) seksuaalisten halujen tyydyttämistä ja (3) elämänpituisen, purkamattoman kumppanuuden muodostumista, johon kuului puolison tukeminen. Lisääntymiseen sisältyi kolme näkökohtaa: ihmisrodun leviäminen, perheen perusta, jolle valtio perustui, ja kirkon levittäytyminen. Joskus seksuaalinen kanssakäyminen nostettiin jopa lisääntymistekin tärkeämmäksi. Ainakin seksuaalista tyydytystä pidettiin parhaana keinona pitää yllä ja hoitaa molemminpuolista, luonnollista rakkautta, ja ongelmat aviovuoteessa olivat suuri vaara avioliitolle. Aviollisen seksuaalisen kanssakäymisen tarkoitus oli myös välttää pahetta, sillä avioliiton ulkopuolella sitä pidettiin syntinä. Käytäntö ja teoria erosivat toisistaan, sillä protestanttinen avioliitto-oppi vastusti näkemystä, että nainen oli luotu yksinomaan tai edes pääasiassa lisääntymistarkoitukseen. Vaimo ei ollut vain sänkytoveri tai palvelija, vaan henkisesti tasa-veroisen kumppani. Päämääränä oli täydellinen sielujen liitto, jota jokaisen avioparin tuli etsiä. Mutta jos tällainen liitto ei toteutunutkaan kuten oli odotettu, osapuolet oli silti sidottu pysyvästi yhteen avioliiton sitein. Voitiin vain olla kärsivällisiä ja rukoilla. Sanottiin, että henkiset tarpeet tuli asettaa ruumiillisten tarpeiden edelle. Henkisen puolen pettymykseksi sen tarpeet eivät silti olleet oikeutettu syy avioeroon.⁸⁸

Monet käsittivät ”sopivuuden” Jumalan lupauksessa – ”Minä teen hänelle kumppanin, joka sopii hänen avukseen” (I Moos. 2:18) – tarkoittavan vain välttämättömiä seikkoja: eri sukupuolta, eilähisukulaisuutta, kykyä suorittaa yhdyntä sekä vapautta tarttuvista taudeista ja edellisistä avioliittosopimuksista. Toisarvoisista seikoista tärkeimpiä olivat sama uskonto, sopiva ikä ja asema sekä molempien osapuolten hyvä maine. Termin merkityserot ovat olennaisia, koska siitä riippuu kirjoittajan tulkinta avioliiton pyhästä tarkoituksesta. Edelliset asiat ovat välttämättömiä avioliiton olemukselle tai olemassaololle, jälkimmäiset avioliiton hyvinvoinnille ja onnelle. Milton kuitenkin piti toisarvoisia seikkoja samanarvoisina kuin välttämättömiä seikkoja. Hän teki Jumalan lupauksesta Aatamille lupauksen koko ihmiskunnalle, että aviopuoliso vastaa miehen mielen ja hengen vaatimuksia. Eevan täydellisyys puolisona oli riippuvainen hänen henkisestä sopivuudestaan Aatamille. Nimenomaan tässä mielessä Eeva oli ”sopiva apu”, ei siinä mielessä, että hän oli nai-

⁸⁷ *DDD*. 394-395; *Halkett* 1970. 37-41,48,56

⁸⁸ *Halkett* 1970. 7,14,30,58-59; *Nyquist* in *Kendrick* 1995. 169; *Rudrum* 1968. 300-301,309; *Sharpe* 1987. 69; *Turner* 1987. 74,195

nen. Muuten mies olisi enemmän kuin yksin. Milton ilmaisee henkisen kumppanuuden vältämättömyyden useilla tavoilla kaikissa avioeropamfleteissaan.⁸⁹

Milton ei missään tapauksessa käyttänyt kosiskeluoppaiden kirjoittajien ja pappien kanssa samaa aviollisen yhteensopivuuden käsitettä. Hänen sopivuuskäsitteensä on erilainen siinä, ettei se lainkaan ota huomioon materiaalista ja moraalista statusta ja sillä on hyvin vähän tekemistä seksuaalisen sopivuuden ja uskonnollisen samankaltaisuuden kanssa. Milton käsittelee vain luonnekysymyksiä (ei ikää, kauneutta, varakkuutta ja hyveellisyyttä), ja hänen kantansa merkitsee sitä, että kerran huonosti tehty valinta ei saisi olla peruuttamaton. Hän myös painottaa kokemuksen puutetta puolison valinnassa ja raskaita seurauksia, joita huonoon valintaan väistämättä liittyy.⁹⁰

Reformaatio ja Englannin sisällissota synnyttivät monia uskonnollisen kokemuksen variaatioita. Aviollinen teologia oli erityisesti kehittynyt kumouksellisten separatistien keskuudessa. Lahkojen suhde avioliittoinstituutioon oli tyypillisesti problemaattinen ja sovinnaisille protestanteille äärimmäisen pöyristyttävä. Miltonia syytettiin libertinistiksi. He olivat jokseenkin huonomaineinen ryhmä, joka erotti avioliitossa henkisen ja lihallisen, tulkiten tämän tarkoittavan, että avioliitto, joka on solmittu ja pyhitetty ihmisten edessä, on vain ”lihallinen”, elleivät mielet sopineet yhteen; viha tai vastenmielisyys kumman tahansa puolison puolelta riittivät purkamaan avioliiton. Miltonia kuitenkin, kuten aikalaisia yleisesti, kauhistuttivat heidän sattumanvaraiset uudelleen pariutumisen, ja hän kielsi kiivaasti, että naisella oli mitään oikeutta arvioida ja purkaa avioliittoaan henkisen yhteensopimattomuuden perusteella.⁹¹

Miehen ja vaimon suhde rinnastettiin Kristuksen ja kirkon suhteeseen. Kirkko halusi säädellä avioliittoprosessia. Kirkon määritelmän mukaan laillinen avioliitto oli purkamaton side, jonka synnytti kahden osapuolen yhteisymmärrys ja kirkon siunaus. Käsitys säilyi normina vuoteen 1753 saakka. Avioero nykyaikaisessa mielessä oli käytännössä tuntematon. Tietyissä tarkkaan määriteltyissä tapauksissa avioliitto saatettiin mitätöidä, mutta se oli harvinaista. Vielä harvinaisempaa ja mahdollista vain hyvin rikkaille oli avioeron hankkiminen yksityisellä säädöksellä tai parlamentin luvalla. Yleensä avioliiton laillinen purkaminen oli lähestulkoon mahdottomuus.⁹²

⁸⁹ esim. *DDD*. 382,478 ja *Tetrachordon*. 88-89; **Halkett** 1970. 42-43,47,63

⁹⁰ **Halkett** 1970. 55-56

⁹¹ *Tetrachordon*. 77; **Davies** 1988. 4; **Turner** 1987. 79-80,84

⁹² Paras esimerkki avioliittojen mitätöimisestä ja avioeroista lienee kuningas Henrik VIII, jolla ehti olla yhteensä kuusi vaimoa hallitsijakaudellaan 1509-47 ja jonka ensimmäinen avioero johti välirikoon paavin kanssa ja Englannin kirkon reformaatioon. (**Laaksonen**, Hannu, *Myöhäiskeskiaika ja renessanssi. Maailman historian pikkujättiläinen*. Porvoo. 1991, 358); **Rudrum** 1968. 300-301; **Sharpe** 1987. 63; ks. *Tetrachordon* 126

Englanti oli poikkeus Euroopan protestanttisten maiden joukossa. Muualla avioliitto oli pääosin siviiliasia, ei sakramentti kuten katolilaisille. Avioero aviorikoksen tai hylkäämisen perusteella oli laillista, vaikkakin käytännössä harvinaista. Anglikaaninen kirkko säilytti kontrollin avioliittoa ja -eroa koskeissa asioissa. Episkopaalinen teoria ja käytäntö pitivät avioeron laillisena syynä vain seksuaalista väärinkäytöstä, toisin sanoen aviorikosta, ja sitäkin vain naisen puolelta. Tavallisesti ero oli mahdollinen vain, jos voitiin osoittaa, ettei avioliittoa ollut koskaan ollutkaan, esimerkiksi, jos sitä ei ollut saatettu täydelliseksi, jos osapuolet olivat liian läheistä sukua tai jos aikaisempaa avioliittolupausta oli rikottu. Tällainen kumoaminen oli kuitenkin äärimmäisen vaikea saada.⁹³

Englannin kanoninen laki oli julma, jopa ironinen. Aviorikos oli näytettävä toteen. Englantilaiset kutsuivat uskottoman naisen aviomiestä nimellä ”cuckold” (”aisankannattaja”), mutta silti laki vaati, että mies sietäisi tämän ala-arvoisen kohtelun ennen kuin saisi eron vaimostaan. Toiseksi laki perustui kirjaimellisesti tulkittuihin Kristuksen sanoihin: ”Joka jättää vaimonsa muusta syystä kuin haureudesta ja nai toisen tekee aviorikoksen.” (Matt. 5:31-32) Silti kirkko oli lisännyt poikkeuksen salliessaan eron frigiditeetin (aviovuoteesta kieltäytymisen) vuoksi. Jos tämä poikkeus sallittiin, miksei muita. Ja miksi tämä nimenomainen poikkeus? Pitikö kirkko fyysistä suhdetta avioliitossa tärkeämpänä kuin henkistä ja älyllistä yhteensopivuutta? Näitä kysymyksiä Milton esitti avioeropamfleteissaan.⁹⁴

Miltonin jyrkkä käsitys oli, että Englannin kirkon uudistus oli jäänyt keskeneräiseksi. Hänen mielestään valtio ja kirkko tuli erottaa. Hän puolusti protestanttista oppia, jonka mukaan avioliitto ei ollut sakramentti, vaan vapaaehtoinen sopimus kahden itsenäisen ihmisen välillä. Miltonin mielestä avioliittoon vihkiminen kuului siviilivallalle; avioliitto oli pyhä ilman papin siunaustakin. Sekaantuessaan avioliittoihin papit vain halusivat pönkittää asemaansa. Esivallan pitäisi puuttua asiaan, jos vanhemmat liian kauan kieltävät nuoria avioitumasta tai jos he pakottavat arvottomaan liittoon. Esivallan tehtävä on myös julistaa avioliitto mitättömäksi.⁹⁵

⁹³ Orgel & Goldberg 1991. xvi,808; Tielsch 1980. 43

⁹⁴ DDD. 392-393,427; Parker 1968. 235

⁹⁵ *Commonplace Book*. 155; DDD. 425; *Judgement of Martin Bucer*. 21-26,59; *Considerations Touching the Likeliest Means to Remove Hirelings out of the Church*. The Works of John Milton, vol. 6. New York. 1932. 72-73; Bailey [1915] 1957. 49; Patterson F. [1930] 1957. xv; Tielsch 1980. 43-44

4.2 Avioeropamflettien tausta ja julkaiseminen

4.2.1 Avioliitto ja ero sysäyksenä ajatusten julki tuomiseen

Miltonin elämästä olivat enimmäkseen puuttuneet tavanomaiset esteet ja hankaluudet, paljolti hänen isänsä ansiosta. Häntä oli rohkaistu olemaan suorapuheinen, eikä häntä ollut lähes koskaan pakotettu tekemään kompromisseja. Hän oli ollut taloudellisesti, sosiaalisesti ja älyllisesti riippumaton. Hänen oli ollut helppo välttää kaikella tapaa epämiellyttäviä ihmisiä ja tilanteita. Hän ei ollut vielä joutunut kohtaamaan sitä epäluuloa, vastustusta ja vihaa, joita uudet järkeen perustuvat ajatukset ja sovinnaisista tavoista poikkeavat yksilöt ihmisissä herättivät. Toisaalta Milton oli äärimmäisen hyvin suojattu, toisaalta suuren oppineisuutensa vuoksi epätavallisen hyvin valmistautunut.⁹⁶

Milton oli hyvin kokematon naisten suhteen. Hän oli ylpeä siitä, että oli pidättäytynyt lihallisista himoista. Hän ylisti avioliiton pyhyyttä, mutta sen ulkopuolella hän hyväksyi vain pidättyvyyden. Hän näki sen jonkinlaisena taikakeinona saavuttaa tie korkeampiin totuuksiin. Miltonilla oli hyvin idealistinen käsitys rakkaudesta ja avioliitosta. Hän kuvitteli, että rakastuminen naiseen olisi kuin syntyminen uuteen elämään. Oltuaan niinkin kauan kuin 33 vuotta poikamiehenä hän oli ehtinyt muodostaa selvän käsityksen siitä, mitä hän vaimolta halusi. Hän oli hyvin ylevämielinen, nirso ja yksinäinen. Nämä puhtaat toiveet ja rakkauden ihanne muodostuivat monista tekijöistä: muun muassa siitä, mitä Milton oli lukenut, hänen havainnoistaan onnellisesta kotielämästä, omistautumisestaan itsekurille sekä syvästä tarpeestaan tulla ymmärretyksi. Milton uskoi, että oli olemassa "Se Oikea": Jumala ohjaisi yhteen samanlaiset, harmoniset sielut.⁹⁷

Nuorena miehenä Milton oli valinnut selibaatin pelkästään sen tarkoituksenmukaisuuden vuoksi – avioliitto ja perheen elättämisen velvollisuudet eivät sopineet yhteen mietiskelevän, opiskeluun keskittyvän elämäntavan kanssa – mutta vähitellen häntä alkoi ajaa tarve etsiä vankempia perusteita pidättyvyydelleen. Hänen ajatuksensa liikkuivat siveyden ja avioliiton kysymysten ympärillä. Hän uppoutui sekulaariseen eroottiseen runouteen. Jopa teksteistä, jotka saattoivat olla heikommalla ja turmelevia heikommalle miehelle, hän pystyi poimimaan vihkiytymisen miehiseen siveyteen. Hän oppi unelmoimaan ihanteellisesta rakastajattaresta, jossa hyvä ja kaunis kohtaavat. Milton oli paljon keskimääräistä herkempi naisen viehätysvoimalle. Kaikki hänen elämässään ja

⁹⁶ Parker 1968. 195-196

⁹⁷ DDD. 418; Diekhof [1939] 1965 <1966>. xxxiii; Macaulay, Rose, Milton. London. [1934] 1957. 74,77; Rudrum 1968. 298; Saillens [1959] 1964. 30-32,71

kirjoituksissaan kuvastaa sitä. Tämä näkyy vielä jopa *Paradise Lost* -runoelmassa, mutta erityisesti varhaisissa runoissa. Nainen oli aina uhka Miltonille ja hänen sankareilleen.⁹⁸

Kesäkuussa 1642 (mutta esimerkiksi Baileyn ja Pattisonin mukaan kesäkuussa 1643) Milton matkusti Forest Hilliin Oxfordshireen liike- ja huvimatalle. Hän rakastui isäntänsä, rauhantuomari Richard Powellin vanhimpaan tyttäreeseen Maryyn, ja jo kuukauden kuluttua he menivät naimisiin. Miltonilla oli saatavia isännältään, ja avioliitto saattoi olla jonkinlainen taloudellisen sopimuksen sinetti, jollaiset olivat tuohon aikaan yleisiä. Powellit elivät yli varojensa ja olivat veloissa pelkäämään Miltonille syvemmin kuin heidän tiluksillaan oli mitään mahdollisuuksia maksaa. Kiirehtimiseen vaikutti varmasti myös Miltonin päättäväisyys mennä naimisiin. Hän katsoi, että hänen oli jo korkea aika avioitua. Milton oli 32-vuotias, Mary 16. Milton uskoi Maryn edustavan juuri niitä ihanteita, joita hän vaimolta odotti.⁹⁹

Vihkiminen toteutettiin kiireellä. Rekisterit Forest Hillissä tai Oxfordissa eivät paljasta ajasta tai paikasta mitään. Herra Powell oli luvannut tuhannen punnan myötäjäiset, muttei liene ajatellut lupauksensa pitämistä sen kummemmin. Kiireessään Milton ei pohtinut riittävästi morsiamensa luonnetta ja hänen perheensä oloja. Selvää on, että hän tiesi vähemmän naisista ja Marysta kuin olisi ollut toivottavaa, ja että tehtyään päätöksen mennä naimisiin hän kiinnitti liian vähän huomiota siihen, mitä hän tiesi tytöstä. Maryn isä oli hänelle velkaa summan, jota ei kyennyt maksamaan, ja päinvastoin kuin Milton itse koko perhe suhtautui myönteisesti piispoihin ja kuninkaaseen. Näiden tekijöiden seuraamukset sulhanen näyttää jättäneen huomiotta.¹⁰⁰

Saattaa olla, että herra ja rouva Powell laskelmoidusti houkuttelivat Miltonin naimaan Maryn. *DDD*:ssa Milton kuvailee, kuinka ystävien taivuttelu vaikuttaa vähän kokeneeseen, hillittyyn nuoreen mieheen ja saa hänet uskomaan, että epäilty vastahakoisuus häviäisi paremmin tutustuttaessa.¹⁰¹ Mahdollisesti Milton puhui omasta kokemuksestaan. Vierailunsa aikana Powellien luona Milton oli ehkä epäillyt Maryssa jotain vastahakoisuutta, mutta sukulaiset ja ystävät olivat johtaneet hänet harhaan. Powellit uskoivat, että nuori Milton olisi jonain päivänä rikas. Samaan aikaan kuninkaan asema kävi yhä epävarmemmaksi, ja Powellit halusivat valmistautua pahimpaan. He

⁹⁸ Bailey [1915] 1957. 52; Pattison [1879] 1932. 53; Saillens [1959] 1964. 34,71; Tillyard [1930] 1966. 51,66; Turner 1987. 209

⁹⁹ Barker A. [1942] 1955. 64; Bailey [1915] 1957. 49-50; Davis 1963. xi; Orgel & Goldberg 1991. xvii; Parker 1968. 229-230; Pattison [1879] 1932. 52; Pöntinen, Tuula, John Miltonin pamfletit ja *Paradise Lost* -runoelma Englannin 1600-luvun yhteiskunnallisten tapahtumien valossa. YHI pro gradu. Jyväskylä. 1988. 40; Saillens [1959] 1964.24,100-101; Tillyard [1930] 1966. 119-120

¹⁰⁰ Barker A. [1942] 1955. 64-65; Saillens [1959] 1964. 101-103; Tillyard [1930] 1966. 120

¹⁰¹ *DDD*. 421-422

olivat uskollisia rojalisteja, Milton puritaanipamfletisteista pelottavin. Powellit luultavasti laskelmoivat, että liittolaisuus presbyteerien esitaistelijan kanssa turvaisi rojalistiperheen selustan, mikäli kuninkaalle kävisi huonosti.¹⁰²

Milton palasi Lontooseen nuoren vaimonsa ja tämän lähimpien sukulaisten kanssa. Pitkään kestäneen juhlinnan päätyttyä ja sukulaisten lähdettyä pariskunta joutui kasvotusten avioelämän arkipäivän kanssa. Mary, joka oli tottunut suureen taloon, seuraan ja ilonpitoon, huomasi joutuneensa keskelle nuukaa ja kurinalaista taloudenpitoa, missä asiat tehtiin tietyn aikataulun mukaan. Mary lienee myös säikähtänyt Miltonin oppilaiden saamaa ankaraa kohtelua. Milton ilmeisesti oletti monen varttuneemman poikamiehen tavoin, että Mary sopeutuisi hänen miehiseen elämäntapaansa. Milton piti vaimoaan, kuten tuolle ajalle oli tyypillistä, miestä henkisesti paljon alempana olentona, ja omisti hänelle varsin vähän huomiota. Mary kaipasi Forest Hillin vapautta ja huvituksia, ja häneen iski kova koti-ikävä.¹⁰³

Miltonin unelmat aviollisesta onnesta romutuivat pian. Hän sai kauhukseen huomata, ettei saanutkaan nuorelta vaimoltaan toivomaansa rohkaisua ja ainutlaatuista kumppanuutta. Hän oli tehnyt hätäisen ja harkitsemattoman valinnan. Miltonin olisi ehkä pitänyt arvata, että oli turha hakea sympatiaa ja vastakaikua nuorelta kouluttamattomalta tytöltä. Marysta tiedetään tuskin mitään. Hän oli varmaankin hyvin sievä, mutta Miltonin kuvauksen mukaan (vaikkei hän *DDD*:ssa Marya nimeltä maininnutkaan) tylsä, mykkä, hengetön, pahantuulinen tomppeli ja sopimaton tyydyttävään yhteiselämään. Maryn heikkouksia korostivat luultavasti eräät Miltonin naistuttavat, älykkäät ja seuralliset säätyläisnaiset, joita hän suuresti arvosti ja jotka saivat Maryn tuntumaan surkealta valinnalta. Milton lienee myös kertonut Marylle pettymyksestään, mikä saattoi olla virhe. Ehkäpä myös Mary oli ihastunut vain Miltonin komeaan ulkonäköön, kun ei muita ominaisuuksia osannut tässä arvostaa. Hänelle avioliiton on täytynyt näyttää painajaiselta, hirvittävältä erehdykseltä. Hänen näkökulmaansa asiasta emme kuitenkaan saa koskaan tietää.¹⁰⁴

Mary oli elänyt noin kuukauden Miltonin kanssa, kun hänen kotoaan saapui kirje, jossa pyydettiin tytärtä kotiin loppukesäksi, luultavasti hänen omasta toivomuksestaan. Milton suostui tähän hyvin epätavalliseen pyyntöön sillä ehdolla, että Mary palaisi sovittuun aikaan, mikkelinpäivän aikoihin. Pyyntö jättää aviomies ensimmäisen avioliittokuukauden jälkeen oli niin kohtuuton, että vanhem-

¹⁰² Davis 1963. xi; Patterson A. 1992. 91; Saillens [1959] 1964. 102

¹⁰³ Barker A. [1942] 1955. 65; Parker 1968. 230-231; Patterson A. 1992. 91; Pattison [1879] 1932. 54; Tielsch 1980. 40

¹⁰⁴ Macaulay [1934] 1957. 75,79-80; Parker 1968. 230-232; Edward Philips 1694 in Patterson F. [1930] 1957. xxviii,xxxvii; Pattison [1879] 1932. 52-55; Saillens [1959] 1964. 102-103; Tielsch 1980. 40

mat tuskin olisivat sitä tehneet, elleivät olisi epäilleet jotain perustavanlaatuista olevan vialla. Miltonin suostuminen näin äärimmäiseen toimenpiteeseen viittaa siihen, että hän uskoi tapauksen sitä nimenomaan vaativan ja äidin neuvojen ja vaikutuksen olevan paras keino herättää vaimon velvollisuudentunto. Siksi Milton saattoi ajatella, että vaimon lähtö oli toivottavaa, ja siksi rouva Powell ei ehkä paljon poikennut totuudesta joitakin vuosia myöhemmin teeskennellessään, että vävy oli ajanut vaimonsa pois pitkäksi aikaa.¹⁰⁵

Mikkelinpäivä tuli, eikä uutisia vaimon paluusta kuulunut. Milton lähetti useita kirjeitä, joissa pyysi Marya palaamaan, muttei saanut vastausta. Maryn lähdettyä vihollisuudet rojalistien ja parlamentin kannattajien välillä olivat kiihtyneet. Kuninkaan asiat näyttivät menevän suotuisammin. Marraskuun alussa rojalistit melkein valtasivat Lontoon. Oxfordista oli tehty rojalistien päämaja; hovi oli asettunut vain noin kolmen mailin päähän Forest Hillistä. Monet Powelleista kuuluivat kuninkaalliseen armeijaan, ja Edward Phillips väitti heidän tulleen katumapäälle naitettuaan tyttärensä kiihkeälle parlamentin kannattajalle. He ajattelivat, että se olisi tahra heidän kilvessään, kun hovi taas kukoistaisi. Miltonin mieleen ei tullut, että rojalistien menestyksen ja Maryn poissaolon välillä voisi olla joku yhteys. Hänen maskuliininen omahyväisyytensä esti häntä tuntemasta levottomuutta: Mary tulisi varmasti takaisin minä päivänä tahansa. Poissaolo kesti kuitenkin kolme vuotta.¹⁰⁶

Viimein Milton lähetti matkaan viestinviejän, joka kuitenkin palasi ilman vastausta. Herra Powell oli ilmeisen sydämistynyt Miltoniin eikä halunnut olla missään tekemisissä tämän kanssa. Niinpä Milton kirjoitti Marylle erokirjeen ja katsoi avioliiton näin puretuksi. Phillips (joka oli tuolloin 12-vuotias) sanoo Miltonin närkästyneen. Tosiasiassa hän oli syvästi loukattu ja hämmentynyt. Hän kirjoitti *DDD*:een, kuinka hurskaasti nuoruutensa elänyt ja avioliiton onneen luottanut mies, joka huomaa olevansa sidottu onnettomaan liittoon, vaipuu epätoivoon, luopuu hyveistä ja kapinoi jumalallista kaitsemusta vastaan; hänen uskonsa horjuu, vaikka hän olisi vahvin kristitty.¹⁰⁷

Avioliitto, joka olisi saattanut kestää molemminpuolisen pettymyksen, ei ollut tarpeeksi vahva kestääkseen väkivaltaiseksi käynnyttä poliittista eripuraa. Milton ei varmasti vihannut Marya tämän poliittisen vakaumuksen vuoksi, eihän hän vihannut veljeäänkään, joka tämäkin oli vakaa rojalisti.

¹⁰⁵ Davis 1963. xi; Hughes (ed.), John Milton. Complete Poems and Major Prose. New York. 1957. 1031; Parker 1968. 230-231; Pattison [1879] 1932. 56; Saillens [1959] 1964. 103,164-165

¹⁰⁶ Davis 1963. xi; Hanford [1926] 1954. 40; Hughes 1957. 1031; Parker 1968. 230-231; Patterson F. [1930] 1957. xxxvii; Pattison [1879] 1932. 61; Saillens [1959] 1964. 103-105

¹⁰⁷ *DDD*. 394-400,404-406,492; Davis 1963. xi; Hughes 1957. 1031; Parker 1968. 230-231; Saillens [1959] 1964. 103-105

Sen sijaan se, että Mary hylkäsi hänet ja asettui vanhempiansa puolelle laillista aviomiestänsä vastaan, oli viimeinen todiste heidän yhteensopimattomuudestaan. Aviomiehen auktoriteetin vastustamistahan pidettiin yleisesti yhtenä vaimon suurimmista synneistä. Maryn lähtö oli isku Miltonin itsetunnolle. Hän ymmärsi tehneensä hirvittävän virheen, osoittaneensa huonoa arvostelukykyyä. Milton harvoin myönsi heikkouden itsessään eikä hän antanut sitä helposti anteeksi muillekaan. Hänen itsetuntonsa sai kovan kolauksen ja hän alkoi vihdoinkin ymmärtää olevansa inhimillinen olento.¹⁰⁸

Inhimillisyytensä kohtaaminen ei ollut Miltonille miellyttävä havainto. Hänen itsetuntonsa huusi hyvitystä. "Hyveellisimmät ja hillityimmät miehet ovat vähiten kokeneita näissä asioissa"¹⁰⁹, hän kirjoitti. Hän ymmärsi, että Jumala saattaisi pysyä kuurona oikeamielisen miehen rukouksille. Tulevaisuus näytti synkältä: avioero oli mahdoton, ellei joko aviorikosta tai vaimon frigiditeettiä voitu näyttää toteen, eikä kummastakaan ollut tässä tapauksessa kyse. Laki ei tunnustanut luonteiden yhteensopimattomuutta avioeron perusteeksi, ja Milton päätteli, että laki oli julma ja väärä. Laista poiketen puritaaninen teoria ja käytäntö joskus sallivat eron hylkäämisen perusteella. Tämä olisi saattanut olla ratkaisu Miltonin tapauksessa, mutta sitä keinoa hän ei käyttänyt. Niinpä hän kirjoitti *DDD*:n, jossa tutki avioliiton luonnetta, julisti, että se ei ollut sakramentti ja vaati avioeron laillistamista luonteiden yhteensopimattomuuden perusteella.¹¹⁰

4.2.2 Avioliiton ja avioeropamflettien ajankohta sekä kiista pamflettien taustatekijöistä

Tutkijat ovat erimielisiä Miltonin Oxfordshiren matkan ja avioeropamflettien kirjoittamisen ajankohdasta. Alun perin uskottiin Phillipsin kertomusta, jonka mukaan Milton matkusti Forest Hilliin kesällä 1643, ja ensimmäinen avioeropamfletti syntyi Miltonin närkästyksestä siitä, että Mary oli kieltäytynyt pitämästä sopimusta palata mikkelinpäivään (29. syyskuuta) mennessä;

¹⁰⁸ Barker A. [1942] 1955. 116; Halkett 1970. 37-40; Parker 1968. 231,234-235; Pattison [1979] 1932. 61; Tillyard [1930] 1966. 123

¹⁰⁹ *DDD*. 394; Parker 1968. 235

¹¹⁰ Barker A. [1942] 1955. 66; Davis 1963. xi; Macaulay [1934] 1957. 84; Parker 1968. 235; Saillens [1959] 1964. 105-106

pamfletti kirjoitettiin loka-marraskuussa, jolloin aikaa jäi riittävästi teoksen markkinointiin ja laajennetun painoksen valmisteluun, joka ilmestyi helmikuussa 1644.¹¹¹

Elämäkerran kirjoittajat olivat aina pitäneet mysteerinä pamflettien nopeaa aikataulua, mutta entistä suurempaa hämmennystä herätti Massonin löytämä kopio *DDD*:n ensimmäisestä painoksesta, jossa oli päivämäärä 1. elokuuta 1643. Pamfletti oli siis kirjoitettu ja myynnissä jo ennen kuin Maryn oli määrä palata. Miltonin oli täytynyt keskittyä luonteiden yhteensopimattomuuden vuoksi avioeroa puolustavan kiivaan argumentin kirjoittamiseen kuherruskuukauden aikana, vain muutama viikko avioitumisen jälkeen, kun vaimo asui vielä hänen talossaan! Voimme uskoa tätä hyvin epämiellyttävää tulkintaa tai olettaa Phillipsin olleen väärässä päivämäärien suhteen. Nykyään useimmat tutkijat uskovat, että avioliitto solmittiin jo vuonna 1642.¹¹²

Ne, jotka eivät pidä perusteltuna epäillä Phillipsiä, löytävät *DDD*:n ensimmäisestä painoksesta useita merkkejä kiireestä ja musertavasta henkilökohtaisesta tunteesta. Miltonille oli osunut ”mykkä ja hengetön kumppani”. Hän oli huomannut tehneensä korjaamattoman virheen, mikä näyttää aivan riittävältä selittämään sen, että hän kirjoitti pamflettinsa jo ennen vaimon lähtöä. On myös ehdotettu, että Mary kieltäytyi aviovuoteesta ja siten tekemästä avioliittoa täydelliseksi. Jotkut pitävät tätä ainoana mahdollisena selityksenä sille, että Milton valmisteli ensimmäistä avioeropamflettia jo kuherruskuukauden aikana. Silloin pamfletti, oli se kuinka häpeämätön tahansa, tulee ymmärrettäväksi. Se on kiihkeä huuto suuren epätoivon syvyyksistä. Katkelma, jossa Milton puhuu vaatimattomista ja puhtaista miehistä, jotka helposti tapaavat, ellei luoksepääsemätöntä ruumista, niin kanssakäymiseen kykenemättömän, elottoman ja avioliiton ylempiin päämääriin sopimattoman mielen, sotii tätä näkemystä vastaan. Pikemminkin Milton itse ei löytänyt iloa fyysisestä liitosta vaimonsa kanssa, joka pelkäsi ja sydämestään inhosi häntä.¹¹³

Kysymys, joka askarruttaa moderneja elämäkerran kirjoittajia, nyt kun pitempi ajanjakso oletetaan avioitumisen ja ensimmäisen avioeropamfletin julkaisemisen välille, on se, missä määrin pamfletit heijastelevat Miltonin henkilökohtaista tilannetta. Monen tutkijan mielestä pelkästään epäonnistunut avioliitto nuoren Mary Powellin kanssa sai Miltonin kirjoituksissaan puuttumaan avioerokysymykseen. Hän halusi epätoivoisesti eroon vaimostaan. On myös arveltu, että Milton valmistautui toiseen avioliittoon ja pyrki oikeuttamaan tekonsa kirjoittamalla avioeropamflettinsa.

¹¹¹ Hanford [1926] 1954. 89; Pattison [1879] 1932. 57-58

¹¹² Halkett 1970. 1-2; Hanford [1926] 1954. 89; Pattison [1879] 1932. 58; Tillyard [1930] 1966. 120-121

¹¹³ *DDD*. 394; Bailey [1915] 1957. 52; Barker A. [1942] 1955. 66; Patterson A. 1992. 93,98-99; Pattison [1879] 1932. 58-59; Tillyard [1930] 1966. 121-124; Turner 1987. 227-229

Samaiset tutkijat uskovat, että aikaisemmin arvostellessaan papistoa Milton oli halunnut perusteet omalle kieltäytymiselleen papin urasta, ja kun hänen myöhemmin väitettiin olevan johtohahmo uudessa ”avioeroajien” (Divorcers) lahkossa, hän kirjoitti *Areopagitan* todistaakseen oikeutensa sanoa, mitä sopivaksi katsoi, ja tuli samalla sattumalta edistäneeksi painovapauden asiaa. Hän pyrki muuttamaan ja helpottamaan omaa elämäänsä yleistämällä ongelmansa, nostamalla väittämänsä periaatteiden tasolle.¹¹⁴

Avioeropamfletit eivät ole missään kohti suoraan ja selvästi henkilökohtaisia. Milton on tarkkaan harkitusti epäpersoonallinen ja välttää kaikkia viittauksia omaan elämäntilanteeseensa. Hän jättää huolellisesti mainitsemasta mitään poliittisista mieltymyksistä, ei puolusta avioeroa hylkäämisen perusteella, ja olettaa kaikkialla, että mies ja vaimo asuvat yhdessä. Kuitenkin tietyt lauseet selvästi heijastelevat Miltonin omaa katkeruutta ja pettymystä. Vasta viimeisessä avioeropamfletissaan Milton pohti myös hylkäämistä, minkä voidaan selvästi katsoa viittaavan hänen omaan elämäntilanteeseensa.¹¹⁵

Omat onnettomat kokemukset avioliitosta olivat epäilemättä välitön syy Miltonin paneutumiseen aiheeseen, mutta hän oli pitänyt avioeroa laillisena ja tarkoituksenmukaisena jo ennen omaa avioliittoaan. Häntä oli kiinnostanut avioliiton yleinen filosofia jo Hortonin kaudella, ja hän oli omaksunut asiassa liberaalin asenteen. Katkelmat, jotka koskivat miehen oikeuksia naisen oikeuksien yli, kumppanuuden korottaminen yli pelkän fyysisen tyydytyksen ja protesti pakotettuja ja järjestettyjä avioliittoja vastaan perustuivat luultavasti aikaisempiin pohdintoihin. Miltonilla oli ”vääräoppisia” mielipiteitä avioliitosta jo ennen kuin hänen oma erityinen tapauksensa pakotti muokkaamaan niistä yleisen näkemyksen. Avioeropamfletit perustuvat Miltonin avioliiton luonnetta koskeville uskomuksille. Hänen ihanteensa siitä, mitä avioliiton tulisi olla ja mitä se voisi olla pysyivät samoina ja jopa vahvistuivat henkilökohtaisesta tragediasta huolimatta. Hän etsi hyötyä koko ihmiskunnalle ja uskoi samalla hyötyvänsä itse epäsuorasti.¹¹⁶

¹¹⁴ **Barker** A. [1942] 1955. 63; **Diekhof** [1939] 1965 <1966>. xv; **Halkett** 1970. 2; **Hanford** [1926] 1954. 89; **Macaulay** [1934] 1957. 81; **Parker** 1968. 236; **Patterson** A. 1992. 89; **Robinson**, James Harvey, *The Mind in the Making: The Relation of Intelligence to Social Reform*. New York. 1921. 37; **Tillyard** [1930] 1966. 126

¹¹⁵ *Tetrachordon*. 97; **Bailey** [1915] 1957. 52; **Hanford** [1926] 1954. 90; **Parker** 1968. 239-240,283; **Saillens** [1959] 1964. 106; **Turner** 1987. 214

¹¹⁶ *Commonplace Book*. 147-160; **Barker** A. [1942] 1955. 68; **Diekhof** [1939] 1965 <1966>. xv,23-25; **Halkett** 1970. 3; **Hanford** [1926] 1954. 40,89-92; **Pattison** [1879] 1932. 57; **Rudrum** 1968. 297; **Tielsch** 1980. 39; **Tillyard** [1930] 1966. 94,127; **Wolfe** 1953. 9-10,406-414

Avioerokirjoitusten aikataulu ei myöskään ollut pelkästään henkilökohtainen. Samaan aikaan kun Milton kirjoitti pamflettinsa, kesäkuussa 1643, Westminster Assembly¹¹⁷ kokoontui keskustelemaan reformikysymyksistä kirkollishallinnossa. Euroopan mannermaan reformoitu kirkko salli avioeron, jos kyseessä oli aviorikos tai hylkääminen. Englannin kirkko yksin, joka yhä seurasi kanonista lakia avioliittoasioissa, ei tunnustanut avioeroa lainkaan. Se salli avioliiton mitätöimisen ainoastaan aviorikoksen vuoksi. Milton saattoi hyvinkin pitää kirkon ylivaltaa avioliittoihin pappien väärinkäytöksenä ja selvänä merkinä reformaation epäonnistumisesta Englannissa. Jos Milton, joka oli tullut vaimonsa hylkäämäksi – kaikkien muiden paitsi anoppinsa lausuntojen mukaan – olisi vain halunnut eron Marysta ja ollut vähemmän kiinnostunut periaatteellisista seikoista, hän olisi varmasti vain vaatinut, että Englanti seuraisi muitten reformoitujen kirkkojen esimerkkiä ja yksinkertaistaisi prosessia, joka salli avioeron hylkäämisen perusteella. Hän olisi saattanut voittaa kiistan, vaikuttaa lakiin ja saada vapautensa. Hän kuitenkin omaksui äärimmäisen asenteen, jolla oli vähän mahdollisuuksia tulla hyväksytyksi.¹¹⁸

DDD:n toisen painoksen esipuheessa Milton antaa vaikutelman, että hän oli päätenyt näkemyksiinsä avioerosta pelkästään omien pohdintojensa tuloksena, ja hän puhuu itsestään pioneerina yrityksessä vapauttaa ihmiskunta kotien kahleista. Jostain syystä hän näyttää olleen ensimmäistä pamflettia aloittaessaan tietämätön reformaation avioliittoa käsittelevän keskustelun runsaudesta. Hän luuli tuovansa tuoreen ja riippumattoman näkökulman keskusteluun, joka itseasiassa oli ollut lähes keskeytymätön prosessi reformaation alkuajoista lähtien. Miltonin ajatukset, vaikka olivatkin äärimmäisyyksiin meneviä, eivät olleet ristiriidassa protestanttisen mielipiteen yleisen virran kanssa.¹¹⁹

Miltonin kirjoitukset avioerosta ovat harmoniassa hänen filosofiansa kokonaisuuden kanssa: hän oli läpi elämänsä huolissaan vapauden asiasta ja omistautui sille intohimoisesti. Miltonin oman kertomuksen mukaan avioerokampanja oli toinen, ei henkilökohtainen, askel vapauden edistämisen tiellä, joka seurasi menestyksestä sotaa piispojen valtaa vastaan. Reformaation Euroopassa ja vallankumouksen Englannissa avioliittoinstituutio oli poliittinen siinä mielessä, että aviolliset kysymykset liittyivät suoraan agitaatioon yhteiskunnallisen reformin puolesta. Ensimmäisen avio-

¹¹⁷ Westminster Assembly tai Assembly of Divines: "Pitkä parlamentti" (1640-53) nimitti v.1643 uudistamaan Englannin kirkon oppia, liturgiaa ja hallintoa; koostui 121 kirkonmiehestä ja 30 maallikosta, suurin osa presbyteerejä, mutta myös muutamia independenttejä; viimeinen kokoontuminen 1649.

¹¹⁸ Barker A. [1942] 1955. 64; Halkett 1970. 3; Orgel & Goldberg 1991. 808; Parker 1968. 240; Patterson F. [1930] 1957. xxviii; Saillens [1959] 1964. 106; Wallace 1949. xix; ks. *DDD*. kansilehti, 375-377

¹¹⁹ Hanford [1926] 1954. 91; Barker A. [1942] 1955. 68; Parker 1968. 240-241

eropamflettinsa esipuheessa Milton tarjoaa Englannin lainsäätäjille – sillä hetkellä sodassa kuninkaan kanssa – perusteltua analogiaa avioliiton ja poliittisen liittoutumisen välillä.¹²⁰

Jos lähimmäisenrakkaus suljetaan ulkopuolelle, kuinka puolustatte omien toimienne tahratonta kunniaa? Se, joka menee naimisiin, tarkoittaa yhtä vähän juonitella omaa tuhoaan kuin se, joka vannoo uskollisuutta jollekin poliittiselle liittoutumalle; ja niin kuin kansa on sidoksissa huonoon hallintoon, niin on yksi mies sidoksissa huonoon avioliittoon. Valtiossa, jossa tällainen pahuus pesii taloissa, voidaan sanoa hyvästit toivolle todellisesta reformaatiosta.¹²¹

Milton näki, että vapaus avioliitossa ja perheessä antoi ratkaisevan pohjan poliittisille vapauksille. Hän uskoi, että avioeron kieltäminen onnettomasti avioituneilta merkitsi heidän tuomitsemistaan ”valtion (commonwealth) palvelukseen kelpaamattomiksi ja hengettömiksi” tai ”haluttomiksi kaikkiin julkisiin tehtäviin, kuolleiksi maalleen”.¹²²

Perhettä oli aina pidetty laajempien yhteiskunnallisten ryhmien perustana: alamaisten tuli kunnioittaa ja totella hallitsijaa kuten lasten vanhempiaan tai vaimon miestänsä. Se oli Jumalan tahto, ja mitätöi kaikki sopimukselliset teoriat poliittisessa ajattelussa; avioliiton purkaminen oli yhtä mahdoton ajatus kuin hallitsija-alamainen -suhteen purkaminen. Avioliitto oli instituutio, joka suojeli yhteisöä kaaokselta, joka seuraisi, jos lapsilla ei olisi vanhempia ja jos jokainen voisi toteuttaa seksuaalisia halujaan kenen kanssa tahansa. Vanhempien ja aviomiesten valtaan kohdistuva uhka oli sidoksissa hengellisen ja kuninkaallisen vallan heikkenemiseen. Miltonin radikaalit ajatukset avioliitosta ja -erosta olivat ehkä seurausta valtiollisen vallan ohjasten menettämisestä. Milton yhdisti rojalisteja vastaan käydyin taistelun sekä perheen ja avioliittoinstituution auktoriteettia vastustavan kapinansa. Hän teki kotien vapauksista ja uskonnollisesta vapaudesta poliittisen käytännön kulmakiven. Poliittisissa pamfleteissaan Milton jatkoi avioeropamfleteissa kehittyneiden ajatusten käsittelyä. Puolustaessaan kansan oikeutta syöstä hallitsija vallasta hän väitti, että sopimusta kuninkaan ja hänen kansansa välillä hallitsevat olosuhteet aivan kuten avioliittosopimustakin; mikäli se hyvä, joka on sopimusten tavoite, jää saavuttamatta, lakkaa sopimus olemasta sitova.¹²³

Lyhyesti, pamfletit on siis toisaalta mahdollista nähdä, kuten Milton itse sanoi ne näkevänsä, pelkästään loogisena tuloksena kiinnostuksesta Englannin lakien ja seremonioiden uudistamiseen.

¹²⁰ *Second Defence*. 131-135; **Diekhof** [1939] 1965 <1966>. xv; **Hanford** [1926] 1954. 89; **Parker** 1968. 244-246; **Turner** 1987. 97

¹²¹ *DDD*. 374-375

¹²² *DDD* 501; *Tetrachordon*; **Barker A.** [1942] 1955. 110; **Dzelzainis** in *Armitage, Himy & Skinner* 1995. 11; **Tielsch** 1980. 39

¹²³ *Tenure of Kings and Magistrates*; **Ashton** 1979. 205-206; **Barker A.** [1942] 1955. 123,150; **Davies** 1988. 170; **Spellman** 1998. 13-14,45,61,65

Tässä tapauksessa ensimmäinen avioeropamfletti ja Miltonin ensimmäinen avioliittovuosi osuvat samaan aikaan sattumalta. Toisaalta on mahdollista olla näkemättä mitään muuta kuin henkilökohtaisia intressejä keskustelussa, jonka pamfletit nostattivat. Näiden vastakkaisten näkemysten tavallinen kompromissi on, että Milton kääntyi vakavan henkilökohtaisen ongelman hetkellä kysymyksen puoleen, jota oli punninnut kauan aikaa. Hänen kiivas ja kärsivällinen sitoutuneisuutensa argumenttiin, joka vangitsi hänen huomionsa lähes kahdeksi vuodeksi, heijastelee syvää henkilökohtaista osallisuutta. Aikalaiset tyrmäsivät pamfletit ennen muuta niiden avioeroa koskevien pöyristyttävien väitteiden vuoksi, mutta jotkut näkivät niiden yhteyden Miltonin kuninkaan vastaiseen kapinaan: vuonna 1652 teoksen *Regii Sanguinis Clamor Ad Coelum* kirjoittaja sanoi Miltonin siirtyneen avioliittojen rikkomisesta kuningaskuntien rikkomiseen.¹²⁴

4.2.3 Avioeropamflettien julkaiseminen

Mary oli poissa, ja Miltonille aviorikokseen turvautuminen ei tullut kysymykseenkään. Hänelle jäi kaksi mahdollisuutta: kärsiä hiljaisuudessa tai laukaista liikkeelle uskalias kampanja sellaisten avioerolakien puolesta, jotka vapauttaisivat sekä hänet itsensä että hänen maanmiehensä ja palauttaisivat avioliiton ”siihen seesteiseen ja autuaaseen tilaan, jossa se oli alussa”. Miltonin kampanja maansa avioerolakeja vastaan askarrutti häntä lähes kaksi vuotta. Hän julkaisi yhteensä neljä avioeroa käsittelevää pamflettia vuosina 1643-45. Pamfletit oli omistettu Englannin lainsäätäjille, ennen muuta parlamentille, mutta niitä painettiin myös suurempaa yleisöä varten. Merkittävää asiassa oli, ettei aihetta ollut koskaan käsitelty englanniksi, mutta Milton halusi välttää latinaa, jotta maallikotkin ymmärtäisivät. Anonyymien elämäkerran mukaan hän halusi opettaa maanmiehiään tärkeässä rauhaa ja perheiden säilymistä koskevassa asiassa, jolla vältettäisiin houkutusia ja pahoja tekoja.¹²⁵

Pääteoksessa, *The Doctrine and Discipline of Divorce* (Avioeron teoria ja käytäntö), Milton käsittelee avioliiton todellista tarkoitusta ja oikeaa käytäntöä, kertoi alkuperäisestä avioerokäytännöstä juutalaisten keskuudessa ja osoitti, ettei Kristus kumonnut Mooseksen lakia ja kieltänyt avio-

¹²⁴ Barker A. [1942] 1955. 123,150; Halkett 1970. 2

¹²⁵ Hanford [1926] 1954. 41; Sallens [1959] 1964. 106; Turner 1987. 213

eroa, vaan halusi korjata lain väärinkäytön. Pamfletti julkaistiin 1. elokuuta 1643 tai hiukan aikaisemmin. Se ilmestyi nimettömänä, lisenssittä ja rekisteröimättä. Kaikki 1200 kappaletta myytiin loppuun viidessä tai kuudessa kuukaudessa. Anonyymius osoittautui epäedulliseksi, ja Milton jatkoi ristiretkään uudistetulla laitoksella, jossa oli hänen nimensä. Se julkaistiin 2. helmikuuta 1644 tai vähän aikaisemmin. Joskin vähemmän kiihkeä, se on huomattavasti laajempi ja ulkomuodoltaan vaikuttavampi. Se osoitettiin parlamentille ja Westminster Assemblylle.¹²⁶

Seuraavissa avioeropamfleteissaan Milton täsmensi tulkintojaan ja vahvisti niitä uusilla perusteilla, vetosi Raamattuun ja auktoriteetteihin. *DDD* oli saanut murska-arvostelut. Milton tuomittiin uuden ja turmiollisen opin keksijäksi, mutta hänen läheiset ystävänsä puolustivat häntä ja kannustivat häntä jatkamaan. Joku ystävästä lienee huomauttanut hänelle, että Martin Bucer, protestanttinen jumaluusoppinut ja yksi reformaation arvostetuimmista johtajista Englannissa, oli ilmaissut hyvin samankaltaisia ajatuksia avioerosta. Milton päätti kääntää englanniksi kaikki Bucerin asiaa käsittelevät tekstit ja julkaista ne mahdollisimman pian. Jos häntä halveksittiin, halveksittiinko myös miestä, jonka kuningas Edward VI (k.1553) oli nimittänyt teologian professoriksi Cambridgeen? Jumala oli odottamatta ”herättänyt kuolleista” yhden reformaation tiennäyttäjän olemaan todistajana Miltonille ja tekemään hänelle kunniaa. Tämä lisäsi Miltonin varmuutta siitä, että Jumala oli häneen tyytyväinen: hänen täytyi kirjoittaa jumalallisesta kehotuksesta, koska eri aikoina hän ja Bucer olivat tulleet samoihin johtopäätöksiin toisistaan riippumatta.¹²⁷

Pamfletti *The Judgement of Martin Bucer Concerning Divorce* sisälsi keskeiset asiat Bucerin Edward VI:lle kirjoitetusta *De Regno Christi* -teoksesta, jossa tämä Kalvinin opettaja ja ystävä perusteli Edward VI:lle tämän isän uuden avioliiton laillisuutta. Bucer puolusti avioeroa ja myönsi myös yhteensopimattomuuden perusteeksi avioliiton mitätöinnille. Bucerin kanta avioliittoon ja -eroon oli käytännöllisesti sama kuin Miltonin. Jos papisto tiesi sen, miksi he tuomitsivat *DDD*:n uutena ja skandaalimaisena? Elleivät he huolineet Englannin johtavien reformaattoreiden mielipiteitä, millaista papistoa he oikein olivat? Käännökselle hankittiin virallinen julkaisulupa, se rekisteröitiin 15. heinäkuuta 1644, mutta ilmestyi vasta arviolta 6. elokuuta. *DDD* oli osoitettu sekä parlamentille että Assemblylle, mutta tämä vain parlamentille.¹²⁸

¹²⁶ Davis 1963. xii; Hanford [1926] 1954. 41; Parker 1968. 239,244-245; Patterson A. 1992. 88; Saillens [1959] 1964. 106; Tillyard [1930] 1966. 126

¹²⁷ M. Bucer oli teologian professori Cambridgessa vuosina 1550-51. Hän oli kansainvälistä mainetta saanut protestanttinen esitaistelija. Hänen ruumiinsa kaivettiin esiin maasta ja poltettiin kerettiläisenä kiihkeän katolilaisen kuningattaren, Maria I:n (Tudor/Verinen, 1553-58) hallintokaudella. Diekhof [1939] 1965 <1966>. 143-146; Parker 1968. 253-254,260

¹²⁸ Hanford [1926] 1954. 92; Parker 1968. 254,261-263; Saillens [1959] 1964. 106

Viimeiseksi julkaistiin *Tetrachordon* ja *Colasterion* 4. maaliskuuta 1645. *Tetrachordon*in Milton ei lisännyt uusia argumentteja, mutta tulkitsi yksityiskohtaisemmin raamatunkohtia tyydyttääkseen niitä, joiden mielestä hänen aikaisemmat selityksensä olivat liian epäselviä. Hän otti tehtäväkseen demonstroida sitä harmoniaa, jonka ristiriitaisilta näyttävät avioliittoa ja sen mitätöiviä seikkoja käsittelevät raamatunkohdat hänen mielestään muodostivat. Hän tutki tarkkaan jokaista raamatunkohtaa, vertaili alkuperäisiä heprean- tai kreikankielisiä tekstejä, tulkitsi, selitti tarkemmin järkeen ja kokemukseen vedoten, ennakoi vastalauseita ja vastasi virheellisiin kommentteihin. Nämä neljä raamatunkohtaa olivat seuraavat: Moos. 1:27-28 ja 2:18,23-24 sisältävät asetuksen avioliitosta instituutiona, V Moos. 24:1-2 käsittelee Mooseksen lakia avioerosta, Matteus 5:31-32 ja 19:3-11 sisältävät Kristuksen Mooseksen lain kumoavan vastauksen fariseuksille, ja I Kor. 7:10-16 koskee Pyhän Paavalin sanoja avioliitosta ja kristillisen vapauden periaatteesta.¹²⁹

DDD:tä – vain ensimmäistä painosta – vastaan julkaistiin täyspitkä vastine 19. marraskuuta 1644. Se oli nimetön, 44-sivuinen pamfletti nimeltä *An Answer to a Book, Intituled, The Doctrine and Discipline of Divorce*. Milton vastasi siihen kirjallisesti pamfletissaan *Colasterion. A Reply to a Nameless Answer against "The Doctrine and Discipline of Divorce," wherein the trivial Author of that Answer is discover'd, the Licencer conferr'd with, and the Opinion which they traduce defended. By the former author, J.M.* Siinä Milton jätti "omaan arvoonsa" opponentin kysymykset, ei niinkään väitellyt, vaan mellasti verbaalisesti. Hän vastasi solvausten myrskyllä haukkuen vastineen kirjoittajan muun muassa lukutaidottomaksi, röyhkeäksi oletusten tekijäksi, idiootiksi, aivomadoksi, sianpääksi ja moukaksi. Kirjoitus julkaistiin lisenssittä, rekisteröimättä ja ilman painajan tai myyjän nimeä.¹³⁰

¹²⁹ Hanford [1926] 1954. 88,92; Nyquist in Kendrick 1995. 169; Parker 1968. 280-281; Pöntinen 1988. 42. Huom. Raamatunkohtien suomennoksissa käytetty apuna Miltonin alkuperäistekstiä ja uutta v. 1992 käyttöön otettua Raamatun suomennosta.

¹³⁰ *Colasterion*. 237; Hanford [1926] 1954. 93; Parker 1968. 276-278

4.3 Järki, Raamattu ja lähimmäisenrakkaus – Miltonin argumentin peruspilarit

4.3.1 Ihanteellinen puoliso ja ihanneavioliitto

Milton oli vakuuttunut siitä, että Jumala oli asettanut avioliiton ennen kaikkea miehen yksinäisen sielun lohduksi ja virkistykseksi. Sukupuolinen tyydytys ei ollut avioliiton tärkein päämäärä: fyysinen yhteys ja lisääntymistarkoitus olivat vasta toisella sijalla. Avioliiton päätarkoitus on "sovelias ja onnellinen kumppanuus". Lohtu ja rauha olivat aviollisen yhteiselämän tärkeimmät edut. Toki avioliitto toi mukanaan myös intiimin ruumiillisen kanssakäymisen, mutta tärkein kanssakäyminen tapahtui sielussa. Rauha ja rakkaus olivat kristillisen perheen parhaat ylläpitäjät. Jotta tämä tyyneys ja onni toteutuisi, vaimolla tulisi olla sopeutuvainen ja avulias asenne. Koska naisen luonteelle on ominaista olla ärtynyt vastarannan kiiski, rauhan aikaan saaminen on nimenomaan naisen tehtävä. Hänen tulisi olla läheinen ja keskusteleva apu, aulis ja virkistävä kumppani. Vapaa, keveä, sovelias ja onnellinen kumppanuus oli avioliiton tärkein ja jaloin päämäärä.¹³¹

Miltonille avioliiton emotionaalisen ja henkisen puolen korostaminen oli yritys vastustaa Englannin laissa ilmaistuja kapeampia näkemyksiä. On totta, että puritaanit tukivat ihannetta molemminpuolin avuliaasta avioliitosta, mutta kokonaisuudessaan, jos yksi tavoite nostettiin esiin avioliiton tärkeimmäksi tavoitteeksi, se ei koskaan ollut molemminpuolinen lohtu, kuten Miltonilla. Puritaani- ja anglikaanisaarnaajat näkivät aviolliset päämäärät hyvin pitkälle samassa valossa. Ne olivat lisääntyminen, paheen välttäminen seksuaalisen kanssakäymisen kautta sekä molemminpuolinen kumppanuus ja lohtu. Näiden tavoitteiden rinnalla Miltonin kanta oli ainutlaatuinen. Hän asetti avioliiton päämäärät siten, että kaikkein ensimmäiseksi puolisoiden piti tukea toisiaan hurskauteen, toiseksi tuli inhimillisen rakkauden ja sovun kumppanuus, kolmanneksi lisääntyminen, neljänneksi kodin hoitaminen ja viidenneksi avioliitto oli lääke irstauteen. Kolmas ja neljäs kohta saattoivat olla toisinkin päin. Rakkaus, hurskaus, järki ja mielten sopusointu menivät lihallisuuden ja himojen edelle.¹³²

DDD:lle kirjoitettu vastine puolusti yleistä näkemystä väittämällä, että avioliittoa ei ollut voitu asettaa vain mielen lohduksi ja iloksi, sillä silloinhan Jumala olisi tehnyt kylkiluusta miespuolisen ystävän. Avioliiton side ei ole henkisen ja älyllisen kanssakäymisen miellyttävyyys, mitä naiset eivät voikaan niin paljon tarjota, vaan pikemminkin se on kanssakäyminen puhtaasti seksuaalisessa mie-

¹³¹ *DDD*. 382-383,388,391-394,400,415,478; **Bailey** [1915] 1957. 51; **Halkett** 1970. 59-60; **Parker** 1968. 228,236; **Wallace** 1949. xix

¹³² *Tetrachordon*. 88-89; **Halkett** 1970. 7,14,30

lessä. Milton vastasi tähän erottamalla ystävyyden ja aviollisen rakkauden luonnehtimalla edellistä ”syväksi” ja jälkimmäistä ”rakastettavaksi ja viehättäväksi”. Hän oli huolellinen, ettei viitannut vain avioliiton aistillisiin iloihin, vaan eräänlaiseen lemmeniloon, joka muuttaa käyttäytymisen naisen kanssa. Naiset antavat miehille hyvin erityistä emotionaalista ja intellektuaalista mielihyvää. Miltonilla oli mielessään tietynlainen aistillisuus, johon mies voi paeta ulkomaailman paineita. Hän yhdisti aviollisen suhteen miehen tarpeeseen ”joskus hellittää kovan ajattelun ja työnteon köyttä”. Avioliitto auttaa sietämään elämän koettelemukset.¹³³

Miltonin näkemys avioliitosta ei ollut täysin sama kuin Martin Bucerin, vaikka hän olikin mielisään havaittuaan, että Bucerin kanta oli lähempänä hänen omaansa kuin kenenkään muun. Kuten Milton, Bucer uskoi, että avioliiton tarkoitus on tarjota ”sopiva apu” miehelle, että todellinen kiintymys on avioliiton keskeinen piirre, ja etteivät lisääntyminen ja haureuden välttäminen muodosta avioliiton perimmäistä syytä, vaan pikemminkin ”kaikkien velvollisuuksien, sekä pyhien että inhimillisten, julki tuominen toinen toisilleen äärimmäisellä hyväntahtoisuudella ja rakkaudella”. Ero Miltonin ja Bucerin välillä oli siinä, miten he määrittivät yhteensopivuuden, sekä menetelmissä, joita he käyttivät määrittelyyn. Bucer veti avioliiton kokonaan ulos muodollisen oikeudellisen sopimuksen kontekstista ja teki siitä siteen, joka oli riippuvainen jatkuvasta molemminpuoleisesta yhteisymmärryksestä. Kyse oli tahdosta löytää aviollinen sopu. Miltonille avioliitto oli riippuvainen luonteiden harmoniasta, ei tahdosta, vaan syvemmästä siteestä, johon ihmisellä oli hyvin vähän vaikutusvaltaa.¹³⁴

Koko Miltonin argumentti on suunnattu fyysisen seksuaalisuuden merkityksen korostamista vastaan. Miltonin mukaan fyysistä puolta ei saanut erottaa henkisistä näkökohdista eikä korottaa avioliiton määräävistä tekijöistä korkeimmaksi – kuten kanoninen laki oli tehnyt tunnustamalla aviorikoksen ja frigiditeetin avioliiton mitätöimisen perusteiksi, mutta kieltäytymällä sallimasta tuota oikeutta yhteensopimattomuudesta. Miltonille avioliitto, joka on pelkästään fyysinen, ei ole avioliitto lainkaan. Hän ei kuitenkaan täysin hylkää fyysisen kanssakäymisen merkitystä avioliitolle. Hän myöntää sen avioliiton päämäärien joukkoon, mutta vain silloin, kun se on aviollisen rakkauden seuraus, ei syy. Yhdyntä ilman rakkautta on eläimellistä ja kauhistuttavaa. Milton hyväksyy seksuaalisuuden osaksi ihmistä – aviolliseen rakkauteen kuuluvana. Hänen näkemyk-

¹³³ *Colasterion*. 253-254; *Tetrachordon*. 85-86; Halkett 1970. 59-60; Nyquist in Kendrick 1995. 177; Turner 1987. 204-207

¹³⁴ Halkett 1970. 29-30

sessään ihanteellisesta avioliitosta mieli, ruumis ja seksuaalisuus ovat syvästi toisiinsa kietoutuneet.¹³⁵

Milton ratkaisi hyvin henkilökohtaisella tavalla erään aikansa keskeisen filosofisen kysymyksen kieltämällä sielu-ruumis -jaottelun. Hän ei pystynyt mukautumaan dualismiin. Miltonille, kuten Lutherillekin, ”henki” ja ”liha” olivat kokonaisen persoonan edellytyksiä, mieli ja ruumis yhdessä. Ne eivät olleet kaksi asiaa, jotka voidaan erottaa toisistaan, tai kaksi erillistä olemisen ulottuvuutta. Vaikka mieli ja ruumis olivatkin hyvin läheisessä yhteydessä, olivat ne kuitenkin tarpeeksi erillään, jotta toinen voi dominoida toista.¹³⁶

Milton pani suuren painon aviolliselle rakkaudelle erityisen voimakkaana henkisenä, mutta silti inhimillisenä, kiintymyksenä. Hänelle avioliitto oli ihmissuhteiden kruunu, ja aviollinen rakkaus oli avioliiton olemus. Yleisen käsityksen mukaan rakkaus oli avioliitolle ominaista, muttei sen puuttuminen sitä myöskään loukannut, vaikka osapuolille epämukavaa olikin. Miltoniin vaikutti selvästi Platonin määritelmä rakkaudesta. Jumala tarkoitti ihmisen säilyttävän tasapainon hengen ja materian välillä ja niin hän erotti miehen ja naisen, jotta heidät yhdistäisi tietoisuus ja rakastava huolenpito. Tavallisesti rakkauden määritelmä piti sisällään myös fyysisen puolen, mutta Miltonille rakkaus oli jotain aivan muuta – inhimillinen polte. Siksi joidenkin vanhempien ja holhoojien tapa järjestää avioliittoja pakottamalla oli epäinhimillistä. ”Todellinen avioliitto on seurausta vain todellisesta rakkaudesta, siitä älykkäästä ja viattomasta halusta, jonka Jumala itse on saanut syttymään.”¹³⁷

Rakkauden puuttuminen tarkoitti Miltonille sitä, ettei avioliittoa ollut todellisuudessa koskaan solmittukaan. Ratkaisu oli ainoa laatuaan, paradoksi, että avioliittoa loukkaa vähiten se, joka jatkaa elämäänsä rauhassa ja rakkaudessa, oli se sitten avioliitossa tai erossa. Avioero toisin sanoen säilyttäisi rakkauden, sen mikä on keskeistä avioliitossa, paremmin kuin lain pakottamana jatkettu avioliitto. Puolustaessaan rakkauden ensisijaisuutta sopimuksellisen jäykkyyden yli, Milton toi avioliiton ulos lain ja oikeuden piiristä ja asetti sen affektiivisen psykologian piiriin. Puritaanisaarnaajat saattoivat olla huolissaan aviollisista tunteista välttämättöminä onnelliselle avioliitolle, mutta he eivät olleet millään muotoa halukkaita myöntämään, että nämä tunteet olivat

¹³⁵ *Commonplace Book*. 154-157; *DDD*. 422-423,477-478; *Tetrachordon*. 81,87,90; **Turner** 1987. 69,75,78, 97,172,179,202,213,221-222

¹³⁶ **Bloom** 1986. 2,6; **Kendrick** 1995. 7; **Silver**, Victoria, *Thoughts in Misbecoming Plight: Allegory in Comus*. in **Kendrick** 1995. 71; **Turner** 1987. 200

¹³⁷ *DDD*. 422; *Tetrachordon*. 76,105; **Ashton** 1979. 206; **Halkett** 1970. 65-68; **Parker** 1968. 228-229; **Turner** 1987. 70,196

olennaisia itse avioliitolle. Miltonin argumentti julisti mitättömiksi kaikki avioliitot, joista nämä tunteet – tai niiden mahdollisuus – ovat poissa.¹³⁸

Miltonille vapaus avioliitossa ja perheessä antoi ratkaisevan pohjan koko yhteiskunnassa vallitseville vapauksille. Hän uskoi, että uskonnolliset ja yhteiskunnalliset uudistukset lähtivät järjestelmällisesti perusteista, joita ovat avioliitto ja perhe. Näkemys ei kuitenkaan estänyt häntä näkemästä ja määrittelemästä avioliittoa melko erillään siitä yhteiskunnallisesta kontekstista, jossa useimmat muut kirjoittajat sen näkivät. Aikalaisille avioliittoinstituutio suojeli yhteisöä kaaokselta, joka seuraisi, jos lapsilla ei olisi vanhempia ja jos jokainen voisi toteuttaa seksuaalisia halujaan kenen kanssa tahansa. Milton tunnusti, että lasten kasvattaminen on riippuvainen avioliitosta. Silti hän määritteli sen henkilökohtaisin termein: avioliitto tyydyttää tiettyä tarpeiden joukkoa ihmisen luonteessa – mielen sosiaaliset tarpeet, tunteet ja halut. Argumentoimalla vain avioliiton henkilökohtaisten puolten näkökulmasta hän ohitti yhteiskunnalliset seikat, jotka olivat suuri osa hänen yleisönsä tietoisuutta.¹³⁹

Milton siis piti avioliittoa henkisenä, ei vain fyysisenä, liittona. Siksi häntä loukkasi se, että avioliitto voitiin purkaa vain fyysisin perustein. Jotta saattoi perustella avioeron välttämättömyyttä tapauksissa, joissa henkiset tarpeet jäävät tyydyttämättä, Miltonin täytyi painottaa niiden merkitystä ruumiillisten halujen yli. Tehdessään niin hänellä oli taipumus vähätellä fyysisen suhteen merkitystä ja korostaa uskonnollisen ja inhimillisen suhteen tärkeyttä. Kun laki salli helpotuksen miehelle, jolle vaimo tuottaa fyysisen pettymyksen, oli häpeällistä, ettei mies saanut helpotusta jäädessään ilman sosiaalista ja älyllistä kumppanuutta, joka oli avioliiton todellinen päämäärä.¹⁴⁰

¹³⁸ *DDD*. 400,403; *Tetrachordon*. 105; **Halkett** 1970. 8,66

¹³⁹ *Judgement of Martin Bucer*. 8; **Halkett** 1970. 26,30

¹⁴⁰ *DDD*. 382-383, 388,391-394; *Tetrachordon* 81-82; **Bailey** [1915] 1957. 51; **Halkett** 1970. 28; **Hanford** [1926] 1954. 90; **Parker** 1968. 236

4.3.2 Avioeron perusteet

Ulkoisen pakon ajatus, kahden ihmisen sitominen yhteen, kun rakkaus ja myötätunto olivat kadonneet, oli Miltonille vastenmielistä ja sai hänet ilmaisemaan kaunopuheisen ja kiihkeän paheksuntansa. Miltonin hyökkäys kohdistui kanoniseen lakiin, joka oli hänen mukaansa typerä ja epäoikeudenmukainen huolehtiessaan ruumiin oikeuksista ja jättäessään huomiotta mieleen kohdistuvat vääryydet. Kirkko ei sallinut puolisoiden erehtyä, vaan heidän oli pakko elää yhdessä, vaikka he ajatustensa ja erilaisen luonteenlaatunsa vuoksi eivät voineet olla toisilleen parannuskeino yksinäisyyteen tai elää koko elämänsä misään todellisessa liitossa. Milton uskoi, että jos vaimo ei voi olla miehelle ”sopiva apu”, joksi hänet oli luotu, ei mies ollut lainkaan avioitunut, vaan ero oli jo tapahtunut. Kanoninen laki oli barbarismia avioliiton kunniaa, ihmistä ja hänen sieluaan kohtaan, kristillistä hyvyttä ja kaikkia inhimillisiä arvoja kohtaan.¹⁴¹

Milton yhdisti kanonisen lain episkopaalisen hierarkian paavilliseen traditioon, joka nimettiin syntipukiksi lähes ajan kaikkiin epäkohtiin. Ruumiin asettaminen hengen edelle oli esimerkki paavillisuuden säännöistä piittaamattomuudesta, jota se harjoitti tavoitellessaan vain omaa etuaan. Milton piti avioerokysymystä ajankohtaisena nyt, kun reformaatio tuntui edistyvän. Manner-Euroopan reformistit olivat näyttäneet tietä. ”Mitä vielä odotamme? Älköön Englanti unohtako tehtävänsä opettaa muille kansoille, miten tulisi elää.” Milton uskoi puritaanien lailla, että englantilaiset olivat Jumalan valittu kansa.¹⁴²

Jumala ei ollut voinut tarkoittaa, että kaksi täysin toisilleen sopimatonta, toisiaan halveksivaa, toisilleen pelkkää kärsimystä tuottavaa ihmistä joutuisi yhden erehdyksen vuoksi elämään yhdessä lopun elämänsä. Sellainen soti avioliiton pyhyyttä, ihmisarvoa ja kristinuskon hyvyttä vastaan. Muuttumattomasta luonteesta johtuva yhteensopimattomuus tai vastahakoisuus ovat suurempi syy avioeroon kuin luontainen frigiditeetti tai aviorikos, erityisesti, ellei lapsia ole ja molemmat puoliset ovat asiasta samaa mieltä. Aviorikoskin voidaan ohittaa ja antaa anteeksi ja yhteinen tulevaisuus pelastaa, mutta sitä, mikä luonnostaan on luotaantyöntävää, ei voi piilottaa eikä lopettaa. Se tekee mitättömäksi kaiken onnen ja rauhan avioelämästä ikuisiksi ajoiksi.¹⁴³

¹⁴¹ *DDD*. 382-383,387-394,417; *Tetrachordon*. 91-92,106; *Colasterion*. 37; **Halkett** 1970. 91; **Parker** 1968. 241; **Tillyard** [1930] 1966. 139; **Turner** 1987. 189-191

¹⁴² *DDD*. 369-372; **Barker A.** [1942] 1955. 67; **Hanford** [1926] 1954. 90;

¹⁴³ *DDD*. 395,387-388,483-484; *Colasterion*. 245; **Barker A.** [1942] 1955. 67; **Parker** 1968. 236,241,248; **Saillens** [1959] 1964. 107

Milton haki apua Raamatusta. Hän ei koskaan kyseenalaistanut Raamatun totuudenmukaisuutta, mutta uskoi, että tutkimalla sitä huolellisesti sekä käyttämällä Jumalalta saamaansa älyä tähän suureen ongelmaan pitäisi löytyä perusteltu ratkaisu. Hän pyrki saattamaan sopusointuun erilaiset, keskenään ristiriitaiset raamatunkohdat. Vaikein raamatunselityso pillinen työ, joka hänen täytyi suorittaa, oli sovittaa Matteus 19:3-11, joka sanoo, että avioero on kielletty muuten kuin haureuden tähden, ja Mooses V 24:1-2, jonka Milton tulkitsi sallivan avioeron yhteensopimattomuuden vuoksi. Hän pohti Raamatun ymmärtämisen ongelmaa ja välttämättömyyttä ottaa huomioon asiayhteys ja tilanne. Hän vertasi toisia tekstejä, tarkasteli kirjaimellisen tulkinnan vaaroja, raamatullista liiottelun käyttöä ja Kristuksen tapaa ilmaista asioita.¹⁴⁴

Varmaa oli, että Mooses oli sallinut avioeron muistakin syistä kuin aviorikoksesta. "Kun mies on ottanut vaimon, mutta havaitsee vaimonsa epäpuhtaaksi, kirjoittakoon hän vaimolle erokirjeen, ja lähettäköön pois talostaan." (V Moos. 24:1) Milton tulkitsi heprean sanan "epäpuhtaus" hätkähdyttävän uudella tavalla: se tarkoitti niin ruumiillista kuin henkistäkin epäpuhtautta, ennen muuta pysyvää psykologista ja henkistä yhteensopimattomuutta, kyvyttömyyttä tai haluttomuutta olla "sopiva apu" niin kuin Eeva oli Aatamille. Mooses siis salli avioeron hengen ja mielen yhteensopimattomuuden takia yhtä lailla kuin fyysisen puutteellisuudenkin takia. Mutta Kristus sanoi fariseuksille: "Teidän sydäntenne kovuuden tähden Mooses salli teidän lähettää vaimonne pois, mutta niin ei ollut alussa. Minä sanon teille, joka hylkää vaimonsa, ellei kysessä ole aviorikos, ja nai toisen, tekee aviorikoksen, ja joka nai hylätyn, tekee aviorikoksen." Mooseksen laissa ilmaistun Jumalan sanan ja Kristuksen fariseuksille suunnattujen sanojen välillä näkyi selvä ristiriita, lain kumoaminen toisella lailla.¹⁴⁵

Miltonin oli mahdotonta uskoa, että Jumala olisi voinut sotia itseään vastaan, tai että tulkinta avioerosta, johon hän oli päätenyt, voisi olla Jumalan tahdon vastainen. Hänen täytyi siis sovittaa Kristuksen sanat siihen, mikä hänen mielestään oli Mooseksen lain henki ja millainen oli alkupe räinen avioliittoinstituutio. Hän väitti, ettei Mooseksen laki ollut voinut sallia syntiä, että evankeliumi ei määrännyt uutta moraalialia, ja että lain tai siitä vapautuksen pitäisi säilyä niin kauan kuin sen aiheuttaja säilyy. Kukaan ei voinut väittää, että inhimillinen heikkous olisi kadonnut.¹⁴⁶

Jatkaessaan ongelman pohtimista Milton tuli siihen tulokseen, että vastauksen täytyi löytyä Kris-

¹⁴⁴ Parker 1968. 236-237,242-243,247,281; Nyquist in Kendrick 1995. 169

¹⁴⁵ DDD. 406-410; *Tetrachordon*. 113-114; Barker A. [1942] 1955. 71,110; Halkett 1970. 91; Kendrick 1995. 96; Parker 1968. 236-237; Turner 1987. 189-191

¹⁴⁶ DDD. 428-434; *Colasterion*. 37; Barker A. [1942] 1955. 71,102-103; Parker 1968. 242-243,247

tuksen lähimmäisenrakkauden käskystä. Lähimmäisenrakkaus (charity) oli annettu tulkiksi ja op-
 paaksi uskoon. Siinä oli avain koko ongelmaan. Kristuksen sanoja avioerosta ei ollut voitu tar-
 koittaa otettavaksi kirjaimellisesti, sillä ne eivät toimineet Kristuksen hengessä, vaan tekivät ar-
 moa julistavasta Evankeliusta ankaramman kuin itse ankara Mooseksen laki. Sanat olivat myöskin
 vastoin ihmisluontoa sekä avioliiton ihanteellista tarkoitusta. Jeesuksen tarkoitus ei ollut ollut
 kumota Mooseksen avioerolakia eikä määrätä uutta lakia, vaan nuhdella tekopyhiä fariseuksia,
 jotka tulkitsivat ”epäpuhtauden” tarkoittavan kaikkein vähäisimpiäkin syitä tyytymättömyyteen.
 Hän liioitteli tahallaan fariseuksille, ei kaikille kristityille. Kaikki oli yht’äkkiä selvää. Hänelle,
 John Miltonille, oli paljastunut monien Raamatun katkelmien kauan kadoksissa ollut merkitys.
 Hän uskoi ratkaisun valjenneen hänelle Jumalan suosiollisella avustuksella.¹⁴⁷

Lähimmäisenrakkauden käskystä Milton johti periaatteen, johon hän ei koskaan väsynyt viittaa-
 masta, nimittäin, että mahtavin Evankeliumin käsky on olla käskemättä mitään ihmisen hyvää
 vastaan. ”Ei mikään määräys, ihmisen tai taivaasta tuleva, voi sitoa sitä vastaan mikä on ihmiselle
 hyväksi” (against the good of man). ”Ihmisen hyvä” on sama, mitä Milton toisaalla kutsuu
 ”luonnoksi”. Mikään sopimus, edes avioliittosopimus, ei voi olla niin luonnon ja järjen vastainen,
 että sitoisi sen omaa päätarkoitusta tai sopimuksen tekevien henkilöiden tavoitteita vastaan.
 Jeesus sanoi: ”Sapatti tehtiin ihmistä varten, ei ihmistä sapattia varten.” Sama koskee avioliittoa.
 Kaikkien lakien tavoite on ihmisen hyvä. Miltonin mukaan ihmisellä on oikeus sivuuttaa jumalai-
 sen lain kirjain, kun on kyse siitä, mikä on hänelle hyväksi. Hän esitti kumouksellisen ajatuksen
 julistaessaan valheeksi sen, että kaikki kärsimys johtui synnistä; ihminen vain oli yksinkertaisesti
 erehtyväinen. ”Mikään laki ei kiellä meitä poistamasta kurjuutta, jos voimme.” Avioliitto, josta
 puuttuu rakkaus, oli Miltonin mielestä häpeällisin ja alhaisin orjuuden muoto, johon ihminen
 voidaan panna.¹⁴⁸

Näin Milton itse asiassa määritteli uudelleen Jumalan lakia toisin kuin hänen yleisönsä sen
 ymmärsi. Hänen täytyi ymmärtää, miten äärimmäisen vaikeaan tehtävään oli ryhtynyt. Siksi hän
 otti avukseen järjen ja tuki väitettään jatkuvasti luonnonoikeudellisilla argumenteilla. Avioeron
 kieltäminen ei ollut vain kohtuuton epämukavuus ihmiskunnalle, vaan suora loukkaus Vanhan
 testamentin ja Evankeliumin lakeja sekä luonnonoikeutta kohtaan ja lopulta itse Jumalaa kohtaan
 – silkkaa jumalanpilkkua. Avioero oli asia, jonka laillisuuden saattoi määrittää vain yksilön oma-

¹⁴⁷ DDD. 428-434,481-2; *Tetrachordon*. 143,147,152,157,173,177; *Colasterion*. 37; **Hanford** [1926] 1954. 91; **Hughes** 1957. 1040; **Nyquist** in Kendrick 1995. 178; **Parker** 1968. 237-259; **Tillyard** [1930] 1966. 140

¹⁴⁸ DDD. 380,390-391,428-429; *Tetrachordon*. 75-78,128,136; **Barker A.** [1942] 1955. 110-111,144; **Parker** 1968. 236,282; **Tillyard** [1930] 1966. 140; **Wallace** 1949. xix-xx

tunto. Siispä Milton keskittyi Jumalan tahdon sijasta yksityisen uskovaisen oikeuksiin. Hän uskoi, että tavoitteissaan ja haluissaan ihmisten tuli pyrkiä täydelliseen paratiisimaiseen ihanteeseen, mutta toimissaan heidän täytyi taistella sellaisten säännösten puolesta, jotka järki ja ihmisluento voivat sietää. Huonon avioliiton tapauksessa ei pidä yrittää elää paratiisimaisen ihanteen mukaan; on inhimillisesti realistisempaa toimia voimiensa mukaisesti.¹⁴⁹

Tetrachordomissa Milton vetosi myös lukuisiin auktoriteetteihin. Jossain mielessä se oli epämiellyttävä tehtävä, koska Milton oli aikaisemmin tuominnut piispat, jotka vetosivat auktoriteetteihin sen sijaan, että olisivat luottaneet Raamattuun ja omaan järkeensä. Hänen mielestään asiat eivät muuttuneet tosiksi, vaikka niitä tuettiin monin auktoriteetin, eivätkä valheeksi, vaikka vain muutama olisi niitä puolustanut. Milton esitti myös todisteet siitä, että huomattavien oppineiden komitea oli sallinut avioeron ja toisen avioliiton useista syistä aviorikoksen lisäksi jättäessään parlamentille Edward VI:n viimeisenä hallitusvuotena uuden joukon kirkollisia lakeja syrjäyttämään katoliset lait, jotka kuningas oli lakkauttanut.¹⁵⁰

Miltonin kannan perimmäinen paradoksi on, että avioeron sallimatta jättäminen on sama kuin koko avioliittoinstitution häpäiseminen. ”Se joka pyrkii eroamaan, kunnioittaa suuresti aviollista elämää, eikä tahraa sitä.” Milton esitti oman erikoisen ja ainutlaatuisen väitteensä, että avioero – ei elinikäinen, purkamaton avioliitto – pääsee lähimmäksi rakkauden ja rauhan henkeä, täydellistymisen sääntöä ja Kristuksen omaa lähimmäisenrakkauden sääntöä. Se, ettei uskalla erota, on todellista heikkoutta ja paljastaa uskon puutteen ja ”pelokkaan ja alhaisen käsityksen lähimmäisenrakkaudesta”.¹⁵¹

Milton käytti hyväkseen pappien näkemystä avioliitosta hurskautta tukevana tienä taivaaseen esittämällä onnettoman avioliiton ikävät vaikutukset uskonnollisin termein. Hän vain käänsi ylösalaisin uskonnollisten kirjoittajien näkemyksen. Jos ihanteellinen avioliitto syventää uskonnollista vakaumusta, onneton avioliitto voi johtaa jumalanpilkkään. Avioeron kieltäminen heikentää onnettomasti aivoituneiden uskoa jumalalliseen oikeudenmukaisuuteen. Henkistä kumppanuutta vaille jäänyt henkilö voi vajota surumieliseen epätoivoon, joutua kiusaukseen ja katkerana hakea lohtua naapurin sängystä tai bordellista. Onneton avioliitto on myös este kristilliselle elämälle. Aviomiehen mieli on sekaisin, mikä estää häntä palvelemasta Jumalaa. Kun hänen uskonsa Juma-

¹⁴⁹ *DDD*. 385-387,404-406; **Barker** A. [1942] 1955. 67; **Halkett** 1970. 53; **Kendrick** 1995. 96; **Tillyard** [1930] 1966. 128,139; **Turner** 1987. 192

¹⁵⁰ *Tetrachordon*. 62; **Parker** 1968. 281,285

¹⁵¹ *DDD*. 399; **Halkett** 1970. 95; **Patterson** A. 1992. 93; **Turner** 1987. 227

lan kaitselmukseen on kerran horjunut, hän voi epätoivoissaan vajota ateistisiin ajatuksiin. Avioero olisi siis hyödyksi myös yhteiskunnalle, sillä onnettoman avioliiton vaikutukset ulottuvat perheeseen, valtioon ja kirkkoon. Onnettoman avioliiton jatkuminen vähentää miehen sekulaarista ja uskonnollista aktiivisuutta, mikä on vaarallista sekä miehelle että koko yhteiskunnalle, ja moraalinen järjestys voidaan palauttaa vain sallimalla avioero.¹⁵²

Yksityisen uskovaisen oikeudet olivat siis päällimmäisenä Miltonin mielessä hänen perustellessaan avioeroa. Niitä puolustaessaan hän puhui omasta kokemuksestaan, vaikkei sitä missään kohti myöntänytkään. Vastalauseeseen, että miehen tulisi tutustua vaimonsa luonteeseen ennen kuin menee naimisiin, Milton vastasi:

Kuka tietää, ettei neidon kaino mykkyys piilota elottomuutta ja luontaista laiskuutta. Vaatimattoman virheen takia miehen pitäisi menettää suuri onni, eikä armahtavaa keinoa ole häntä vapauttamaan. Löyhästi eläneet tavoiltaan julkeat miehet onnistuvat parhaiten avioliitoissa, sillä väliaikaiset suhteet ovat olleet kuin avioeroja ja antaneet heille kokemusta, kun taas hillityt miehet, jotka arvostavat vaatimattomuutta ja hyveellisyyttä, usein tapaavat, ellei luoksepääsemättömän ruumiin, niin usein kaikkeen muuhun kanssakäymiseen ja yhteiselämään kykenemättömän, mieleltään avioliiton korkeinta päämäärää toteuttamaan hyödyttömän ja elottoman tipusen.¹⁵³

Tässä kohtaa Milton selvästikin puhuu omasta hätköidystä ja epäonnistuneesta vaimon valinnastaan. Lause, joka mainitsee hylkäämisen, näyttää viittaavan enemmän Miltonin omaan tapaukseen kuin mikään aikaisemmin: "Yhdy vaimoon – mutta anna hänen olla vaimo, sopiva apu, lohtu, ei merkityksetön, ei vastustaja, ei hylkääjäjätär." Milton väittää, että pahinta, mitä voi tapahtua, on hylkääminen – jatkuvaa piinaa ja houkutusia – eli juuri se, mikä häntä itseään oli kohdannut, josta hän oli vaiennut ja johon hän etsi lohtua kaikissa neljässä avioeroa käsittelevässä pamflettissaan.¹⁵⁴

Milton myönsi, että avioerovapautta käytettäisiin väärin, kuten tekivät muinaiset juutalaisetkin. Hyvät lait tehdään kuitenkin hyviä miehiä varten. Armeliaampaa avioerolakia ei pitäisi kieltää hyviltä miehiltä siksi, että toiset voivat käyttää sitä mielitekojensa toteuttamiseen. Avioliiton purkaja kuvataan rationaaliseksi ja harkitsevaiseksi mieheksi, joka järkevän ja rauhallisen pohdinnan ja

¹⁵² DDD. 394-400,404-406,492; *Judgement of Martin Bucer*. 59; *Tetrachordon*. 126-127; Halkett 1970. 92-97; Parker 1968. 242; Turner 1987. 212-213

¹⁵³ DDD. 394-395; Parker 1968. 242; Patterson A. 1992. 90,92; Saillens [1959] 1964. 101-2; Turner 1987. 204,211

¹⁵⁴ *Tetrachordon*. 97,204-205; Halkett 1970. 89; Parker 1968. 283; Patterson A. 1992. 90; Saillens [1959] 1964. 102; Silver in Kendrick 1995. 62

pitkän itsetutkiskelun jälkeen hylkää sen, jota ei voi rakastaa tai sietää vaimonaan. Avioero-pamfletit käsittelevät pääasiassa hyvien miesten vapautta, samoin kuin *Areopagitica*.¹⁵⁵

Milton teki selväksi, että avioeroa ei pitäisi sallia ilkeyden takia, tai mistään toisarvoisesta, väliaikaisesta tai sovitettavasta syystä. Myös kärsivällisyyttä tarvitaan. Erimielisyys tai vastakkainen luonteenlaatu eivät aina ole oikeutettu syy avioeroon, sillä ihminen kykenee sietämään paljon. "Taakat voidaan kantaa, mutta on otettava huomioon rehellisen miehen rasituksen paino." Ero pitäisi sallia vain aidosta ja varmasta yhteensopimattomuudesta, selvästi toteen näytettynä. Kohutuulliselta tuntui Mooseksen laki, jossa aviomies saisi omantuntonsa perusteella päättää, ovatko puoliset toivottamasti väärin pariutuneet. Asia on liian arka ja intiimi käsiteltäväksi oikeudessa, vaikkakin esivallan tulisi valvoa, että olosuhteet ovat oikeudenmukaiset ja tasavertaiset.¹⁵⁶

Milton ei nähnyt muuta tapaa suojella vaimoa kiusalliselta tilanteelta ja häpeältä kuin että annettaisiin aviomiehen hoitaa asia yksityisesti. Tosin hän teki myönnytyksen, jotta miestä voitaisiin kontrolloida, että mies ensin esittäisi asiansa pappinsa ja muutaman seurakunnan vanhimman edessä. Käytännössä sen jälkeen, kun pappi oli yrittänyt sovittaa, mies voisi yksinkertaisesti ilmoittaa päätöksensä esivallalle. Milton selitti, että näin voitaisiin välttää naisen epätyytyväisyyden ja muiden salojen julki tulo. Lisäksi, jopa silloin, kun hylkääminen ei ollut oikeutettu, vaimon piti onnitella itseään päästessään eroon epärehellisestä miehestä. Tämä oli yksi syy, miksi pamfletille annettiin nimi "Divorce at Pleasure".¹⁵⁷

Miltonin avioero-opista voidaan tehdä seuraavanlainen yhteenveto: avioliiton täytyy säilyttää sen syntiinlankeemusta edeltävä autuus "jossain määrin". Avioliitto ei saa perustua pelkkään lisääntymiseen – jolloin naisesta tulee kotitalouden osa, eräänlainen siitostamma – vaan "molempien osapuolten sopivuuteen avioliiton perimmäisiin tavoitteisiin, apuun ja lohtuun soveliaassa kanssakäymisessä", jolloin myös rakastava eroottisuus tulee luonnolliseksi ja hyväksyttäväksi. Jos tämä ihanteellinen suhde murtuu tai osoittautuu kuvitelmaksi, miehen tehtävä on taistella avioeron puolesta ja karkottaa nainen luotaan. Esivallan ei pidä ylläpitää lakeja, jotka estävät miestä tekemästä omantuntonsa mukaan.

¹⁵⁵ DDD. 454-456; *Colasterion*. 234; **Barker** A. [1942] 1955. 117-118; **Turner** 1987. 219; **Wallace** 1949. xx

¹⁵⁶ DDD. 389-390,488-490,497-498,502-4; *Colasterion*. 241,243; **Halkett** 1970. 27; **Parker** 1968. 243,278-279, 282; **Wallace** 1949. xx

¹⁵⁷ DDD. 502; **Parker** 1968. 243-244; **Saillens** [1959] 1964. 108

4.3.3 Miehen ja vaimon asema

Miltonin syntymävuonna, 1608, Oxfordissa kiisteltiin raivokkaasti vaimon hakkaamisesta. Eräs yliopiston opettaja oli väittänyt julkisessa väittelyssä, että naiset olivat arvottomia, mahdottomia kouluttaa, ja aviomiehillä oli laillinen oikeus hakata heitä. Vaikuttavassa ja yksityiskohtaisessa vastineessa vedottiin mm. Raamattuun, klassiseen mytologiaan ja renessanssin rakkausrunouteen, joiden perusteella naisen todistettiin olevan tasa-arvoinen miehen kanssa ja jollain tapaa jopa ylempi-arvoinen. Alkukristillinen opetus miehen ja naisen suhteista oli kaksijakoinen. Raamatun luomiskertomus saattoi innoittaa hyvin erilaisiin päätelmiin ja seurauksiin. Pyhä Paavali antoi useita selviä julistuksia miehen ylemmydestä, mutta toisaalla on olemassa muita lauseita, jotka viittaavat tasa-arvoisempaan miehen ja naisen väliseen suhteeseen. Mitään konsensusta tai oppia ei ilmestynyt säätelämään tätä moninaisuutta.¹⁵⁸

Milton kirjoitti *DDD*:n otsikkosivulle, että pamfletti oli tarjoitettu molempien sukupuolten hyötyä silmällä pitäen ("restored to the good of both sexes"). Teksti sisältää kuitenkin lukuisia maskuliinisen ennakoasenteen kyllästämiä katkelmia. Milton käytti sanaa "man" (mies/ihminen) puhuesaan ihmisten edusta, mutta tulkitsi sen tarkoittavan vain miespuolisia ihmisiä. Hän hyväksyi yleisen käsityksen miehen yliveraisuudesta naiseen nähden ja kokosi vakuudeksi Paavalin sanat miehen yliveraisuudesta: "Naisen pää on mies; mies on Jumalan kuva ja kunnia, nainen miehen kunnia; ei miestä naiselle, vaan nainen miehelle; vaimot olkoot miestensä alamaisia." Milton puhui useimmiten miehestä loukattuna osapuolena ja antoi päätöksen avioerosta miehen käsiin. "Mies on perheen pää", joka perustaa ja hajottaa sen.¹⁵⁹

DDD ohittaa vaimon oikeudet nopeasti. Milton ei ottanut huomioon sitä tosiasiaa, että jätetty vaimo ei ole eikä voi olla samassa asemassa kuin oli ennen avioliittoa. Hän ei myöskään antanut vaimolle oikeutta hankkiutua eroon miehestään. Yhdessäkään pamfletissa ei ole ehdotusta, että vaimo voisi erota miehestään, koska tämä ei tyydytä hänen luonteelleen ominaisia tarpeita, koska tämä ei täytä ihanteellisen aviollisen kanssakäymisen kriteerejä tai koska tämä ei ole "sopiva apu". Milton kielsi ajatuksen, että nainen voisi koskaan ajatella miestä henkisesti "sopivana". Naisen asema ei yksinkertaisesti anna hänelle oikeutta vedota näihin syihin. "Kukaan ei voi olla tietämättä, että nainen luotiin miehelle, ei miestä naiselle". Avioliitossa naisilla ei kuviteltu olevan aihetta valitukseen. Sitä paitsi aviollinen harmonia riippui nimenomaan vaimon sopeutumisesta rooliinsa,

¹⁵⁸ Turner 1987. 1,7,216

¹⁵⁹ *DDD*. motto; *Tetrachordon*. 76; Hanford [1926] 1954. 91; Parker 1968. 239; Patterson A. 1992. 88; Saillens [1959] 1964. 113; Tillyard [1930] 1966. 140; Turner 1987. 216-217

velvollisuuksiinsa ja miehensä miellyttämiseen. Asenne ei poikennut ajan yleisestä käsityksestä. Mies oli syntymäoikeutensa perusteella vapaa syyllisyydestä, sillä synty on lähtöisin naisesta, kuten Raamatussa sanotaan. Nainen, joka luotiin miestä varten, voi kyllä tahrata miehen kunnian, mutta että mies, jota varten nainen luotiin, voisi tahrata naisen kunnian, oli mahdoton ajatus.¹⁶⁰

Milton selitti näkemystään naisen alempiarviosuudesta siten, että nainen tehtiin avioliittoa varten, avioliitto tehtiin miestä varten. Eeva oli jumalallista alkuperää oleva lahja, joka luotiin nimenomaan Aatamin tarpeeseen. Avioliittoinstituutio luotiin palvelemaan miehen tarpeita, ja nainen oli väline, jonka avulla näitä tarpeita palveltiin. Siten Miltonille avioliitto ei ollut tarkoitettu vaimolle aivan samalla tavalla kuin se on tarkoitettu miehelle yksinkertaisesti siksi, että heidän suhteensa instituutioon oli erilainen. Pamfleteista myös puuttuu täysin pohdinta aiheesta ”aviomiehet, rakastakaa vaimojanne”. Sieltä ei löydy myöskään mitään vastavuoroista vaalimista tai antamista mieheltä vaimolle avioliiton puitteissa, eikä enempää kuin lyhyt maininta miehen emotionaalisista velvollisuuksista.¹⁶¹

Vasta saatuaan kritiikkiä vaimon oikeuksien unohtamisesta Milton myönsi, että tilanne saattaa joskus olla päinvastainen, ja että on olemassa syitä, joiden perusteella vaimo voi erota miehestä. Aviorikos on tietysti yksi syy. Milton oli samaa mieltä useimpien pappien kanssa siitä, että pahoinpitely on toinen tällainen syy. Hän sanoi myös: ”Nainen ei saa olla sidottu mieheen, joka pitää häntä palvelijana, sillä nainen ei voi olla sellaisen miehen kuva eikä kunnia.” Jos jompikumpi osapuoli on tyytymätön, yhteensopimattomuus näytetään toteen ja avioliitto puretaan. Miehelle luonnollisena perheen päänä kuuluu tavallisesti tunnistaa tilanne ja julistaa päätös. Milton myös kumosi väitteen, jonka mukaan nainen ei saanut mennä uusiin naimisiin eron jälkeen.¹⁶²

Kukaan Miltonin kriitikoista 1600-luvulla ei kyseenalaistanut hänen näkemystään naisista, mutta Milton itse, jolla oli korkeassa asemassa olevia naispuolisia ystäviä ja tuttavuuksia, esitti vapaamielisen tulkinnan. Jos nainen ohittaa miehensä viisaudessa ja taitavuudessa, ja mies on suostuvainen, silloin ylempi ja luonnollisempi laki astuu voimaan: ”Luonnon laissa viisaamman tulee hallita vähemmän viisasta, olipa tämä sitten mies tai nainen.” Mies oli siis naista ylempi, mutta jos nainen oli älykkäämpi ja taitavampi ja mies oli tilanteeseen tyytyväinen, astui toinen laki voimaan. Milton siis myönsi poikkeuksen miehen ylemmyyden sääntöön. Sen tehdessään hän oli äärimmäisen

¹⁶⁰ DDD. 474-475; *Tetrachordon*. 76-77; Halkett 1970. 39,48,51-52,89-90; Orgel & Goldberg 1991. xvii; Parker 1968. 283; Patterson A. 1992. 92; Turner 1987. 219-220

¹⁶¹ *Tetrachordon*. 82-84; Halkett 1970. 89; Nyquist in Kendrick 1995. 179; Parker 1968. 283; Turner 1987. 219

¹⁶² *Tetrachordon*. 79; *Colasterion* 31-34,39; Halkett 1970. 27,89-90; Hanford [1926] 1954. 91

”vääräoppinen”, mutta selitysten puuttumisen vuoksi lausahdus jää hyvin irralliseksi ja sitä on vaikea sovittaa Miltonin muihin mielipiteisiin naisista.¹⁶³

Voisi sanoa, että poikkeus vahvistaa säännön, ja säännöstä Milton oli vakuuttunut, eli jokainen olento on velvollinen tottelemaan toista, paitsi ihmismies, joka saa ohjeensa suoraan Luojalta. Niinpä Milton kumosi lausahduksensa heti seuraavassa lauseessa. Itse luomiskertomus teki sellaisen ajatuksen Miltonille mahdottomaksi: miehestä, Jumalan kuvasta, ei saa koskaan tulla vähäisemmän ja alempiarvoisen sukupuolen orjaa. Milton moitti miehiä, jotka tavalla tai toisella nöyrytyvät vaimonsa edessä. Hän varoitti miehiä tinkimästä miehisyydestään, antamasta periksi vaimon houkutuksille, erityisesti sängyssä. Kaikissa Miltonin töissä naiseen liitetään petollisuuden ja noituuden mielenyhtymiä, jotka sekoittavat huoran, vaimon ja noidan rajat.¹⁶⁴

Avioeropamfleteissa on siis kohtia, joissa vaaditaan tai edellytetään molemminpuolisuutta. Silti vain hyvin harvat katkelmat voidaan tulkita näin. Yhä uudelleen ja uudelleen molemminpuolisuuden periaate joutuu koetukselle. Milton hyväksyy tarpeen sydämellisen rakkauden suloiseen vaihtoon ja tunnustaa, vaikkakin pintapuolisesti, miehen velvollisuudet tässä kumppanuudessa, mutta taas seuraavassa lauseessa hän perääntyy yksipuoliseen syyttelyyn: vain vaimolla on velvollisuus olla molemminpuolinen. Toisaalta Milton kuitenkin painotti enemmän molemminpuolista kiintymystä, kodin lämpöä, rakkautta ja äyllisen ja moraalisen elämän yhteistoimintaa kuin naisen velvollisuutta miellyttää miestä ja tyydyttää tämän haluja.¹⁶⁵

Miltonin näkemykset naisten äyllisestä ja moraalisesta alemmuudesta selitetään usein sillä, ettei kukaan 1600-luvulla väittänyt naisten olevan miesten kanssa täysin tasa-arvoisia. Milton todella oli tietyn patriarkaalisen yhteiskunnan tuote, mutta on ristiriitaista, että hän yhdisti edistyneet näkemykset joistakin avioliiton puolista epäoikeudenmukaisesti patriarkaalisiin ajatuksiin naisista yleensä. Kaiken kaikkiaan, ei ole lainkaan selvää, mitä 1600-luvun puolivälin konsensus naisista oli. Milton kirjoitti aikana, jolloin perinteiset muodot miesten ja naisten välisissä suhteissa ja ajatukset niistä muuttuivat melko nopeasti. Jotkut näistä muutoksista, kuten rakkauteen ja kunnioitukseen perustuvan kumppanuus-avioliiton rahan ja vanhempien painostuksen sijaan, hän hyväksyi, toisia ei. Miltonin esittäminen tyypillisenä 1600-luvun miehisen konsensuksen edustajana sivuuttaa sen tosiseikan, että Milton ei ollut mikään tavanomainen ajattelija, vaan hänen kaikki

¹⁶³ *Tetrachordon*. 76-77; Bailey [1915] 1957. 76; Parker 1968. 283; Pattison [1879] 1932. 147; Saillens [1959] 1964. 114; Tielsch 1980. 45; Turner 1987. 218

¹⁶⁴ *Tetrachordon*. 77; Saillens [1959] 1964. 114; Turner 1987. 222-224

¹⁶⁵ Nyquist in Kendrick 1995. 171; Pattison [1879] 1932. 55; Turner 1987. 221

ajatuksensa olivat äärimmäinen kumouksellisia. Joidenkin mielestä Milton oli misogynisti, naisvihaaja, ja on vastenmielistä esittää se jotenkin kaunisteltuna, hänen ajalleen normaalina.¹⁶⁶

4.4 Pamflettien vastaanotto ja merkitys

4.4.1 Avioliiton loppunäytös

Edward Phillipsin mukaan ”ollessaan jälleen poikamies Miltonin mieluisin ajanviette oli vieraila lady Margaret Leyn luona, joka oli hyvin älykäs ja taitava nainen ja joka kunnioitti Miltonia ja nautti hänen seurastaan, samoin kuin tämän mies, kapteeni Hobson, erittäin sivistynyt herrasmies.” Näyttää siltä, että vaimon poissaolo vei Miltonin murheineen ystävän talosta toiseen. Phillipsin mukaan hänellä oli suunnitelmissa naida yksi erään tohtori Daviesin tyttäristä, kaunis ja älykäs herrasnainen. Älykästä tyttöä ei kuitenkaan houkuteltu kaksinnaimiseen. Ehkäpä Miltonin huomionosoitukset neiti Daviesille saivat Powellit vaivautuneiksi.¹⁶⁷

Lokakuun 1643 jälkeen, jolloin Miltonin lähetti oli ajettu pois Forest Hillistä, sisällissodan kasvot olivat muuttuneet. Presbyteeriarmeija oli korvattu independenteilla, ja välitön seuraus oli ollut kuninkaallisten voimien rapistuminen ja lopullinen tuho kesäkuussa 1645. Poliittinen kehitys kulki kohti tasavaltaa. Oxford tutkittiin tarkoin, ja Forest Hilliin asettui asumaan tulitauon valvoja. Powellit pakenivat ja joutuivat vararikoon. Kuninkaan tappio ja sitä seurannut Powellien aseman heikentyminen saivat perheen ryhtymään kaikkiin toimiin saattaakseen tyttärensä takaisin aikaisempaan asemaansa. Nämä tapahtumat, pikemminkin kuin huhut Miltonin aikeista avioitua uudelleen, muuttivat Powellien mielen. He arvelivat, että Miltonista olisi hyötyä suojelijana.¹⁶⁸

Myös eräät Miltonin ystävät toivoivat kovasti hänen tekevän sovinnon vaimonsa kanssa ja juonittelivat saattaakseen pariskunnan takaisin yhteen. Mary palasi Lontooseen heinäkuussa 1645. Hän

¹⁶⁶ Davies 1988. 172-173; Kendrick 1995. 6-7; Nyquist in Kendrick 1995. 90; Shawcross 1991. 140

¹⁶⁷ Patterson A. 1992. 93; Saillens [1959] 1964. 109-112

¹⁶⁸ Hanford [1926] 1954. 39; Lindley 1998. 20,23; Patterson A. 1992. 91; Pattison [1879] 1932. 61-62; Saillens [1959] 1864. 112-113,126

oli nyt melkein 21-vuotias, Milton melkein 37. Mary kertoi palanneensa omasta tahdostaan ja väitti äitinsä vaatineen häntä käyttäytymään itsepäisesti ja pahatapisesti. Hän tunnusti syyllisyytensä ja anoi mieheltään anteeksiantoa. Niinpä Phillipsin sanat lienevät totta: ”Osin hänen oma antelias luonteensa, joka oli taipuvaisempi sovintoon kuin vihaan ja koston, ja osin yhteisten ystävien tarmokkaat välitysyrietykset saivat hänet pian tekemään rauhan vaimonsa kanssa.”¹⁶⁹

Milton ei pyytänyt Marya palaamaan onnettomaan taloon, jonka tämä oli kolme vuotta sitten jättänyt. Uusi talo valmistui pian, ja siellä he saattoivat aloittaa alusta. Aluksi koko Powellien perhe muutti Miltonin luo. Pian sen jälkeen Milton vanhempi kuoli. Millaisia seitsemän yhteistä vuotta olivat, sitä emme tiedä. Todistajien mukaan pariskunta eli ilman yhteenottoja. Vuoden kuluttua syntyi tytär, joka kuitenkin sairauden tai huonon huolenpidon vuoksi kasvoi epämuodostuneeksi. He saivat yhteensä neljä lasta, joista ainoa poika, John, kuoli jo pikkuvauvana. Avioliitto kesti Maryn kuolemaan, 1652, saakka. Mary kuoli 27-vuotiaana synnyttäessään heidän neljättä lastaan. Milton oli aikaisemmin sanonut, että onnettomat avioliitot, joissa kaksi mieleltään täysin erilaista ihmistä on sidottu toisiinsa, halventavat molempia liiton osapuolia, ja vaarana on, että lapsista tulee epänormaaleja. Pojan kuolema oli Miltonille suuri surun aihe.¹⁷⁰ Kuka tietää, ehkä hän piti lastensa kohtaloa viimeisenä todisteena onnettoman avioliiton vaaroista, seurauksena ”väärin pariutuneiden mielten yhtymisestä”. Hän kuitenkin alistui osaansa.

Milton ei koskaan, ei edes myöhempien, lyhytikäisten avioliittojensa aikana, toipunut pettymyksestään Maryyn. Hänen ensimmäinen avioliittonsa, tai pikemminkin pettymyksen aiheuttama shokki, jonka se mukanaan toi, oli yksi Miltonin elämän merkittävimmistä kokemuksista. Se ei ollut vain välitön sysäys avioeropamflettien kirjoittamiseen. Se muutti häntä ihmisenä ja vaikutti hänen koko tuotantoonsa, vaikka suoraan Milton ei koskaan Marya kirjoituksissaan maininnutkaan.¹⁷¹

¹⁶⁹ Hanford [1926] 1954. 39; Parker 1968. 297-299; Saillens [1959] 1964. 112

¹⁷⁰ *Tetrachordon*. 154-155; Hanford [1926] 1954. 39-40; Macaulay [1934] 1957. 84-86; Saillens [1959] 1964. 107,113

¹⁷¹ Bailey [1915] 1957. 50; Diekhof [1939] 1965 <1966>. xv-xvi; Tielsch 1980. 40; Tillyard [1930] 1966. 119

4.4.2 Avioeropamflettien vastaanotto ja Miltonin vastaukset kritiikkiin

DDD:n julkaiseminen vaati rohkeutta, mutta Milton ei olisi voinut olla varmempi siitä, että oli löytänyt totuuden. Hän piti itseään englantilaisten hyväntekijänä antaessaan tietonsa maansa reformaatiotyön käyttöön. Hän kuvitteli itsensä salatun hyvän asiamieheksi, vapauden apostoliksi. Tässä hän omaksui puritanismiin liittyvän niin kutsutun antinomianismin, jossa uskovainen tuntee, että Jumalan auktoriteetti, joka toimii hänen kauttaan, ohittaa ja tekee tyhjäksi jonkin hänen aikaisemmin hyväksymänsä lain, ja tuon käskyn noudattaminen on hänen pelastumiselleen välttämättömyyttä. Ajatus oli luonteenomainen independenttisille laikoille, joilla oli korkea politisoitumisen aste ja halu pitkälle meneviin sekulaarisiin reformeihin. Milton uskoi lukijoiden toivottavan hänen löytönsä tervetulleeksi ”asiaankuuluvalla riemulla”, mutta sai pettyä pahemman kerran, sillä hänen mielipiteensä tuomittiin täysin. Mitä enemmän hän kirjoitti ja argumentoi, sitä suuremmaksi kasvoi vastustus.¹⁷²

Avioeropamflettit aiheuttivat skandaalin, ja Milton sai paljon vihamiehiä. *DDD*:n hienoa kieltä kehuettiin, samoin sen taitavaa järkeilyä, mutta suurin osa lukijoista arvioi Miltonin uuden ja turmiollisen opin keksijäksi. Hänen keskeinen väittämänsä vääristeltiin ja saatiin näyttämään siltä, kuin hän olisi puolustanut avioeroa hivin vuoksi. Hänen mielipiteensä leimattiin uusiksi, irstaiksi ja vaarallisiksi, kirja säädyttömäksi. ”Rahvaan” vastustusta ja halveksivia huomautuksia Milton oli puoliksi odottanut, mutta oli täysin valmistautumaton siihen, että presbyteerinen papisto, hänen aiempi liittolaisensa, hyökkäsi häntä vastaan. Ensi kertaa urallaan pamfletistina hän ehdotti toimintamallia, joka ei ollut sen ryhmän hyväksymä, jonka asiaa hän oli tukenut. Itse asiassa hän perusteli avioliittolain uudistamista tavalla, joka hylkäsi aikalaisten ajattelun, olivat he sitten anglikaaneja tai puritaaneja. Hän nosti ihmisjärjen moraalisten asioiden ainoan tuomarin tasolle ja yksilön huomattavaan asemaan instituutioiden yli.¹⁷³

Presbyteerit hylkäsivät Miltonin, joka salli heidän vastustajiensa leimata heidän uskonnollisen järjestelmänsä moraalisen harhaopin alkujuureksi. Myös hänen lapsuuden opettajansa Thomas Young saarnasi hänen teoriaansa vastaan, ja näyttää siltä, ettei Milton tavannut häntä enää koskaan. Piispanhallinnon kannattajat olivat riemuissaan, kun Milton romutti uskottavuutensa ja pilasi omansa ja presbyteerien maineen. Ensimmäisissä valtionkirkon vastaisissa pamfleteissaan Milton oli kriiikkittömästi hyväksynyt presbyteeriset näkemykset. Nyt yksityisen kristityn oikeudet – ensin avioliitossa ja -erossa ja sitten muissakin asioissa – yhdessä järjen ohjeiden ja luonnon-

¹⁷² *Tetrachordon*. 69,230; Parker 1968. 240; Pocock 1975. 346; Tillyard [1930] 1966. 141

¹⁷³ Bailey [1915] 1957. 51-53; Halkett 1970. 1,6,139,141; Parker 1968. 244,259

oikeuden vaatimusten kanssa, muokkasivat hänen käsitystään reformaatiosta ja kehittivät hänen teoriaansa vapaudesta. Hän oli hämmästynyt, pettynyt, loukattu ja vihainen eikä koskaan antanut presbyteereille anteeksi sitä, että he olivat tuominneet avioerokirjoitukset. Hyläten kalvinismin ja puritanisminkin Miltonista tuli independentti.¹⁷⁴

Mitä sitten tarkalleen ottaen tapahtui. Miltonilla oli ollut suuria toiveita Bucerin käännöksen suhteen. Hän uskoi, että tuomalla niin kunnianarvoisan nimen tukemaan itseään hän saattaisi uskonnolliset halventajansa häpeään ja nostaisi esiin järkeen ja oppineisuuteen perustuvan väitteen. Hän erehtyi pahemman kerran. Viikko käännöksen ilmestymisen jälkeen, 13. elokuuta 1644, Herbert Palmer Westminster Assemblysta saarnasi parlamentin molempien huoneiden edessä nuhdellen ankarasti lainsäätäjiä omantunnonvapauden sallimisesta. Hän hyökkäsi dramaattisesti Miltonin *DDD*:ssa esittämää harhaoppia vastaan: ”Paha kirja on myynnissä ja sensuroimatta, vaikka ansaitsisi tulla poltetuksi, ja sen kirjoittaja on ollut niin röyhkeä, että on pannut nimensä siihen ja omistanut sen teille.” Milton tuomittiin julkisesti. Hän oli raivoissaan. Palmer oli tuominut pahaksi, ei vain Miltonia itseään, vaan myös Martin Bucerin, koska jätti tämän tuen täysin huomiotta.¹⁷⁵

Miltonista tehtiin myös valitus painokomiteaan: Kirjakauppiaiden seura (Stationers’ Company) teki kaksi vetoomusta, joissa se valitti hajaannuksen ja harhaopin lisääntymisestä, protestoi omaa tulojen menetystään lisenssittömien kirjojen lisääntyessä ja vaati Miltonin rankaisemista muiden törkeiden kirjojen kirjoittajien rinnalla. Näyttäisi kuitenkin siltä, että parlamentti yritti vältellä koko asiaa. Miltonilla lienee ollut korkeassa asemassa olevia suosijoita ja puolustajia, jotka suojelivat häntä sensuurilta ja rangaistukselta. Asia ei edennyt skandaalia ja halveksuntaa pitemmälle. Reformaatio edistyi hitaasti, mutta Milton ei menettänyt uskoaan parlamenttiin. Hänen Westminster Assembly ja presbyteeristää papistoa kohtaan tuntemansa vastenmielisyys sen sijaan vain kasvoi.¹⁷⁶

Miltonia varmasti hermostutti mahdollisuus tulla virallisesti vaiennetuksi, mutta raivostuttavinta oli, ettei kukaan tarjonnut vakavasti otettavaa kritiikkiä tai kirjoittanut vastinetta. Viimein syksyn ja talven 1644 aikana häntä vastaan alettiin hyökätä painetun sanan voimalla. Syyskuussa ilmestyi kahdeksansivuinen kirjanen *Twelve Considerable Serious Questions touching Church Govern-*

¹⁷⁴ Barker A. [1942] 1955. 68-69; Halkett 1970. 139,141; Pattison [1879] 1932. 59; Saillens [1959] 1964. 108; Tillyard [1930] 1966. 141; Wolfe [1941] 1963. 123-124

¹⁷⁵ Davis 1963. xii; Parker 1968. 263-264,275; Wolfe [1941] 1963. 57

¹⁷⁶ Hanford [1926] 1954. 92; Parker 1968. 262-266; Patterson F. [1930] 1957. xviii,114 textual notes; Wolfe [1941] 1963. 123

ment. Lähellä sen loppua kirjoittaja, presbyteerien määrätietoinen johtaja, William Prynne, veti huomion viimeaikaiseen vaarallisten pamflettien määrän kasvuun ja mainitsi esimerkkinä erään ”Divorce at pleasure” -pamfletin. Marraskuussa Palmerin saarna suosituksineen, että avioero-pamfletti pitäisi polttaa, ilmestyi painettuna. Milton ohitti Palmerin hyökkäyksen jonkinlaista vastenmielisyyttä tuntien, mutta Prynneen isku näyttää viiltäneen häntä syvemmin. Prynneen pamflettissa, samoin kuin Daniel Featleyn teoksessa *The Dippers Dipt, or the Anabaptists Duck'd and Plung'd Over Head and Eares* (7. helmikuuta 1645) ja Ephram Pagittin *Heresiography* -teoksessa (8. toukokuuta 1645) Miltonin harhaoppi luettiin yhdeksi törkeimmistä uusista ajatuksista, jotka pitäisi tukahduttaa.¹⁷⁷

Parlamentti ei siis suostunut rankaisemaan Miltonia, mutta häntä rankaistiin toisella tavalla: käyttäessään englannin kieltä hän antoi ajatuksensa erilaisten lahkosten käyttöön. Kieltämättä Miltonin radikaalit argumentit kuulostivat monen lukijan korvissa lahkolaisen puheelta. Presbyteeripappi Thomas Edwards, kaikkein laajimmin luettu suvaitsevaisuuden vastustaja, mainitsi kolmeosaisessa teoksessaan *Gangraena, 176 Errors, Heresis, Blasphemies and Pernicious Practices of the Sectaries of this time* (1645-46) numerolla 154 ”avioeroajien” tai ”miltonilaisten” lahkoon. Esimerkkinä lahkoon turmiollisuudesta hän kertoi eräästä rouva Attawaysta, pitsintekijästä ja naissaarnaajasta, joka oli Miltonia luettuaan vakuuttunut, että oli velvollinen jättämään aviomiehensä, koska tämä ei kulkenut Siionin tietä eikä puhunut Kaanaan kieltä. Oli myös totta, että mies palveli armeijassa, ja rouva oli mielissään Jenney-nimiseltä saarnamieheltä saamistaan huomionosoituksista. Tämäkin oli naimisissa, mutta hänen vaimonsa oli omistautunut pelkästään ”taivaasta tuleville asioille”. Kaksossielut karkasivat yhdessä.¹⁷⁸

Useimmat hyökkäykset olivat sävyiltään ja pituudeltaan vähemmän mairittelevia. Miltonin reaktio oli vastata niistä jokaiseen julkisesti. Myöhemmin *First Defence* -kirjoituksessaan (1651) hän myönsi ehkä tehneensä virheen vastatessaan jokaiseen vasta-argumenttiin ja antaessaan niille siten arvon, jota ne eivät suinkaan ansainneet. Marraskuussa 1644 *DDD*:lle ilmestynyttä täyspitkää vastinettakaan Milton ei pitänyt minkään arvoisena. Sen kirjoittaja oli usein ymmärtänyt Miltonin tahallaan väärin tai ei ollut ymmärtänyt häntä lainkaan. Vastine oli ontuva, ja se oli kirjoitettu vain ensimmäistä painosta vastaan. Kirjoittaja ei ollut ymmärtänyt Miltonin ajatusta idealistisesta avioliitosta. Hänen mielestään Miltonin tulkinta Kristuksen sanoista oli turmeltunut ja paha, ei kaukana jumalanpilkasta. Hän uskoi ”avioeroajan” vain käyttävän hyväkseen omia vikojaan ja

¹⁷⁷ Parker 1968. 275; Wolfe [1941] 1963. 57-58

¹⁷⁸ Saillens [1959] 1964. 108-109; Turner 1987. 93,167; Wolfe [1941] 1963. 80

turmeltuneisuuttaan vapauttaakseen itsensä velvollisuuksistaan. Silti, kun ottaa huomioon ajalle tyypillisen kiistelyn luonteen, vastine oli hämmästyttävän kohtelias. Miltonin nimeä ei mainittu eikä hänen omaan eroonsa vaimostaan kertaakaan viitattu. Milton sen sijaan turvautui pääosin halpamaisiin aseisiin opponenttinsa hiljentämiseksi. *Colasterion*issa hän löylytti vastineen kirjoittajaa henkilökohtaisin solvauksin ja loukkauksin.¹⁷⁹

DDD:lle ei enää ilmestynyt täyspitkiä vastineita, muille teoksille ei minkäänlaisia. Silti Miltonin ei annettu koskaan unohtaa niitä. Vuosien kuluessa hän jäi mieliin "Divorce at pleasure" -harhaopin keksijänä. Hänen väitettiin puoltaneen jokaisen miehen oikeutta erota vaimostaan huvin vuoksi, ilman syytä ja ilman tuomarin päätöstä. Hänestä leviteltiin ilkeitä, perättömiä juoruja, esimerkiksi, että hänellä oli ollut kaksi tai kolme vaimoa elossa *DDD*:n kirjoittamisen aikaan. Väittelyissä, jotka koskivat aivan muita asioita, hänen vastapuolensa muistivat pilkata häntä avioeroa koskevista mielipiteistä. Miltonin kuninkaan vastaiset mielipiteet toivat hänelle myös paljon vihamiehiä. Eräs vuonna 1660 julkaistu kirjoitus uskoi Miltonin pelkäävän valan antamista kuninkaalle aivan kuten vaimollekin ja väitti, että hylättyään vaimonsa hän oli ruvennut niin vapaamieliseksi, että käänsi kristillisen vapauden ateismiksi ja uskollisuudenvälansä rikkoen sylki myrkkynsä majesteetin silmille. (Vielä kaksi viikkoa ennen restauraatiota Milton yhä vimmatusti ja avoimesti pyrki monarkian hävittämiseen.) Oltiin vahvasti sitä mieltä, että Miltonin sokeus oli Jumalan rangaistus hänen pakanallisista kirjoituksistaan avioerosta ja myöhemmästä kuningasta vastustavasta kirjastaan ja että häntä odottaisivat ikuisen elämän sijasta helvetin liekit.¹⁸⁰

Runoilija-Milton jäi tuntemattomaksi englantilaisten enemmistölle. Toisin kuin Englannin tai manner-Euroopan oppineet, kansa tiesi tuskin mitään myöskään hänen oppineista tutkielmistaan kirkollis- ja valtionhallinnosta. Sen sijaan hänen englanniksi kirjoitetut mielipiteensä avioliitosta olivat levinneet kaikkialle maahan ja herättäneet pahennusta kaikissa "oikein ajattelevissa" ihmisissä. Milton esitti myöhemmin useampaan otteeseen toiveen, että olisi kirjoittanut avioero-pamflettinsa latinaksi, ei englanniksi. Hän oli yhä tyytyväinen niiden kaikkien sisältöön, mutta toivoi, että ne olisi mieluummin kirjoitettu latinaksi, sillä kokemus oli osoittanut, että tavallinen kansa vastusti raivokkaasti heidän perinteisestä ajattelustaan poikkeavia mielipiteitä. Milton oppi tavoittelemaan "sopivaa vaikkakin harvalukuista yleisöä".¹⁸¹

¹⁷⁹ **Diekhoff** [1939] 1965 <1966>. 222; **Hanford** [1926] 1954. 69-70,88,93; **Parker** 1968. 275-278; **Tillyard** [1930] 1966. 140; **Turner** 1987. 220

¹⁸⁰ **Parker** 1968. 287,290-291,299-300; **Patterson F.** [1930] 1957. xlviii; **Saillens** [1959] 1964. 174-175; **Wolfe** [1941] 1963. 237-238,242

¹⁸¹ *Second Defence*. 151-153; **Diekhoff** [1939] 1965 <1966>. 240-242; **Saillens** [1959] 1964. 109,175

Osoittaessaan *DDD*:n parlamentille Milton oli pyytänyt sitä säätämään lain niiden miesten helpotukseksi, joilla oli sopimaton puoliso. Vetoomukseen ei kiinnitetty huomiota. Tosin avioliittoa koskevan keskustelun tuloksena syntyneessä raportissaan alahuoneelle 4. joulukuuta 1644 Assembly tuomitsi, ei vain avioliitot ilman vanhempien suostumusta, vaan myös vanhemmat, jotka epäoikeudenmukaisesti pakottivat lapsensa avioliittoon ilman heidän omaa suostumustaan. Tämä kylläkin poisti joitakin Miltonin perusteita avioeroon, muttei missään nimessä antanut tukea hänen perimmäisille vaatimuksilleen. Avioero luonteiden yhteensopimattomuuden vuoksi jäi Miltonin yksityiseksi kampanjaksi, tai sai käännynnäisiä vain hänen kanssakärsijöidensä joukosta. Avioero-kirjoitukset eivät onnistuneet synnyttämään mitään järkevää keskustelua aiheesta. Milton ei silti muuttanut mielipiteitään, sillä hän esittää ne uudelleen osana kristillisen uskon ohjelmaa teoksessa *De Doctrina Christiana* (1661?). Tasavallan aikana vuonna 1656 annetulla lailla Miltonin ajatus, että avioliitto oli ei-sakramentaalinen siviiliasia, toteutui. Se oli merkittävä muutos – Miltonille mieluisa askel protestanttisen reformaation toteutumisen tiellä. Lisäksi ideat, jotka eivät voineet saavuttaa laajaa hyväksyntää, rikastuttivat ihanteellisen avioliiton käsittelyä Miltonin *Kadotettu paratiisi* -runoelmassa.¹⁸²

¹⁸² Ashton 1979. 206; Davis 1963. 66; Halkett 1970. 139,141; Hanford [1926] 1954. 93-94; Pattison [1879] 1932. 60

5. MILTONIN EHDOTUS KOULUTUSOLOJEN UUDISTAMISEKSI

5.1. Koulutusolot ja uudistusten tarve

5.1.1. Ajatuksia koulutuksesta ja sen tarpeellisuudesta Englannissa

Erityisesti ennen vuotta 1640 koulutuksen tärkein tavoite oli selvästi oikeiden uskonnollisten näkemysten mieliin teroittaminen. Sekä pojat että tytöt piti opettaa tuntemaan Jumala ja kunnioittamaan Häntä. Ihanteet heijastuivat koulutusjärjestelmän todellisuuteen: alempi opetus oli suureksi osaksi kirkon vastuulla, molemmat kaksi yliopistoa olivat laajalti kirkollisessa kontrollissa, ja kaikille opettajille, ainakin teoriassa, myönsi lisenssin paikallinen piispa. Opettajien tärkeimpänä ominaisuutena pidettiin uskonnollisuutta ja hurskasta käytöstä.¹⁸³

Koulutusta ei kuitenkaan puolustettu puhtaasti uskonnollisin perustein. Renessanssin näkemys herrasmiehestä asetti huomattavan painon koulutuksen hyveille yleensä, ja klassisen koulutuksen erityisesti. 1500-luvulla alempi aateli oli siirtynyt massoittain kouluihin, yliopistoihin ja lakimiesseuroihin (Inns of Court) etsien niistä kaikista koulutusta, joka antoi heille valmiudet palvella ja neuvoa hallitsijaa, kilpailla paikallisista viroista ja vaikutusvallasta hallinnossa ja lainkäytössä. Koulutuksesta ajateltiin olevan monille hyötyä myös päivittäisissä askareissa. Maailmassa, jossa yhä enemmän oltiin tekemisissä luottojen, velkojen ja kauppasopimusten kanssa luku- ja kirjoitustaitoa pidettiin etuna ja koulutuksesta oli kysyntää. Luku- ja kirjoitustaitoa tarvittiin entistä enemmän myös vapaa-aikana. Noin 1500-luvun puolivälistä Lontoon painokoneet tuottivat kirjojen lisäksi melkoisen määrän almanakkoja, pamfletteja, balladeja, julisteita ja ajanvieteluke-mistoja – populaarikirjallisuutta, joka oli tarkoitettu opettamaan, viihdyttämään ja toisinaan shokeeraamaan hyvin laajaa lukevaa yleisöä.¹⁸⁴

Sisällissotaa edeltäneiden sadan vuoden aikana opiskelijamäärät lisääntyivät kaikissa kouluissa. Väestölle kokonaisuudessaan, erityisesti kaupunkien ulkopuolella, oli olemassa monia kouluja, joista jotkut tarjosivat latinan kielioppia, toiset perusopetusta englannissa. Papit, loppututkinnon suorittaneet maallikot ja muut saattoivat tarjoutua opettamaan syrjäisillä seuduilla, ja monet ihmiset ottivat ensiaskeleensa luku- ja kirjoitustaidossa heidän hoivassaan. Opetus oli usein hyvin alkeellista. Köyhien lasten koulutus keskeytyikin yleensä heti, kun he olivat kyllin vanhoja

¹⁸³ Sharpe 1987. 254-255

¹⁸⁴ Pocock 1975. 340; Sharpe 1987. 255-258,261-264

osallistumaan talon töihin, mutta yleensä vanhemmat halusivat lapsilleen edes peruskoulutuksen. Yleinen ajatus oli, että köyhien tuli pysyä lestissään. Poikien koulutusta pidettiin tärkeimpänä, mutta myös tytöt alkoivat osoittaa halua koulutukseen. Naiset suljettiin korkeamman koulutuksen ja oppikoulujen ulkopuolelle. Ammatit, joihin nämä koulut miehiä valmistivat – pappisura, valtiolliset asiat ja laki – olivat joka tapauksessa naisilta suljettuja.¹⁸⁵

Oppikoulut ja yksityiset akatemit oli tarkoitettu pääasiassa keski- ja ylempien säätyjen pojille, vaikka kaikkein rikkaimmille yksityisopettajaa saatettiin pitää oppikoulua sopivampana. Oppikoulujen ensimmäinen tarkoitus oli ruokkia yliopistoja. Opetus oli pääasiallisesti klassista ja ei-utilitaristista. Latinan kielioppi dominoi opinto-ohjelmaa, ja sitä opetettiin suurelta osin ulkoa opetteluun ja toiston avulla. Latinan lisäksi yleisimmin opetetut vieraat kielet olivat kreikka ja heprea. Oppikouluun mentiin yleensä seitsemän- tai kahdeksan-vuotiaana, ja opintojen loppuun saattaminen kesti kuusi tai seitsemän vuotta. Opettaja oli auktoriteettihahmo, ja tätä auktoriteettia pönkitettiin ruumiillisen rangaistuksen säännöllisellä käytöllä. Useimmat koulutusteoreetikot olivat ehdottomasti sitä mieltä, että opettajien tuli opettaa ennen muuta rohkaisun ja esimerkin avulla, mutta kuilu ihanteiden ja luokkahuoneen käytännön välillä oli leveä. Useimmat aikalaiset olivat sitä mieltä, että säännöllinen selkäsauna oli olennainen osa kasvatusprosessia. Ongelmana oli myös opettajakoulutuksen täydellinen puuttuminen: harva opettaja tunsikin minkäänlaisia oppikouluun sopivia opetusmetodeja tai -järjestystä.¹⁸⁶

Yliopistoista vaihtoehtoisia olivat Cambridgen ja Oxfordin lisäksi skotlantilaiset tai mannermaiset yliopistot. Niiden, kuten oppikoulujenkin, opinto-ohjelma oli pääasiallisesti ei-utilitaristinen. Opinto-ohjelma käsitti latinan kielioppia, dialektiikkaa (väittelytaito), retoriikkaa (puhetaito), aritmetiikkaa, geometriaa ja astronomiaa. Opiskelu vei seitsemän vuotta: neljä vuotta BA (Bachelor of Arts) -tutkintoon ja kolme vuotta lisää MA (Master of Arts) -tutkintoon. Opiskelija opiskeli retoriikkaa, logiikkaa ja filosofiaa BA-tutkintoon asti ja eteni sitten MA-tutkintoon opiskelemalla luonnon-, moraali- ja metafysisistä filosofiaa, piirrustusta ja kreikkaa. Periaatteessa aineet opiskeltiin peräkkäin, ei samanaikaisesti. Lisäksi colleget vetivät puoleensa henkilöitä, jotka antoivat opetusta opinto-ohjelman ulkopuolisissa aineissa. Opetus perustui keskiaikaiseen väittelyjärjestelmään, jossa opiskelijat pitivät puheita filosofisista aiheista puolustaen tai vastustaen jotain tavallisesti hyvin abstraktia väitettä skolastisen logiikan sääntöjen mukaan. Herrasväen

¹⁸⁵ Sharpe 1987. 271-273

¹⁸⁶ Saillens [1959] 1964. 119; Sharpe 1987. 263-267, 274-275

pojat opiskelivat pääasiassa omaksuakseen sosiaalisia hyveitä ja sivistystä. Köyhemmistä pojista useimpien kohtalo oli kirkollinen ura.¹⁸⁷

Yleisesti ajatellaan, että 1500-luvun puolivälin humanistinen opinto-ohjelma yliopistoissa korvattiin palaamalla skolastiseen opinto-ohjelmaan vuosisadan loppuun mennessä. On kuitenkin väitetty, että humanistinen opinto-ohjelma olisi ollut hallitseva hyvinkin 1600-luvun puoliväliin saakka. Miltonin kokemukset Cambridgesta eivät tue tätä teoriaa. Sen sijaan hänen oppikoulussa saamansa opetus oli pääosin klassinen. Vuoden 1640 jälkeen opinto-ohjelma laajeni vastaamaan uusia odotuksia siitä, mitä koulutuksen tulisi olla. Oli muita tavoitteita kuin pappisura, jota varten kahdeksan vuotta oppikoulussa ja seitsemän yliopistossa pääasiassa valmisti pojat. Suosiotaan lisäsivät koulut ja akatemit, jotka tarjosivat opetusta utilitaristisemmissa aineissa. Silti latina pysyi yhtenä tärkeimmistä elementeistä oppikouluopetuksessa pitkälle 1800-luvulle. Akatemit edustivat koulutuksellista edistysaskelta: ne tarjosivat ”hyödyllisemmän” opinto-ohjelman kuin oppikoulut. Myös tytöille perustettiin omia sisäoppilaitoksia, joiden tavoitteena oli kasvattaa hyvin pitkälle sovinnaisen stereotyypin mukaisia naisia: tärkeintä oli menestys avioliittomarkkinoilla ja tulevassa avioelämässä.¹⁸⁸

Yleinen tuntuma oli, että koulutus oli yksi niistä keinoista, joiden avulla hyvin järjestäytynyt valtio sosiaalisti alamaaisensa. Koulutus siis nähtiin jo yhteiskunnallisen kontrollin välineenä. Vain köyhien koulutusta pidettiin erityisenä riskinä. Kuitenkin 1600-luvun alkuun mennessä löytyi henkilöitä, jotka väittivät, että Englannissa oli liikaa koulutusta. Monet pitivät koulutettujen ihmisten liian suurta määrää yhtenä merkittävänä sisällissodan taustatekijänä. Thomas Hobbesin (1588-1679) mukaan poliittisten kriisien syttyminen ja eteneminen voitiin osittain lukea tasavaltaisuutta puoltavien klassisten tekstien innoittamien oppineiden ylituotannon syyksi. Muinaisen antiikin kielten huomattava asema antoi yliopistojen opiskelijoille avaimet ideologiseen asevarastoon. Papit tekivät omia tulkintojaan alkukielisistä Raamatun teksteistä ja käyttäivät niitä saarnoissaan ja opetuksessaan. Alempi aateli luki Aristoteleen, Platonin, Ciceron ja Senecan töistä sekä Kreikan ja Rooman historiasta vapautta puolustavia argumentteja. Lukemastaan innostuneina he kyseenalaistivat kuninkaan auktoriteetin.¹⁸⁹

Myös Milton ajatteli, että yliopistot olivat turmiollisen ideologian alkulähteitä ja siksi uudistuksen tarpeessa. Kuitenkin hänen kritiikkinsä niiden epäonnistumisesta perustui täysin erilaisiin oletuk-

¹⁸⁷ Saillens [1959] 1964. 20; Sharpe 1987. 258-263,276; Tillyard [1930] 1966. 13

¹⁸⁸ Peltonen 1992. 18; Sharpe 1987. 265-269,273-274

¹⁸⁹ Dzelzainis in Armitage, Himy & Skinner 1995. 3-4; Sharpe 1987. 256,270-271

siin kuin Hobbesin ja päätyi täysin vastakkaisiin johtopäätöksiin. Valtionkirkon vastaisissa pamfleteissaan hän arvosteli yliopistoja ankarin sanoin. Ne houkuttelivat väärentyyppejä opiskelijoita ja olivat kaiken pahan alku ja juuri. Toisin kuin Hobbesille, Miltonille yliopistot vaiensivat presbyteriset ja klassisen tasavaltalaisuuden aatteet. Hänen mielestään papiston ja säätyläisten oppineisuus oli todellisuudessa surkea: heidän kielitaidollaan ei klassista teksteistä tehty tulkin-toja. Milton oli luultavasti lähempänä totuutta kuin Hobbes.¹⁹⁰

5.1.2 Milton koululaisena ja opiskelijana

Miltonin ajatukset koulutuksesta näyttävät nousseen pääasiassa hänen omista miellyttävistä kokemuksistaan Pyhän Paavalin (St. Paul's School) koulussa ja epämiellyttävistä kokemuksistaan Cambridgessa. Renessanssin kasvatustajattelu rikastutti hänen ajatuksiaan, mutta kaikesta, minkä hän omaksui, hän teki todella omaansa. Miltonin mielestä opiskelun tuli olla älyä laajentavaa ja luonnetta jalostavaa, ei vain näppäryyden tavoittelua verbaalisten kaavojen sitomissa väitte-lyissä.¹⁹¹

Milton oli innokas opiskelija. Poikasena hänen yksityisopettajanaan toimi essexiläinen puritaani ja pastori Thomas Young. Vuonna 1619 Milton oli 10-vuotias ja runoilija. Omien sanojensa mukaan lapsella ei ole mitään sanottavaa, mutta hänellä voi olla tyyli. Noin 1620 Milton hyväksyttiin Pyhän Paavalin kouluun (St. Paul's school), mutta Young jatkoi hänen opintojensa valvomista. Siellä Milton opiskeli 12-vuotiaasta 16-vuotiaaksi. Vuonna 1621, Miltonin ollessa 13-vuotias, Young joutui perheineen pakenemaan Hampuriin. Miltonin mielestä se oli sietämätön vääryys. Nimenomaan Youngia Milton sai kiittää kurinalaisesta elämäntavastaan. Young myös istutti häneen ensimmäistä kertaa vakaan uskomuksen, että Jumala vaati häneltä ankaraa tilintekoa. Kaikki vanhempien huomio, uhraukset ja suuret odotukset sekä Youngin vaikutus saivat Miltonin uskomaan, ettei hän ollut tavallinen ihminen, vaan hänet oli luotu suuria tekoja varten. Nuoresta

¹⁹⁰ *Of Education* 277-278; *Dzelzainis in Armitage, Himy & Skinner* 1995. 9-11

¹⁹¹ *Davis* 1963. 89; *Pattison* [1879] 1932. 9

saakka Milton uskoi, että työn ja intensiivisen opiskelun avulla hän voisi parhaiten valmistautua sekä proosan että runouden kirjoittamiseen.¹⁹²

Parempaa koulua kuin St. Paul's ei Miltonin aikana Englannissa ollut. Koulussa oli kova kuri ja ankarat olosuhteet. Oppineisuus vaati kovaa työtä. Opetus kesti kello seitsemästä 11:een aamulla ja yhdestä viiteen iltapäivällä. Neljän vuoden latinan opiskelun jälkeen käytiin käsiksi kreikkaan. Opintojen lopussa opittiin lukemaan psalmeja alkuperäisellä kielellä, hepreaksi. Luonnollisesti opetusohjelma sisälsi myös historiaa ja klassisten maiden ja Pyhän maan maantiedettä, mytologiaa ja kirkkohistoriaa. Milton ei kuitenkaan tyytynyt tavalliseen opetusohjelmaan. Yksityisopettajat opettivat hänelle ranskaa, italiaa ja bassoiviulun soittoa, ja hänen isänsä teki hänestä taitavan urkurin. Milton oppi pitämään suuressa arvossa kreikan ja latinan klassikoita kaiken inhimillisen tiedon lähteenä, ja lukemaan niitä kuin eläviä kieliä, sekä pitämään runoutta opetuskeinona ja oppimisvälineenä. Jättäessään Pyhän Paavalin koulun 16-vuotiaana Milton oli äärimmäisen oppinut, kokematon, luottavainen ja kunnianhimoinen. Myöhemmin Milton tuomitsi maansa yliopistot hyvin ankarasti, mutta osoitti pelkkää kiitollisuutta Pyhän Paavalin koulua kohtaan.¹⁹³

Vanhemmat ohjasivat Miltonia kirkolliselle uralle, ja vanhempien toive oli myös hänen toiveensa. Hän opiskeli Cambridgen yliopistossa, Christ's Collegessa 16-vuotiaasta 23-vuotiaaksi. Christ's College nosti Miltonista esiin ensi kertaa epätavalliset vastustuksen ja väittelyn voimat. Hän oli aluksi epäsuosittu opiskelijatovereidensa keskuudessa, ehkä siksi, että oli ylpeä ja suvaitsematon keskinkertaisuutta kohtaan, jota kauhukseen havaitsi runsaasti ympärillään, ja aristokraattiseen tapaan piti intelligenttiä vähemmistöä muita parempana. Hänen lempinimensä oli ”Domina” the Lady of Christ's, mikä johtui osin hänen ulkonäöstään, osin siveellisyydestään, hienostuneisuudesta ja herkkyydestään. Hän oli kuitenkin verbaalisesti taitava ja kykenevä puolustautumaan niin sanallisesti kuin miekallakin. Ehkä lempinimeä käyttivät keskiverto-opiskelijat, mutta vakavasti opintoihinsa suhtautuvalle joukolle hän oli arvostettu johtohahmo. Milton joutui vaikeuksiin myös opettajien kanssa. Hänen ankara tutorinsa (lukujen valvoja) piti tätä innokasta, väittelynhaluista opiskelijaa kapinallisena. Riidan seurauksena, vuonna 1627, Milton erotettiin määräajaksi Christ's Collegesta. Vähitellen hän voitti epäsuosionsa ja teki sovinnon auktoriteettien kanssa.¹⁹⁴

¹⁹² Davies 1988. 7; Saillens [1959] 1964. 7-8,13-16; Tillyard [1930] 1966. 7-9; Wolfe 1953. 355

¹⁹³ Saillens [1959] 1964. 8-9; Tillyard [1930] 1966. 9-11

¹⁹⁴ Davies 1988. 7; Davis 1963. ix; Pattison [1879] 1932. 6-7; Saillens [1959] 1964. 11,18; Tillyard [1930] 1966. 12-16

Collegen aikataulu sopi työteliäälle opiskelijalle. Ylös noustiin viideltä, kappelissa oltiin kuudelta, minkä jälkeen syötiin aamiainen. Kahdeksasta 12:een oli luentoja ja kokeita, keskipäivän lounaan jälkeen oli tunti tai kaksi eri collegejen välistä toimintaa. Seitsemältä toimitettiin iltarukoukset ja syötiin illallinen. Valot sammuiivat kello 11. Neljä vuotta tätä toi B.A. -tutkinnon, kolme lisää M.A.:n. Miltonin asenne yliopistoja kohtaan oli kauttaaltaan penseä. Hän varmaankin suoritti kaikki tehtävänsä erinomaisin arvosanoin, muttei selvästikään sopeutunut Cambridgen rutiineihin ja tiukkaan valvontaan, häntä ärsyttivät yliopisto-opintojen rajoitukset, ja hän saattoi olla tyytyväinen vain pitkän häiriintymättömän lukujakson aikana. Yliopistokoulutus perustui edelleen keskiaikaiseen väittelyjärjestelmään, ja väitös perustui skolastisen filosofian käytäntöön. Koulutuksen tarkoitus oli opettaa opiskelija argumentoimaan skolastisen logiikan sääntöjen mukaan tai punnitsemaan väitettään riittävän vaikuttavan tiedon valossa. Omissa puheissaan Milton usein kritisoi hänelle määrättyjä aiheita ja koko opetusta rohkeasti.¹⁹⁵

Miltonin *Third Prohusion, Contra Philosophiam Scholasticam* on avoin hyökkäys Cambridgen koulutusjärjestelmää vastaan ja anomus reformin puolesta. Hän piti intensiivistä opetusta skolastisessa logiikassa ajan haaskauksena ja suosi aineita kuten historia, maantiede ja astronomia, jotka käsitelivät ihmistä ja maailmankaikkeutta. Hän esitti ajatuksia, kuten ”tieto tekee ihmisen onnellisemmaksi”, ”oppi tuo enemmän siunausta ihmisille kuin tietämättömyys” sekä ”urheilulliset harjoitukset eivät ole yhteensopimattomia filosofisten opintojen kanssa”. Milton suositteli, että skolastinen filosofia pitäisi korvata empiirisellä tiedolla: kirjoihin tuijottamisen sijaan nuorten miesten pitäisi kiertää maailmaa, nähdä, kokea, tarkastella, tutkia, etsiä. Hän ihaili Baconia (k.1626) ja kannatti tämän empiirisen tieteellisen metodin käyttöä opetuksessa. Baconilaiset koulutusreformistit olivat pieni mutta tärkeä vähemmistö Miltonin päivien Cambridgessa. Bacon (*De Augmentis*, 1623) oli ankarasti arvostellut yliopisto-opetusta ja ollut halukas näkemään, että hänen oppimis- ja opetusnäkemysensä saataisiin juurrutettua Cambridgeen.¹⁹⁶

Milton katsoi, että hänen M.A. -tutkintonsa oli arvoton piispa Laudin Englannissa, missä paavilisuuden vastustajia vangittiin ja rangaistiin. Niinpä hän hylkäsi ajatuksen pappisurasta. Kukaan ei enää voinut ottaa vastaan pappisvihkimystä, ellei vannonut kuuliaisuutta nykyisen ja tulevan piispanistuimen määräyksille. Milton julisti 1641 tulleen ”kirkosta erotetuksi”. Samasta syystä opettajan ammatti kävi hänelle mahdottomaksi. Hänelle lienee tarjottu virkaa Cambridgesta, mut-

¹⁹⁵ Hanford [1926] 1954. 355; Pattison [1879] 1932. 9; Saillens [1959] 1964. 19-20; Sharpe 1987. 118,259-262; Tillyard [1930] 1966. 13,16

¹⁹⁶ Davis 1963. 90; Hanford [1926] 1954. 356,362-363; Saillens [1959] 1964. 20; Tillyard [1930] 1966. 13-14; Wolfe 1953. 266-268

ta sekin oli mahdotonta ilman pappisvihkimystä, ja Laud piti tarkasti silmällä molempia yliopistoja. Oli välttämätöntä odottaa ja valmistautua tulevaan esteettömällä opiskelulla. Milton myös rakasti opiskelua. Hän oli päättänyt, että kuluttaisi nuoruuden energiansa universaalien tiedon omaksumiseen. Läheiset olivat huolissaan hänen rakkaudestaan oppimiseen. Heidän mielestään hän haaskasi nuoruutensa ja Cambridgen koulutuksensa, koska ei ruvennut papiksi.¹⁹⁷

Miltonin mielestä oppiminen ei loppunut kouluihin, vaan jatkui läpi koko elämän. Omassa elämässään hän toteutti tätä periaatetta. Valmistuttuaan Cambridgesta vuonna 1632 hän vetäytyi isänsä rahoituksen turvin tämän maatilalle Hortoniin opiskelemaan noin kuudeksi vuodeksi, minkä jälkeen, keväällä 1638, hän suuntasi Italiaan, missä vietti 15 kuukautta. Se oli monessa mielessä enemmän opinto- kuin virkistysmatka. Italiankielentaitoisena hän otti osaa keskusteluihin kirjallisuusakatemoissa, tutustui kuuluisiin seurapiireihin ja muinaisen Rooman muistomerkkeihin ja tapasi muiden muassa kotiarestiin määrätyn vanhan Galilein. Kuultuaan kotimaansa olevan sisällissodan partaalla Milton palasi Englantiin, ja samalla mureni hänen pitkäaikainen haaveensa pääsystä Kreikkaan, jonka kieltä ja kulttuuria hän oli intohimoisesti opiskellut ja jonne oli kiihkeästi toivonut vielä pääsevänsä. Vielä aikuisenakin, opetus- ja kirjoitustyönsä lisäksi, Milton löysi aikaa itsensä kehittämiseen lukemalla ja tekemällä lukemastaan muistiinpanoja. Tasavallan aikana hän jatkuvasti virkisti tietojaan koulutuksellisista ja tieteellisistä edistysaskeleista. Lisäksi hänellä oli lukuisia ystäviä, joiden luona hän vieraili ja joiden kanssa kävi älyllisiä keskusteluja.¹⁹⁸

Kuten opinnot, joita Milton suositteli *Of Education* -tutkielmassaan, hänen oman oppineisuutensa laajuus oli ensyklopedinen, kirjoitetun historian alkuajoista hänen omalle vuosisadalleen. Tähän renessanssin oppimisen rakkauteen kuitenkin sekoittui alusta loppuun kristillinen humanismi, jolle tieto oli hyödyllistä vain niin kauan kuin se johti parempaan elämään ja ihmisen vastuun ymmärtämiseen sekä parhaaseen mahdolliseen elämään tuon tiedon avulla. Elämän pohjimmaisten ongelmien ymmärtäminen – moraalisten, uskonnollisten, yksityisten ja kansalaisuuteen liittyvien – oli Miltonin opiskelun tavoite.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Saillens [1959] 1964. 42-43; Tillyard [1930] 1966. 16,49-50

¹⁹⁸ Parker 1968. 250; Patterson F. [1930] 1957. 113 textual notes; Smith, Nigel, Popular republicanism in the 1650's. in Armitage, Himy & Skinner 1995. 137; Wallace 1949. viii-x

¹⁹⁹ Wolfe 1953. 354-355

5.2 Ihanteita ja uudistuspyrkimyksiä

5.2.1 Reformaattoreita ja hukattuja tilaisuuksia

Erilaiset uudistuskaavailut olivat olleet renessanssista ja reformaatiosta lähtien kaikkialla puheenaiheena. Miltonin nuoruus oli aikaa, jolloin traditioita kyseenalaistettiin ja instituutioita uudistettiin. Oli selvää, että koulu oli niiden kohteiden joukossa, jotka ensimmäisenä kiinnostivat kokeilevia reformisteja. Senhetkinen järjestelmä ei tyydyttänyt ajatteliijoita, jotka halusivat koulutuksen täyttävän kristillisen humanismin ja käytännöllisen elämän vaatimukset. Haluttiin useampia yliopistoja. Toivottiin koulujen ja yliopistojen tavoitteiden ja metodien uudistamista. Ammattikuntalaitos piti korvata ammattikouluopetuksella. Ennen sisällissodan puhkeamista Lontoossa käytiin kiihkeitä väittelyjä koulu- ja yliopistoreformeista.²⁰⁰

Englannissa kaukonäköisimpien koulutuksen uudistajien joukkoon kuului Samuel Hartlib. Hartlib (k.1662) oli noin kahdeksan tai kymmenen vuotta Miltonia vanhempi. Ammatiltaan hän oli menestymätön kauppias, kutsumukseltaan energinen yhteiskuntauudistaja. Hän oli moneen suuntaan kurottava väsymätön ihmisystävä, joka pyrki ”koko maailman reformaatioon”. Hän oli yhden miehen uutispalvelu käyden laajaa kirjeenvaihtoa Englantiin ja ulkomaille, ja hän näytti tuntevan jokaisen. Hän joutui perikatoon antamalla lahjoituksia opiskelijoille, keksijöille ja tutkijoille. Hän julkaisi, käänsi ja kehotti ihmisiä kirjoittamaan. Englannissa hän tunsikin monenlaisia älymystön edustajia: tiedemiehiä, kirjailijoita, valtiomiehiä. Näiden ystävien joukkoon kuului John Milton. Hartlibille, kuten Miltonillekin, Englanti seisoikin taloudellisen, poliittisen ja teologisen reformaation kynnyksellä. Uudet aatteet vetivät häntä vastustamattomasti puoleensa. Erityisen lähellä Hartlibin sydäntä olivat toive protestanttisten kirkkojen yhdistymisestä sekä John Amos Comeniuksen koulureformin levittäminen.²⁰¹

John Amos Comenius (1592-1670/2) Böömistä oli Miltonin päivien ”demokraattisten” koulutusluonnosten johtava tulkitsija. Hänen teoriansa kielten nopeasta opettamisesta ja universaalien opetuksen toivottavuudesta oli Hartlib esitellyt englantilaiselle yleisölle pamflettien kautta jo vuosina 1637 ja 1639. Vuonna 1642 Hartlib julkaisi Comeniuksen *A Reformation of Schooles*. Jo vuosia hän oli tehnyt sinnikkäitä yrityksiä saada kukaan Englannin lainsäätäjät ja intellektuellit kiin-

²⁰⁰ Davis 1963. 89; Pattison [1879] 1932. 46; Tielsch 1980. 46-47

²⁰¹ Davis 1963. 89-90; Diekhof [1939] 1965 <1966>. 156; Hanford [1926] 1954. 94; Parker 1968. 253; Pattison [1879] 1932. 46-47; Saillens [1959] 1964. 118; Wolfe 1953. 151-158

nostumaan Comeniuksen koulutusnäkemyksistä. Hän halusi istuttaa ne englantilaisiin yliopistoihin ja edelleen muihin kouluihin.²⁰²

Comenius, kuten Bacon, toivoi aivan uutta intellektuaalista aikakautta. Hän ehdotti tiedon vallankumousta, täydellisen viisauden tuomista kaikkien saataville lyhyessä ajassa ja mahdollisimman vähäisin ponnistuksin. Comeniukselle kieli oli vain instrumentti, ei tavoite itsessään. Hän kannatti monien elävien kielten käyttöä yhden vanhojen koulujen kuolleen kielen (latina) sijasta; asioiden tietämistä sanojen sijasta; silmien ja korvien vapaata käyttöä ympäröivässä luonnossa; älykästä käsityskykyä muistin kuormittamisen sijasta. Opetuksessa kiivettävien askelmien tuli olla riittävän lyhyet ja mukautua mielen luonnolliseen rytmiin. Ketään ei pitänyt pakottaa oppimaan eikä torua, ja ruumiillinen rangaistus piti kieltää. Comenius ehdotti järjestystä konkreettisista asioista käsitteisiin, järjestyksessä: tiede, taide, moraali, uskonto. Comenius torjui ihmisten jaon syntyperän perusteella tyhmiin ja nerokkaisiin. Kyse ei ollut siitä, etteikö rahvas oppisi, vaan siitä, että opetus oli vääränlaista. Hän myös kieltäytyi rajoittamasta suunnitelmaansa vain pojille, mutta yhtyi yleiseen käsitykseen siinä, että naisia piti kouluttaa hyvin rajoitetulla tavalla: pääasiassa auttaa heitä huolehtimaan miehestään ja edistämään perheensä hyvinvointia. Suuri osa näistä ajatuksista esiintyy myös *Of Education* -tutkielmassa, vaikkei Milton myöntänytkään saaneensa vaikutteita Comeniukselta.²⁰³

Comenius ei ollut passiivinen uudistaja, vaan esitteli maailmalle omasta mielestään käytännöllisen suunnitelman, jonka perusteella hänen ihanteensa voitaisiin saattaa toteen. Hän kaavaili kaikkiin maihin, kaikkiin kyliin lastentarhoja ja kansankielisiä kouluja molemmille sukupuolille, yhteisiä latinakouluja kaupungeissa ja viimein ajanmukaisia yliopistoja ja matkustelua. Kuten Luther ennen häntä, Comenius vetosi vallanpitäjiin, jotta he toteuttaisivat hänen suunnitelmansa. Hän esitti, että koulutukseen käytetyt rahat – investoiminen inhimilliseen turvaan – ovat paljon tuottoisampia kuin aseistukseen ja valtion rakennuksiin käytetyt rahat. Erityistä toiveikkautta Hartlibissa herätti Comeniuksen vierailu Lontoossa talvella 1641-42. Comeniuksen ystävät yrittivät sinnikkäästi mutta turhaan saada Englannin parlamenttia kuuntelemaan hänen ajatuksiaan koulutuksen uudistamisesta. Kuten Miltonilla, myös Comeniuksella oli liioiteltu näkemys painetun sanan voimasta karkottaa taikausko ja edistää yksin hänen ehdottamiaan yhteiskunnallisia kokeiluja.²⁰⁴

²⁰² **Diekhof** [1939] 1965 <1966>. 156; **Parker** 1968. 253; **Wolfe** 1953. 159; **Wolfe** [1941] 1963. 356

²⁰³ **Pattison** [1879] 1932. 46; **Sharpe** 1987. 272; **Wolfe** 1953. 161-163; **Wolfe** [1941] 1963. 358-360

²⁰⁴ **Macaulay** [1934] 1957. 86-87; **Parker** 1968. 253; **Saillens** [1959] 1964. 118-122; **Wolfe** 1953. 161,165-166; **Wolfe** [1941] 1963. 360-361

Sisällissodan puhkeamisen jälkeen Comenius lähti Ruotsiin organisoimaan kouluja. Comeniuksen näkemykset levittyivät melko laajalle Lontoon älymystön keskuudessa sisällissodan aattona, mutta vaikutusta niillä ei liiemmin ollut, sillä seuraavina myrskyisinä vuosina eivät independenttejä sen enempää kuin tasa-arvotaistelijoitakaan (Levellers) edustavat pamfletistit astuneet esiin vaatimaan englantilaisille lapsille niitä etuoikeuksia, jotka Comenius oli esittänyt koko maailman lasten syntymäoikeuksina. Puritaanivallankumouksen esitaistelijat eivät onnistuneet luomaan koulutuksellisia ohjelmia ja vielä vähemmän uusia käytäntöjä. He eivät ymmärtäneet vapaan koulutuksen laajentamisen merkitystä. Uusi sukupolvi pitämään yllä tasavaltaa ja estämään kuninkuuden paluu voitiin valmentaa vain köyhemmistä säädyistä. Independentteistä yksin Milton ehdotti edes epä määräisesti uutta koulujärjestelmää.²⁰⁵

Hartlib ei luovuttanut, vaikka vuosien 1641-2 luonnostelmat olivat jääneet toteutumatta ja Comenius oli lähtenyt Englannista. Pedagogiikassa hän vannoi yhä Comeniuksen nimeen, jolta hänen omat koulutukselliset ajatuksensa olivat saaneet runsaasti vaikutteita. Hartlibilla oli omakin luonnos Englannin yhteiskunnan uudistamiseksi kansallisen koulujärjestelmän kautta, mutta yllättäen, Comeniuksesta poiketen, se muodosti kuvan jäykästä koulutushierarkiasta. Hänen koulunsa olivat neljää eri laatua tai astetta, joista ensimmäinen oli kansaa varten, joiden elämä oli käsityötä. Muut kolme olivat säätyläisiä ja aatelistoa varten, joiden täytyi kantaa vastuu yhteiskunnassa.²⁰⁶

Hartlib todennäköisesti tutustui Miltoniin *DDD*:n ilmestymisen jälkeen. He keskustelivat useita kertoja, ja Hartlib ilahtui huomattavasti, että Miltonilla oli mielipiteitä myös koulutuksen uudistamisesta. Milton ei ollut uudistusmielinen vain avioliittoa ja -eroa koskevissa mielipiteissään, vaan yhtäläisillä asenteissaan kasvatusta ja koulutusta kohtaan. Kuitenkaan Comeniuksen tutkimuksiin ja ihanteisiin, Milton sanoi, ”mieltymykseni eivät minua johda”.²⁰⁷ Silti Miltonin ajatukset koulutuksesta, vaikka erosivatkin Comeniuksesta usein perustavin tavoin, kiinnostivat Hartlibia suuresti. Hartlib pyysi ainakin yhdeksää kasvatuksesta kiinnostunutta teoreetikkoa, Milton heidän joukossaan, kirjoittamaan koulutusta koskevista ajatuksistaan tutkielman, joista useimmat hän sitten julkaisi. Aluksi Milton epäröi. Hän ihaili Hartlibia ja oli imarreltu tämän pyynnöstä. Hän oli myös täysin vakuuttunut koulutus uudistusten tärkeydestä Englannissa. Myös hetki oli otollinen. Toisaalta Milton oli edelleen kiireinen toisissa tehtävissä. Hän ei ollut hylännyt hyökkäystään avioerolakeja vastaan. Samaan aikaan, kun sai pyynnön kirjoittaa koulutuksesta, hän työskenteli

²⁰⁵ Saillens [1959] 1964. 118; Wolfe [1941] 1963. 355-356

²⁰⁶ Davis 1963. 89-90; Saillens [1959] 1964. 118; Sharpe 1987. 271

²⁰⁷ *Of Education*. 276

Bucerin käännöksen parissa. Milton kuitenkin keskeytti muut projektinsa kirjoittaakseen koulutuksesta, joten aiheen tärkeydestä ja kiireellisyydestä hänelle ei ole epäilystä.²⁰⁸

Hartlibin innostus oli tarttuvaa, ja niin Milton pani käännöstyönsä sivuun ja alkoi laatia ”valoksi ja ohjeeksi” lyhyttä selvitystä, joka antaisi yleisen kuvan hänen näkemyksistään. Milton kirjoitti:

Rakkauden Jumalaa ja ihmiskuntaa kohtaan pitäisi liikuttaa meitä enemmän kuin minkään muun. Silti koulutuksen uudistamisesta kirjoittamiseen, vaikka se on yksi suurimmista ja jaloimmista suunnitelmista, mitä voidaan ajatella, ja jonka puutteessa tämä kansa hukkuu, en ollut vielä ryhtynyt, ennen kuin vilpittömän pyyntönne ja vakavan suostuttelunne myötä. Tieto ja sen käyttäminen eivät voi muuta kuin suuresti edistää sekä totuuden leviämistä, rehellistä elämää että rauhaa.²⁰⁹

Milton julkaisi tutkielmansa *Of Education* samalla kun julkinen skandaali hänen vallankumouksellisista ajatuksistaan avioerosta vain kasvoi. Se oli Miltonin ensimmäinen kirjoitus, jolle haettiin lisenssi ja joka saapui painokomiteaan. Se rekisteröitiin virallisesti 4. kesäkuuta 1644 ja julkaistiin samana päivänä tai seuraavana, mutta ilman otsikkosivua, päiväystä ja julkaisijan tai kirjoittajan nimeä. Lähes varmuudella se oli yksityisesti painettu ja tarkoitettu rajoitettuun jakeluun, sisäpiirin lukijakunnalle. Tutkielma on kirjoitettu kirjeen muodossa Hartlibille. Se ei kuitenkaan näytä olleen yksi häntä eniten miellyttäneistä julkaisuista. Miltonin paperilla kehittyneet näkemykset saattoivat yllättää hänet ja tuottaa hänelle pettymyksen, koska ne erosivat niin selvästi Comeniuksen näkemyksistä. Saattaa jopa olla, että Hartlib torjui kirjasen, ja Milton julkaisi sen itse.²¹⁰

5.2.2 Humanistinen ja tasavaltalainen koulutusihanne

Klassisen humanismin ja tasavaltalaisuuden aateiden kannattajat esittivät koulutusta käsittelevissä tutkielmissaan ajatuksen siitä, että koulutus oli välttämätöntä hyveiden mieleen teroittamiseksi. Kirjoituksiin liittyi usein turhanpäiväisen skolastisen oppineisuuden terävä kritiikki sekä hallitsevan luokan arvostelu oppimattomaksi ja laiskaksi. Tärkeitä oppiaineita olivat humanistiset tieteet,

²⁰⁸ Davis 1963. 90; Dzelzainis in Armitage, Himy & Skinner 1995. 10; Parker 1968. 251-254; Pattison [1879] 1932. 47; Tielsch 1980. 47; Wolfe [1941] 1963. 355-356,361

²⁰⁹ *Of Education*. 275, ks. myös 291; Diekhof [1939] 1965 <1966>. 156; Parker 1968. 254

²¹⁰ Davies 1988. 167; Davis 1963. xi,90-91; Hanford [1926] 1954. 94; Parker 1968. 255-256

erityisesti retoriikka, historia ja moraalifilosofia sekä lisäksi uskonto, dialektiikka, filosofia, logiikka, matematiikka ja ainakin englannin, latinan ja kreikan kielet, joissa kielioppia painotettiin erityisesti. Moraalia ja politiikkaa koskevat kysymykset tuli oppia pyhistä kirjoituksista ja klassisilta kirjoittajilta, kuten Aristoteleelta, Cicerolta, Senecalta ja Tacitukselta. Omitut asiat tuli pitää mielessä jatkuvan harjoittelun avulla. Historia oli avainaine tulevaisuuden aktiivisten kansalaisten koulutuksessa, sillä ajateltiin, että ihmisluonto pysyi aina samana; henkilöt ja nimet muuttuivat, mutta historian tarinat kertovat aivan kuin meistä itsestämme. Historia antoi toimintaohjeita niin julkisiin kuin yksityisiin asioihin, kotimaassa ja ulkomailla.²¹¹

Moraalifilosofian tavoitteena oli opettaa, kuinka harjoittaa hyveitä aktiivisessa elämässä. Erityisesti Bacon korosti, että oppimisen suurin merkitys oli sen käytännön hyöty: se teki mahdolliseksi yhteiskunnallisten velvollisuuksien hoitamisen. Oppimatonta ihmistä pidettiin hyödyttömänä maalleen. Pelkkä kirjoihin perustuva tieto ei riittänyt, vaan tarvittiin käytännön kokemusta, joka oli korvaamatonta ensinnäkin omien asioiden hoidossa ja toiseksi julkisten velvollisuuksien täyttämässä. Siispä tämän laajan ohjelman kruunasi matkustus, mielellään osanotto diplomaattiselle matkalle. Nuorten herrasmiesten laajan koulutuksen tärkein tavoite oli valmistaa heidät aktiiviseen elämään. Oppineisuus antoi heille mahdollisuuden tulla maansa viisaiksi neuvonantajiksi, valtion hyödyllisiksi jäseniksi.²¹²

Tasavaltalaisuuteen kuuluvaan meritokratiaan viittasi ajatus, että ihmiset olivat kuin *tabula rasae* syntyessään, ja siitä seurasi, ettei niinkään heidän syntyperänsä tai peritty omaisuutensa määrittelyt heidän paikkaansa yhteiskunnassa. Koulutuksen ensisijainen merkitys korostui. Humanismin ihanteisiin kuului ajatus, että hyviä kansalaisia ja sivistyneitä miehiä olivat ne, jotka sodassa ja rauhassa muistavat maansa edun. Myös puritaanien mielestä oppineisuus oli korvaamaton ominaisuus, mutta hyödyttöä, ellei sitä liitetty toimintaan. Koulutuksen avulla selviydyttäisiin julkisista ja yksityisistä toimista. Tavoite ei ollut vain tiedon istuttaminen, vaan tiedon soveltaminen käytäntöön. Todellisen aatelin piti pystyä sekä neuvomaan että toimeenpanemaan maan asioita. Useammista Miltonin kirjoituksista löytyy halu kasvattaa koulutettu, rohkea ja vastuuntuntoinen eliitti, joka varmistaisi kansan vapauden.²¹³

Mikäli tasavallan halutaan kukoistavan ja säilyttävän itsemääräämisoikeutensa, silloin sekä hallitsijoiden että hallittavien täytyy kehittää hyveitään. Tämä oli Miltonin ehdoton mielipide ja kiinteä

²¹¹ Peltonen 1992. 140,154-155

²¹² Peltonen 1992. 39,42,136,139,156-159

²¹³ Brown in Armitage, Himy & Skinner 1995. 46; Peltonen 1992. 39,215,222-224,260

osa tasavaltalaisen ajattelun perinnettä. Elleivät yksilöt olleet halukkaita ja pystyviä asettamaan kykyjään tasavallan käyttöön, tasavalta romahtaisi. Yksilöt puolestaan voisivat luottaa tasavaltaan siinä, että se suojelisi heitä ja edistäisi hyveitä. Miltonille puritaanisen hurskauden hyve oli tietysti ensimmäisenä niiden joukossa, joita tuli kehittää. Käytännössä yhtä tärkeitä olivat oikeudenmukaisuus, harkitsevuus, kohtuullisuus ja rohkeus sekä ahneuden ja kunnianhimon halveksunta.²¹⁴

Of Education -tutkielmassaan Milton esittää idealistisen suunnitelman kyvykkäiden poikien koulutuksesta sisäoppilaitoksessa. Hänen mielessään on kuva oikeudenmukaisesta, valistuneesta, oppineesta, käytännöllisestä englantilaisten johtajasta. Tutkielmassa vuosisadat yhdistyvät niin, että sekä Kreikan esimerkki että Englannin välitön tarve kannustavat Miltonia vaatimaan myös huolellista sotilaallista koulutusta. Se on tulosta Miltonin pohdinnoista ja kokemuksista opettamisesta ja osoitus hänen kiinnostuksestaan koulutuksellisiin uudistuksiin, mutta myös uskollisuudesta humanistiselle koulutukselle, jonka hän oli saanut Pyhän Paavalin koulussa ja jota hän yritti edelleen välittää sisarenpojilleen.²¹⁵

Of Education -tutkielman sävy on *DDD*:n jälkeen yllättävän tyyni ja toiveikas. Se on ehkä enemmän kuin mikään muu Miltonin proosakirjoitus renessanssin dokumentti. Milton kuvailee oppimisen suloja ja ihailee renessanssin monitaitoista ihmistä, jonka asettaa opetusohjelmansa tavoitteeksi. Renessanssin kasvatustavoitteena oli ollut kaikkia aloja tunteva ihminen, jossa yhdistyivät aristokraattiset ihanteet sekä taiteellinen ja oppinut hovimies. Renessanssin ihanne oli yleisihminen, joka pystyi yhtä taitavasti kirjoittamaan runoja ja keskustelemaan politiikasta tai filosofiasta kuin ratsastamaan, miekkailemaan ja tanssimaan. Silti tämä pieni työ on laajempi kuin mikään yksittäinen traditio.²¹⁶

Of Education on usein sivuutettu merkityksettömänä joskin viehättävänä, mutta itse asiassa se edustaa jotain, mikä on hyvin lähellä ”tasavaltalaista hetkeä” Miltonille. Siinä hän tuo yhteen ensimmäistä kertaa poliittisissa kontekstissa monia teemoja, jotka hallitsevat hänen 1640-luvun loppupuolen ja 1650-luvun kirjoituksiaan. Hän tietysti puolusti antiikin klassikoita poliittisen viisauden koetinkivinä, ja kääntyi erityisesti Ciceron puoleen apua hakien. Hän näki ratkaisun poliittiseen kriisiin piilevän hyveen kehittämisessä ja harjoittamisessa, mikä puolestaan varmistaa, että yksilö palvelee tasavaltaa tehokkaammin. *Of Education* luo perustaa yhteiselle hyvälle. Mil-

²¹⁴ Dzelzainis in Armitage, Himy & Skinner 1995. 21-22

²¹⁵ Barker A. [1942] 1955. 63; Daniells 1963. 166; Davis 1963. 93,121; Hanford [1926] 1954. 94; Macaulay [1934] 1957. 88; Orgel & Goldberg 1991. xvii

²¹⁶ Davis 1963. 95; Laaksonen, Hannu, Myöhäiskeskiaika ja renessanssi. Maailman historian Pikkujättiläinen. Porvoo. 1991. 340-341; Tillyard [1930] 1966. 130-132

tonin mielestä nyt valmistuvien opiskelijoiden uravalintaa motivoi yksinomaan henkilökohtainen hyöty, pääasiassa kunnian- tai rahanhimo. Hän etsi todellisia johtajia johtamaan valtion ja kirkon reformaatiota.²¹⁷

Työtä voidaan toisessakin mielessä luonnehtia tasavaltalaiseksi, sillä se ilmaisee selvästi toiveen nähdä kuningasta vastaan käyty sota menestyksekkäämpänä. Milton tunsu syvää huolta parlamentin kannattajien epävakasta asemasta ja uskoi, että ainoa parannuskeino siihen oli uudenmallinen koulutus. Tosin yksi syy tämän uuden taisteluhengen takana oli muutos Miltonin uskonnollisessa vakaumuksessa. *Of Education*, kuten avioeropamfletit ja *Areopagiticakin*, heijastelee Miltonin välirikkoa presbyteerien kanssa ja tulevaa liittoa independenttien kanssa. Välirikko näyttää merkinneen Miltonille myös välirikkoa presbyteerien poliittisten oppien kanssa. He pitivät sodan perustuslaillisenä tavoitteena rajoitettua monarkiaa. Kun kuningas joutui oikeuden eteen 1649, Milton oli kiivaasti ja avoimesti anti-presbyteerinen, ja pamfletissaan *The Tenure of Kings and Magistrates* hän puolusti kuninkaan mestausta ja siten liittoutui independenttien kanssa, jotka ottivat vallan Kaarle I:n teloituksen jälkeen tammikuussa 1649. Ensimmäinen askel tähän suuntaan otettiin kuitenkin todennäköisesti jo *Of Educationissa*. Sitä paitsi presbyteerinen hallinto ei ollut onnistunut korjaamaan yliopistojen vääränlaista opetusta.²¹⁸

Of Education ei ole osa mitään tiettyä liikettä, vaikka onkin valistuneen humanistisen reformin valtavirrassa. Näkemykset perustuvat viime kädessä antiikin koulutuksellisiin ajatuksiin – Platonin, Quintilianuksen ja erityisesti Ciceron. Milton sanoo, ettei erittele kiitollisuudenvelkaansa näille ”vanhoille maineikkaille kirjoittajille”, eikä etsi sitä, ”mitä monet modernit ’Janua’s and Didactics’, useammat kuin tulen koskaan lukemaan, ovat tuoneet esiin”.²¹⁹ Tämä on väheksyvä viittaus kahden Comeniuksen työn otsikoihin. Comeniuksen töitä oli tunnettu Englannissa vuodesta 1631 asti, ja ehkä Milton sittenkin oli paljon velkaa niille. Milton nimittäin oli velkaa monet ehdotukset aikalaisilleen ja edeltäjilleen koulutuksellisessa teoriassaan. Espanjalaisen, 1500-luvulla kirjoittaneen Juan Luis Vivesin teos *De Tradendis Disciplinis* on mainittu yhdeksi tärkeimmistä vaikuttajista.²²⁰

²¹⁷ *Of Education*. 277-278; **Brown** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 51-58; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 11-14; **Patterson** F. [1930] 1957. xviii,xxvii-xxix

²¹⁸ **Davis** 1963. 121; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 11,14-15; **Orgel & Goldberg** 1991. xviii; **Worden** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 171

²¹⁹ *Of Education*. 276

²²⁰ **Davis** 1963. 89; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 13; **Hanford** [1926] 1954. 94-96; **Saillens** [1959] 1964. 119-120

Toisaalta vaikka Miltonin koulutuksellinen suunnitelma voidaan yhdistää hänen edeltäjiensä ja aikalaistensa teorioihin, hän rakensi sen vahvoille henkilökohtaisille uskomuksille ja kokemuksille. Miltonin ohjelmasta heijastuu se opetus, jonka hän oli itse saanut, osin kouluista ja tutoreilta, osin omien yksityisten ponnistelujensa kautta. Hänen mallikoulunsa tarjoaa täydellisen koulutuksen 12-21-vuotiaille pojille, minkä jälkeen he voivat, kuten hän itse teki, matkustaa ulkomaille. Hänen kokemuksensa olivat vahvistaneet hänen uskoaan, että normaaliälyiset lapset voisivat omaksua paljon enemmän tietoa muutamien ensimmäisten vuosien aikana kuin nykyinen koulujärjestelmä heiltä koskaan vaati, erityisesti, jos aikaa ei hukattaisi kielten opiskeluun niiden itsensä vuoksi ja jos kirjat valittaisiin huolella tyyliensä ja aiheensa kiinnostavuuden mukaan. Yliopisto-opiskelua, jota Milton oli pitänyt niin epätydyttävänä, ei ole otettu lainkaan lukuun suunnitelmassa. Myöskään manner-Euroopan kouluille Milton ei antanut paljon arvoa, vaan otaksui, että ne saattaisivat pian seurata hänen viitoittamaansa polkua. Hän uskoi suunnitelmansa osoittautuvan helpommaksi kuin miltä se paperilla näyttää, miellyttäväksi ja toteuttamiskelpoiseksi, ”jos Jumala niin tahtoo ja jos tällä ajalla on tarpeeksi tahtoa ja kykyä ymmärtää se”.²²¹

En pidättele teitä nyt kauempaa todistelemalla, mitä ei pitäisi tehdä, vaan ohjaan teidät suoraan mäen rinteelle, missä osoitan teille hyveellisen ja jalon koulutuksen oikean polun; työteliään kylläkin ensi askelmilla, mutta muuten niin tasaisen, niin vihreän, niin täynnä kauniita näköaloja ja soinnukkaita ääniä joka puolella, että Orfeuksen harppukaan ei ollut suloisempi. En epäile muuta kuin sitä, että teillä tulee olemaan enemmän tekemistä ajaa tylsimät ja laiskimmat nuorukaisemme, pölkkymme ja kantomme, pois jatkuvasta halusta tähän onnelliseen kasvatukseen, kuin meillä nyt on kiskoa ja vetää oivallisimmat ja toiveikkaimmat mielet tuolle typerälle kaalivalvattien ja karhunvatukoiden juhla-aterialle, mikä tavallisesti asetetaan heidän eteensä heidän herkimmän ja oppivaisimman aikansa ainoana ruokana ja huvina. Minä esittelen siksi täydellisen ja monipuolisen koulutuksen, sellaisen joka opettaa miehen toimimaan oikeudenmukaisesti, taitavasti ja jalosti kaikissa tomissaan, niin yksityisissä kuin julkisissakin, rauhan ja sodan aikana. Ja kuinka tämä kaikki voidaan tehdä 12 ja 21 ikävuoden välissä, vähemmässä ajassa kuin nyt omistetaan pelkälle kieliopilla ja sofismilla leikittelyyn, täytyy siis määritellä.²²²

²²¹ *Of Education*. 278,290-291; Davis 1963. 90; Hanford [1926] 1954. 95; Parker 1968. 252; Sallens [1959] 1964. 122-123

²²² *Of Education*. 280

5.3 Opettaja-Milton ja *Of Education* -tutkielma

5.3.1 Opetus- ja oppimismetodit sekä tavoitteet

Milton myönsi *Of Education* -kirjansa olevan vain yhteenveto. Hän rajasi näkemyksensä muutamaasi huomioon siitä, kuinka nuorukaiset saisivat paljon silloista paremman ja laajemman koulutuksen sekä määrässä että sisällössä, joka silti olisi ajallisesti paljon lyhyempi ja saavutuksiltaan varmempi. Hän esitteli täydellisen ja monipuolisen koulutusohjelman, joka oli niin kaukana kuin mahdollista siitä, minkä hän itse oli läpikäynyt Cambridgessa. Miltonin koulussa ei olisi sofismin ”rosaisia piikkejä”, ja tuo koulu, muiden samanlaisten kanssa, ei ollut tarkoitettu valmistamaan yliopistoja varten, vaan korvaamaan ne. Milton vaati yliopistojen täydellistä lakkauttamista ja koulutuksen desentralisointia. Tähänastisten kahden yliopiston sijaan pitäisi Englannin jokaisessa kaupungissa olla oma akademia, joka olisi sekä oppikoulu että yliopisto. Näin opiskelijat kaikkialla saisivat paremmat koulutusmahdollisuudet ja koko maa hyötyisi siitä. Koulun järjestys oli sisäoppilaitosmainen ja johtajan valta absoluuttinen. Tarvittiin riittävän suuri talo majoittamaan 150 henkeä, joista noin 20 olisi henkilökuntaa. Poikia olisi siis 130, joista muodostuisi heidän sotilaallisessa koulutuksessaan yksi jalkaväen komppania tai kaksi ratsuväen komppaniaa.²²³

Tavallisesti pojat osasivat lukea ja kirjoittaa englanniksi tullessaan oppikouluun 7-vuotiaina. He lähtivät 14-vuotiaina ja käyttivät yliopistossa neljä vuotta B.A.-tutkintoon ja kolme lisää M.A.-tutkintoon. Miltonin suunnittelema koulutus loppuisi samalla tavalla, kun pojat olivat 21-vuotiaita, mutta se kestäisi vain yhdeksän vuotta 14:n sijaan. Pojat tulisivat kouluun ilmeisesti luku- ja kirjoitustaitoisina, sillä alkeisopetusta Milton ei lukenut mukaan suunnitelmaansa. Muuten akademia tyydytti jokaisen tarpeen tarjoamalla täydellisen koulutuksen latinan alkeista M.A.-tutkintoon, joka Miltonin ehdotuksen mukaan poistettaisiin käytöstä. Opiskelu ja tutkinnon suorittaminen yhdessä ajoittuivat 12 ja 21 ikävuosien väliin. Sen jälkeen kaikki, paitsi ne harvat, jotka aikoivat lääkäreiksi tai lakimiehiksi, olivat valmiita maailmalle: liike-elämään, sotilaalliselle uralle tai muuhun valitsemaansa ammattiin – ei tavallisiksi kansalaisiksi, vaan julkiseen elämään, kansakunnan korkeimpien toimien haltijoiksi.²²⁴

²²³ *Of Education*. 276-281,287; Daniells 1963. 166; Dzelzainis in Armitage, Himy & Skinner 1995. 11; Hanford [1926] 1954. 359; Parker 1968. 255; Saillens [1959] 1964. 121; Tielsch 1980. 48

²²⁴ *Of Education*. 280-281,285,291; Daniells 1963. 166-167; Davis 1963. 112; Parker 1968. 254-255; Patterson F. [1930] 1957. xviii,xxvii-xxix; Saillens [1959] 1964. 121-122; Tielsch 1980. 48

Miltonin tärkein huolenaihe oli, että puritaanien hallitsemalta Englannilta puuttui johtajia. Hän halusi viipymättä luoda sille niitä ja tyytyi siksi huolehtimaan vain Englannin parempiossaisten poikien kasvatuksesta – ei niinkään ylemmän aatelin, vaan provinssiaatelin. Hänen koulunsa tavoitteena oli kouluttaa varhaisesta renessanssista periytyneen ihanteen mukainen oppinut herrasmies, jolla oli hyvät valmiudet johtajaksi. Jokaisen oppilaan täytyi kyetä täyttämään kaikki tehtävät, joihin koulutus heidät valmisti. Miltonin päivinä oli ehkä vielä juuri ja juuri mahdollista kuvitella mies, joka sopi ottamaan tehtäväkseen kaikki toimet, rauhan ja sodan aikana. Vakuuttuneena, että hänen oppilaansa tietäisivät, kuinka täyttää kaikki velvollisuutensa, sodassa ja rauhassa, oikeudenmukaisesti, pätevästi ja jalosti, Milton näki heidät armeijan johtajina, valtiomiehinä tai täyttämässä saarnastuolit. Samoin uusi koulu muovaisi filosofeja, historioitsijoita ja puhujia.²²⁵

Jalon herrasmiehen ihanne saavutettiin kuitenkin vasta Jumalan tuntemisen kautta. Siksi Miltonin koulutussuunnitelman tärkein tavoite on johdattaa oppilaat tuntemaan Jumala oikein, rakastamaan Häntä ja jäljittelemään Häntä. Se tapahtui omistamalla sielunsa todelliselle hyveelle. Historian, politiikan ja kirjallisuuden opiskelu palvelivat tätä päämäärää. Jos kysytään, miten ne johtavat Jumalaan, Miltonilla oli vastaus valmiina:

Ymmärryksemme ei tässä ruumiissa voi perustua muille kuin aistittaville asioille, emmekä voi saada selvää tietoa Jumalasta ja näkymättömistä asioista muuten kuin järjestelmällisesti tutkimalla näkyviä ja alempia olentoja. Siksi samaa metodia on seurattava kaikessa opetuksessa.²²⁶

Ihmiskunnan piti siis ensin opiskella konkreettisia perusasioita ja sitten nousta olevaisuuden suurta ketjua, joka johtaa Jumalaan. Miltonin mielestä tehokkaan pedagogiikan ensimmäinen periaate oli aloittaa helpoilla ja järkeenkäyvimmillä asioilla. Oli edettävä asteittain yksinkertaisista, konkreettisista ja aistein havaittavista asioista teoreettisempiin ja abstrakteihin aiheisiin. Tämä kehitys konkreettisista asioista käsitteisiin on yhtenevä Miltonin ajan filosofian kanssa ja tulee esille esimerkiksi Comeniuksen kasvatuskäsityksissä.²²⁷ Miltonin mukaan yliopistoissa tätä ei kuitenkaan ollut ymmärretty, minkä seurauksena opiskelijat alkoivat vihata opiskelua. He tunsivat itsensä petetyiksi ja ajautuivat huveihin ja paheisiin ja harjoittivat ammattiaan ala-arvoisella tavalla.

²²⁵ *Of Education*. 280,286,289; **Barker A.** [1942] 1955. 119; **Brown** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 51-58; **Daniells** 1963. 167-168; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 13; **Hanford** [1926] 1954. 95; **Pattison** [1879] 1932. 48-49; **Saillens** [1959] 1964. 121-122; **Tielsch** 1980. 48

²²⁶ *Of Education*. 277

²²⁷ *Of Education*. 277-278; **Barker A.** [1942] 1955. 119; **Daniells** 1963. 167; **Davis** 1963. 94; **Parker** 1968. 252; **Pattison** [1879] 1932. 49; **Saillens** [1959] 1964. 119-120

Sen sijaan, että aloittaisivat helpoimmista tieteistä, eli niistä, jotka ovat helpoimmin aistein koettavissa, yliopistot esittävät nuorukaisille logiikan ja metafysiikan kaikkein eniten älyä vaativat abstraktiot.²²⁸

Opintojen lyhyempi kesto saavutettaisiin paitsi oppiaineksen systemaattisen järjestämisen avulla, myös ottamalla huomioon oppilaan kehitys sekä uusien opetus- ja oppimismetodien ja mielenkiinnon ja motivaation ylläpitämisen avulla. Oppisisältöjen valinnan piti vastata oppilaiden kiinnostuksen kohteita ja kehitystasoa. Koko ajan oli otettava huomioon, ettei käsitellä mitään nuorille pitkäveteesiä kirjoja.²²⁹

*Commonplace Book*iin Milton oli kirjoittanut, että jokaisen lapsen luonnetta ja kykyjä pitäisi tutkia eikä pakottaa niitä erilaiseen muottiin; sillä Jumala ei ole tarkoittanut kaikkia ihmisiä samaan tehtävään, vaan jokaiselle on olemassa hänelle sopivin tehtävä. Siispä Miltonin akatemioiden piti jo varhain löytää poikien erilaiset taipumukset ja kyvyt. Heidän täytyi kohdata suuri määrä aineita. Pedagogisen metodin tuli koetella heidän kaikkia luonnonlahjojaan, paljastaa mahdolliset erityislahjakkuudet ja antaa niille mahdollisuus kehittyä. Se varmasti ”koituisi tämän kansakunnan hyväksi ja nostaisi vanhat ihailtavat hyveet ja taidot takaisin arvoonsa”.²³⁰

Paras opetusmetodi olisi teorian ja käytännön, opiskelun käsitteiden ja omien kokemusten yhdistäminen. Opiskelun perustana olivat antiikin kirjat maataloudesta, luonnontieteestä, lääketieteestä, maantieteestä, historiasta, arkkitehtuurista, taloudesta, politiikan ja sodankäynnin tieteistä, retorikasta ja grammatiikasta. Erityisesti runouden avulla voitiin löytää tie sekä klassiseen että kristilliseen oppineisuuteen. Teoreettista opetusta täydentämään kutsutaan käytännön työntekijöitä. Oppilaat hyötyvät metsästäjien, linnustajien, kalastajien, paimenten, puutarhureiden, apteekkarien, ja muissa tieteissä arkkitehtien, insinöörien, merenkulkijoiden ja anatomistien kokemuksista. Näin Milton liitti opetukseensa Baconin empiirisen tieteellisen metodin aineksia.²³¹

Edellytys oppimiselle oli Miltonin mukaan useiden vanhojen kielten hallitseminen. Häntä miellyttivät antiikin oppikirjat, jotka oli useimmiten kirjoitettu latinaksi tai kreikaksi. Kuitenkin painotus oli alusta alkaen asiassa, ei ilmaisussa. Kieltä ei opiskeltu sen itsensä vuoksi, vaan se esiteltiin

²²⁸ *Of Education*. 278-279

²²⁹ *Of Education*. 277-279,282; **Barker** A. [1942] 1955. 119; **Daniells** 1963. 167; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 11; **Hanford** [1926] 1954. 95; **Tielsch** 1980. 48; **Tillyard** [1930] 1966. 131

²³⁰ *Commonplace Book*. 153-154; *Of Education*. 290; **Davis** 1963. 94; **Parker** 1968. 255; **Tielsch** 1980. 48

²³¹ *Of Education*. 284; **Barker** A. [1942] 1955. 119; **Davis** 1963. 94; **Parker** 1968. 255; **Tielsch** 1980. 48

opiskeltavan aineen palveluksessa; kieli oli vain ”instrumentti, joka siirtää meille tietämisen arvoiset asiat”.²³²

Koulutuksen pitäisi olla houkuttelevaa ja oppimisen miellyttävä tehtävä opiskelijoille. Opetuksen laatu oli siis yhtä elintärkeä kuin opinto-ohjelmakin. Milton on vakuuttunut, että hänen koulupoikansa tulisivat olemaan täynnä ylitsevuotavaa intoa hallita opiskeltujen aineiden joukko, iloitsevat hänen ehdottamistaan harjoituksista ja kukoistavat ruokavaliolla, jonka hän lyhyesti neuvoo. Yksi varoitus vielä: opiskelu olisi työlästä ensimmäisillä portailla, mutta myöhemmin helppoa.²³³

Opettajan persoonallisuus oli elintärkeä elementti kasvatustyössä. Milton varoitti, että hänen suunnitelmansa ei missään nimessä ollut ”nuoli ammuttavaksi jokaiselle miehelle, joka lukee itsensä opettajaksi”. Opettajan tärkein taito oli suunnitella sellaisia oppitunteja, että oppilaat halukkaasti tottelevat häntä, oppivat rakastamaan opiskelua ja hyveitä ja heissä herää suuri toive elämässään ”olla rohkeita ja kunnioitettavia patriootteja, rakkaita Jumalalle ja tunnettuja kaikkina aikoina”. Suostuttelu, ajoittaiset uhkaukset ja, kaikkein tehokkaimpana, henkilökohtainen esimerkki tuottaisivat ahkeruutta, Milton julisti. Hyvän opettajan pitäisi pystyä nopeasti huomaamaan oppilaidensa luonnolliset taipumukset. Milton uskoi, että jos opettaja pystyy herättämään oppilaissa todellisen oppimisen rakkauden, omistautumisen luonteen kehittämiseksi älyn ohella, hänen suunnitelmansa osoittautuisi helpoksi, miellyttäväksi ja hyvin mahdolliseksi.²³⁴

5.3.2 Opinto-ohjelma

Miltonin opinto-ohjelma on lähes täysin klassinen: se mainitsee noin 50 kreikan- ja latinankielistä kirjoittajaa, mutta mainitsee Raamatun lyhyesti vain kolme kertaa. Opinto-ohjelma on ankara: se sisältää paitsi lähes koko kreikan ja latinan kirjallisuuden edustavien teosten lukemisen ja kaikkien tieteiden, niiden sovellutusten sekä taiteiden opiskelun niistä, myös italiaa, hepreaa, syyriaa ja jo-

²³² *Of Education*. 277; Daniells 1963. 167; Dzelzainis in Armitage, Himy & Skinner 1995. 11; Hanford [1926] 1954. 95; Tielsch 1980. 48; Tillyard [1930] 1966. 131

²³³ *Of Education*. 281-282,291; Davis 1963. 93-94; Parker 1968. 255

²³⁴ *Of Education*. 282,291; Dzelzainis in Armitage, Himy & Skinner 1995. 13; Parker 1968. 252; Saillens [1959] 1964. 123-124; Tillyard [1930] 1966. 132

pa kaldeaa sekä täyden sotilaskoulutuksen. Milton halusi jokaisen pojan opiskelevan tämän laajan opinto-ohjelman. Monipuolisen listan ulkopuolella on vain harvoja aineita, joita kukaan oppilas voisi hallita. Milton jakoi oppilaittensa päivät kolmeen osaan: opintoihin, harjoituksiin ja ruokavalioon. Koulupäivä alkaa luultavasti samoin kuin ajan oppikouluissa aamu-kuudelta. Keskipäivällä pidetään tauko harjoituksia, ateriala ja lepoa varten. Sitten palataan koulutyöhön, ja uskonnollista opetusta annetaan vielä illalla ennen nukkumaan menoa.²³⁵

Pojat tulevat Miltonin kouluun luku- ja kirjoitustaitoisina. Ensin heille opetetaan latinan kieliopin perusasiat sekä oikea ääntäminen. Seuraavaksi, heidän latinankielensä kehittämiseksi ja sopivan asenteen juurruttamiseksi koko koulutusprosessia kohtaan, Milton lukee jonkun klassisen kirjoittajan helpon ja miellyttävän koulutusta koskevan kirjan pojille. Matematiikka alkaa myös tässä vaiheessa. Milton otti matematiikan mukaan opinto-ohjelmaan aikaisemmin kuin hänen aikalaisillaan oli tapana, ja hän pani aineen perinpohjaiselle opiskelulle suuren painon. Iltaisin heille opetetaan uskonnon perusteita ja Raamatun kertomuksia. Opittuja kieliä ei kuitenkaan unohdeta, vaan oppilaat oppivat ne helposti ja miellyttävällä tavalla muiden aineiden opiskelun yhteydessä.²³⁶

Kun alustavat opinnot on saatu päätökseen, Milton panee oppilaansa lukemaan perusteoksia ympäröivästä maailmasta, alkaen maataloutta käsittelevistä kirjoista, joita valistuneet englantilaiset herrasmiehet tuona aikana opiskelivat. Tämä voisi johtaa parempaan kansalliseen maatalouteen. Milton toivoi, että hänen järjestelmänsä viehättäisi myös ulkomaalaisia opiskelijoita ja sitä kopioitaisiin ulkomailla. Maatalouden opiskelu oli aivan luonnollista, sillä Lontoo, vaikka olikin tuolloin Englannin suurin kaupunki, oli vielä pikkukaupunki, ja muita kaupunkeja voitaisiin melkein kutsua kyliksi. Maatalous oli tärkein elinkeino, joten kiinnostus maatalouteen ja suuriin tiluksiin oli nuorisolle itsestään selvää. Lisäksi tänä aikana oltiin jatkuvasti kiinnostuneita paremmista viljelymenetelmistä. Muiden muassa Hartlib kirjoitti useita pamfletteja aiheesta, ja pani alulle esimerkiksi luonnoksia soiden kuivattamiseksi. Hän lienee ollut ensimmäinen, joka ehdotti collegea, jossa opiskeltaisiin vain maataloutta. Epäilemättä hän ja Milton olivat usein puhuneet näistä suunnitelmista.²³⁷

²³⁵ *Of Education*. 281; **Davies** 1988. 13; **Davis** 1963. 94,112; **Hanford** [1926] 1954. 95; **Saillens** [1959] 1964. 120

²³⁶ *Of Education*. 277-278,281-282; **Davis** 1963. 94,113; **Saillens** [1959] 1964. 120

²³⁷ *Of Education*. 282,291; **Davis** 1963. 94; **Patterson** F. [1930] 1957. 113 textual notes

Maatalouden jälkeen tulee modernien kirjailijoiden avulla karttojen ja karttapallon käytön opettelu. Samaan aikaan aloitetaan kreikka, samaan tapaan kuin latina aikaisemmin. Edetään historiassa, luonnontieteessä, matematiikassa ja fysiikassa. Sitten opinto-ohjelma laajenee: tulevat maantiede, astronomia, (jota veljenpojat opiskelivat vanhaa ptolemaiolaista järjestelmää edustavista kirjoista; kopernikaanista astronomiaa käsitteleviä kirjoja Milton ei suositellut, vaikka oli tavannut itse Galilein) linnoittamistaito, arkkitehtuuri, tekniikka sekä navigointi. Luonnontieteessä edetään meteorologiasta, minerologiasta, kasvi- ja eläintieteestä anatomiaan ja lääketieteen perusteisiin, joiden avulla Milton uskoi oppilaidensa kykenevän tulevaisuudessa, paitsi toimimaan lääkäreinä itselleen ja ystävilleen, myös tilanteen vaatiessa pelastamaan armeijan! Samaan aikaan käytännön asiantuntijat – kauppamiehet, lammaspaimenet, merimiehet, metsästäjät, apteekkarit ja muut – tulevat selittämään menetelmiään oppilaille. Unohtumaton tuulahdus käytännön tietoa saisi kuuluisat kreikan- ja latinankieliset runoilijat kuulostamaan helpoilta ja miellyttäviltä.²³⁸

Miltonin mielestä oppilaiden, varsinkaan vanhempien, jotka ovat jo hankkineet hyvät perustiedot, ei tarvitse opiskella yhtä ahkerasti keväisin kuin muulloin. Jatkuvien kotitehtävien lisäksi on toinenkin, nautinnollisempi, keino hankkia kokemusta. ”Vuodenaikoina, kun ilma on tyyni ja miellyttävä, olisi vahinko ja loukkaus luontoa kohtaan olla menemättä ulos ja näkemättä sen rikkauksia ja ottamatta osaa sen riemuun taivaan ja maan kanssa.” Keväällä vanhemmat opiskelijat ratsastavat seurueissa järkevien ja vakaiden oppaiden kanssa kaikkialle maahan oppien ja tehden havaintoja puolustusta ajatellen vahvoista paikoista, rakennusten ja maaperän eduista, kaupungeista ja viljelmistä, satamista ja kauppapaikoista. Ulkomaille matkustamista Milton suositaa myös; olihan hän itsekin viettänyt opintojensa päätteeksi muutaman vuoden Euroopassa.²³⁹

Näin vahvoilla taustatiedoilla Milton uskoo, että hänen nyt noin 18-vuotias hypoteettinen johtajansa (Phillipsin pojat olivat nuorempia) on valmis vuoteen, joka on omistettu suuren kirjallisuuden opiskelulle alkuperäiskielillä. Pojat ovat omaksuneet hyvät perustiedot ja ovat valmiita pohdiskelemaan moraalisia kysymyksiä. Antiikin etiikkaa käsittelevää kirjallisuutta täydennetään ja tasapainotetaan päivän päätteeksi lukemalla Raamattua. Tässä vaiheessa oppilaat ovat helposti oppineet italian kielen. Seuraavaksi voidaan aloittaa talouden hoidon opiskelu. Pojat lukevat historiikkeja, sankarirunoja ja klassisia tragedioita sekä kuuluisia poliittisia puheita, joista jotkut ovat mieleen painamisen arvoisia ja joita lukiessa oikeaan ääntämiseen ja oikean ”hengen” löytämiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Niitä luetaan, ei vain kielellisesti sujuvasti, vaan myös

²³⁸ *Of Education*. 283-284,290; Davis 1963. 9,114; Saillens [1959] 1964. 120

²³⁹ *Of Education*. 290-291; Parker 1968.252; Saillens [1959] 1964. 124

äyllisen tietoisuuden ja tunteen tasolla. Selvästi, Miltonin mielestä, kirjalliset mestariteokset vaativat riittävää valmistautumista ja jonkinlaista kypsyyttä.²⁴⁰

Seuraava askel on politiikan opiskelu; pojista tulisi valtion vahvoja tukipilareita. He sukeltavat lain ja oikeudenkäytön perusteisiin. Milton lukisi huolellisesti Mooseksen lain sekä kreikkalaisten, roomalaisten ja saksien lait ennen siirtymistä Englannin siviilioikeuteen ja asetuksiin. Poikien uskonnollista opetus nousee korkeammalle tasolle: sunnuntaisin ja iltaisin opiskellaan teologian tärkeimpiä kysymyksiä ja kirkkohistoriaa. Hebrean kieli on opittu; siispä Raamattua voidaan nyt lukea alkuperäiskielellä. Myös kaldea ja syyria voidaan lisätä kielten kokoelmaan. Oikea järjestys on hyvin tärkeä.²⁴¹

Renessanssin koulutus pani tavallisesti sekä logiikan että retoriikan opetusohjelman aikaisempaan vaiheeseen, mutta Milton säästää ne käytännöllistä tarkoitusta varten. Logiikan opiskelu alkaa, kun oppilaat ovat omaksuneet universaalien näkemyksen asioihin. Se täytyy sijoittaa oikealle paikalleen, eikä sitä saa opettaa enemmän kuin on tarpeellista. Logiikkaa seuraa retoriikka, minkä jälkeen viimein tulee runous, vähemmän taitava ja hieno, mutta yksinkertaisempi, tunteellisempi ja intohimoisempi. Oppilaat huomaavat pian, kuinka halveksittavia olentoja tavalliset riittelijät ja näytelmäkirjailijat ovat; ja he näkevät, miten loistavaa ja suurenmoista käyttöä runoudella voi olla, niin jumalallisissa kuin inhimillisissä tarkoituksissa.²⁴²

Milton halveksi aikansa koulutuskäytäntöä, joka pakotti nuorukaiset kirjoittamaan, kun heillä ei ilmiselvästi ollut mitään sanottavaa, eikä arvostelukykystä tuttavapiiriä, jolla olisi imitoitavaksi kelpaavia tyylejä. Hänen mukaansa on mieletön vaatimus pakottaa lasten tyhjät mielet kirjoittamaan aineita, runoja, ja puheita, jotka ovat kypsimmän arvostelukyvyn, pitkän lukemisen ja tarkkailun tuloksia. Vasta kypsemässä iässä, kun oppilaalla on jotakin sanottavaa, pitäisi hänen harjoittaa omaa kirjallista ja puhetaidollista ilmaisuaan. Jo Cambridgessa Milton oli väittänyt, että aidon puhujan täytyy ensin omaksua perusteellinen tietous kaikista tieteistä ja taiteista ennen kuin hänen voi odottaa kirjoittavan hyvin. Tämä oli harkittu näkemys mieheltä, joka itse oli kirjoittanut julkaisukelpoista runoutta 15-vuotiaana.²⁴³

²⁴⁰ *Of Education*. 284-286; **Parker** 1968. 251-252,256-257; **Saillens** [1959] 1964. 121

²⁴¹ *Of Education*. 285; **Daniells** 1963. 168; **Parker** 1968. 256; **Saillens** [1959] 1964. 120

²⁴² *Of Education*. 286; **Parker** 1968. 257; **Saillens** [1959] 1964. 124

²⁴³ *Of Education*. 278; **Davies** 1988. 166; **Parker** 1968. 253,257; **Tielsch** 1980. 48

Siispä opinto-ohjelman viimeinen vuosi omistetaan vain yhdelle asialle – kirjoittamiselle. ”Nyt eikä yhtään aikaisemmin on oikea aika tehdä heistä kykeneviä kirjoittajia ja runoilijoita... Tai jos he puhuvat parlamentissa tai neuvostossa, kunnia ja huomio odottavat heidän huulillaan.” Lopultakin oppilailla on jotakin, mistä kirjoittaa, jotakin perustaa mielipiteiden esittämiselle sekä kriittistä arvostelukykä ja makua. Näin oppilaiden sivistystyö saavuttaa kliimaksinsa valistuneissa, kypsyyttä vaativissa harjoituksissa runouden ja proosan tuottamiseksi. Ne olivat harjoituksia, joista Milton itse oli suoriutunut erinomaisesti. Täytyy muistaa, että hänen tavoitteensa ei ollut tuottaa runoilijoita, kuten hän itse, tai ammattikirjoittajia, vaan pikemminkin johtajia, jotka kykenisivät ilmaisemaan itseään kaunopuheisesti, loogisesti ja pitävästi.²⁴⁴

Laatiessaan tätä opiskelun ”metodikurssia” Milton tunnusti välttämättömäksi ajoittaisen palautuksen taaksepäin ja asioiden kertaamisen, ”kunnes he ovat lujittaneet ja kiinteästi yhdistäneet tietonsa täydelliseksi kokonaisuudeksi”. Tällaisiin opintoihin uljaan ja jalosyntyisen nuorison piti Miltonin mielestä uhrata nuoruutensa, ellei se sitten luottaneet enemmän kuolleisiin esi-isiinsä kuin itseensä. Toisin kuin Hobbes Milton näki tällaiset klassisesti koulutetut valtiomiehet ja puhujat, ei tasavallan tuhoajina, vaan sen pelastajina.²⁴⁵

5.3.3 Harjoitukset ja sotilaskoulutus

Humanistinen traditio korosti oman maan kansalaisista koostuvan armeijan ylläpidon merkitystä. Kansalaisen velvollisuus oli puolustaa maataan. Todellisen aatelin luominen ja ylläpito riippui oikeanlaisesta koulutuksesta, joka paitsi antoi valmiudet toimia neuvonantajina, myös kasvatti lapset valmiiksi sotaan. Jatkuva harjoittelu oli äärimmäisen tärkeää, sillä muuten miehistä tulisi heikkoja ja sopimattomia mihinkään toimeen. Vuonna 1644 Englanti oli sodassa, ja viimeisten vuosien tapahtumat osoittivat tarvetta parempikuriseen sotilasainekseen. Parlamentti oli epätoivoinen armeijansa suhteen. Milton oli hyvin huolestunut pystyvien upseerien koulutuksesta ja tarjosi ongelmaan ratkaisua.²⁴⁶

²⁴⁴ *Of Education*. 286-287; **Davis** 1963.90; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 13; **Parker** 1968. 257

²⁴⁵ *Of Education*. 287; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 13-14; **Parker** 1968. 257

²⁴⁶ **Parker** 1968. 256; **Peltonen** 1992. 36-39,187-189,215,219,222-224,228; **Saillens** [1959] 1964. 122

Miltonin akatemian lukujärjestykseen sisältyy vuodenajasta riippumatta noin puolitoista tuntia ruumiillisia tai sotilaallisia harjoituksia joka päivä, mieluiten ennen päivällistä iltapäivällä. Kuten kaiken muunkin opetuksessa, ruumiinharjoitusten tulee olla miellyttäviä ja niin käytännöllisiä kuin mahdollista. Niiden lisäksi Milton kaavailee oppilas-upseereilleen oppitunteja todellisesta mielenlujuudesta ja kärsivällisyydestä. Harjoituksista ensimmäinen ja tärkein on aseiden käytön opettelu. On luultavaa, että Milton itse opetti miekkailua nuorille suojateilleen, kun he olivat tarpeeksi vanhoja käsittelemään aseitaan. Hän itse kantoi miekkaa aina liikkuessaan ulkona ja oli taitava käsittelemään sitä. Hänen mielestään kaikkien nuorten miesten piti osata käsitellä aseitaan tarkasti, ”puolustautua ja iskeä turvallisesti reunalla tai kärjellä; tämä pitää heidät terveinä, ketterinä, vahvoina ja hyväkuntoisina, ja on myös todennäköisin keino saada heidät kasvamaan suuriksi ja täyttää heidät jalolla ja pelottomalla rohkeudella”.²⁴⁷

Sotilaallisissa harjoituksissa opiskelijat, urheilumielessä, mutta suurella tarkkuudella, tekevät sulkeisharjoituksia, ratsastavat ja oppivat sotilaan perustiedot kaikissa taistelun, marssin, leiriytymisen, linnoittamisen, piirityksen ja pommittamisen taidoissa, ja kaikkien vanhojen ja uudenaikaisten sotajuonien, taktiikoiden ja sotimisoheiden avulla he voivat, kuin pitkästä sodasta palanneina, astua esiin uudistuneina ja täydellisinä johtajina maansa palvelukseen. Harjoitusten lisäksi he vierailivat linnoitetuksissa, asevarastoissa ja laivastossa, missä he oppivat purjehduksen ja meritaistelun käytännön taitoja.²⁴⁸

Vastapainoksi ja virkistykseksi Milton ehdottaa ruumiinharjoituksia seuraavaa välttämätöntä lepotaikoa, jonka aikana kuivatellaan hikeä ja kuunnellaan tai opetellaan musiikkia, soitetaan urkuja ja luuttua ja lauletaan. Milton uskoo lujasti musiikin jalostavaan voimaan: se vaikuttaa suuresti luonteeseen ja tapoihin, pehmentää ja laimentaa moukkamaisesta karkeutta ja hämmentäviä intohimoja. Syyt tähän melko epätavalliseen musiikin painottamiseen löytyvät Miltonin henkilökohtaisesta innostuksesta.²⁴⁹

²⁴⁷ *Of Education*. 288; **Parker** 1968. 252

²⁴⁸ *Of Education*. 289-290; **Parker** 1968. 255-256; **Saillens** [1959] 1964. 122

²⁴⁹ *Of Education*. 288-289; **Davis** 1963.90; **Parker** 1968. 257; **Saillens** [1959] 1964. 120; **Tielsch** 1980. 49

5.4 Teoriasta käytäntöön

5.4.1 Edward Phillips ja muut Miltonin oppilaat

Akateeminen opetussuunnitelma, jonka Milton kirjeessä hahmottelee, on hyvin rikas ja kokoaa yleiset periaatteet, joita Miltonin seurasi opettaessaan Phillipsin poikia. Edward Phillipsin kuvaus opinnoistaan nimeää lukuisia opiskeltuja kirjoittajia ja osoittaa, että noin neljä ensimmäistä vuotta Miltonin luonnostelmassa olivat suora tuote hänen kokemuksistaan opettamisesta ja ne sisälsivät vain hiukan yksityiskohtien parantelua. Milton oli toteuttanut käytännössä sitä mitä nyt julisti. Tämä tosiasia antaa erityistä mielenkiintoa hänen opetusohjelmansa jälkimmäiseen osaan – hänen suunnitelmiansa oppilaitaan varten.²⁵⁰

Palattuaan Italiasta 1639 Milton asettui asumaan Lontooseen, mutta hänellä ei ollut halua ryhtyä mihinkään ammattiin. Vanhempi Milton tyytyi elättämään poikaansa, josta oli ylpeä, ja auttamaan häntä valmistautumisessa johonkin vielä tuntemattomaan suureen tehtävään. Vuonna 1640 Milton muutti suurempaan taloon ja otti luokseen asumaan ja opetettavakseen sisarenpoikansa Edward ja John Phillipsin. Edward oli tuolloin 9- tai 10-vuotias, John, Miltonin erityisholhokki, oli runsaan vuoden nuorempi. He olivat Miltonin ensimmäiset oppilaat ja ainoat henkilöt, joiden tiedetään olleen hänen täyden pedagogisen vaikutuksensa alaisina. Edward näyttää asuneen Miltonin luona noin kuusi vuotta, John ehkä hiukan pitempään. Milton piti opettamista raskaana mutta mitä mielenkiintoisimpana sivutoimena.²⁵¹

Vuonna 1643, kun kävi selväksi, ettei Mary palaisi kotiin, Milton alkoi ottaa vastaan muitakin oppilaita, mutta vain läheisten herrasmiesystäviensä poikia. Edward Phillipsin mukaan Miltonilla ei koskaan ollut aikomusta perustaa yleistä koulua opettaakseen seudun kaikkia nuoria poikia, vaan hän oli halukas suomaan oppineisuutensa ja tietonsa vain sukulaistensa ja joidenkin läheisten herrasmiesystäviensä pojille. Hänellä ei ollut vaikeuksia löytää niitä muutamaa oppilasta, jotka antoivat hänelle riittävän toimeentulon. Oppilaiden nimistä ei ole varmuutta, mutta yksi heistä näyttäisi olleen Cyriack Skinner, joka oli marraskuussa 1643 16-vuotias, ja myöhemmin yksi Miltonin uskollisimmista opetuslapsista ja ystäväistä. Hän oli melkein kolme vuotta vanhempi kuin Edward Phillips. Kun *Of Education* seuraavana vuonna ilmestyi, ei uuden koulun tarve jäänyt kaikilta huomaamatta. ”Lontoon kuningatar”, viisas ja arvostettu lady Ranelagh, uskoi poikansa,

²⁵⁰ Parker 1968. 256

²⁵¹ Davis 1963. 91; Hanford [1926] 1954. 96-97; Orgel & Goldberg 1991. xvii; Parker 1968. 256; Pattison [1879] 1932. 43-44; Sallens [1959] 1964. 83,140-141; Tillyard [1930] 1966. 91

Robert Jonesin, ja veljenpoikansa, Barrimoren jaarlin, Miltonin käsiin. Vuonna 1646 Miltonilla oli 12 oppilasta. Edellisenä vuonna hän oli jälleen muuttanut suurempaan taloon oppilaidensa ja kotiin palanneen vaimonsa perheen vuoksi. Kuitenkin jo samana vuonna hän isänsä kuoltua luopui opettamisesta ja isosta talostaan.²⁵²

Milton käytti alkuperäisessä pienessä koulussaan monia ideoita, joita esitti kirjasessaan. Koulutussuunnitelman käytännöllisestä toimivuudesta hänen itsensä soveltamana ei ole paljoakaan todistusaineistoa. Suurempaa oppilasjoukkoa hän opetti vain hetken – ehkä nuorukaisten luonne ei kestänyt hänen opetuksensa ankaruutta. Sisarenpoikien kohdalla tulos ei ollut toivotunlainen. Edward Phillipsin kuvaukset Miltonin kuuden vuoden ajan harjoittamasta opettajan ammatista ovat osa *Of Education* -kirjaseen taustaa. Edward piti enonsa muistoa suuressa arvossa. Hän kirjoitti Miltonin opetuksesta: ”En pidä sitä epäasiallisena. Useat kirjailijat, sekä latinan- että kreikankieliset, soljuivat ohi 15- tai 16-vuotiaana hänen erinomaisen arviointinsa ja opetustapansa kautta, korkealla tavallisten koulujen (joissa sellaisista kirjailijoista on tuskin koskaan kuultukaan) pikkumaisuuden yläpuolella.” Kuvaus täydentää Miltonin kirjallista teoriaa, mutta Edward puhui vain opetuksen määrästä. Miltonin metodeista ei ole kuvausta yhdeltäkään oppilaalta. Mitään suurmiehiä Phillipsistä ei tullut. Edward oli kunniallinen mies, ja joissakin teoksissaan hän näytti heijastelevan Miltonin ihanteita. Nuorempi veli, John, kapinoi enonsa ihanteita vastaan pilkaten Cromwellia ja tämän tovereita jo ennen tasavallan hallinnon kaatumista.²⁵³

Jos Milton koskaan vakavissaan toivoi jommankumman Phillipsin olevan esimerkkinä ”täydellisen ja monipuolisen koulutuksen” hyveistä, hänen on varmasti täytynyt pettyä. Silti tuntuu, ettei tästä negatiivisesta tuloksesta voida vetää päätelmiä järjestelmän pätevyydestä eikä Miltonin henkilökohtaisesta kyvystä saada se toimimaan. Noin vuonna 1644 hän opetti viittä muinaista kieltä, italiaa, historiaa, etiikkaa ja monia muita aineita noin kymmenelle nuorelle miehelle luultavasti hyvällä menestyksellä. Milton antoi tunteihinsa saman energian, minkä antoi kaikkiin muihinkin tekemisiinsä. Hän halusi löytää paikan kaikelle, mikä oli mahdollista oppia, joten päivässä oli harvoja tunteja, jotka eivät kuluneet opetukseen. Opettamalla hän jossain määrin kasvatti omaan tietämystään.²⁵⁴

²⁵² Bailey [1915] 1957. 54; Davis 1963. 93; Parker 1968. 248,258; Pattison [1879] 1932. 44,85-87; Saillens [1959] 1964. 118,124,139

²⁵³ Davis 1963. 91-93; Hanford [1926] 1954. 34,96-98; Parker 1968. 256-259; Patterson F. [1930] 1957. xviii, xxvii-xxix; Pattison [1879] 1932. 45

²⁵⁴ Hanford [1926] 1954. 34,98; Pattison [1879] 1932. 45; Saillens [1959] 1964. 118

Phillipsin poikien opinto-ohjelma on saatu selville. Heidän lukujensa laajuus oli huomattava. He omaksuivat vuodessa hyvän työskentelytaidon latinassa ja kreikassa ja käyttivät näitä kieliä viipymättä oppiakseen maatalouden, matematiikan ja useiden muiden tieteiden ja niiden sovellusten perusteet. Kreikan ja latinan opiskeluun käytetty aika ei estänyt tärkeimpien itämaisten kielten, heprean, kaldean ja syyrian, oppimista lukemalla muinaisia tekstejä, esimerkiksi Raamatua, alkukielellä. Lisäksi pojat tutustuivat useisiin taiteisiin ja tieteisiin sekä italian ja ranskan kieliin runouden sekä historian ja maantieteen kirjojen avulla. Sunnuntain työnä oli enimmäkseen lukea kappale kreikankielisestä Raamatusta, kuunnella Miltonin oppinutta selontekoa siitä ja kirjoittaa hänen sanelunsa mukaan osa esimerkiksi jostakin tärkeimpien kirkkoisien tutkielmasta. Miltonin ohjelman vaihe, jossa oppilaat tekivät tutustumisretkiä kartuttaakseen käytännön kokemuksiinsa, toteutui luultavasti rajallisesti, koska matkustaminen Lontoon ulkopuolelle oli 1643-44 vaarallista.²⁵⁵

Miltonin ensimmäinen vaimo kuoli usein sisarenpoikien itkevän kun heitä lyötiin, kertoo Aubrey teoksessaan *Minutes of the Life of Mr. John Milton*. Sitä on joskus arveltu yhdeksi syyksi Maryn lähtöön. Aubrey sanoo kuitenkin myös, että samalla kun oli toisaalta ankara, Milton oli tuttavallinen ja luonteva keskustellessaan poikien kanssa. Hän lauloi ja rukoili oppilaittensa kanssa. Hän jakoi aikansa kirjojensa, oppilaidensa ja fyysisten harjoitusten välillä, sillä hän piti hengen ravinnon ohessa huolta myös ruumiistaan ja fyysisestä kunnostaan. Milton kirjoitti myös itse joitakin oppikirjoja, mutta ajankohtaa ei tarkalleen tiedetä. Ainakin ne julkaistiin paljon myöhemmin. Yksi kirjoista oli yksinkertaistettu latinan kielioppi. Toinen oli *Logiikan tiede (Art of Logic)*, latinaksi kirjoitettu yritys selventää Peter Ramusin *Dialectica*-teoksessa esitettyä logiikan systeemiä, jota Milton oli opiskellut Cambridgessa.²⁵⁶

Edward Phillipsin ironinen kommentti saamastaan koulutuksesta on yhä kohtuullinen kritiikki Miltonin opinto-ohjelmaa ja opetusmetodia kohtaan: ”Nyt kun henkilöt, niin pitkälle muokatut sekä uskonnollisen että inhimillisen kirjallisuuden korkeimmilla poluilla, olivat omaksuneet hänen oppinsa samalla älyn ja käsityskyvyn tarkkuudella, samalla ahkeruudella, innolla ja tiedonjanolla, jolla opettaja itse oli varustettu, mitä älyä ja oppimisen ihmeitä he olisivatkaan voineet osoittaa!” Halu tietää ja kokea kaikki tekee Miltonin opinto-ohjelmasta ylimitoitettun. Peruskursseja ei ole. Jokainen aine on hallittava, ja opiskeltavien kirjojen lista näyttäisi uskomattomalta, ellemmme tietäisi, että Milton itse oli opiskellut ne kaikki. Hän oli ollut koulupoikana nero. Hänen sisaren-

²⁵⁵ Davis 1963. 91-92; Hanford [1926] 1954. 35; Parker 1968. 251; Saillens [1959] 1964. 118

²⁵⁶ Davis 1963. 91; Parker 1968. 259; Patterson F. [1930] 1957. xxii; Saillens [1959] 1964. 87-88, 118

poikansa ja muut oppilaansa ponnistelivat läpi massiivisen opinto-ohjelman hikoillen ja aika ajoin kyynelehtien. Epäilyksettä Milton yliarvioi keskivertonuorukaisten omaksumiskyvyn.²⁵⁷

5.4.2 Miltonin tyttäret

Milton sai ensimmäisen vaimonsa, Maryn, kanssa yhteensä neljä lasta, joista ainut poika, John, kuoli jo pikkuvauvana. Tyttäret eivät olleet perineet isänsä lahjakkuutta tai älyllisiä taipumuksia, vaan näyttävät tulleen enemmän äitiinsä; heidän lahjattomuutensa saattoi tosin olla seurausta myös huonosta huolenpidosta ja koulutuksen puutteesta. Miltonilla oli koulutettuja naisia ystäväpiirissään, mutta mitä tuli naisten koulutukseen, sitä koskevissa mielipiteissään hän näyttää olleen jopa aikaansa jäljessä. *Of Education* -tutkielman koulutukselliset ihanteet koskevat pelkästään poikia, eikä Milton myöhemmissäkään pamfleteissaan laajentaessaan näkemyksiään koulutuksesta maininnut sanallakaan tyttöjä. Miltonin moraalikäsitteet ja käsitys naisten älyllisestä alemmuudesta tekivät hänestä despoottisen isän kolmelle äidittömälle tyttärelleen.²⁵⁸

Miltonin tyttäret jäivät vaille vanhempien huomiota. Mary kuoli varhain, eivätkä Miltonin kaksi seuraavaa vaimoa tulleet toimeen tyttöjen kanssa. Milton oli hyvin kiireinen ja jätti heidät enimmäkseen palvelijoiden huostaan. Näyttää siltä, ettei isä vaivautunut myöskään kouluttamaan tyttäriään. Voi olla, että hän ei koskaan antanut heille edes mahdollisuutta, olettaen olevan turhaa kouluttaa heitä kuten järkeviä olentoja. On tietysti myös mahdollista, että hän yritti ja epäonnistui. Heidän serkkunsa, Edward Phillipsin kertomus siitä, kuinka he lukivat ääneen kreikkaa ja hepreaa isälleen, miten vähän he siitä sitten ymmärsivätkin, antaa vihjeitä jonkinlaisesta älykkyydestä ja oppineisuudesta.²⁵⁹

Vanhin, Anne, oli heikko ja epämuodostunut. Hän ei osannut edes kirjoittaa nimeään. Nuorin, Deborah, osoitti eniten älyllistä uteliaisuutta. Mary ja Deborah lukivat isälleen vieraskielisiä tekstejä ymmärtämättä niistä sanaakaan. Kuitenkin he oppivat ääntämään tarkasti oikein. Milton oli

²⁵⁷ Daniells 1963. 168-169; Davis 1963. 95,122; Macaulay [1934] 1957. 88-89; Parker 1968. 258; Patterson F. [1930] 1957. 49; Saillens [1959] 1964. 122-123; Tillyard [1930] 1966. 131

²⁵⁸ Bailey [1915] 1957. 76; Macaulay [1934] 1957. 86; Parker 1968. 585; Pattison [1879] 1932. 146-147

²⁵⁹ Macaulay [1934] 1957. 87; Parker 1968. 585

sitä mieltä, että yksi kieli oli naiselle tarpeeksi. Hän uskoi tyttöjen olevan yhtä kuuroja älyllisissä asioissa kuin äitinsäkin. Kun ajattelemme sitä työmäärää, mikä kului tyttöjen opettamiseen lukemaan ja ääntämään oikein, olisi tarvittu vain vähän enemmän vaivannäköä, jotta he olisivat oppineet yhden tai kaksi kieltä niin, että lukeminen olisi ollut heille kiinnostavaa ja kehittävää. Sitä Milton kieltäytyi tekemästä. Joskus ystävä tai vierailija saattoi huomauttaa Miltonin välinpitämättömyydestä tyttäriään kohtaan, mutta hän ei voinut antaa heille anteeksi sitä, että he olivat Powellien sukua.²⁶⁰

Tyttäret lienevät suorastaan vihanneet isäänsä. He petkuttivat häntä ja veivät hänen kirjojaan myydäkseen niitä torilla. Varsinkin Mary kapinoi isäänsä vastaan. Lopulta katsottiin parhaaksi, että tytöt lähtisivät kotoa, ja niin heidät lähetettiin isänsä kustannuksella opettelemaan brodeerausta ja muita naiselle sopivia taitoja voidakseen elättää itsensä. Joitakin miellyttäviä muistoja isä–tytär -suhteesta kuitenkin jäi, sillä paljon myöhemmin nuorimmainen, Deborah, tunnisti isänsä valokuvasta kuulostaen ilahtuneelta ja muisteli isänsä olleen miellyttävää seuraa ystävilleen.²⁶¹

5.5 Pohdintaa *Of Education* -tutkielmasta ja Miltonin ajatuksia sen jälkeen

Of Education ei ole ehdotus koulutusreformiksi. Se esittelee suunnitelman, joka koskee vain toista sukupuolta. Lisäksi se koskee vain tuon sukupuolen tietyn osan koulutusta, vain tietyn elämänvaiheen aikana. Se ei kerro mitään poikalasten alkeisopetuksesta. Se ei myöskään sano sanaakaan niiden poikien toisen tai korkeamman asteen opetuksen tavoista ja keinoista, joiden vanhemmat eivät pysty maksamaan tällaista koulutusta omilla varoillaan. Tutkielma tarjoaa erittäin aristokraattisen suunnitelman, joka on muotoiltu herrasmiesten poikien kouluttamiseksi johtajuuteen sodassa ja rauhassa. Nämä puutteet eivät vähennä opetussuunnitelman arvoa.²⁶²

Miltonin opetussuunnitelma on yhtenäinen ja tehokas. Siinä on selvä päämäärä, jota kohti kaikki kehittyy, eikä mikään ole merkityksetöntä tai toisarvoista tuon päämäärän kannalta. Koulutuksen

²⁶⁰ Bailey [1915] 1957. 76; Parker 1968. 585; Pattison [1879] 1932. 148; Saillens [1959] 1964. 248-249

²⁶¹ Bailey [1915] 1957. 76-77; Parker 1968. 586

²⁶² Hanford [1926] 1954. 72,96; Wolfe [1941] 1963. 356

tavoite ei ole tulla oppineeksi, vaan oppia, kuinka pitäisi elää. Siksi oppiminen ei lopu kouluhin, vaan jatkuu läpi koko elämän. Milton puolustaa monia ihailtavia pedagogisia periaatteita, kuten motivaatio ja tukeminen, luonteen kehittäminen, yksilöllisten taipumusten löytäminen, kertaus sekä eteneminen helposta vaikeaan ja käytännöllisestä teoreettiseen. Miltonin kasvatuskäsitys on laaja ja monipuolinen – älyllinen, taiteellinen ja fyysinen. Opetussuunnitelma tarjoaa aikaisen alun ja perusteellisen opetuksen matematiikassa sekä hyvät valmiudet musiikissa, sotilaskoulutuksessa, vieraisissa kielissä ja erilaisissa tieteissä järkevissä ja systemaattisessa järjestyksessä. Milton on ehdoton siitä, että kieliä pitää opettaa alusta alkaen instrumentteina, ei päämäärinä. Ihailtavaa on myös kirjaopetuksen täydentäminen kontakteilla käytännöllistä kokemusta omaavien ammattimiesten kanssa sekä todellisten instituutioiden ja toimintojen tarkkailu.²⁶³

Kun *Of Education* ilmestyi, presbyteerit haukkuivat sen avioeropamflettien kannoilla. Miltonin ideat olivat pohjimmiltaan kapinallisia. Hän lähestyi tasavaltalaisia teemoja ja esitti mielipiteitä, jotka sisälsivät, ainakin rivien välistä luettuna, presbyteerisen hallinnon ja heidän poliittisten oppiensä arvostelua. Pamfletti epäilemättä nostatti myös pedagogisen myrskyn Hartlibin tuttavapiirissä. Kuten miljoona muuta suunnitelmaa ja unelmaa, se kuitenkin pian hukkui vallankumouksen suurempien asioiden alle.²⁶⁴

Vuonna 1654 Milton osoitti Cromwellille vetoomuksen, jossa neuvoi tätä huolehtimaan paremmin nuorison koulutuksesta. Julkisin varoin tuetuissa kouluissa kautta koko maan Milton olisi erottanut hitaammat paremmista oppilaista. Hän kehotti Cromwellia estämään opinhaluisten ja oppimattomien, laiskojen ja ahkerien sekavan opetuksen julkisin varoin, ja varaamaan ”oppimisen palkinnot oppineille ja ansiot ansioituneille.” On siis selvää, että Miltonin koulutussuunnitelma kokonaisuudessaan olisi sisältänyt, ei yhteiskunnallisiin etuoikeuksiin perustuvaa koulutuksen säätyjärjestelmää, vaan älyllisiin saavutuksiin perustuvan säätyjärjestelmän. Maa olisi samalla säilyttänyt perinteisen aristokraattisen ylärakenteen. Miltonin kaavailu on meritokraattinen: se olisi suonut vaatimatonta syntyperää oleville nuorukaisille korkeamman koulutuksen julkisin varoin, mikäli heidän älynsä olisi heidät siihen oikeuttanut. Tämän käsityksen Milton säilytti loppuun saakka.²⁶⁵

²⁶³ Davis 1963. 121; Hanford [1926] 1954. 94-95; Parker 1968. 258; Patterson F. [1930] 1957. 113 textual notes

²⁶⁴ Parker 1968. 257-258; Saillens [1959] 1964. 124

²⁶⁵ Wolfe [1941] 1963. 358

Vuonna 1659, 15 vuotta *Of Educationin* ilmestymisen jälkeen, Milton sisällytti pamflettiinsa *Likeliest Means to Remove Hirelings Out of the Church* laajemman koulutusluonnostelman kuin oli siihen mennessä ehdottanut. Jo *Of Educationissa* hän oli ehdottanut paikallistason koulutusta. Nyt hän ehdotti, että julkisia rahastoja käytettäisiin koulujen ja niille kelvollisten kirjastojen rakentamiseen kaikkialle maahan. Näin välttyttäisiin poikien lähettämiseltä kaupunkiin tai yliopistoihin. Kouluissa kieliä ja muita taitoja opetettaisiin vapaasti yhdessä. Siten koko maa olisi pian paremmin sivistynyt. Näissä kouluissa julkisin varoin koulutetut olisivat tyytyväisiä, eivätkä juoksisi paremman toivossa ulkomaille. He olisivat kiitollisia siitä, minkä ovat ilmaiseksi saaneet ja lahjoittaisivat sen vapaasti maalleen, murehtimatta ankeutta, johon olivat syntyneet. Opetus piti järjestää siten, ettei se estänyt tekemästä muita töitä, ja sen piti antaa valmiuksia rehelliseen työntekoon koulun päätyttyä.²⁶⁶

Seuraavana vuonna pamfletissaan *Readie & Easie Way* Milton jälleen pohti lyhyesti suunnitelmaa, jossa paikallisissa kouluissa ja akatemoissa lapset voitaisiin kasvattaa vanhempien valvonnassa, ei siis jossain kaukaisessa kaupungissa, jaloon oppineisuuteen – ei vain kieliopissa, vaan kaikissa humanistisissa tieteissä ja taidoissa. Tieto ja sivistys, vieläpä uskonto, leviäisivät kaikkien maan osien yli, joista kaukaisimmat makaavat nyt mykkinä ja huomiota vailla. Opetus tekisi maasta yritteliään, vilpittömän, voimakkaan ja kunniakkaan. Tähän vapaa tasavalta ryhtyisi mielellään, Milton uskoi, sillä kaikista valtiomuodoista tasavalta tahtoo eniten saada ihmiset kukoistamaan, hyveellisiksi, jaloiksi ja ylevämielisiksi. Monarkkien Milton väitti tahtovan ihmisistä heikkoja, hiljaisia, sivistymättömiä, paheellisia ja nöyristeleviä – helppoja alamaisia.²⁶⁷

Milton puhui, ei ylemmän ja alemman aatelin lapsista niin kuin *Of Educationissa*, vaan keski- ja alempien säätyjen lapsista. Nyt hän ymmärsi valtion tukeman yleisen koulujärjestelmän merkityksen vapaan tasavallan hyvinvoinnille. Tämä näkemys ei ollut vielä selkiytynyt Miltonin mielessä hänen kirjoittaessaan *Of Education* -tutkielmaa. Koulutuksen saattaminen köyhien lasten ulottuville ei kuitenkaan tarkoittanut kaikkien lasten koulutusta, vaan vain kyvykkäimpien ja älykkäimpien. Julkisin varoin tuetut koulut kasvattaisivat kyvykkään provinssiaatelin, joka hoitaisi julkisen hallinnon paikallisia virkoja. Milton uskoi, ettei mikään voinut olla keskeisempää kansan vapaudelle kuin se, että he voivat itse valita henkilöt paikallisiin julkisiin virkoihin, eikä heidän tarvitse

²⁶⁶ *Considerations Touching the Likeliest Means to Remove Hirelings out of the Church*. 80; Hanford [1926] 1954. 96; Tielsch 1980. 47; Wolfe [1941] 1963. 357

²⁶⁷ *Readie and Easie Way to Establish a Free Commonwealth*. The Works of John Milton, vol. 6. New York. 1932. 145-146; Wolfe [1941] 1963. 357-358

matkustaa kauas saadakseen oikeutta tai osallistua kansasalaiselämään, joka on tasavallan keskushallinnon alainen.²⁶⁸

Miltonin suurin huolenaihe oli kasvattaa maalleen kyvykkäitä johtajia. Hän ei osoittanut tietoisuutta koko väestön koulutuksellisiin tarpeisiin. Hän ei käsittänyt sekulaarisen koulutusjärjestelmän merkitystä sen vapauden saavuttamiselle, jota hän niin hartaasti toivoi. Vaikka hän teoreettisesti uskoi ihmisen kehityskelpoisuuteen, hän uskoi siihen pääasiassa Kristuksen kautta. Miltonille hengellinen täydellisyys oli älyllisiä saavutuksia tärkeämpää. Hän uskoi, että älyllisen harjaannuksen ja sivistyksen myötä ihminen kasvaa Jumalan kuvaksi. Milton ei arvellut kansakunnan tärkeimmäksi tarpeeksi laajaa koulujärjestelmää. Hän ei näytä koskaan tunteneen, että nuorten miesten, vielä vähemmän naisten, enemmistö tarvitsi samaa sekulaarista koulutusta, joka hänellä oli, tullakseen omistautuneiksi vapaudelle, kuten hän oli. Ei Miltonia toisaalta voi tästä moittia: ei kukaan hänen vapaamielisistä ystäväistäänkään nähnyt koulutuksellisten etuoikeuksien laajentamista yhdeksi valtatieksi vapauteen.²⁶⁹

Syvällä sydämessään Milton ei koskaan tuntenut, että hänen maanmiestensä suuri enemmistö oli kykenevä korkeampaan koulutukseen, eikä hän uskonut, että Englannin säätyihin sidottuun koulutusjärjestelmään koskaan tulisi perustavanlaatuisia muutoksia. Hänen maansa järjestelmä ei ollut ristiriidassa vapauden kanssa. Se tarkoitti, että myös köyhistä ryhmistä ilmiselvät lahjakkuudet ainakin osittain huomioitiin ja niitä kehitettiin. Se oli hänen näkemyksensä suhteellisesta tasavaruudesta, seurausta tutustumisesta Kreikan ja Rooman koulutukseen, mikä vakuutti hänet siitä, että aina tulisi olemaan älyllisesti kykenemätön kansanjoukko, jonka tarpeet täytyy uhrata harvojen parempiosaisten etuoikeuksien ja kykyjen hyväksi.²⁷⁰

Tasavalta syntyi ja kuoli ilman yritystäkään toteuttaa Miltonin unelmia koulutuksen uudistamisesta. Kaarle II:n aikana Milton painoi *Of Education* -tutkielmansa uudelleen ilman edellistä kummempaa menestystä. Vasta noin 1830, kun keskiluokalla viimein oli osa vallasta, Englannin koulutus otti joitakin askeleita Miltonin osoittamaan suuntaan. Tohtori Thomas Arnold pani alulle Rugbyssa yläluokan sisäoppilaitosten uudistuksen. Siitä lähtien, kuten Milton oli ennustanut, moni manner-Euroopan perhe lähetti poikansa englantilaisen koulumestarin oppiin.²⁷¹

²⁶⁸ *Readie and Easie Way to Establish a Free Commonwealth*. 146; Hanford [1926] 1954. 96; Tielsch 1980. 47

²⁶⁹ Barker A. [1942] 1955. 118-119; Wolfe [1941] 1963. 356,361-362

²⁷⁰ Wolfe [1941] 1963. 361-362

²⁷¹ Saillens [1959] 1964. 124

6. PAINOVAPPAUS JA *AREOPAGITICA*

6.1 *Areopagitan* taustatekijöitä

6.1.1 Painovapaus saadaan ja menetetään

Areopagiticalla on juuret tiukasti sen syntypaikassa ja -ajassa: Lontoossa vuonna 1644. Kaarle I oli tehnyt Oxfordista Englannin rojalistien päämajan, mutta Lontoo pysyi puritaanien keskuspaikkana. Poliittiset ja uskonnolliset kiistat roihusivat Lontoossa. Niiden kuumuus hehkuu yhä pamflettikasoissa, joita Lontoon painot syytivät ilmoille. Monet pamfleetit vaativat ajatuksen- ja ilmaisuvapautta. Miltonin pamfletti, *Areopagitica*, on suunnattu yhtä tiettyä parlamentin asetusta vastaan, jota Milton piti kansalaisten sorron instrumenttina, mutta hänen yleinen toiveensa uskonnollisen ja poliittisen vapauden edistämiseksi loistaa sen sivuilta. *Areopagitan* kaksi läheisesti toisiinsa liittyvää pääaihetta ovat ilmaisuvapaus ja uskonnonvapaus.²⁷²

Painokoneet olivat rantautuneet Englantiin 1400-luvun lopulla. Vuosien 1576 ja 1640 välillä julkaistiin keskimäärin 200 nidosta joka vuosi. Noin 20 vuotta kestäneet poliittiset kiistat vuoden 1640 jälkeen todistivat valtavaa lisäystä julkaisutoiminnassa: joinakin vuosina julkaistiin jopa 2000 erillistä nidettä. On arvioitu, että selvästi yli 22000 saarnaa, puhetta, pamflettia ja sanomalehteä julkaistiin vuosina 1640-1661. Tuo ennen näkemätön virta painotuotteita on osoituksena ajatusten ja ideologioiden törmäyksestä ja useimpiin ihmisen käyttäytymiseen ja yhteiskunnan institutioihin – perheestä kirkkoon ja valtioon – vaikuttaneiden kumouksellisten ajatusten esiintulosta.²⁷³

Jo varhain painotoiminnan historiassa hallitsijat loivat, kehittivät ja vakiinnuttivat entistä ankarampia toimenpiteitä saattaakseen mielipiteitä muokkaavan painotoiminnan ja kirjojen jakelun valvontaansa. Englannissa Maria Stuartin aikana, vuonna 1556 Kirjakauppiainden seura (Stationers' Company) sai laillisen privilegion sekä suojella kirjakauppaa että kontrolloida kirjoittajia. Kaikki julkaisut tuli rekisteröidä seuran rekisteriin. Sensuuri oli perustavanlaatuinen kokemus 1600-luvulle. Sensorin kynä paitsi jätti aukkoja teksteihin, myös hallitsi kaiken ilmaisun rakennetta. Sensuuri oli valtion toiminto, ulkoinen kontrollikoneisto, joka ulottui yksilöön asti.²⁷⁴

²⁷² Davis 1963. 1-2

²⁷³ Davis 1963. 2; Sharpe 1987. 254

²⁷⁴ Barker, Francis, *Areopagitica: Subjectivity and the Moment of Censorship*. in Patterson A. 1992. 67-68,72-73; Pattison [1879] 1932. 80

Piispa Laud pani alulle ennakkosensuurin. Vuoden 1637 *Star Chamber Decree* -asetuksella Kaarle I sääti painokontrollin, joka oli yksityiskohtaisempi kuin yksikään sitä ennen tai sen jälkeen Englannissa. Kukaan ei voinut perustaa kirjapainoa ilman lisenssiä tai painaa mitään, mitä ei virallinen sensori ollut etukäteen hyväksynyt. Kirjoissa piti näkyä kirjoittajan ja painajan nimi. Kaikki ei-toivottavat kirjat ja pamfletit kiellettiin. Kirjakauppiaiden seura sai suuret valtuudet kontrolloida kirjojen ja pamflettien julkaisua ja etsiä lisenssittömät painajat – taloudellisen kannustuksen rohkaisemana. Sensuurilla oli käytössään lähes rajaton rankaisuvälä: Tähtikamarin (Star Chamber) tuomioistuin harjoitti rikosoikeutta määräyksiä rikkovia kohtaan ja jopa julkaisi omia säädöksiä painotoiminnan kontrolloimiseksi.²⁷⁵

Kuninkaanvallan kaatuminen ja parlamentin voimien valtaan nousu ei vapauttanut painotoimintaa; parlamentti halusi pitää kontrollin itsellään. Tosin kesäkuussa 1641 pitkä parlamentti lakkautti Tähtikamarin, ja jonkin aikaa vallitsi lyhyt ja ennenkuulumaton painovapaus, jonka aikana painot ja niiden tuotokset lisääntyivät räjähdysmäisesti. Milton kirjoitti *Second Defence* -teoksessaan: ”Kun puhevapaus alettiin sallia, saman tien oli jokainen suu piispoja vastaan.” Tosiasiassa mikä tahansa mielipide saattoi löytää tiensä painoon, ja kaikenlaiset uskonnolliset ja poliittiset intoilijat tarttuivat tilaisuuteen. Lähes kaikki pamfletistit, Milton mukaan luettuna, olivat tietoisesti välittämättä lisensseistä ja rekisteröinnistä. Yleinen epäjärjestys rohkaisi joitakin röyhkeitä kirjakauppiaita ja painajia pitämään pilkkanaan jo julkaistujen kirjojen tekijänoikeuksia. Laillinen kauppa kärsi. Parlamentti sai jatkuvia valituksia Kirjakauppiaiden seuralta ja päätti palauttaa painotoiminnan kontrollin.²⁷⁶

Vuoden 1642 aikana parlamentti sääti väliaikaisia asetuksia hillitsemään painovapautta sillä aikaa kun varsinaista lakia valmisteltiin. Se antoi muun muassa Miltoninkin mielellään hyväksymän määräyksen, jolla suojeltiin tekijänoikeuksia, ensimmäistä kertaa Englannin laissa, kirjoittajan eduksi. Painoasetus (*Ordinance for Printing/Licensing Order*) annettiin 14. kesäkuuta 1643. Tätä vastaan Milton kirjoitti *Areopagitan*. Henkiin herätetty sensuurikoneisto oli pääpiirteiltään samanlainen kuin Tähtikamarin 1637 vakiinnutettu toimintamalli. Vain henkilöstö muutettiin: Tähtikamarin valtuudet siirrettiin Kirjakauppiaiden seuralle ja lisenssejä myönsivät arkkipiispan ja Lontoon piispan sijaan erityiset asiamiehet.²⁷⁷

²⁷⁵ Davis 1963. 2-3; Pattison [1879] 1932. 80; Saillens [1959] 1964. 125

²⁷⁶ *Second Defence*. 129; Barker F. in Patterson A. 1992. 67-68; Davis 1963. 3; Diekhof [1939] 1965 <1966>. 21-23; Pattison [1879] 1932. 80; Saillens [1959] 1964. 88,125; Sharpe 1987. 239; Wolfe [1941] 1963. 122

²⁷⁷ Barker F. in Patterson A. 1992. 68,71; Davis 1963. 2-3; Hanford [1926] 1954. 98; Pattison [1879] 1932. 81; Wolfe [1941] 1963. 122

Kesäkuun lain hyväksymisen jälkeen sensuuri toimi tehokkaammin: tammi- ja kesäkuussa 1643 yhdeksän kymmenestä julkaistusta teoksesta oli ollut laittomia, seuraavan kuuden kuukauden aikana osuus laski kahteen kymmenestä. Parlamentin tiukkaa ja yksityiskontaista määräystä toteltiin melko yleisesti. Opposition painotoiminta ja keskustelun vapaus olivat vaarassa hävitä. Salainen painotoiminta kuitenkin tuotti suuria määriä kirjoja parlamenttia uhmaten; myös useimmat Miltonin pamfletit kuuluivat näihin tuotoksiin. Myös vapaamieliset sensorit auttoivat mitätöimään sensuuriasetusta. Sensoreita oli 20, eikä ”harhaoppisilla” pamfletisteilla ollut vaikeuksia löytää yhtä tai kahta suvaitsevaisempaa kuin muut. Moni presbyteereistä oli Miltonin tavoin julkaissut piispoja vastustavia kirjoituksia vaivautumatta rekisteröimään niitä. Milton toivoi, ettei kukaan heistä haluaisi uudistaa tuota kahletta.²⁷⁸

Suvaitsevaisuudesta käytiin purevaa keskustelua, joka seurasi Westminster Assemblyn independenttijäsenten kirjoittaman teoksen *An Apologeticall Narration* julkaisua 3./4. tammikuuta 1644. Sen mukaan reformaatiota piti jatkaa. Independentit ilmaisivat tyytymättömyytensä presbytereihin. Presbytereistä näytti, että vaatimukset heikensivät Assemblyn ja itse Jumalan sanan auktoriteettia. Heille antikristus oli jo kukistettu ja Jumalan tahto oli päässyt voitolle. He kieltäytyivät jatkamasta reformaatiota. Independenttien mielestä presbyteerit vain korvasivat yhden tradition ja auktoriteetin toisella. Tämä johti Assemblyn yritykseen suostutella parlamentti pakottamaan John Goodwin, Roger Williams, Milton ja muut radikaalit independenttikirjoittajat noudattamaan painoasetusta. Syyskuun 13. 1644 Cromwell kuitenkin suostutteli parlamentin myöntämään suvaitsevaisuuden independenteille.²⁷⁹

Miltonille kirjatuoannon moninaisuus oli terve merkki vapaasta älyllisestä aktiivisuudesta, lupaus reformista; ahdasmielisemmille presbytereille se oli uhka oikeaoppiselle kalvinistiselle ajattelulle ja uuden yhteiskuntajärjestyksen säilyvyydelle. Presbyteerit pitivät valtaa parlamentissa, ja painoasetus heijasteli heidän lisääntyvää taipumustaan yhdenmukaistaa Englannin uskonnollisia käytäntöjä ja mielipiteitä ja hiljentää poliittinen oppositio. Toisinajattelijat vaativat valtion täydellistä neutraliteettia uskonasioissa, ja myös kukistettu anglikaaninen papisto puolsi nyt uskonnollista suvaitsevaisuutta. Käytännön syistä ainoita vapauden vastustajia olivat presbyteerit. Heidän näkökulmastaan painotoiminnan rajoitukset olivat välttämättömiä suojakeinoja reformaatiolle.²⁸⁰

²⁷⁸ Davis 1963. 3; Parker 1968. 265-266; Patterson F. [1930] 1957. 115 textual notes; Saillens [1959] 1964. 125; Wolfe [1941] 1963. 121-123

²⁷⁹ Barker A. [1942] 1955. 76-78; Davis 1963. 65; Saillens [1959] 1964. 127; Wolfe [1941] 1963. 58

²⁸⁰ Barker A. [1942] 1955. 74; Davis 1963. 77; Hanford [1926] 1954. 98-99; Macaulay [1934] 1957. 89; Pattison [1879] 1932. 81; Saillens [1959] 1964. 126

Sensuurin tarkoitus oli estää niin kutsuttujen pahojen kirjojen julkaiseminen. Miltonin mielestä jokaisen tuli vapaasti saada julkaista tekstinsä, ja rangaistus tulisi jälkikäteen, jos julkaistu kirja olisi loukkaava. Lisenssijärjestelmän avulla harjoitettu ennakkosensuuri loukkasi kaikkea oppineisuutta. Hän oli kuitenkin jokseenkin yhtä mieltä niiden kanssa, jotka vaativat, että kaikki julkaisut piti rekisteröidä ja että sekä kirjoittajan että julkaisijan nimien tulisi olla näkyvillä. Kaikille sensuurikeinoille yhteinen piirre on se, että niistä jokainen asettaa valtion väliintulon oikeuden julkaisu-oikeuden edelle. Miltonin teksti ja hänen aikansa ajattelu erosivat näkemyksissään valtiosta ja sen suhteesta yhteiskunnalliseen elämään. Patriarkaalinen valtio ei tuntenut rajoja, koska teoriassa mikään ei ollut sen valtapiirin ulkopuolella. Miltonin ”valtiossa” on jo mahdollista havaita moderni valtiokoneiston julkisen kentän ja toisen valtapiirin, yksityiselämän, erottaminen.²⁸¹

6.1.2 *Areopagitan* synty ja luonne

Milton oli kirjoittanut presbyteerien puolesta viisi lisenssitöntä anti-episkopaalista pamflettia. Nyt hän saattoi kirjoittaa niin monta pamflettia kuin halusi ja saada niille lisenssit, kunhan kirjoitti ne tämän saman ryhmän puolesta. Tällainen ei kuitenkaan ollut Miltonin näkemys ajatuksen- ja sananvapaudesta vapaassa tasavallassa. Sitä paitsi hän oli halukas keskustelemaan julkisuudessa mielipiteestä, joka ei ollut presbyterinen, eikä sillä ollut mahdollisuutta saada presbyteristä lisenssiä. Hänen kirjoituksensa avioerosta edustivat juuri sellaisia julkaisuja, jotka uusi laki todennäköisesti tukahduttaisi.²⁸²

DDD:n molemmat painokset julkaistiin lisenssittä, rekisteröimättä ja ilman painajan nimeä, lakia uhmaten, ainakin kuusi viikkoa sen voimaan tulon jälkeen; toiseen painokseen Milton pani nimensä vuoden 1642 määräyksen mukaisesti ja omisti sen parlamentille, jonka määräystä rikkoi. Palmer saarnasi pamflettia vastaan, ja Kirjakauppiaiden seura esitti Miltonin laiminlyöntien (ja oman tulojen menetyksensä) vuoksi vetoomuksen alahuoneelle, joka vei asian painokomiteaan. Asia ei mennyt pidemmälle. Myöskään sinänsä moitteeton *Of Education* ei läpäissyt sensuuria, mutta Kirjakauppiaiden seura rekisteröi sen. Heinäkuussa ilmestynyt *Judgment of Martin Bucer* oli

²⁸¹ Barker F. in Patterson A. 1992. 68-69; Parker 1968. 266

²⁸² Hanford [1926] 1954. 99; Pattison [1879] 1932. 81

pyhää tekstiä kalvinisteille. Milton, ehkä ironisesti, vei sen asiaankuuluvasti läpi rekisteröinnin ja sensuurin. Se sai lisenssin ja painettiin heinäkuussa 1644. Ensimmäinen, lyhyt ja terävä hyökkäys painoasetusta vastaan ilmestyi Bucerin käännöksen jälkikirjoituksessa.²⁸³

Milton siis joutui konfliktiin paino- ja sensuurilaitoksen kanssa. Hänet tuomittiin virallisesti presbyterisen parlamentin edessä. *DDD*:n tukahdutusyritykset saivat Miltonin puolustuskannalle ja olivat omiaan antamaan hänen ajatuksilleen uuden suunnan. Avioeroajatuksiin kohdistuneen pilkan pahentama henkilökohtainen vamma kanavoi Miltonin palavan intellektuaalisen energian aikaisempaa laajemman ja sekulaarisemman vapauden puolustamiseen. Hänen motiivinsa eivät kuitenkaan olleet vain henkilökohtaisia. Hänen oppineet ystävänsä olivat anoneet häntä puuttumaan asiaan, sillä yhteiskunnallinen tilanne vaati painovapauden puolustamista. Ennen kaikkea Milton uskoi puhuvansa englantilaisten suuren enemmistön puolesta. Silti *Areopagitica* ei ollut aikalaisille paljontaan edellisiä pamfletteja vähemmän shokeeraava – ilmiselvästi siksi, että painovapauden puolustus laajeni toisinajattelijoiden mielipiteenvapauden puolustukseksi.²⁸⁴

Ainakaan Miltonia ei voi syyttää toimimisesta vihanpurkauksen vallassa. Sensuuri oli toiminut 17 kuukautta, kun hänen protestinsa ilmestyi. *Areopagitica; a Speech of Mr. John Milton For the Liberty of Unlicenc'd Printing, To the Parliament of England* ilmestyi 23.-25. marraskuuta 1644 lisenssittä – sitä ei edes haettu – rekisteröimättä ja ilman painajan tai myyjän nimeä, mikä ilmiselvästi oli haaste Kirjakauppiaiden seuralle, Assemblylle ja olemassaolevalle laille. Julkaisijalla ei ollut syytä ottaa muuta riskiä kuin julkaisun järjestäminen. Sen sijaan Milton, jonka nimi oli suurin kirjaimin otsikkosivulla, otti täyden vastuun. Jos jotain tapahtuisi, se tapahtuisi hänelle. Kirjakauppiaiden seura valitti ylähuoneelle, mutta se ei tehnyt mitään – esimerkki suojeluksesta, jota kirjoittaja nautti läpi elämänsä.²⁸⁵

Areopagitica oli neljäs ja viimeinen proosatöistä, jotka kirjoitettiin ja julkaistiin työteliäänä vuonna 1644. Se ilmestyi neljä kuukautta Bucerin käännöksen jälkeen ja melkein neljä kuukautta ennen kahta viimeistä avioeropamflettia. *Areopagitica* on aivan yhtä paljon yleisen mielipiteenvapauden puolustus kuin rajallisemman painovapauden puolustus. Milton vetosi myös uusien uskonnollisten mielipiteiden puolesta, jotta ne suvaittaisiin ja otettaisiin vakavasti. Työ on osoitettu

²⁸³ Davis 1963. 4; Hanford [1926] 1954. 99; Parker 1968. 264-266; Patterson F. [1930] 1957. 114 textual notes; Pattison [1879] 1932. 81; Saillens [1959] 1964. 126-127; Wolfe [1941] 1963. 123-124

²⁸⁴ *Areopagitica*. 330-331; Ashton 1979. 206; Barker A. [1942] 1955. 63; Diekhof [1939] 1965 <1966>. 25; Macaulay [1934] 1957. 89; Parker 1968. 264-266; Patterson F. [1930] 1957. xix,xxix,114 textual notes; Pattison [1879] 1932. 80; Saillens [1959] 1964. 126; Tielsch 1980. 41; Wolfe [1941] 1963. 123-124

²⁸⁵ Macaulay [1934] 1957. 90; Parker 1968. 267,273; Pattison [1879] 1932. 82; Saillens [1959] 1964. 125

parlamentille siinä toivossa, että se kumoaisi asetuksen, joka näytti olevan ristiriidassa parlamentin oman historian ja tarkoituksen kanssa Englannin vapauksien puolustajana. Miltonin puhe vapaan ajatusten vaihdon puolesta *Areopagiticassa* ennakoi hänen 1640-luvun lopun ja 1650-luvun alun pamfleteissa esitettyjä tasavaltalaisia ja tasa-arvotaistelijoiden (Levellers) ajatuksia.²⁸⁶

Varhaisissa pamfleteissaan Milton oli vielä ylistänyt presbyteerisen kirkollishallinnon ihannetta, mutta aika ajoin puhui myös lahkojen vapaudesta. Kun presbyteerit yhä terävämmin vaativat harhaoppien vaihtamista ja osoittivat erityisen kauhistuneina ”avioeroajia”, Miltonin into epätavallisten uskonnollisten ajatusten suvaitsemiseksi voimistui. *Areopagiticassa* hänen suvaitsevaisuutensa laajenee merkittäväksi puheen ja kirjoittamisen sekulaariseksi vapaudeksi. Miltonin idealismi on karistanut yltään suuren osan uskonnollisista taka-ajatuksista. Samalla kun Miltonin vapauskäsitelmä laajeni, hänen antipatiensa presbyteerejä kohtaan kävi entistä katkerammaksi. Miltonin sanat, ”episkopaaliset juonet alkavat versoa jälleen”, olivat terävä isku Assemblya ja parlamenttia vastaan.²⁸⁷

Areopagitica on jälleen todiste Miltonin välikirkosta presbyteerien kanssa, jotka olivat ottaneet vallan haltuunsa. Juuri heidän politiikkansa Milton asetti kyseenalaiseksi. Hän liittoutui independenttien kanssa, jotka puolestaan anastivat vallan Kaarle I:n teloituksen jälkeen tammikuussa 1649. Hän torjui presbyteerien suunnitelman Englannin uskonnollisten vaikeuksien ratkaisemiseksi – valtionkirkon perustamisen. Presbyteerit olivat tuottaneet hänelle katkeran pettymyksen. He eivät olleet vain alkaneet sortaa lahkoja, ja heidän puhemiesensä eivät olleet vain pilkanneet hänen oppinutta ja järkeenkäypää analyysia avioeron ongelmasta. Nyt he yrittivät tukahduttaa kaiken keskustelun kieltämällä lahkolaisten oikeuden vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen.²⁸⁸

Milton oli hyvin tietoinen hankkeensa arkaluonteisuudesta ja tärkeydestä – saada suvereeni Assembly kumoamaan sen itse hyväksymä laki, joka asetti koko kansakunnan ajatukset virkamiesten mielivallan armoille. Tilanne vaati pamflettia, joka ei olisi aivan tavallinen. Oppineisuuden puolustuksen täytyi olla erityisen oppinut; vetoomuksen vapauden puolesta täytyi ilmaista vapauden arvoista henkeä. Muodoltaan *Areopagitica* on majesteettinen esimerkki klassisesta oraatiosta. Se osoittaa, kuinka syvällisesti Milton oli opiskellut ja ihailut tätä antiikin kirjallisuuden haaraa. Klassiseen humanismiin ja tasavaltalaisuuteen kurottaen Milton ylisti antiikin Kreikan ja Rooman

²⁸⁶ Barker A. [1942] 1955. 74; Hanford [1926] 1954. 99; Sallens [1959] 1964. 127; Smith in Armitage, Himy & Skinner 1995. 149; Tillyard [1930] 1966. 147; Wolfe [1941] 1963. 35-36

²⁸⁷ *Areopagitica*. 332; Macaulay [1934] 1957. 89-90; Wolfe [1941] 1963. 82,250

²⁸⁸ Orgel & Goldberg 1991. xvii-xviii; Wolfe [1941] 1963. 60,65

elinvoimaista miehuutta ja yhdisti sen puhe- ja painovapauteen. Antiikin aikana kreikkalainen puhuja Isokrates²⁸⁹ oli kirjoittanut Ateenan kansankokoukselle ja suostutellut sitä kaunopuheisesti muuttamaan hallintoaan. Neuvosto oli vähentänyt Areopaguksen (aristokraattinen elin) valtaa, ja Isokrates anoi neuvostoa perumaan päätöksensä. Hovi oli aikaisemmin vaikuttanut uskonnollisiin, moraalisiin ja poliittisiin asioihin, mutta sen toimivalta oli kutistunut toisarvoisten kysymysten käsittelyyn.²⁹⁰

Myös Miltonin *Areopagitica* on kirjoitettu luettavaksi, ei puhuttavaksi, vaikkakin puheen muotoon, ja sen sanat jäljittelevät yksityisen kansalaisen sanoja, joka kriittisenä aikana anoo politiikan muutosta Ateenan parlamentilta. Vuonna 1644 Areopagus oli Englannin kansa, jolta oli riistetty oikeus lukea ja kirjoittaa mitä halusivat. Isokratesta jäljitellen Milton toivoi, että moderni *Areopagitica* taivuttaisi modernin parlamentin perumaan painoasetuksen. Ehkä otsikko oli tarkoitettu muistuttamaan, ei vain kreikkalaisen retoristin työn muodosta, vaan myös Raamatussa olevan pyhän Paavalin puheen sisällöstä Areopaguksen hovin edessä: Paavali hyökkäsi uskonnollista yhdenmukaisuutta vastaan ja vaati, että ihmisen on oltava vapaa etsimään Jumalaa. Otsikolla Milton toivoi myös pelottelevansa vääränlaiset lukijat, sillä hän oli vieläkin pahoillaan, ettei ollut kirjoittanut *DDD*:a latinaksi. Seuraavat kolme kirjoitusta saivat kreikankieliset nimet.²⁹¹

6.2. Ilmaisuvapauden kiihkeä puolustuspuhe

Areopagiticaa pidetään Miltonin hienoimpana proosatyönä, jopa yhtenä uljaimmista puheista läntisessä maailmassa. Se on yksi huomattavimmista ja vaikuttavimmista mielipiteenvapautta puolustavista dokumenteista, mitä koskaan on kirjoitettu. Se on hieno kaunopuheisuutensa, viisautensa, logiikkansa ja argumenttinsa universaalin soveltuvuuden vuoksi. Se sisältää joitakin Miltonin hienoimpia lausahduksia, hänen parasta järkeilyään, valinnan vapauden kaunopuheisimpia ylistyksiä, esimerkkejä hänen koskettavimmasta toiveikkuudestaan ja pettymyksestään. *Areopagitica* on myös yhden Miltonin kehitysjakson huippukohta, verrattavissa *Lycidakseen*, joka oli hänen nuoruutensa kruunaava runo ja lupaus siitä, mitä olisi pitänyt seurata. *Areopagiticaa* kirjoittaessaan

²⁸⁹ Isokrates oli oman aikansa kuuluisin retoriikan opettaja. Hän oli kyvytön puhumaan julkisesti fyysisen ja hermostollisen heikkoutensa vuoksi, ja siksi hän kirjoitti oraationsa luettaviksi. Nämä erittäin viimeistellyt, Ateenassa kirjoitetut puheet levisivät koko Kreikkaan. ”The *Areopagitic Discourse*” tai *Areopagiticus* oli Isokrateen (436-338 eKr.) seitsemäs oratio, joka kirjoitettiin noin 355 eKr. Se, kuten Miltonin *Areopagitica*, ei saavuttanut poliittista tavoitettaan.

²⁹⁰ Davis 1963. 4-5,10-11; Hanford [1926] 1954. 101-102; Parker 1968. 267; Saillens [1959] 1964. 127; Smith in Armitage, Himy & Skinner 1995. 150

²⁹¹ Davis 1963. 4-5; Parker 1968. 267; Saillens [1959] 1964. 127

Milton saavutti uuden pisteen älyllisessä kehityksessään. Hän oli valmis vaatimaan yhä laajempia vapauksia, kun kyseessä olivat ihmisluonnon tarpeet.²⁹²

Areopagitan alussa Milton lausuu taitavia kohteliaisuuksia parlamentille sen saavutusten johdosta. Hän uskoo, että parlamentti on omaksunut Kreikan hienostuneen sivistyksen ja kunnioittaa ja kuuntelee ”miehiä, jotka harjoittavat viisauden ja jalouden opiskelua.” Hän on vakuuttunut, että myös häntä kuunneltaisiin, sillä hänen toiveensa on edistää maansa vapautta. Ylistettyään parlamenttia hän viittaa painotoimintaa säätelevään lakitekstiin, jonka kumoamista vaatii ja kertoo aikovansa käsitellä asiaa neljässä kohdassa. Ennen ensimmäistä kohtaa Milton myöntää, että kirjat voivat olla vaarallisia ja ansaita rangaistuksen, kuten pahat ihmisetkin. Tästä selvästä myönnytyksestä hän kuitenkin kehittää teeman kirjallisuuden elinvoimasta ja merkityksestä.²⁹³

Sillä kirjat eivät ole täysin kuolleita esineitä, vaan sisältävät elämän mahdollisuuden itsessään olla yhtä aktiivisia kuin sielut, joiden tuotos ne ovat; totisesti, ne säilyttävät kuin lääkepullossa ne synnyttäneen elävän älyn puhtaimman tehon ja vahvuuden... on melkein sama tappaa ihminen kuin tappaa hyvä kirja. Joka tappaa ihmisen, tappaa järjellisen olennon, Jumalan kuvan; mutta joka tuhoaa hyvän kirjan, tappaa itse järjen. Moni ihminen elää taakkana maalle, mutta hyvä kirja on mestarillisen hengen arvokas elämänveri, joka on palsamoitu ja tallennettu elämän jälkeistä elämää varten.²⁹⁴

Ensimmäisenä Milton tarkastelee sensuurin historiaa antiikista lähtien. Antiikin Kreikassa ja Roomassa esivalta langetti tuomioita vain herjaaville kirjoille, mutta ei sensuroinut mitään etukäteen. Varhaiset kristityt keisarit eivät olleet sen ankarampia: he kielsivät harhaoppiset kirjat vasta, kun ne oli tulkittu ja ja tuomittu kirkolliskokousten toimesta. Milton yhdistää sensuurin keksimisen taantumukselliseen katolilaiseen Trenton kirkolliskokoukseen noin vuonna 400 ja osoittaa, että sensuuri on aina liittynyt tyranniaan, esimerkiksi Espanjan inkvisitioon. Anglikaaninen kirkko on omaksunut roomalaiskatolilaisen järjestelmän, vaikka muut reformoidut kirkot muissa maissa ovat sen hylänneet. Toisessa uskonpuhdistuksessa englantilaisilla on mahdollisuus korjata asia. Miltonin tavoite on osoittaa sensuurikäytäntö kyseenalaiseksi alkuperältään ja niiden voimien tuotokseksi, jotka parlamentti on juuri kukistanut.²⁹⁵

²⁹² Davis 1963. 119; Hanford [1926] 1954. 101; Macaulay [1934] 1957. 90; Parker 1968. 274,292; Saillens [1959] 1964. 125; Tielsch 1980. 51-52; Tillyard [1930] 1966. 133

²⁹³ *Areopagita*. 293-297; Davis 1963. 5; Hanford [1926] 1954. 99; Parker 1968. 267-268; Saillens [1959] 1964. 128

²⁹⁴ *Areopagita*. 297-298

²⁹⁵ *Areopagita*. 298-306; Davis 1963. 5-6; Hanford [1926] 1954. 100; Parker 1968. 268; Saillens [1959] 1964. 128-129; Tielsch 1980. 52-55

Milton vetoaa antiikin klassisiin vapauksiin. Hän osoittaa, että puuttumiset puhe-, kirjoitus- ja ilmaisuvapaudteen Välimeren ja tuhatvuotisen antiikin kreikkalais-roomalaisen kulttuurin piirissä olivat suhteellisen harvinaisia ja rajoittuivat tapauksiin, jotka pätevät vielä nykyäänkin: valtion poliittinen oikeus suojella itseään sekä yksilön suoja panettelua vastaan. Humanistina Milton näki suorapuheisuuden ja yhdenvertaisen puheoikeuden kansankokouksessa antiikin Kreikan kansalais- ja syntymäoikeutena. Kuitenkin Miltonin tietämys antiikin ja uuden ajan valtiollisesta sensuurista oli heikko. Hänen historiallinen kuvauksensa on yksipuolinen ja omien tarkoitusperien värittävä: hän jätti joitakin seikkoja, esimerkiksi Sokrateen tuomitsemisen kuolemaan, mainitsematta.²⁹⁶

Toisena kokonaisuutena Milton käsittelee sitä, mitä lukemisesta yleensä pitäisi ajatella. Hänen pohdintojensa etualalla on kysymys painovapauden tai sensuurin inhimillisistä hyödyistä ja haitoista yksilölle ja koko kansalle. Hän osoittaa, kuinka välttämätöntä kaikenlaisten kirjojen vapaa lukeminen on tiedon ja kokemuksen hankkimiselle maailmassa, missä hyvä ja paha kasvavat valikoimatta yhdessä.²⁹⁷

Milton pohtii, leviääkö pahuus pakanallisia kirjoja lukemalla. Hän uskoo, ettei tieto voi turmella, eivätkä myöskään kirjat, jos tahto ja omatunto eivät ole turmeltuneet. Jumala antoi ihmiselle järjen lahjan ja jätti valinnan jokaisen itse tehtäväksi: ”Kun Jumala antoi Aatamille järjen, Hän antoi vapauden valita, sillä järki on valintojen tekemistä; hän olisi ollut muuten pelkkä keinotekoinen Aatami.” Kaikki mielipiteet vievät lähemmäs totuutta. Jokaisen ihmisen täytyy pohtia asioita, asettaa ne tärkeysjärjestykseen ja tehdä valintoja. Muuten hänestä tulee tylsämielinen tai tekopyhä. Kaikenlaisten kirjojen lukeminen vapaasti, Milton väittää, on välttämätöntä totuuden ylläpitämiselle ja hyveellisyyden kasvulle. Raamatussa totuutta verrataan pulppuvaan lähteeseen; jos veden virtaus estetään, se muuttuu mukautuvaisuuden ja perinteen mutaiseksi lammikoksi. Järkeen perustuva valinnan periaate on yksi Miltonin elämänfilosofian peruskivistä. Periaatteiden hyväksyminen vain siksi, että ne oli aina hyväksytyt, on Miltonin mielestä mitä vastenmielistä. Jos ihminen uskoo asiat vain, koska pastori niin sanoo tai Assembly määrää, tietämättä muuta syytä, vaikka ne olisivat tottakin, hänen totuudestaan tulee hänen harhaoppinsa. Siksi Milton peräänkuuluttaa järjen käyttöä. Omaksuessaan vapaan tahdon opin hän kääntyy presbyteerien predestinaatio-oppia vastaan.²⁹⁸

²⁹⁶ Tielsch 1980. 52,57

²⁹⁷ *Areopagitica*. 306-315; Hanford [1926] 1954. 100; Tielsch 1980. 56

²⁹⁸ *Areopagitica*. 308-311,319,333; Patterson F. [1930] 1957. 110,114 textual notes; Saillens [1959] 1964. 129; Tielsch 1980. 56-57; Tillyard [1930] 1966. 136; Wolfe [1941] 1963. 125

Hyvä ja paha kasvavat yhdessä lähes erottamattomasti. Tieto hyvästä on niin sekoittunut ja kietoutunut tietoon pahasta, ettei mikään kirja, edes Raamattu, sisällä vain toista niistä. Mikään kirja ei ole täysin paha; hyvä lukija löytää hyvää kaikkialta. Syntiinlankeemuksesta lähtien, Milton selittää, tieto hyvästä on kietoutunut yhteen pahan tiedon kanssa. Ehkä kirous, joka Aatamille langetettiin, oli tuntee sekä hyvä että paha, toisin sanoen tuntee hyvä pahan kautta. Hyve koostuu pahan tietämisestä:

Mitä viisautta on valittavana, mitä itsehillintää kestettävänä ilman tietoa pahasta? Se, joka ymmärtää ja punnitsee pahetta kaikkine houkutuksineen ja näennäisine iloineen, ja silti kieltäytyy ja erottaa ja pitää parempana sitä, mikä on todella parempaa, hän on tosi kristitty. En voi ylistää paennutta ja luostariin suljettua hyvettä...²⁹⁹

Milton on vakuuttunut, että jos turmeltuneita ja hölmöjä halutaan suojella, täytyy kaikki kiistanalaiset, kaikenlaista pahuutta kuvailevat kirjat pitää heiltä piilossa. Pakanallisten kirjojen sensurointi ei riittäisi. Silloin kaikki inhimillinen oppineisuus ja kiistat uskonnollisissa asioissa täytyy poistaa maailmasta, vieläpä Raamattu itse, sillä se kertoo jumalanpilkasta, kuvailee pahojen miesten lihallisia tunteja ja sitä, miten pyhät miehet kiivaasti kapinoivat johdatusta vastaan. Näistä syistä paavinuskoiset ovat panneet sen kiellettyjen kirjojen etunenään. Myös muinaiset kirkkoisät, jotka nostavat esille harhaoppeja ja kuvailevat pakanallisia säädyttömyyksiä, sekä Kreikan ja Rooman klassikot, joiden ihmiset ovat myöntäneet olevan viisauden mestariteoksia, täytyy kieltää.³⁰⁰

Lisenssit ovat turha ja mahdoton yritys välttää vahinkoa; itse asiassa ne aiheuttavat sitä, koska joitakin kirjoja ei voida tukahduttaa ilman oppineisuuden ja väittelytaidon laskua. Pahat tavat opitaan yhtä täydellisesti ilman kirjoja tuhannella muulla tavalla, joita ei voida pysäyttää.

Viisas mies, kuten hyvä rikastamo, voi kerätä kultaa joutavimmasta kirjasta, ja hölmö on hölmö parhaan kirjan kanssa tai ilman kirjaa; siksi ei ole syytä, miksi pitäisi kieltää viisaalta mieheltä yhtään mahdollisuutta viisauteensa, samalla kun pyrimme rajoittamaan hölmöltä sitä, mikä rajoitettuna ei ole este hänen hölmöydelleen. Viisas mies käyttää paremmin hyödyksi joutavan pamfletin kuin hölmö pyhän kirjoituksen.³⁰¹

Kolmanneksi Milton väittää, että on mahdotonta tehdä ihmisistä hyveellisiä ulkoisin rajoituksin. Turmelevat vaikutteet ovat läsnä kaikkialla, ja ne voidaan kohdata vain sisäisen kurin sekä rationaalisen valinnan voimalla. Tämä on Miltonin eettisen filosofian peruseriaate. Lisenssijärjes-

²⁹⁹ *Areopagitica*. 311, ks. 310-312; **Barker A.** [1942] 1955. 84; **Saillens** [1959] 1964. 129; **Tielsch** 1980. 57; **Tillyard** [1930] 1966. 137; **Turner** 1987. 176-177; **Wolfe** [1941] 1963. 127

³⁰⁰ *Areopagitica*. 312-313; **Parker** 1968. 268; **Saillens** [1959] 1964. 129-130; **Turner** 1987. 93; **Wolfe** [1941] 1963. 127

³⁰¹ *Areopagitica*. 314-315, ks. 321; **Davis** 1963. 7-8, 77; **Parker** 1968. 269; **Saillens** [1959] 1964. 130; **Wolfe** [1941] 1963. 124

telmä ei saavuta sille asetettuja tavoitteita. Koko nykyinen painolaki on tehoton. *Areopagitica* itse, vaikkei Milton niin sanokaan, joka on julkaistu lakia uhmaten, on esimerkki sen tehotto-
muudesta.³⁰²

Sensuuri ei koskaan voi olla täydellistä. Jos haluamme sensuurin, emme saisi rajoittaa sitä paino-
toimintaan; meidän täytyisi säädellä kaikkia huvituksia ja harrastuksia, kaikkea mikä on ihmiselle
miellyttävää. Musiikin säveltämistä, kuuntelua, laulamista ja tanssia pitäisi valvoa, samoin ihmis-
ten pukeutumista, keskustelua ja kanssakäymistä. Emme tietäisi, milloin lopettaa! Mitä tahansa,
mitä ihminen näkee, kuulee tai tekee, voidaan kutsua hänen kirjakseen. Tarvitaan enemmän kuin
20 sensoria tekemään kaikki tämä työ. Suurta viisautta on erottaa se, missä asioissa lain tulee
määrätä rajoitus ja rangaistus, ja milloin pelkkä suostuttelu toimii parhaiten. Myöhemmin
Christian Doctrine -teoksessaan Milton katsoi Jumalan suhteen ihmiseen samalla tavalla sisäl-
tävän suostuttelua, ei pakkoa. Pakon alainen tottelevaisuus ei ole minkään arvoista ja hyve on
pelkkä nimi. Syntistä luonnetta ei muuteta poistamalla tilaisuus synnin tekoon. Jos se voitaisiin
tehdä, poistettaisiin suuri osa hyveen kunniasta. Moraalia suojellaan paremmin uskonnollisen ja
yhteiskunnallisen kasvatuksen avulla. Milton on samoilla linjoilla klassisen tasavaltalaisuuden
teemoja kehittelevien kirjoittajien kanssa, jotka uskoivat, että ihmiset tavallisesti saatiin hyvän-
toisiksi uusia lakeja kohtaan käyttämällä suostuttelua ja kaunopuheisuutta, ja pakkoon ja voiman-
käyttöön piti turvautua vain, jos mikään muu keino ei tehonnut. Keskeistä tasavaltalaisuudessa oli
myös oikeanlaisen kasvatuksen merkitys hyveiden juurruttajana.³⁰³

Sensuuriasetus on Miltonin mukaan tehoton myös siksi, että sensorit ovat kyllästyneet työhönsä.
Heidän pitäisi olla tavallisia ihmisiä kyvykkäämpiä, ahkeria, oppineita ja harkintakykyisiä, mutta
jokaiselle vähänkin makua omaavalle miehelle työ on sietämätöntä. Parlamentti on ehkä saanut
työn näyttämään helpolta, mutta sensorit ovat uupuneita jo nyt. Sellaiset virkamiehet ovat aina
tietämättömiä, mielivaltaisia, ylimielisiä tai lahjottavissa. Kyky arvioida totuutta ja viisautta ei voi
rajoittua 20 mieheen, oli heidät valittu kuinka huolellisesti tahansa.³⁰⁴ Tuntuu varsin oudolta, että
tällaisen mielipiteen esittäjä itse palveli vuonna 1651 uusien kirjojen lisensoijana, valtion sensori-
na. On arveltu, että Miltonin tehtävä oli toimia pelkästään valtion *Mercurius Politicus* -sanoma-
lehden valvovana toimittajana ja ajoittaisena pääkirjoittajana, eikä *Areopagiticassa* halveksittuna,
vastenmielisenä virkamiehenä, ehkäisevänä sensorina.³⁰⁵

³⁰² *Areopagitica*. 315-323; Davis 1963. 7-8; Hanford [1926] 1954. 100; Parker 1968. 269

³⁰³ *Areopagitica*. 317-320; Davis 1963. 8; Peltonen 1992. 72,86-88; Parker 1968. 270; Saillens [1959] 1964. 130-131; Tielsch 1980. 57; Wolfe [1941] 1963. 127-128

³⁰⁴ *Areopagitica*. 322-323; Davis 1963. 8; Saillens [1959] 1964. 130; Wolfe [1941] 1963. 126-127

³⁰⁵ Barker F. in Patterson A. 1992. 67; Davis 1963. 4; Pattison [1879] 1932. 84

Viimeiseksi Milton moittii painoasetusta älyllisen aktiivisuuden estämisestä ja haitan aiheuttamisesta totuuden asialle. Vetoamus kertoo lujasta uskosta ihmiskuonnon ja erityisesti englantilaisten kykyihin saavuttaa oma älyllinen pelastuksensa sekä siihen, että totuus varmasti viime kädessä voittaa valheen, jos nuo kaksi saavat koetella voimiaan. Sensuurin vaarana on, että totuutta ei tunnusteta ja se kielletään valheena. Milton tuo poikkeuksellisella voimalla esille inhonsa silmällä pitoa ja holhousta kohtaan ja osoittaa elävästi, että niistä seuraa vain henkinen pysähtyneisyys ja mielipiteiden muodollinen yhdenmukaisuus.³⁰⁶

Miltonin mielestä sensuuri, joka on kyvytön saamaan aikaan mitään hyvää, on päinvastoin aivan varmasti vahingollinen. Se halvaannuttaa tutkimustyön, lannistaa kirjoittajat, inhottaa lukijoita, nöyryyttää koko valtiota, saattaa papit häpeään, ja siitä seuraa yleinen tyhmyyden lisääntyminen. Lisenssit uhkaavat ja loukkaavat oppineisuutta ja oppineita miehiä sekä estävät tehokkaan julkaisutoiminnan. Ne aliarvioivat niin yksilöiden kuin koko kansankin henkisiä kykyjä ja ovat vakava este reformaatiolle ja loputtomalle totuuden etsinnälle. Yksi tärkeimmistä perusteista vuoden 1643 lain kumoamiselle on Miltonin mukaan se, että se loukkaa englantilaisten enemmistöä, ei vain pientä älymystöä.³⁰⁷

Silti sensuuri oli erityisen nöyryyttävää oppineille, pelottomille, isänmaataan rakastaville miehille, joiden epäluulo presbyteeristä papistoa kohtaan kasvoi päivä päivältä. Näitä epäitsekkeitä, hyvin koulutettuja miehiä Milton koki edustavansa. Yhdessä henkilökohtaisimmista kappaleistaan *Areopagiticassa* hän valittaa häpeästä, jonka sensuuri aiheuttaa lahjakkaalle, suoraselkäiselle, oppineelle miehelle, jota, vaikkei hän koskaan ole tehnyt rikkomusta julkaisuillaan, ei pidetä sopivana painamaan mielipiteitään ilman tutoria ja tarkastajaa, aivan kuin hän olisi vastuuton koulupoika. Hän saattaa joutua itseään nuoremman ja älyllisesti alemman miehen rankaisemaksi, miehen, joka ei ehkä koskaan ole itse kirjoittanut kirjaa. Sensuuriasetus selvästi loukkasi Miltonin ylpeyttä.³⁰⁸

Klassisen tasavaltalaisuuden edustajille tasavalta oli valtio, joka oli sekä menestyvä että riippumaton. Miltonille vapaus ja riippumattomuus oli kirjaimellisesti sitä, ettei ole riippuvainen vähimmäskään määrin. *Areopagiticasta* löytyy erityisen selvä esimerkki tästä ei-riippuvaisen valtion vapauskäsitteestä käytäntöön sovellettuna. Milton käsittelee toki pääasiassa niiden kirjo-

³⁰⁶ *Areopagitica*. 323-327; **Hanford** [1926] 1954. 100-101; **Kahn** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 91

³⁰⁷ *Areopagitica*. 323-327,330-337; **Davis** 1963. 8; **Parker** 1968. 270-271; **Saillens** [1959] 1964. 127-128; **Tielsch** 1980. 57

³⁰⁸ *Areopagitica*.324-325; **Wolfe** [1941] 1963. 125-126

jen kohtaloa, joita sensuroidaan tai jotka kielletään. Silti hän on lähes yhtä närkästynyt niiden kirjojen puolesta, jotka saavat lisenssin ja julkaistaan juuri sellaisina kuin niiden kirjoittaja on tarkoittanut, sillä koska ne ilmestyvät valvonnassa ja ohjauksessa, ne on tuomittu älyllisesti arvottomiksi; ja koska kukaan arvostelukykyinen lukija ei ota sensorin hyväksymää tekstiä vakavasti, kirjoittaja voisi yhtä hyvin olla hiljaa. Ajatus näyttää kristallisoituneen Miltonille erään Ciceron (*Philippics*) katkelman kautta: ”Tilanne, että vaikka herrasi ei olisikaan epäoikeudenmukainen, on silti viheliäinen, jos hänellä on valta olla sellainen halutessaan.” Toisin sanoen vaikka todellista epäoikeudenmukaisuutta ei olisikaan, sen uhka on jo riittävä väärä.³⁰⁹

Milton kertoo omin silmin nähneensä sensuurin kammottavat seuraukset vieraillessaan vanhan Galileon luona, joka eli inkvisition vangitsemana, koska oli ajatellut astronomiasta toisin kuin fransiskaanisat ja dominikaanisat lisensoijat ajattelivat. Englannin presbyteerit ovat unohtaneet, mitä joutuivat kärsimään vielä vähän aikaa sitten. Ne, joita aikaisemmin kiellettiin saarnaamasta, kieltävät nyt muita lukemasta muuta kuin heidän hyväksymiään kirjoja. Presbyteerien tuomitseminen osoittaa, kuinka terävästi Miltonin sympatiat olivat kääntyneet kohti ajan radikaalimpia ajatusvirtoja. Hän yhdisti reformaation jatkumisen ja sananvapauden.

Uskonnollisten kysymysten ollessa vielä vakiintumattomia kirjoittamisen vapauden rajoittamisen inkvisitiolta opitulla käytännöllä pitäisi aiheuttaa epäilyjä ja pelkoa kaikissa oppineissa ja uskonnollisissa miehissä. Aivan kuin reformaatio pyrki vain korvaamaan piispat toisella nimellä, ja episkopaaliset juonet alkavat versoa jälleen.³¹⁰

Presbyteerien jäykkyys ja suvaitsemattomuus oli Miltonille vakava asia. Sen sijaan reformoidun kirkon sisällä toimivat lahkot saattoivat olla elinvoimaisuuden merkki. Sensuuri pyrki tukahduttamaan lahkot, mutta Milton uskoi Baconia lainaten, että ”älyniekkojen rankaiseminen korostaa heidän auktoriteettiaan, ja kiellettyä kirjoitusta pidetään varmana totuuden kipinä, joka lentää niiden kasvoille, jotka haluavat polkea sen sammuksiin.” Painoasetus voi siis ruokkia lahkoja. Miltonin mielestä kaikkien ajatusten piti antaa levitä ja niistä piti keskustella vapaasti. Vapaa ja avoin älyniekkojen ja ajatusten yhteentörmäys oli Miltonille ihanteellinen älyllisen kasvun ja kansallisen hyvinvoinnin kasvualusta. Hän hyväksyi erilaiset uskonnolliset suuntauksat, koska ne merkitsivät enemmän ajattelevia mieliä.³¹¹

³⁰⁹ *Areopagitica*. 324-326; **Dzelzainis** in Armitage, Himy & Skinner 1995. 16-17

³¹⁰ *Areopagitica*. 330-332; **Davis** 1963. 2,8; **Saillens** [1959] 1964. 131; **Tillyard** [1930] 1966. 135; **Wolfe** [1941] 1963. 59-60

³¹¹ *Areopagitica*. 333; **Wolfe** [1941] 1963. 128; **Daniells** 1963. 147; **Patterson** F. [1930] 1957. 115 textual notes; **Saillens** [1959] 1964. 131; **Wolfe** [1941] 1963. 124-125

Todellisen reformaation rakentaminen, Milton uskoi, kuten temppelin rakentaminen, ei vaadi työmiehiä, joilla on samanlaiset taidot ja kyvyt, vaan miehiä, joilla on monia ”maltillisia variaatiota ja veljellisiä erilaisuuksia”. Niistä nousee kaunis ja suloinen symmetria. ”Olkaamme siis harkitsevaisempia rakentajia, viisaampia henkisessä arkkitehtuurissa.” Niiden ylpeys ja tietämättömyys, jotka tuomitsevat lahkot niitä kuuntelematta, aiheuttaa levottomuutta, eivät itse lahkot. Ne, jotka eivät salli toisten yhdistää paloja, jotka puuttuvat totuuden kokonaisuudesta, ovat ongelmien aiheuttajia, ykseyden hajoittajia. Tarvitaan hiukan jaloa harkintaa, hiukan kärsivällisyyttä toisiamme kohtaan ja joitakin lähimmäisenrakkauden jyväsiä yhdistämään voimamme yhteiseen, veljelliseen totuuden etsintään. Totuuden etsintä toisi kirkkoon parhaan harmonian.³¹²

Milton toivoi reformaation jatkumista. Püispojien kaatuminen ja edes yksin uskonnollinen reformaatio ei häntä tyydyttänyt. ”Papin kaavun riisuminen tai püispan viralta pano ei tee meistä onnellista kansakuntaa.” Kirkon lisäksi myös talouselämää ja politiikkaa tuli tarkastella ja uudistaa. Vaatiessaan sekulaarista reformaatiota Milton on ehdottomasti sitä mieltä, että tarve avoimeen keskusteluun on kiireellisempi kuin koskaan. Julkinen hyväksytyjen mielipiteiden haastaminen oli välttämätöntä uudistusprosessille. Milton oli kasvanut paljon anti-episkopaalisten pamflettien jälkeen. Hän on oppinut, ettei pelkkä instituution kukistaminen tuo millenniumia – uutta, parempaa aikaa. Hän oli myös alkanut nähdä, ettei reformaatiota saavutettu hetkessä; totuuden etsintä vaati työtä ja kärsivällisyyttä. Harhakuvitelmissä pääseminen oli alkanut, vaikka toivo pysyikin vielä päällimmäisenä.³¹³

Seikkaperäisessä loppuhuipentumassa Milton kehittää kaksi toisiinsa liittyvää teemaa – luota Englantiin, luota vapauteen. Hän ylistää Englantia korulausein ja vertauskuvin. ”Englannin ylä- ja alahuoneen jäsenet, miettikää, mitä kansaa olette, minkä hallitsijoita olette: kansan, joka ei ole hidas ja tylsä, vaan mieleltään nopea, nerokas ja terävä, kekseliäs, taivava ja sitkeä keskustelija. Muut kansat ottavat meistä oppia, mutta silti tärkeintä on taivaallinen rakkaus ja suosio. Jumala valitsi tämän kansan ja teki meistä opettajia. Jälleen kerran Hän suunnittelee aloittavansa jonkin uuden ja suuren aikakauden kirkossaan, ja paljastaa tahtonsa, kuten Hänen tapanaan on, ensiksi englantilaisille. Englantilaisten tehtävä on siis toimia reformaation tiennäyttäjinä. ”Näen jalon ja väkevän kansan nousevan kuin vahva mies unesta ravistellen näkymättömiä kahleitaan.” Milton vetoaa parlamenttiin, ettei se tukahduttaisi pitkän ja hartaan etsinnän hedelmiä, sillä siinä mielessä

³¹² *Areopagitica*.339-343; **Wolfe** [1941] 1963. 59,125

³¹³ *Areopagitica*. 337-338,342; **Barker** A. [1942] 1955. 74-75,115; **Parker** 1968. 271-274; **Tillyard** [1930] 1966. 136; **Wolfe** [1941] 1963. 60,125

sensuuri on usein menestyksellinen, että se voi tehdä tyhjäksi vuosisataisen kulttuurin ja sivistyksen.³¹⁴

Ette voi tehdä meistä nyt vähemmän taitavia, vähemmän tietäviä, vähemmän innokkaasti totuutta tavoittelevia, ellette ensin tee itsestänne vähemmän todellisen vapauden rakastajia ja perustajia. Antakaa minulle vapaus tietää, ilmaista itseäni ja väitellä omantuntoni mukaan ennen kaikkia muita vapauksia.³¹⁵

Milton kehottaa parlamenttia kuuntelemaan kärsivällisesti ja nöyrästi lähimmäisenrakkautta tuntien kaikkia mielipiteitä ja suvaitsemaan erilaisuutta, vaikka se tuottaisi heille hiukan epämukavuutta. Jos kirjoittaja antaa auttavan kätensä hitaasti etenevälle reformaatiolle, jos totuus on puhunut hänelle ennen muita, miksi häntä pitäisi vaivata lisenssillä sellaisesta arvokkaasta teosta? Asia tulisi tutkia perinpohjin vapauden asialle omistautuneen yleisön edessä.³¹⁶

Annetaan totuuden ja valheen taistella; milloin on totuus hävinnyt vapaassa ja avoimessa kohtaamisessa. Totuus on niin vahva, ettei se tarvitse politiikkaa, sotajuonia tai lisenssejä ollakseen voitokas; antakaa sille vain tilaa... Kuinka moni muukin asiaa voitaisiin suvaita rauhassa ja jättää omantunnon varaan, jos meillä vain olisi lähimmäisenrakkautta, ja ellei tekopyhytemme saisi meitä alati tuomitsemaan toisiamme.³¹⁷

Milton vaati jokaiselle (miehelle) täydellisintä mahdollista vapautta ajatella ja julkaista ajatuksiaan. Avointa taikauskoa hän ei kuitenkaan kehottanut suvaitsemaan, ei liioin paavinuskoisia katolilaisia. Protestanttinen Englanti oli hyvin vihamielinen katolilaisia kohtaan. Myös vapauksien puolestapuhujana Miltonia tunnetummaksi tullut John Locke (1632-1704) (*Letters on Toleration*) ajatteli vielä vuosikymmeniä myöhemmin, että katolilaiset olivat sulkeneet itsensä ulos vapaiden miesten yhteisöstä. Kuitenkin kveekarit olivat valmiita myöntämään uskonnollisen vapauden myös katolilaisille. Poikkeuksellisesti Milton ei suhtautunut presbyteereihinkään paljon suopeammin: ”Ei olisi epätasa-arvoista sortaa sortajia itseään; vaikeat ajat eivät ole tehneet heistä viisaita.³¹⁸

Lopuksi Milton palaa painoasetukseen. Varovaista painotoiminnan säätelyä hän ei vastusta, sillä hän tähdentää, ettei parlamentin tulisi muuttaa aikaisempaa asetusta, jonka mukaan kirjaa ei saa painaa, ellei painajan ja kirjoittajan, tai ainakin painajan, nimeä ole rekisteröity. Jos sellaisia kirjoja kuitenkin ilmestyy ja ne havaitaan vahingollisiksi ja herjaaviksi, ovat tuli ja pyöveli ajattomin ja te-

³¹⁴ *Areopagitica*. 339-340,344; Davis 1963. 8; Saillens [1959] 1964. 132-133; Tielsch 1980. 58; Tillyard [1930] 1966. 134-135

³¹⁵ *Areopagitica*. 345-346

³¹⁶ *Areopagitica*. 346,350-351; Davis 1963. 8,12; Saillens [1959] 1964. 134; Wolfe [1941] 1963. 59,125

³¹⁷ *Areopagitica*. 347-348

³¹⁸ *Areopagitica*.349,352; Pattison [1879] 1932. 83; Saillens [1959] 1964. 134-135; Wallace 1949. xvii-xviii; Wolfe [1941] 1963. 118-119

hokkain käytössä oleva parannuskeino. Lisenssijärjestelmä kuitenkin merkitsee tyrannian elvyttämistä. Vääryyden korjaaminen nopeasti ja vapaaehtoisesti olisi parlamentilta viisas ja hyvä teko.³¹⁹

Vaatiessaan painoasetuksen kumoamista ja sen myötä ennakkosensuurin lakkauttamista Milton peräänkuulutti myös yleistä mielipiteenvapautta, joka koskisi sisällissodan aikana vaikuttaneita protestanttisia lahkoja. Hän uskoi vapaan mielipiteiden vaihdon vievän reformaatiota eteenpäin. Hän vetosi antiikin vapauksiin, järkeen ja lähimmäisenrakkauteen, toisin sanoen perusteli vaatimustaan sekä humanistisilla, luonnonoikeudellisilla että uskonnollisilla argumenteilla. Samalla hän esitti sekulaarisia vapauksia puolustavia yleismaailmallisesti päteviä argumentteja, jotka eivät olleet sidoksissa sen enempää aikaan ja paikkaan kuin uskonnollisiin tai muihin ideologisiin periaatteisiinkaan.

6.3 *Areopagitan* herättämiä ajatuksia

6.3.1 Milton – ilmaisuvapauden tiennäyttävä

Areopagitan humanistiset ominaisuudet – usko ihmisen voimiin, ihmisjärkeen, kehitykseen, pidättyväiseen vapauteen ylenpalttisuuden keskellä – eivät olleet vieraita Miltonin pamfletististyävien ajattelulle. Monet ajatuksistaan Milton löysi vuosisatoja vanhoista kirjoista, ja häntä hämmästytti, että ne herättivät sellaista kohua hänen aikalaistensa keskuudessa. Laajasta Kreikan ja Rooman kirjallisuuden tuntemuksestaan hän nosti esiin teemaan liittyviä faktoja ja viitteitä. 1600-luvun oppineille miehille nämä olivat välttämättömiä ja tekivät heihin vaikutuksen. Silti Miltonin ajatukset suvaitsevaisuudesta olivat aikansa edistyneimpiä. *Areopagiticassa* esittämillään argumenteilla hän ensimmäistä kertaa historiassa esitti keskeisimpiä perusteita paino- ja mielipiteenvapauden ihmisoikeuksille. Milton itseasiassa esitti metodin kaikenlaisten sekulaaristen ongel-

³¹⁹ *Areopagitica*. 353-354; Davis 1963. 9

mien ratkaisemiseksi rauhanomaisin keinoin. Hän tahtoi korvata voiman käytön suostuttelulla. Hän kehotti ihmisiä luottamaan järkeen ongelmien ratkaisijana. Hän uskoi totuuden voittoon, jos vapaa ajatusten vaihto sallittaisiin. Siksi myös ”luostariin suljettu hyve” on arvoton, ellei se ole osoittautunut voittoisaksi kiusausten edessä.³²⁰

Omalla tavallaan *Areopagitica* oli aikansa voimakkaimmin kumouksellinen pamfletti. Se vaati avointa mieltä sovinnaisesta poikkeavia ajatuksia kohtaan, asetti traditionaaliset ajatukset, tavat ja instituutiot tarkastelun ja sääliittömän kritiikin kohteeksi. Sen periaatteiden myötä Englanti olisi sitoutunut ikuiseen reformaatioon, muutokseen, yhteiskunnallisiin kokeiluihin. Monia paheksuttuja ja tukahdutettuja teoksia olisi pohdittu perusteellisesti ja avoimesti. Milton tuli vedetyksi mukaan vallankumouksen poliittiseen hyökyyhin aikaisemmin kuin useimmat aikalaisensa. Hän kaipasi kipeästi parempaa maailmaa ja uskoi siihen. Lähes hänen ulottuvillaan kimmelsi englantilainen paratiisi. Hän lähti rohkeasti liikkeelle sekulaarisen vapauden puolesta, joka oli niin kumouksellinen, että sen periaatteita on kieltäydytty tunnustamasta jossain päin maailmaa vielä 1900-luvullakin; silti niin perusolemukseltaan luonnonoikeuteen pohjautuva, ettei kukaan kolmeen vuosisataan ole yrittänyt vakavasti kiistää ihanteena sen keskeisiä periaatteita.³²¹

Milton kirjoitti monta sivua vetoamuksia uskonnollisten lahkojen suvaitsemisen puolesta, mutta hän myös tunnusti uskonnollisen suvaitsevaisuuden rajat aikana, jolloin teologia väritti kaikkia julkisia kiistoja. Vaatiessaan taloudellista ja poliittista reformaatiota hän ennakoi vastaavaa tarvetta avoimeen keskusteluun kaikissa sekulaarisissa kysymyksissä. Niin paljon kuin hän olikin käyttänyt Raamattua avioeropamfleteissaan, hän oli ehdottomasti sitä mieltä, että avioliitto oli siviilioikeudellinen sopimus, ja oikeus avioeroon vapaus, josta esivallan ei pitänyt edes kiistellä. Vaatiessaan oikeutta painaa vapaasti ajatuksensa avioerosta Milton ei vaatinut uskonnollisen toisinajattelijan vapautta, vaan laajempaa kansalaisvapautta, johon sisältyivät avioliitto, koulutus, talous, politiikka ja filosofia. Hänen intressinsä, kuten monien independenttien intressit, olivat nopeasti kääntymässä kohti toivetta konkreettisen, materialistisen yhteiskunnan toteutumisesta, joka edusti hänen ihanteitaan; ja tämä tavoite edellytti oikeutta julkaista vapaasti kaikenlaisia ajatuksia. Puritaanisista suvaitsevaisuusintoilijoista Milton oli ainoa, joka vaati vapauden periaatteen laajentamista koko sekulaarisen ajattelun kenttään.³²²

³²⁰ *Areopagitica*. 310-311, 318-319, 347-348; **Barker** A. [1942] 1955. xxi-xxii; **Davis** 1963. 118-120; **Kahn** in **Armitage, Himy & Skinner** 1995. 92; **Tielsch** 1980. 58; **Wolfe** 1953. 358; **Wolfe** [1941] 1963. 129, 136-137

³²¹ **Orgel & Goldberg** 1991. xvii; **Wolfe** [1941] 1963. 120, 137-138

³²² **Wolfe** [1941] 1963. 121, 128

Edellisellä vuosisadalla painotoiminnasta oli tullut enenevässä määrin tärkeä propaganda-ase. Silti yksikään sorretuista lahkoista ja aristokraattisista vapauden rakastajista ei ollut vaatinut laajaa paino- ja sananvapautta edistyksen ehtona. Lilburne, Overton ja Walwyn, joista tuli poliittisten radikaalien johtajia, eivät pitäneet kysymystä painovapaudesta tarpeeksi tärkeänä kirjoittaakseen siitä kokonaista pamflettia tai laajempaa analyysia, vaikka kirjoittivatkin lukuisia protesteja erilaisia rajoituksia vastaan, aika ajoin mainiten myös painovapauden rajoitukset. He tekivät myös Miltonin kanssa samankaltaisia ehdotuksia taistelussa lahkojen suvaitsemisen puolesta. Walwyn ja Saltmarsh ehdottivat muun muassa rakkauden, kärsivällisyyden ja kunnioituksen ilmapiiriä, vapaita ja avoimia väittelyitä sekä painovapautta; Plockhoy ehdotti jokaiseen kaupunkiin säännöllisiä kansalaiskokouksia, jotka keskustelisivat uskonnollisista ongelmista; John Goodwinilla oli aivan samankaltaisia mielipiteitä painovapaudesta kuin Miltonilla. He etsivät uskonnollisen kiistelyn ratkaisuksi metodia, joka olisi kaikkien ryhmien hyväksyttävissä. Heidän laillaan Milton näki tarpeen vapaaseen ja avoimeen keskusteluun; heistä poiketen hän kuitenkin kokosi monipuolisimmat ja olennaisimmat argumentit kaikkien valtion ongelmien ratkaisemiseksi.³²³

6.3.2 *Areopagitan* merkitys

Areopagita näyttää saaneen vähän huomiota aikanaan, jolloin vetoamukset vapauden puolesta vähäisemmiltä pamfletisteilta, kuten John Goodwin ja Henry Robinson, huomattiin paremmin. On hämmästyttävää, ettei tämä kaunopuheinen oppineisuuden puolustus saavuttanut yleisön huomiota. Ehkä vuoden 1644 rojalistien uhkaamalla ja kiivaan polemiikin repimällä Lontoolla ei ollut aikaa Assemblyn vastustaville argumenteille. Lisäksi *Areopagita* käsitteli asiaa, jota aikalaiset pitivät vähäpätöisenä. Se ei edustanut mitään ryhmää, eikä se tarjonnut ratkaisua hellittämättömään kirkkoa koskevaan ongelmaan. Sen kirjoittajan mielestä uskonopilliset kysymykset olivat suhteellisen merkityksettömiä. On mahdollista, että *Areopagita* ei herättänyt vastakaikua, koska sen aihe oli enemmänkin akateeminen kuin käytännöllinen.³²⁴

³²³ Wolfe [1941] 1963. 121,129-135

³²⁴ Barker A. [1942] 1955. 88,93; Davis 1963. 4; Parker 1968. 275; Wolfe [1941] 1963. 121

Vaikka Miltonin avioeropamfletit olivat nostattaneet katkeran, järkyttyneen herjausten tulvan, hänen vetoomuksensa täydellisen painovapauden puolesta, vielä vaarallisempi ja radikaalimpi harhaoppi, joka avasi ovet kaikkein turmiollisimmille ja vallankumouksellisimmille ajateltavissa oleville ajatuksille, ei tuonut sen enempää kaunaa hänen vihollisiltaan kuin tukea ystävilteäänkään. Miehillä, kuten Prynne ja Edwards, jotka huolellisesti kirjasivat ylös kaikkein pöyrityttävimmät harhaopit, Miltonin vetoamus painovapauden puolesta ei ollut niin tärkeä, että olisi ansainnut tulla mainituksi. Täydellisen suvaitsevaisuuden he tuomitsivat, koska uskoivat sen johtavan ateismiin ja epäjärjestykseen. Silti he eivät ilmeisesti huomanneet *Areopagitian* toivomusta vielä laajempaan suvaitsevaisuuteen kuin kukaan independenteista oli äänekkäästi vaatinut.³²⁵

Areopagitian hyökkäys lisenssijärjestelmää vastaan ei muuttanut parlamentin politiikkaa, vaikka tuota politiikkaa muotoiltiin uudelleen useamman kerran Miltonin elämän aikana. Yksittäiset sensorit tosin kävivät löyhäkätisemmiksi velvollisuutensa suorittamisessa, mutta ilmaisuvapauden jaloa aatetta sen taustalta ei löytynyt. Tasavallassa ja protektoraatissa poliittista painotoimintaa valvottiin tiukasti, uskonnollista tuskin lainkaan. Kaarle II:n aikana sensuuri kiristyi. Vaikka Miltonin vetoamus vapauden puolesta epäonnistui tavoitteessaan saada aikaan välitön lisenssi-asetuksen peruutus, sen epäsuora vaikutus ilmeisesti kasvoi taistelussa painotoiminnan vapauden puolesta 1600-luvun kuluessa. Miltonin pamflettia lyhenneltiin ja lainattiin muissa aihetta käsittelevissä pamfleteissa, kunnes vuonna 1694 – 50 vuotta *Areopagitian* julkaisemisen jälkeen – ennakkosensuuri lakkautettiin.³²⁶

Areopagitica on muiden, satoja vuosia myöhemmin ilmestyneiden vapauden asialle omistettujen kirjoitusten edeltäjä. John Locken esseet suvaitsevaisuudesta tuovat esiin tuskin yhtään sellaista painavaa argumenttia, mitä *Areopagitica* ei ole jo tarjonnut. John Stuart Mill laajentaa ja kehittää järkeilyn linjoja, jotka Milton on jo esittänyt. Suurin osa Millin suuren esseen (*Of the Liberty of Thought and Discussion*) argumenteista on peräisin *Areopagiticasta*. Kuitenkin *Areopagiticasta* otettiin vain 11 täydellistä uutta painosta (verrattuna 36:een, jotka otettiin *Of Education* -teoksesta) ennen vuotta 1800. Kun liberalismi kulki voittokulkuaan 1800-luvulla, *Areopagiticalle* osoitettiin suosiota ja se käännettiin Italiassa, Venäjällä, Espanjassa, saksankielisessä Sveitsissä ja kolmesti Saksassa. Nykyään väittelyissä painotoiminnan kontrolloimisesta siihen viitataan arvo-

³²⁵ Wolfe [1941] 1963. 121

³²⁶ Davis 1963. xii,4,65; Hanford [1926] 1954. 101; Parker 1968. 247; Pattison [1879] 1932. 84; Saillens [1959] 1964. 139

valtaisena teoksena. Se antaa aseet ajatuksenvapauden tukahduttamisyrityksiä vastaan kaikkina aikoina.³²⁷

Miksi Locke, Mill ja muut muistetaan ja Milton on unohdettu? Tälle ylenkatseelle on esitetty erilaisia perusteita. Lockeä pidetään liberalismien isänä, eikä nähdä, että Miltonin, tasa-arvoistelijoiden (Levellers) ja muiden paljon pitemmälle menevät vaatimukset tekevät Lockesta varovaisen ja taantumuksellisen. Miltonia ei pidetä aitona filosofina Aristoteleen, Locken, Hegelin ja Marxin tapaan, joiden filosofiat ovat systemaattisia ja teoreettisia. Milton oli kirjoituksissaan epäsystemaattinen, haastoi liian usein nuhteettomina pidettyjä auktoriteetteja ja teilasi vastustajansa. Hänen töitään pidetään liian loukkaavina ja omakehuisina. Miltonin ajatukset liittyvät tiukasti ajankohtaiseen poliittiseen ja yhteiskunnalliseen taisteluun. On myös vedottu sensuurin mahettiin, joka esti Miltonin teosten lukemisen.³²⁸

Milton ei kyennyt näkemään kirjoitettua lakia välttämättömänä perustana ihanteellisemmän Englannin rakentamiselle. Reformi-innostuksessaan hän toistuvasti lakaisi sivuun vuosisatoja vanhat traditiot ja kirjoitetut lait pysähtymättä tutkimaan niitä tai ajattelematta niitä esteinä polullaan. Hän piti uudistuksia saavutuksina, jotka olivat mahdollisia vain muutamalla lainsäädännön kynänvedolla. Hänelle Englannin yhteiskunta ei ollut hitaasti kehittyvä organismi, joka hitaasti omaksuisi vapauden periaatteet instituutioihinsa. Hän ei nähnyt, että kaikissa asioissa, joita hän polemisoi, ihmiset olivat vuosisatojen ajan kävelleet eri teitä kuin hän nyt käveli, ja että he eivät voisi, vaikka haluaisivatkin, muuttua hetkessä hänen taikasauvansa heilautuksesta. Ei mikään vallankumous voisi muuttaa ihmisten mieltä Miltonin kuvittelemalla tavalla. Yliarvioiden instituutioiden vaikutuksen ihmisluontoon hän kiirehti raivoisasti saattamaan loppuun reformaation. Hän oli väärässä luottaessaan vain idealismiinsa: eivät ideat tee vallankumouksia, vaan ihmisten materiaaliset tarpeet ja olosuhteet, vaikkakin ideoilla on tärkeä tehtävä niiden tarpeiden ja olosuhteiden sanoiksi pukemisessa.³²⁹

³²⁷ Davis 1963. 4,65; Hanford [1926] 1954. 101; Saillens [1959] 1964. 139; Tielsch 1980. 27,52,76; Wolfe [1941] 1963. 136

³²⁸ Tielsch 1980. 6,17-26

³²⁹ Bailey [1915] 1957. 66-67; Davies 1988. 19-21; Tillyard [1930] 1966. 96,104; Wolfe [1941] 1963. 334-336

7. YKSITYISTEN VAPAUKSIEN PUOLUSTUKSEN JÄLKEEN

Puolustaessaan yksityisiä vapauksia Milton oli saanut huomata, että presbyterinen kirkko, jota hän oli innokkaasti puolustanut ensimmäisissä pamfleteissaan, ei ollut silloista valtionkirkkoa suopeampi hänen ehdottamilleen ajatuksen-, puheen- ja toiminnanvapauksille. Hänen uskonsa ensin Assemblyyn ja sitten parlamenttiin katosi pikkuhiljaa. Niin paljon ja vilpittömästi kuin hän ihailikin pitkän parlamentin reformeja, hän alkoi pitää parlamenttia kokonaisuutenaan presbyterisenä elimenä, joka pyrki pakolla hallitsemaan omaatuntoa, inhota katkerasti sen hallintoa ja vakuuttua sen kyvyttömyydestä hallita Englantia. Independenttiarmeijan inho kaikkea uskonnollista pakkoa kohtaan lisääntyi koko ajan, ja parlamentti oli yhtä vihamielinen suvaitsevaisuutta kohtaan. Miltonin reformaatiota koskevat toiveet alkoivat nojata yhä enemmän Cromwellin armeijaan ja parlamentin independentteihin kuin hallitsevaan presbyteriseen enemmistöön. Kun taistelu presbyterisen parlamentin ja independenttiarmeijan välillä alkoi, Milton ei epäröinyt asettua armeijan puolelle. Hän puolusti avoimesti Kaarle I:n teloitusta ja tuli siitä kuuluisaksi koko Euroopassa.³³⁰

Miltonista tuli independentti vain laajassa mielessä, mikä merkitsi oppositiota presbyterianismille ja vakaumusta, että kaikkien protestanttisten suuntien pitäisi saada organisoitua omalla tavallaan. Hänen uskonnollisten näkemystensä kristallisoituessa tuskin yksikään tuon ajan ryhmä olisi myöntänyt hänelle jäsenyyttä. Lopulta hän lakkasi käymästä kirkossa, eikä hän sallinut yhtään välikättä itsensä ja Jumalan välillä; hänen mielestään ei yhdelläkään kirkolla eikä kirkonmiehellä ollut oikeutta sekaantua Jumalan ja ihmisen välisiin asioihin. Hän uskoi yksilölliseen Raamatun tulkitintaan, omaan kykyynsä ymmärtää raamatullisia opetuksia. Hänen individualisminsa oli jotain, mitä voisimme kutsua hengelliseksi anarkismiksi.³³¹

Yksityisiä vapauksia puolustavien pamflettien jälkeen seurasi hiljainen kausi pamfletistin elämässä. Avioeropamfletit olivat saaneet murskaavan vastaanoton. *Areopagitica* ja *Of Education* eivät olleet muuttaneet ihmisten suhtautumista yhtään myönteisemmäksi. Yleisön reaktio oli aluksi yllättänyt, sitten loukannut ja viimeksi suututtanut Miltonin. Keväällä 1645 julkaistiin *Poems of Mr. John Milton, both English and Latin, compos'd at several times*. Selvästi Milton halusi nyt esiintyä mieluummin runoilijana kuin pamfletistina. Hän oli kyllästynyt – väliaikaisesti –

³³⁰ Bailey [1915] 1957. 54-55; Pattison [1879] 1932. 59; Wolfe [1941] 1963. 274-278

³³¹ Wolfe [1941] 1963. 60-62

osallistumaan jatkuvaan polemiikkiin. Miltonia vaivasi myös se, että hän alkoi ensi kertaa huomata näkönsä heikkenevän ja tajusi sokeutuvansa.³³²

1646 Powellit menettivät omaisuutensa pitkän parlamentin epäoikeudenmukaisen takavarikoinnin yhteydessä. Miltonin rojalisti-veli Christopher sai tylyn kohtelun niin ikään. Vetoamukset parlamenttiin tuottivat tulokseksi vain sakkoja. Tämä oli yksi lisäselitys sille, että Milton niin katkerasti tuomitsi parlamentin. Powellit muuttivat vävynsä riesaksi hänen taloonsa Lontooseen, vaikka olivat tälle ja monelle muulle velkaa suuria summia. Lohtua Milton löysi kirjoista, mutta sai sitä myös ystäviltaan. Hänen sosiaalinen elämänsä oli rikasta ja palkitsevaa. 1652 Mary kuoli. Milton avioitui vielä kaksi kertaa, ensimmäisen kerran 1656 ja toisen 1663. Ensimmäinen vaimosta kuoli jo kahden vuoden kuluttua lapsivuoteeseen. Toinen jäi leskeksi Miltonin kuoltua.³³³

Huolimatta siitä, että yksityisten vapauksien puolustus oli ymmärretty väärin, Milton ei ollut menettänyt luottamustaan kansan haluun ja kykyyn toteuttaa poliittinen reformaatio. Hän uskoi, että kansa halusi vapautta ja kukistaa tyranni-Kaarlen. Tasavallan vuodet hän toimi valtion palveluksessa, ja kirjoitti poliittiset pamflettinsa. Vuoteen 1652 mennessä Milton oli täysin sokea, mistä hän oli hyvin katkera. Poliittisissa pamfleteissa näkyy kasvava pettymys, joka nousee osin henkilökohtaisista vaikeuksista, osin ajatuksesta, että hän oli ”heittänyt helmiä sioille”. Restauroitiin hän menetti omaisuutensa, mutta kuin ihmeen kaupalla sai pitää henkensä. Häntä halveksittiin ja hän oli riippuvainen kolmesta tyttärestään, jotka oli kasvatettu huonosti ja jätetty vaille huomiota. Cromwellin hallinnon epäonnistuminen ja se, että englantilaiset valitsivat kuninkuuden, olivat Miltonille valtava isku. Hän ei antanut sitä maanmiehilleen anteeksi.³³⁴

Vuosi 1660 merkitsi loppua politikoinnille ja alkua Miltonin suurelle työlle runoilijana. Hän oli suunnitellut suurta runoa jo nuorena miehenä, ja oli yhdistänyt runon kirjoittamiseen toiveen, että se olisi samalla koko Englannin puritaanisen reformaation ylistys. Toive ei toteutunut; sen sijaan vallankumouksen epäonnistumisen tragedia painoi leimansa runoihin. Viimeisten vuosien runoelmia *Paradise Lost*, *Paradise Regained* ja *Samson Agonistes* pidetään Miltonin hienoimpana saavutuksena. *Kadotettu paratiisi* julkaistiin syksyllä 1667, ja 1300 kappaletta myytiin 18 kuukaudessa. Kirjallisuuspiireissä sitä pidetään monella tapaa yhtenä ihmiskunnan hienoimmista aikaansaannoksista.³³⁵

³³² Macaulay [1934] 1957. 90-92; Parker 1968. 286, 292

³³³ Davis 1963. 28-31; Hanford [1926] 1954. 11-12; Parker 1968. 250-251; Wolfe [1941] 1963. 283-284

³³⁴ Bailey [1915] 1957. 75; Barker A. [1942] 1955. 195,300; Bloom 1986. 1; Davies 1988. 19; Davis 1963. xiv; Saillens [1959] 1964. 166; Wolfe 1953. 19; Wolfe [1941] 1963. 251

³³⁵ Bailey [1915] 1957. 79,142; Bloom 1986. 1; Worden in Armitage, Himy & Skinner 1995. 180

Milton tuli tunnetuksi ajatuksistaan koko maassa ja koko Euroopassakin. Aluksi häntä ei tunnettu runoudesta, vaan hyökkäyksistä anglikaanisia piispoja vastaan, sensuurin vastustamisesta ja ennen kaikkea avioeron puolustamisesta. Myös tasavallan ajan poliittiset pamfletit herättivät vielä pitkään närkästystä ja polemiikkia. Silti Milton toivoi, että häntä pidettäisiin ja hänet muistettaisiin runoilijana. *Kadotettu paratiisi* -runoelman myötä Miltonista tuli kirjallinen kuuluisuus, ja huomattavat vierailijat parveilivat tapaamaan runoilijaa hänen taloonsa. Hän ei ehkä ehtinyt nauttia työnsä hedelmistä taloudellisesti, mutta sai kuulla elinaikanaan enemmän ylistäviä sanoja kuin useimmat suuret englantilaiset runoilijat.³³⁶

Elämänsä viimeisinä vuosina Milton vaikutti epätavallisen seesteiseltä ihmiseltä. Hän ei antanut vaikutelmaa sen enempää katkeruudesta kuin itsekylläisyydestäkään. Hän näytti elämänsä tyytyväiseltä mieheltä, joka oli saavuttanut toivomansa. Toisen tulkinnan mukaan hän kuoli 8. marraskuuta 1674 kukistettuna ja katkeroituneena idealistina maailmassa, jonka kanssa hän ei koskaan ollut tullut sinuiksi.³³⁷

³³⁶ Bailey [1915] 1957. 79-80; Davies 1988. 173-174; Davis 1963. xiv; von Maltzahn in Armitage, Himy & Skinner 1995. 233-235

³³⁷ Macaulay [1934] 1957. 141; Parker 1968. 638

8. MILTON – PALAVASIELUINEN MAAILMANPARANTAJA

Miltonin aikana yleisesti hyväksytyjen periaatteiden heikkeneminen ja uusien ajattelutapojen nousu aiheuttivat sekä intellektuaalisen että yhteiskunnallisen mullistuksen. Milton katseli näitä mullistuksia läheltä ja osallistui niihin kirjoittamalla pamfletteja ja toimimalla tasavallan ajan valtion virkamiehenä. Milton oli kristillisen humanismin edustaja ja jakoi monien puritaanien kanssa uskon siihen, että Englannilla oli erityinen rooli historian näyttämöllä. Hän uskoi, että Englannin tuli opettaa muita kansoja ja myös että Jumala oli antanut hänelle erityisen tehtävän neuvoo Englannin lainsäätäjänä. Milton uskoi, että hänet oli tarkoitettu tekemään suuria tekoja, mutta pamflettien kirjoittaminen johtui eritoten hänen omaksumastaan klassisen humanismin ajatuksesta, että ihminen syntyi maataan varten ja ollakseen hyveellinen ihminen hänen täytyi osoittaa hyveellisyytensä käytännön toimissaan palvelemalla maataan. Pamfleteissaan esittämiensä ajatusten avulla Milton uskoi pystyttävän edistämään reformaatiota ja kansalaisten vapauksia.

Avioeropamfleteissa Miltonin keskeisin sanoma oli, että avioliitto oli kahden ihmisen keskenään tekemä sopimus, ei kirkollinen sakramentti. Aviopuolisoiden keskinäisessä suhteessa etusijalle tuli asettaa henkinen kumppanuus, lohtu ja rakkaus, ei fyysistä kanssakäymistä ja lisääntymistä, kuten yleisesti tehtiin. Ihminen oli erehtyväinen, ja usein tapahtui niin, että kaksi toisilleen henkisesti täysin sopimatonta ihmistä avioitui. Jumala ei ollut tarkoittanut avioliitosta ikuista vankilaa, vaan oli säätänyt sen lohduksi miehen yksinäisyyteen. Siksi väärän valinnan tehneille piti antaa toinen mahdollisuus ja avioero säättää lailliseksi, ei vain fyysisen aviorikoksen, vaan ennen kaikkea henkisen yhteensopimattomuuden perusteella. Milton yhtyi aikalaiskäsitykseen, että mies oli naista ylempi olento ja perheen pää, ja siksi hänen tehtävänsä oli arvioida, oliko henkinen yhteensopimattomuus korjaamaton, ja tarvittaessa purkaa liitto. Milton yhdisti aviolliset ja yhteiskunnalliset vapaudet. Hän uskoi, että samalla tavalla kuin mies voi olla sidoksissa huonoon liittoon, voi kansa olla sidoksissa huonoon hallitsijaan. Siispä kansalla kuten aviomiehellä oli oikeus purkaa sopimus, mikäli se katsoi suhteen epätyytyttäväksi.

Of Education -tutkielmassaan Milton esitteli suunnitelman akatemiasta herrasmiesten kyvykkäille pojille. Akatemian tarkoituksena oli tuottaa maalle todellisia johtajia ja neuvonantajia humanismin aatteiden mukaisesti viemään eteenpäin valtion ja kirkon reformaatiota. Tutkielma luo perustaa yhteiselle hyvälle. Se antaa viitteitä myös selvemmin tasavaltalaisista teemoista, joita Milton kehitti myöhemmin poliittisissa pamfleteissaan. Milton oli huolissaan parlamentin armeijan menestyksestä, ja halusi tuottaa sille taitavia ja pelottomia upseereita taisteluun kuningasta vastaan. Hän

näki ratkaisun poliittiseen kriisiin piilevän hyveen kehittämisessä, mikä puolestaan varmistaisi, että yksilö palvelee tasavaltaa tehokkaammin. Miltonin opetussuunnitelma oli yhtenäinen ja tehokas. Hänen kasvatuskäsityksensä oli laaja ja monipuolinen. Opinto-ohjelma oli laaja, humanistinen ja perustui klassisiin oppikirjoihin. Opetusmetodit poikkesivat ajalle tyypillisestä ulkoluvusta ja päättämisestä. Milton korosti oppilaiden kehitystason, yksilöllisten taipumusten ja mielenkiinnon kohteiden huomioon ottamista. Hän halusi täydentää kirjaopetusta käytännön kokemuksilla sekä edetä helposta vaikeaan ja käytännöllisestä teoreettiseen.

Milton oli närkästyksissään tiukasta ennakkosensuurista, jonka parlamentti oli säätänyt. Hän liitti sensuurin paavilliseen hapatukseen ja uskoi sen olevan paitsi tehoton myös haitallinen. Hän vetosi klassisiin vapauksiin, ylisti hyvien kirjojen merkitystä ihmiskunnalle ja osoitti, kuinka välttämätöntä kaikenlaisten kirjojen lukeminen on tiedon ja kokemuksen hankkimiselle maailmassa, jossa hyvä ja paha kietoutuvat toisiinsa. Jumala antoi ihmiselle järjen, jonka avulla tehdä valintoja, erottaa hyvä pahasta. Pakon alainen tottelevaisuus ja hyve olivat arvottomia. Hyve koostui pahan tietämisestä. Joidenkin kirjojen kieltäminen merkitsi välttämättä oppineisuuden laskua. Sensuuri oli este reformaatiolle ja totuuden etsinnälle. Milton vaati mielipiteenvapautta protestanttisille lahkoille, koska uskoi vapaan mielipiteiden vaihdon vievän reformaatiota eteenpäin. Monet hänen ajatuksistaan olivat uusia ja yleismaailmallisesti päteviä ilman raamatullisia tai humanistiseen traditioon pohjautuvia perusteita. *Areopagiticassa* Milton irtaantui uskonnollisesta maailmankuvastaan.

Yksityisiä vapauksia puolustavien pamflettien aatteellinen tausta oli moninainen – Milton tunsi laajan oppineisuutensa ansiosta läpikotaisin niin Raamatun kuin antiikin Kreikan ja Rooman klassiset teoksetkin. Miltonia seurasi läpi elämän vankkumaton usko Jumalaan ja Hänen johdatukseensa. Kaikissa toimissaan Milton oli varma siitä, että hän toteutti Jumalalta saamaansa tehtävää, niin myös kirjoittaessaan yksityisiä vapauksia puolustavia pamflettejaan. Hän haki perustelunsa osin Raamatusta, osin hän nojasi klassiseen perintöön. Hän oli humanisti, joka omaksui tasavaltalaisia periaatteita. Hänen tasavaltalaisuutensa tuli selvästi esiin vasta 1650-luvulla, mutta viitteitä siitä on nähtävissä jo aikaisemmin – ei vain yksityisiä vapauksia puolustavissa pamfleteissa, vaan jo nuoruuden muistikirjassa, *Commonplace Bookissa*.

Kristinusko ja humanismi – tärkeimmät aatteet, joihin Milton nojasi, olivat pääosin aikaisempien sukupolvien perintöä, ja sen vuoksi hän odotti argumenttiensa tulevan ymmärretyiksi ja myös omaksutuiksi. Hän uskoi puhuvansa englantilaisten enemmistön puolesta. Kuitenkin useimmat aikalaiset leimasivat hänet pelkäksi harhaoppiseksi oman edun tavoittelijaksi. Pamflettien aiheet

liittyivät kiinteästi ajan politiikkaan ja yhteiskunnallisiin tapahtumiin, mikä oli ajan kirjoittajille tyypillistä. Mitään filosofisia ikuisuuskyymyksiä ei käsitelty, eikä Milton luonut mistään aiheesta yhtenäistä teoriaa. Hänen argumentteihinsa sekoittui jonkin verran omia intressejä. Kuitenkin Milton vilpittömästi etsi helpotusta koko ihmiskunnalle ja ajoi yleistä reformaation ja vapauden asiaa.

Milton aloitti pamfletistin uransa vuonna 1641, jolloin hän vastusti anglikaanista piispainvaltaa ja puolusti lähinnä puritaaneista koostuvaa presbyteeristä kirkkoa. Hän oli mielissään presbyteerien noususta valtaan parlamentissa, ja alkaessaan kirjoittaa yksityisistä vapauksista vuonna 1643 hän edelleen luotti heidän suosiollisuuteensa ja tahtonsa saattaa reformaatio loppuun. Aiemmat liittolaiset eivät enää olleetkaan suosiollisia näille uusille ajatuksille. Miltonin ihanteet avioliitosta ja vaatimukset avioeron laillistamiseksi olivat aikalaisten silmissä pöyristyttäviä. Milton leimattiin uuden ja vaarallisen harhaopin keksijäksi. Vetoamukset Raamattuun ja arvostettuihin reformaation johtajiin eivät saaneet teilaajien päitä kääntymään. Miltonin koulutus suunnitelmaksi leimattiin vallankumouksellisen puheeksi. Mielenpitem- ja ilmaisuvapautta puolustava pamfletti sivuutettiin merkityksettömänä.

Valtaan nousemaan presbyteerit halusivat vakiinnuttaa maan olot ja katsoivat, että reformaatio oli saatettu loppuun. Miltonin mielestä mikään ei ollut muuttunut, sortajalla oli vain uusi nimi. Vuoden 1645 mennessä hän oli muuttanut käsityksiään presbyteerien poliittisista aatteista ja lähestyi paitsi kuninkaan myös kuninkuuden vastaisia aatteita. Hänen vapauskäsityksensä oli laajentunut: enää ei riittänyt episkopaalisen hallinnon kukistaminen ja sen korvaaminen hänen aluksi vapaamielisemmäksi luulemallaan presbyteerisellä, vaan kaikille protestanttisille lahkoille tuli sallia laaja toiminnan-, mielenpitem- ja ilmaisuvapaus. Milton säilytti uskonsa Jumalaan, mutta yhteiskunnallisissa asioissa hän yhä selvemmin luotti ihmisten kykyyn ratkaista ongelmat järjen avulla ja vaati sekulaarisia vapauksia. Hän muisti silti aina, että vapautta tuli käyttää harkiten ja maltillisesti.

Miltonin rooli aikalaispolitiikassa oli varsin vähäinen. Hänet ymmärrettiin väärin uudelleen ja uudelleen. Se sai hänet lopulta menettämään uskonsa ja luottamuksensa ihmisiin. Oikeastaan aikalaisten tyrmistyneet reaktiot eivät olleet mikään ihme: Milton arvosteli ikivanhoja traditioita, joita harva uskalsi asettaa kyseenalaisiksi. Hänen ajatuksiaan voidaan pitää kumouksellisina, mutta hän ei luonut ainoatakaan yhtenäistä teoriaa tai periaatetta, jotka moderni maailma varauksella hyväksyisi. Milton ei yksinkertaisesti ollut kovin looginen ajattelija; älykäs, oppinut, vilpittömä ja idealistinen kylläkin. Hän oli myös omaperäinen ja epätavallisen tuottelias. Siksi hänen persoonansa usein muistetaan hänen mielipiteitään paremmin.

Lähteet

Painetut alkuperäislähteet

The Doctrine and Discipline of Divorce. 1643. The Works of John Milton, vol. 3, part 2. New York. 1931.

The Judgement of Martin Bucer Concerning Divorce. 1644. The Works of John Milton, vol. 4. New York. 1931.

Of Education. 1644. The Works of John Milton, vol. 4. New York. 1931.

Areopagitica. 1644. The Works of John Milton, vol. 4. New York. 1931.

Tetrachordon. 1645. The Works of John Milton, vol. 4. New York. 1931.

Colasterion. 1645. The Works of John Milton, vol. 4. New York. 1931.

The Tenure of Kings and Magistrates. 1649. The Works of John Milton, vol. 5. New York. 1932.

Considerations Touching the Likeliest Means to Remove Hirelings out of the Church. 1659. The Works of John Milton. vol. 6. New York. 1932.

The Readie and Easie Way to Establish a Free Commonwealth. 1660. The Works of John Milton. vol. 6. New York. 1932.

Second Defence of the English People / Defensio Secunda Pro Populo Anglicano. 1654. The Works of John Milton, vol. 8. New York. 1933.

Commonplace Book. The Works of John Milton, vol. 18. New York. 1938.

Tutkimuskirjallisuus

Ashton, Robert, *The English Civil War. Conservatism and Revolution 1603-1649*. London. 1979.

Bailey, John, *Milton*. London. [1915] 1957.

Barker, Arthur E., *Milton and the Puritan Dilemma 1641- 1660*. Toronto. [1942] 1955.

Barker, Francis, *Areopagitica: Subjectivity and the Moment of Censorship*. in **Patterson**, Annabel, *John Milton*. London, New York. 1992.

Bloom, Harold (ed.), *John Milton*. New York, Philadelphia. 1986.

Bowra, C. M., *From Virgil to Milton*. London. 1972.

Brown, Cedric C., *Great senates and godly education: politics and cultural renewal in some pre- and post-revolutionary texts of Milton*. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Carter, E. H. and **Mears** R. A. F., *History of Britain*. London. [1937] 1960.

Cliffe, J. T., *The Puritan Gentry. The Great Puritan Families of Early Stuart England*. London. 1984.

Corns, Thomas N., *Milton and the characteristics of a free commonwealth*. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Daniells, Roy, *Milton, Mannerism and Baroque*. Toronto. 1963.

Davies, Tony (ed.), *John Milton. Selected Shorter Poems and Prose*. London, New York. 1988.

Davies, Tony, *Borrowed language: Milton, Jefferson, Mirabeau*. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Davis, Michael (ed.), *Areopagitica and Of Education*. London. 1963.

Diekhof, John S. (ed.), *Milton on Himself. Milton's utterances upon himself and his works*. London. [1939] 1965 <1966>.

Dzelzainis, Martin, Milton's classical republicanism. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Halkett, John, *Milton and the Idea of Matrimony. A Study of the Divorce Tracts and Paradise Lost*. London, New Haven. 1970.

Hanford, James Holly, *A Milton Handbook*. New York. [1926] 1954.

Himy, Armand, *Paradise Lost as a republican 'tractatus theologico-politicus'*. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Hughes (ed.), *John Milton. Complete Poems and Major Prose*. New York. 1957.

Kahn, Victoria, The metaphorical contract in Milton's *Tenure of Kings and Magistrates*. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Kendrick, Christopher (ed.), *Critical Essays on John Milton*. New York. 1995.

Laaksonen, Hannu, *Myöhäiskeskiaika ja renessanssi. Maailman historian pikkujättiläinen*. Porvoo. 1991.

Lindley, Keith, *The English Civil War and Revolution: A sourcebook*. London, New York. 1998.

Macaulay, Rose, *Milton. Great Lives*. London. [1934] 1957.

Maltzahn von, Nicholas, The Whig Milton, 1667-1700. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Merriman, John, *A History of Modern Europe. From the Renaissance to the Present*. New York. 1996.

Nyquist, Mary, The Genesis of Gendered Subjectivity in the Divorce Tracts and in *Paradise Lost*. (Reprinted from *Re-membering Milton: Essays on the Texts and Traditions*. [ed. Mary Nyquist and Margaret W. Ferguson] New York. 1987, 99-127) in **Kendrick**, Christopher, *Critical Essays on John Milton*. New York. 1995.

Orgel, Stephen and **Goldberg**, Jonathan (ed.), *John Milton*. New York, Oxford. 1991.

Parker, William Riley, *A Biography of John Milton. Part 1: The Life*. London. 1968.

Patterson, Annabel (ed.), John Milton. London, New York. 1992.

Patterson, Frank Allen (ed.), The Students' Milton. New York. [1930] 1957.

Pattison, Mark, Milton. English Men of Letters. London. [1879] 1932.

Peltonen, Markku, Classical humanism in English political thought from 1570 to 1640 with special reference to classical republicanism. Helsinki. 1992.

Pocock, J. G. A., The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition. New Jersey. 1975.

Pöntinen, Tuula, John Miltonin pamfletit ja Paradise Lost -runoelma Englannin 1600-luvun yhteiskunnallisten tapahtumien valossa. Yleisen historian pro gradu -työ. Jyväskylä. 1988.

Robinson, James Harvey, The Mind in the Making: The Relation of Intelligence to Social Reform. New York. 1921.

Rudrum, Alan, Milton. Modern Judgements. London. 1968.

Saillens, Emile, John Milton: Man, Poet, Polemist. Oxford. 1964. (John Milton: poète combattant. 1959.)

Sharpe, J.A., Early Modern England. A Social History 1550-1760. London. 1987.

Shawcross, John T., John Milton and Influence. Presence in Literature, History and Culture. Pittsburgh. 1991.

Silver, Victoria, Thoughts in Misbecoming Plight: Allegory in Comus. In **Kendrick**, Christopher, Critical Essays on John Milton. New York. 1995.

Smith, Nigel, Popular republicanism in the 1650's. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), Milton and Republicanism. Cambridge. 1995.

Spellman, W. M., European Political Thought 1600-1700. London. 1998.

Tielsch, Elfrieda Walesca (hrsg. von), John Milton und der Ursprung des neuzeitlichen Liberalismus. Studienausgabe der politischen Hauptschriften John Miltons in der Zeit der englischen Revolution. Gerstenberg Verlag Hildesheim. 1980.

Tillyard, E. M. W., Milton. London. [1930] 1966.

Turner, James Grantham, *One Flesh. Paradisal Marriage and Sexual Relations in the Age of Milton*. Oxford. 1987.

Tuttle, Elizabeth, Biblical reference in the political pamphlets of the Levellers and Milton 1638-1654. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Wallace, Malcolm W., *Milton's Prose. A selection*. London. 1949.

Wolfe, Don M. (ed.), *Complete Prose Works of John Milton*. vol. I. 1624-1642. New Haven. 1953.

Wolfe, Don M., *Milton in the Puritan Revolution*. London. [1941] 1963.

Worden, Blair, Milton and Marchamont Nedham. in **Armitage**, David, **Himy**, Armand and **Skinner** Quentin (eds.), *Milton and Republicanism*. Cambridge. 1995.

Liite 1: Aikakartta

MILTONIN ELÄMÄ

1608 joulukuun 9. Syntyy isänsä talossa
Bread Streetillä, Cheapsidessa, Lontoossa

1620. Menee St. Paul's Schooliin.

1625. Menee Christ's Collegeen,
Cambridgeen.

1629. Saa B.A. (Bachelor of Arts)
-tutkintonsa.
On the Morning of Christ's Nativity.

1631(?). *L'Allegro ja Il Penseroso.*

1632. Saa M.A. (Master of Arts)
-tutkintonsa.
Menee asumaan Hortoniin, ja asuu siellä
vuoteen 1638 asti.

1634. *Comus* esitetään Ludlown linnassa.

1637. *Lycidas.*

1638-9. Matkustaa Eurooppaan: Pariisi,
Firenze, Rooma, Napoli, Venetsia, Geneve.

1639. Palaa Englantiin, asettuu asumaan
Lontooseen, St. Bride's Churchyardiin.

HISTORIALLISET TAPAHTUMAT

1611. George Abbotista, joka on yhtä mieltä
puritanismin oppien kanssa, tulee
Canterburyn arkkipiispa.
Englanninkielinen raamatunkäännös
julkaistaan.

1625. Jaakko I kuolee ja Kaarle I nousee
valtaistuimelle.

1628. Kaarle allekirjoittaa 'Petition of Right'
-asiakirjan.
William Laudista tulee Lontoon piispa.

1629. Kaarle hajottaa parlamentin, ja 11
vuotta ilman parlamentaarista hallintoa alkaa.

1633. Laudista tulee Canterburyn
arkkipiispa.

1634. Ensimmäinen määräys laivaverosta
annetaan.

1637. 'Star Chamber Decree' kontrolloi
ankarasti julkista sanaa/painotoimintaa.
Laudin yritys määrätä uusi kirkkokäsikirja
Skotlannin kirkolle nostattaa mellakoita
Edinburghissa.

1639. Ensimmäinen piispojen sota Skotlantia
vastaan. Se päättyy Berwickin sopimukseen
skottien eduksi.

1640-2. Listaa eepisiä ja draamallisia teemoja, ja suunnittelee tragedian *Kadotetun paratiisin* (*Paradise Lost*) aiheesta.

1640. Alkaa opettaa kahta sisarenpoikaansa, Edward ja John Phillipsiä.
Muuttaa Aldersgate Streetille.

1641. *Epitaphium Damonis. Of Reformation in England, Of Prelatical Episcopacy* ja muut prelaattien vastaiset pamfletit.

1642. *The Reason of Church Government ja An Apology for Smectymnuus.*

Nai Mary Powellin rojalistiperheestä Oxfordin läheltä. Mary jättää hänet muutaman viikon kuluttua ja palaa vanhempiensa luo.

Ottaa lisää oppilaita kotiinsa, ja hänen isänsä tulee asumaan hänen luokseen.

1643. *The Doctrine and Discipline of Divorce.*

1644. Toinen painos *The Doctrine and Discipline of Divorce* –pamfletista.

Of Education kesäkuussa.

The Judgment of Martin Bucer Concerning Divorce.

Areopagitica marraskuussa.

1640. Lyhyt parlamentti.

Toinen piispojen sota, jonka skotit voittavat, päättyy Riponin sopimukseen.
Pitkä parlamentti (1640-53).

1641. Alahuone äänestää arkkipiispa Laudin syyteeseen panosta.

Alahuoneessa menee läpi 'Root and Branch Bill', jolla lakkautetaan piispallinen hallinto.

Kaarle suostuu lakkauttamaan 'Star Chamber'in, laivaveron, tonnistemaksun ja puntaa kohti maksetun veron.

John Amos Comenius saapuu Englantiin.
Kapina alkaa Irlannissa.

'Grand Remonstrance' (vastalause) vaatiin kirkollista reformia ja kansalaisoikeuksien turvaamista.

1642. Kaarle yrittää pidättää viisi parlamentin jäsentä.

Comenius lähtee Englannista.

Kaarle nostaa vaatimuksiaan Nottinghamissa.

Edgehillin taistelu jää ratkaisematta ja Essexin jaarli perääntyy kohti Lontoota.
Lontoon teatterit suljetaan.

1643. Rojalistit menestyvät pohjoisessa ja lännessä.

Parlamentti kontrolloi julkaisutoimintaa tiukalla 'Licensing Order' –määräyksellä kesäkuussa.

'Assembly of Divines' kokoontuu Westminsterissä.

Parlamentti ratifioi 'Solemn League and Covenant' –sopimuksen skottien kanssa.

1644. Fairfax, Cromwell ja Leslien skottiarmeija lyövät rojalistit Marston Moorin taistelussa.

Kaarle menestyy Cornwallissa.

Toinen Newburyn taistelu on täydellinen voitto parlamentin joukoille.

1645. Kaksi avioeropamflettia lisää:
Tetrachordon ja *Colasterion*.

Tekee sovinnon vaimonsa kanssa, joka muuttaa hänen luokseen Lontooseen.

He muuttavat suurempaan taloon Barbicanilla

Julkaisee ensimmäisen runokokoelmansa.

1646. Ensimmäinen lapsi, Anne, syntyy.

Powellit Oxfordista pakenevat väliaikaisesti hänen suojiinsa.

1647. Milton vanhempi kuolee.

Muuttaa pienempään taloon High Holbornilla.

Luopuu opettajan toimestaan.

1648. Toinen lapsi, Mary, syntyy.

1649. *Tenure of Kings and Magistrates* helmikuussa.

Eikonoklastes lokakuussa.

Nimetään vieraiden kielten ministeriksi valtioneuvostoon maaliskuussa, muuttaa Whitehalliin.

1651. *Defensio pro Populo Anglicano*.

Kolmas lapsi, John, syntyy, mutta kuolee vauvana.

Valvoo *Mercurius Politicus* -nimistä hallituksen lehteä.

Sokeutuu täysin, ja hänelle myönnetään avustaja virkaansa.

Muuttaa Whitehallista Petty Franceen, Westminsteriin.

1652. Kolmas tytär, Deborah, syntyy.

Vaimo, Mary, kuolee.

1645. Laud tuomitaan 'Act of Attainder'in perusteella ja teloitetaan.

Fairfax, Cromwell ja New Model Army lopettavat Kaarlen sotilaallisen vallan Nasebyn taistelussa.

1646. Kaarle antautui skoteille.

Oxford antautuu.

1647. Skotit luovuttavat Kaarlen Parlamentille.

Armeija miehittää Lontoon, nousee parlamenttia vastaan ja pidättää Kaarlen. Hän pakenee Isle of Wightille ja tekee sopimuksen skottien kanssa.

1648. Cromwell lyö Hamiltonin herttuan johtamat skotit Prestonin taistelussa, ja hautaa Kaarlen toiveet voittaa sota.

Parlamentista erotetaan ne presbyteeri-jäsenet, jotka vastustavat kuninkaan ankaraa kohtelua – parlamentin 'puhdistus'. Vain tynkäparlamentti jää.

1649. Kaarle joutuu oikeuteen vasta nimetyn 'High Court of Justice'n eteen.

Kaarle mestataan tammikuussa.

Parlamentti julistaa maan tasavallaksi (1649-53).

Cromwell aloittaa kapinan kukistamisen Irlannissa.

1650. Cromwell lyö skotit Dunbarin taistelussa.

1651. Cromwell ja Lambert lyövät Kaarle II:n Worchesterin taistelussa.

Unioni Skotlannin ja Irlannin kanssa.

1652. Ensimmäinen hollantilaissota syttyy.

Van Tromp voittaa meritaistelut.

1653. Blaken voitot Van Trompista päättävät sodan.
Cromwell erottaa parlamentin.
'Barebone Parliament' nimitetään.
Cromwellista tulee lordi protektori hänen nimittämänsä upseerineuvoston valtuuttamana – Cromwellin protektoraatti 1653-58.
1654. Protektoraatin ensimmäinen parlamentti kokoontuu.
1655. Cromwell hajottaa parlamentin.
Paikallishallinto järjestetään.
1656. Cromwell kutsuu koolle toisen protektoraatin parlamentin.
1657. Cromwell kieltäytyy kruunusta, jota parlamentin *Humble Petition and Advice* tarjoaa.
1658. Cromwell hajottaa parlamentin.
Cromwell kuolee, ja hänen poikansa, Richard, seuraa häntä protektorina.
1659. Uusi parlamentti kokoontuu, mutta Richard Cromwell hajottaa sen.
Armeija palauttaa takaisin tynkäparlamentin.
Richard Cromwell eroaa virastaan.
1660. Kenraali Monk marssii Skotlannista Lontooseen. Hän sallii ulkopuolelle jätettyjen jäsenten palata pitkään parlamenttiin.
Parlamentti hajoaa vapaaehtoisesti.
'Convention Parliament' valitaan, se kokoontuu ja äänestää Kaarle II:n kuninkaaksi – restauraatio.
Kaarle julkaisee Bredan julistuksen ja palaa Lontooseen.
'The Act of Indemnity and Oblivion'.
- 1654?-1658? alkaa kirjoittaa *Paradise Lostia*.
1654. *Defensio Secunda*.
1655. *Defensio pro Se*.
1656. Nai Katherine Woodcockin.
1657. Neljäs tytär syntyy.
1658. Vaimo, Katherine, ja heidän tyttövauvansa kuolevat.
1659. Kaksi pamflettia kirkkojärjestystä vastaan: *A Treatise of Civil Power in Ecclesiastical Causes* ja *The Likeliest Means to Remove Hirelings out of the Church*.
1660. *The Ready and Easy Way to Establish a Free Commonwealth*.
Erotetaan virastaan, pakenee ystävänsä taloon Bartholomew Closessa.
Pidätetään, mutta vapautetaan sakkorangaistuksella.
Pyöveli poltaa *Eikonoklastes* ja *Defensio pro Populo Anglicano* –pamfletit.
Asuu Holbornissa ja muuttaa sitten Jewin Streetille.
- 1661? *De Doctrina Christiana* valmistuu, mutta pysyy julkaisemattomana vuoteen 1825 asti.
- 1663?-1665? *Paradise Lost* valmistuu.

1663. Nai Elizabeth Minshullin, ja he muuttavat taloon Artillery Walkilla, Bunhill Fieldsissä.

1665. Muuttaa perheineen Chalfont St. Gilesiin, Buckinghamshireen, ruton ajaksi.

1667. *Paradise Lost* julkaistaan.

1669. Tyttäret lähtevät kotoa.
Accedence Commencde Grammar, englannin-kielinen latinan kielioppi, julkaistaan.
The History of Britain julkaistaan.

1671. *Paradise Regained* ja *Samson Agonistes* julkaistaan samassa kirjassa.

1672. *Artis Logicae Plenior Institutio*, latinan-kielinen tutkielma logiikasta, julkaistaan.

1673. *Of True Religion, Heresy, Toleration and the Growth of Popery*.
Varhaiset runot julkaistaan uudelleen laajennettuna painoksena.
Yksityiskirjeet ja akateemiset 'johdannot' (prolusions) julkaistaan.

1674. Toinen painos *Paradise Lostista* julkaistaan.
Kuolee kihtiin 8. marraskuuta ja haudataan St. Giles'iin, Cripplegateen.
Jättää jälkeensä kolme tytärtä ja lesken, joka kuolee 1727.
Deborah Miltonin tytär, Elizabeth Foster, joka on viimeinen hänen tunnetuista jälkeläisistään, kuolee 1754.

1664. Toinen hollantilaissota alkaa.

1665. Rutto Lontoossa.

1666. Lontoon suuri palo.

1667. Hollantilaiset Medwayssa.
Bredan sopimus lopettaa hollantilaissodan.

1670. Kaarle ja Ludvig XIV allekirjoittavat Doverin sopimuksen.

1672. Kolmas hollantilaissota alkaa.
Kaarlen suvaitsevaisuusjulistus katolilaisille: 'Declaration of Indulgence to Roman Catholics'.

1673. Parlamentti vastustaa 'Declaration of Indulgence' -julistusta ja hyväksyttää 'Test Act' -lain, jonka perusteella valtion virkoihin otetaan vain anglikaanisen kirkon jäseniä.

1674. Kolmas hollantilaissota päättyy.

Lähteet: **Davis** 1963, 124-131; **Hanford** [1926] 1954, 8-12

Liite 2: Milton yksityisiä vapauksia puolustavista pamfleteistaan

”When the bishops, at whom every man aimed his arrow, had at length fallen, and we were now at leisure, as far as they were concerned, I began to turn my thoughts to other subjects; to consider in what way I could contribute to the progress of real and substantial liberty; which is to be sought for not from without, but within, and is to be obtained principally not by fighting, but by the just regulation and by the proper conduct of life. Reflecting, therefore, that there are in all three species of liberty, without which it is scarcely possible to pass any life with comfort, namely, ecclesiastical, domestic or private, and civil; that I had already written on the first species, and saw the magistrates diligently employed about the third, I undertook the domestic, which was the one that remained. But as this also appeared to be three-fold, namely, whether the affair of marriage was rightly managed; whether the education of children was properly conducted; whether, lastly, we were to be allowed freedom of opinion – I explained my sentiments not only on the proper mode of contracting marriage, but also of dissolving it, should that be found necessary: and this I did according to the divine law which Christ has never abrogated; and much less has he given a civil sanction to any other, that should be of higher authority than the whole law of Moses. In like manner I delivered my own opinion and the opinion of others concerning what was to be thought of the single exception of fornication – a question which has been also copiously elucidated by our celebrated Selden, in his Hebrew Wife, published some two years after. Again, it is to little purpose for him to make a noise about liberty in the legislative assemblies, and in the courts of justice, who is in bondage to an inferior at home, – a species of bondage of all others the most degrading to a man. On this point, therefore, I published some books, and at that particular time, when man and wife were often the fiercest enemies, he being at home with his children, while she, the mother of the family, was in the camp of the enemy, threatening slaughter and destruction to her husband. I next treated, in one little work, of the education of children, briefly it is true, but at sufficient length, I conceived, for those, who apply themselves to the subject with all that earnestness and diligence which it demands – a subject than which there can be none of greater moment to imbue the minds of men with virtue, from which springs that true liberty which is felt within; none for the wise administration of a commonwealth, and for giving it its utmost possible duration. Lastly, I wrote, after the model of a regular speech, Areopagitica, on the liberty of printing, that the determination of true and false, of what ought to be published and what suppressed, might not be in the hands of the few who may be charged with the inspection of books, men commonly without learning and of vulgar judgment, and by whose licence and pleasure, no one is suffered to publish any thing which may be above vulgar apprehension. The civil species of liberty, the last which remained, I had not touched, as I perceived it drew sufficient attention from the magistrate.”

Second Defence (1654) The Works of John Milton, vol. 8. New York. 1933.